

Toimittaneet

Lauri Haapanen, Liisa Kääntä & Lotta Lehti

Diskurssintutkimuksen menetelmistä

On the methods in discourse studies

AFinLA-e

Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018/n:o 11

ISBN 978-951-9388-68-7

ISSN 1798-7822

AFinLA-e
Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018/n:o 11

Diskurssintutkimuksen menetelmistä **On the methods in discourse studies**

Toimittaneet
Lauri Haapanen, Liisa Kääntä & Lotta Lehti

Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, Jyväskylä 2018
© kirjoittajat ja Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA

Sisältö

<i>Lotta Lehti, Lauri Haapanen & Liisa Kääntä</i>	
✚ Diskurssintutkimus – monitieteinen ja monimenetelmäinen ala	4
<i>Jarmo Harri Jantunen</i>	
✚ Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS): analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista.....	20
<i>Lauri Haapanen</i>	
✚ Overcoming methodological challenges in text production research: a holistic approach through data triangulation.....	45
<i>Leena Kuure, Maritta Riekki & Riikka Tumelius</i>	
✚ Nexus analysis in the study of the changing field of language learning, language pedagogy and language teacher education.....	71
<i>Miira Niska, Antero Olakivi & Kari Mikko Vesala</i>	
✚ Haastattelut sosiaalitieteellisessä diskurssintutkimuksessa: esimerkkinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa	93
<i>Melisa Stevanovic & Elina Weiste</i>	
✚ Keskusteluanalyysi ja fokusryhmien diskursiivinen tutkimus	114
<i>Mikko T. Virtanen & Liisa Kääntä</i>	
✚ At the intersection of text and conversation analysis: analysing asynchronous online written interaction.....	137
<i>Lotta Lehti & Maria Eronen-Valli</i>	
✚ Diskurssintutkimuksen menetelmiä digitaalisen retoriikan tutkimuksessa	156

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 4–19.

Lotta Lehti^{1,2}, Lauri Haapanen³ & Liisa Kääntä⁴

¹Helsingin yliopisto, ²Turun yliopisto, ³Jyväskylän yliopisto, ⁴Vaasan yliopisto

Diskurssintutkimus – monitieteinen ja monimenetelmäinen ala

There is a growing interest towards metatheoretical examination of linguistic research. This special issue contributes to this examination from the perspective of discourse studies. The issue consists of seven articles which present methods in different areas of discourse studies. The aim of this introductory article is firstly to define the notions of *discourse* and *method*. Secondly, through the presentation of the articles of the issue, we present a variety of methods pertaining to different stages of research. In particular, methods of data collection and classification, as well as of data analysis, are presented. We conclude the article with some remarks on the future avenues of the methodology of discourse studies.

Keywords: discourse studies, research design, method, data, analysis

Asiasanat: diskurssintutkimus, tutkimusasetelma, menetelmä, aineisto, analyysi

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Johdanto¹

Viime vuosina suomalaisessa kielentutkimuksen kentässä on yleistynyt tutkimussuuntien ja tieteellisten lähestymistapojen itsereflektioiva tarkastelu. Tämä tarkoittaa, että kielentutkijat eivät yksinomaan käytä menetelmiä tutkimuksissaan tai esitele menetelmiä tutkimuksen välineinä vaan myös ottavat menetelmät tutkimuksen kohteeksi ja tarkastelevat niitä metatasolla. Tästä kertovat esimerkiksi menetelmiä käsittelevät teokset (Itkonen & Pajunen 2010; Kolehmainen ym. 2013; Konstenius 2014) sekä valmisteilla oleva käsikirja (Luodonpää-Manni ym. tulossa), jossa esitellään laaja kirjo kielentutkimuksen eri osa-alueilla käytettyjä menetelmiä. Käsillä oleva teemanumero pyrkii omalta osaltaan edistämään kielentutkimuksen menetelmien ymmärrystä, kehittelyä, soveltamista ja arviointia.

Diskurssintutkimus on laajasti nähtynä tutkimussuuntaus, jota käytetään eri tieteenaloilla ja johon sisältyy erilaisia menetelmiä (mm. Jokinen ym. 2016; Angermuller ym. 2014; Pynnönen 2013; Alba-Juez 2009; Schiffrin ym. 2003). Näin tulkittuna diskurssintutkimus on teoreettis-menetelmällinen viitekehys, jonka puitteissa tehdään tutkimusta kielenkäytön ja yhteiskunnan suhteesta ja jossa kaikkia teoreettisia ja menetelmällisiä valintoja ohjaa ajatus tutkimuskohteesta diskursiivisesti rakentuvina merkityksinä. Näiden merkitysten perimmäisen luonteen kuvaamiseen ja selittämiseen löytyy useita teorioita (esim. sosiokonstruktionismi tai organisaatioviestinnässä sense making -teoria) ja useita menetelmiä (esim. lingvistinen tekstianalyysi, kriittinen diskurssianalyysi, keskusteluanalyysi, retorinen analyysi) (diskurssintutkimuksen merkityslähtöisyydestä esim. Wetherell, Taylor & Yates 2001). Merkittävää on, että näitä teorioita ja menetelmiä voidaan käyttää muissakin tutkimussuuntauksissa tai yhdistää niihin, mutta silloin niiden käyttötapa eroaa diskurssintutkimuksen tavoista eikä kohdistu nimenomaan diskursiivisten merkitysten analysoimiseen (ks. Jokinen 2016). Tutkija voi siis tehdä esimerkiksi sosiokonstruktionismiin pohjautuvaa vertailevaa lingvististä tekstintutkimusta ilman, että silloin on automaattisesti kyse diskurssintutkimuksesta.

Diskurssintutkimuksesta kumpuavia menetelmiä hyödynnetään kielentutkimuksen lisäksi esimerkiksi yhteiskuntatieteissä, kauppatieteissä ja kasvatustieteissä. Laaja-alaisuudestaan huolimatta diskurssintutkimus-kattotermin alle sijoittuvat menetelmät jakavat joitain lähtökohtia ja käsityksiä; diskurssintutkimus on merkityksiin pohjautuva tutkimussuuntaus, jossa kielenkäyttö nähdään sosiaalisena toimintana ja diskurssit tilannekohtaisina (vrt. Jokinen ym. 2016) – joskin viimeisestä on eräviä näkemyksiä diskurssintutkimuksen eri koulukunnissa (ks. esim. Wodak & Meyer

1 Tämän teemanumeron taustalla on AFinLAn diskurssintutkimuksen teemaryhmä ja erityisesti teemaryhmän järjestämä työpaja ”Diskurssintutkimuksen menetelmiä nyt ja tulevaisuudessa”, joka pidettiin Kielitieteen päivillä 2017 Jyväskylässä. Osa teemanumeron artikkeleista perustuu työpajassa pidettyihin esitelmiin.

2001). Yksi vahva yhteinen tekijä on myös se, että useimmat diskurssintutkimuksen menetelmät perustuvat laadulliseen tutkimusotteeseen.

Diskurssintutkimus-kattotermistä puhuttaessa on oleellista ymmärtää, että se ei ole synonyymi diskurssianalyysille, vaan diskurssianalyysi on yksi menetelmällinen lähestymistapa muiden mahdollisten joukossa². Esimerkiksi kauppatieteissä usein käytetylle diskursiiviselle sisällönanalyysille on tyypillistä merkitysten analyysi eli sisällön teemoittelu, kun taas soveltavassa kielitieteessä käytetylle kriittiselle diskurssianalyysille on keskeistä kielenkäytön analyysi niin merkityksen kuin muodonkin näkökulmasta. Kriittisessä diskurssianalyysissä teksteistä analysoidaan valtasuhteita ilmaisevien sanatason merkitysten lisäksi kielellisiä muotoja, joissa valtarakenteet ilmenevät ja jotka edelleen rakentavat niitä. Diskurssintutkimus-kattotermin alla kukin tutkija voi siis tehdä valintoja sen mukaisesti, minkälaiseen kielenkäyttöön ja yhteiskunnan sekä sosiaalisen todellisuuden suhteeseen hänen kiinnostuksensa kohdistuu, minkälaisista aineistoista tätä suhdetta analysoidaan ja minkälaisien lähtökohtien vallitessa: painottaako tutkija esimerkiksi tutkimuskohteensa merkitysten tarkastelua puhetapoina, vuorovaikutustilanteina, tulkintarepertuaareina, teemoina, merkityssysteeminä, ideologisesti värityneinä puheakteina, kategorioina tai sosiokulttuurisina käytänteinä (mm. Jokinen ym. 2016; ks. myös luku 2). Tutkimuksen kohde määrittää tutkimuksen menetelmän tai menetelmien valintaa: esimerkiksi kategorioihin painottuva tutkimus nojaa menetelmältään tyypillisesti diskursiiviseen psykologiaan eikä esimerkiksi kriittiseen diskurssianalyysiin, mutta diskursiiviseen psykologiaan voidaan tällaisessa tutkimuksessa yhdistää luontevasti etnometodologista keskustelunalyysia (ks. Stevanovic & Weiste tässä teemanumerossa).

Diskurssintutkimuksen tutkimuskenttä on viime aikoina laajentunut huomiomaan kirjoitetun ja puhutun kielen lisäksi visuaalisen ja multimodaalisen viestinnän piirteitä (Blommaert 2005; Gunther & van Leeuwen 2001; Iedema 2003; Machin 2013). Teknologian kehityksen myötä diskurssintutkimuksessa otetaan yhä enemmän käyttöön myös esimerkiksi laskennallisia menetelmiä (ks. Jantunen tässä teemanumerossa) sekä monipuolisempia ja prosessimaisempia aineistojen keräämisiä ja tallentamistapoja (ks. esim. Grésillon & Perrin 2014; Krzyżanowski 2011). Monien tutkimusten kohdalla aineistojen keruu on työlästä ja aikaavievää, joten aineistojen jatkokäyttöön on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota. Tämä yhdessä tutkimuslupien ja tutkimuseettisten näkökulmien tiukentumisen kanssa vaatii hyvää suunnittelua jo ennen varsinaisen aineiston keruun ja analyysin aloittamista.

2 Diskurssintutkimuksen ja diskurssianalyysin erottaminen toisistaan on ollut vähäistä alan kirjallisuudessa, ja niitä käytetäänkin usein synonyymeinä toisistaan, usein myös kritiikittömästi. Olemme kuitenkin kokeneet artikkelien kirjoituksen pohjalta tehdä tässä teemanumerossa eroa näiden kahden välille. Teemanumeromme artikkeleista yksikään ei edusta puhdasta diskurssianalyysia, mutta ne jakavat kuitenkin muita diskurssintutkimukselle keskeisiä lähtökohtia ja diskurssin eri merkitykset ovat niissä läsnä.

Diskurssintutkimuksessa käytetyt tutkimusmenetelmät ovat lähtökohtia, kehyksiä, joita tutkija ei voi suoraan ”ottaa hyllystä” ja soveltaa aineistoonsa, vaikka joissain tilanteissa, esimerkiksi keskusteluanalyysin (esim. Stevanovic & Lindholm 2016) ja systeemis-funktionaalisen suhtautumisen teorian kohdalla (Martin & White 2005), liitto teorian ja menetelmän välillä on hyvin likeinen, pitkälle kehitelty ja vakioitu. Yksittäisen tutkimuksen kysymyksiin vastatessaan tutkija voi operationalisoida teoreettisia käsitteitä metodiksi, kuten tarkastelemalla legitimaatiota sille ominaisten diskursiivisten merkitysten avulla (Porttikivi 2016; Reyes 2011). Toisaalta tutkija voi hyödyntää tarkkoja menetelmällisiä luokitteluja sisältäviä teorioita, kuten edellä mainittuja keskusteluanalyysia tai suhtautumisen teoriaa arvioivista ja arvottavista merkityksistä kielenkäytössä (esim. Mikkonen 2010). Kolmas vaihtoehto on vastata tutkimustehtävän tarpeisiin yhdistelemällä ja kehittelemällä uudenlainen menetelmien synteesi (esim. progression analysis, ks. Perrin 2003; kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen yhdistämisestä, ks. Niglas 2004).

Moni diskurssintutkija on ymmällään menetelmien kirjon edessä. Siinä missä diskurssintutkimus ei ole koskaan ollut erityisen selvärajainen tutkimusparadigma, ovat sen rajat nyt entisestään liudentuneet suhteessa muihin tutkimusparadigmoihin ja niiden lähestymistapoihin. Tämän teemanumeron tarkoituksena on tarjota näkökulmia siihen, millä tavoin tutkimuksellisiin ja menetelmällisiin haasteisiin voidaan reagoida. Teemanumeromme seitsemän artikkelin kautta on esillä erilaisia tutkimusasetelmia, joissa diskurssintutkimusta ja siihen liittyviä menetelmiä kehitetään monin tavoin. Artikkeleissa osoitetaan, miten tutkimusasetelmaa rakentavilla valinnoilla kukin tutkija luo omanlaisensa käsityksen diskurssintutkimuksesta, tutkimusparadigman peruskäsityksistä, diskurssin merkityksestä, käyttökelpoisesta menetelmästä, monimenetelmäisyydestä ja teknologisen kehityksen vaikutuksesta tutkimuksen tekemiseen. Ennen kuin esittelemme artikkelit tästä näkökulmasta, kartoitamme diskurssin käsitettä ja kuvaamme lyhyesti, millaisia suuntauksia diskurssintutkimuksen alaan voi kuulua.

2 Mitä *diskurssi* tarkoittaa ja miten sitä voi tutkia?

Sana *diskurssi* juontaa juurensa keskiajan latinaan, jossa se tarkoitti kiertämistä tai ympäri juoksemista (Renkema 2004: 48). Diskurssi siis ”juoksee” kielenkäyttäjältä toiselle, toistuu tekstistä toiseen. Yksittäinen esiintymä ei luo diskurssia vaan tekstistä toiseen toistuvat piirteet samoin kuin tietyille diskurssille ominaisten piirteiden tiheä esiintyminen yhdessä tekstissä (ks. Virsu 2012: 30). Näin syntyy kielellisiä sosiaalisia käytäntöjä, jotka ovat ominaisia tietyille ihmisryhmille, viestintätilanteille, ideologioille tai vaikkapa yhteiskunnan osa-alueille. Voidaan puhua esimerkiksi uutisdiskurssista, akateemisesta diskurssista tai feministisestä diskurssista. Kriittisen diskurssianalyysin kehittäjä Norman Fairclough (2003: 124) käsittää diskurssin juuri tässä

merkityksessä kielenkäyttötavaksi, joka heijastaa tiettyä maailmankuvaa ja samalla myös rakentaa sitä edelleen. Jokinen ym. (2016: 34) korostavat sekä *diskurssin* että sen rinnakkaiskäsitteen *tulkintarepertuaarin*³ konstruktivistista luonnetta ja määrittelevät ne ”verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta”. Parker (1992) puolestaan määrittelee diskurssin seitsemän kriteerin avulla: diskurssi 1) realisoituu tekstissä, 2) liittyy reaali maailman objekteihin, 3) sisältää toimijoita, 4) on yhtenäinen merkityssysteemi, 5) viittaa toisiin diskursseihin, 6) reflektoi omaa puhetapaansa ja 7) on historiallinen.

Eri diskurssien lisäksi keskeinen kielenkäytön luokittelukeino on *genre*, jota suomeksi usein kutsutaan tekstilajiksi. Genret heijastelevat kunkin viestintätilanteen tavoitteita ja tehtäviä ja ovat viestintätilanteiden malleja, jotka realisoituvat enemmän ja vähemmän prototyyppisissä teksteissä (ks. esim. Miller 1984). Esimerkiksi uutinen, hääkutsu tai työhaastattelu ovat monelle tuttuja genrejä, jotka tunnistetaan vaivatta. Jokainen uutinen, hääkutsu tai työhaastattelu toteutuu kuitenkin hiukan eri tavalla. Tunnistamme käsillä olevan tilanteen tiettyyn genreen kuuluvaksi erityisesti osallistujien roolien ja viestinnän tarkoituksen avulla (mt.). Kuten Pietikäinen ja Mäntynen (2009: 81) toteavat, diskurssin ja *genre*n käsitteillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Molemmat ovat kielellisen sosiaalisen toiminnan resursseja ja molemmissa yhdistyy teksti ja laajempi konteksti. Tärkein ero piilee siinä, että ”kun diskurssit ovat tapoja rakentaa ja merkityksellistää maailmaa, *genret* ovat vakiintuneita tapoja rakentaa sosiaalista toimintaa” (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 81). Yhtä *genre*ä edustava teksti voi edustaa monia eri diskursseja: esimerkiksi mielipidekirjoitus-*genre*n kuuluvat tekstit voivat edustaa ja yhdistellä eri diskursseja. Lisäksi joillain *genre*illä on oma diskurssinsa (esim. uutis*genre* ja uutisdiskurssi) kun taas toiset *genret* voivat kuulua eri diskursseihin (esim. kokousmuistio voi kuulua vaikkapa akateemiseen tai poliittiseen diskurssiin).

Toisaalta diskurssi voidaan määritellä löyhemmin kielen käytöksi kontekstissa (esim. Brown & Yule 1983). Myös tämä määrittely nojautuu ajatukseen kielenkäyttäjien välisistä yhteyksistä: kielenkäyttö ymmärretään sekä kielellisenä että sosiaalista toimintana, jota siten säätelevät sekä kieliopin että sosiaalisen kanssakäymisen normit (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 13). Gee (1999: 6–7) erottaa nämä kaksi diskurssin merkitystä nimeämällä ensin mainitun Diskurssiksi isolla alkukirjaimella ja tarpeen mukaan monikollisena sanana (tiettyä maailmankuvaa heijastava kielenkäyttötapa) ja jälkimmäisen diskurssiksi pienellä alkukirjaimella käyttäen sitä aina yksikössä (ylipäättään kielenkäyttö kontekstissa). Vuori (2001) on puolestaan jakanut diskurssin

3 Kirjoittajien mielestä *tulkintarepertuaari*, joka ”ei kannan samanlaisia rasitteita mukanaan kuin diskurssin käsite”, soveltuu luontevimmin tutkimustehtäviin, joissa tarkastellaan yksityiskohtaisesti arkisen kielenkäytön vaihtelevuutta, siinä missä *diskurssi* on heidän mukaansa omimmillaan tarkasteltaessa ilmiöiden historiallisuutta, valtasuhteita ja institutionaalisia sosiaalisia käytäntöjä (Jokinen ym. 2016: 34–35).

käsitteen merkitykset kolmeen: pienessä merkityksessään se viittaa lähinnä kielen ilmiöön, joka ulottuu lause- ja virkerajan yli. Keskisuudessa merkityksessään käsitettä käytetään, kun diskursseja tarkastellaan tietyssä tekstiaineistossa, suhteutetaan toisiinsa ja nimetään (esim. jalkapallodiskurssi, talousuutisten diskurssi). Laajimmillaan käsitettä käytettäessä yksittäiset lausumat ja tekstijaksot liitetään suuriin historiallisiin prosesseihin ja ajattelujärjestelmien muutoksiin.

Adamin (1999: 39) määritelmässä korostuu *tekstin* käsite: diskurssi on teksti kontekstissaan. Teksti tarkoittaa kielellistä merkityskokonaisuutta, jonka osat ovat sidoksissa toisiinsa ja jolla on jokin funktio (Halliday & Hasan 1976: 1–2). Diskurssintutkijan aineistona ei siis ole satunnaiset kielenkäytön palaset vaan tekstit tai niiden osat: merkityskokonaisuudet, jotka on tuotettu jotain tarkoitusta varten. Toisinaan aineistona voi olla vaikkapa tiettyjen sanojen tai tietyn kielioppirakenteen esiintymät teksteissä, jolloin diskurssianalyttiseksi tutkimuksen tekee se, että näitä esiintymiä analysoidaan osana tietynlaista tekstiä. Tekstiä analysoidessa otetaan huomioon relevantti taustatieto esimerkiksi osallistujien välisistä suhteista ja yhteiskunnallisesta tilanteesta (McCabe 2011; Spitzmüller & Warnke 2011).

Hylandin (2005: 6) mukaan diskurssia tutkiessamme analysoimme niitä tapoja, joilla kielellisiä rakenteita käytetään sosiaalisten päämäärien saavuttamiseksi. Määritelmä on laaja ja kattaa hyvin monenlaiset diskurssintutkimuksen lähestymistavat. Jokinen (2016) tarkastelee diskurssianalyysiä suhteessa sukulaistraditioihin – retoriikkaan, keskustelunanalyysiin, semiotiikkaan ja etnografiaan – ja toteaa, että tutkimuskohteen valintaa sekä aineistotyyppisiä ja analysointitapaa koskevista painotuseroista huolimatta “[k]äytännössä analyttiset sovellukset ovat joskus niin lähellä toisiaan tai eri lähestymistapojen risteytyksiä, ettei yksittäisiä tutkimuksia voi välttämättä luokitella selkeästi yhden tradition edustajaksi” (mts. 263. Lähestymistapojen eroista, ks. taulukko s. 264).

Luukka (2000: 144–153) erottaa diskurssintutkimuksen piirissä neljä eri suuntausta: tekstuaalinen, kognitiivinen, interaktionaalinen ja konstruktiiivinen. Tekstuaalisella suuntauksella Luukka (mts. 144–145) tarkoittaa diskurssin tarkastelua ”lauseiden ja virkkeiden muodostamana itsenäisenä kokonaisuutena”, jossa vallitsee hierarkia: tutkimus pyrkii selvittämään, millainen hierarkia tekstin eri osien välillä vallitsee. Kognitiivinen näkökulma diskurssintutkimuksessa puolestaan viittaa tekstin tuottamisen ja ymmärtämisen kognitiivisten prosessien tutkimiseen. Interaktionaalinen diskurssintutkimuksen suuntaus tarkoittaa vuorovaikutustilanteiden tarkastelua, ja sen perustana on ajatus siitä, että ”merkitysten tulkinta ja ymmärtäminen perustuvat siihen, mitä vuorovaikutustilanteessa tapahtuu” (mts. 148). Konstruktivistinen näkökulma tarkoittaa kontekstin ymmärtämistä laajemmin kuin aiemmin mainituissa suuntauksissa: keskiössä on yhteisöt, joissa kieltä käytetään. Konstruktivistinen diskurssintutkimus perustuu sille ajatukselle, että kielenkäyttö on keskeinen osa yhteisöjen toimintaa ja kielenkäyttö myös rakentaa yhteisöjä (mts. 151–153). Luukan esittämä jaottelu on jo lähes 20 vuoden takaa, mutta se kuvastaa

yhä osuvasti diskurssintutkimuksen moninaisuutta. Eri suuntauksien välille on kuitenkin viime vuosina rakentunut yhä enemmän siltoja ja yksittäisissä tutkimuksissa niitä voidaan yhdistellä monin tavoin.

Yhteistä kaikille neljälle suuntaukselle on se, että diskurssintutkijan tutkimuskohteena ovat tekstissä ja sitä ympäröivässä kielenkäyttötilanteessa esiin nousevat merkitykset. Kielenkäyttötilanne voidaan Pietikäisen ja Mäntysen (2009: 18) mukaan ymmärtää ”pienimmillään yksittäisenä mikrotason vuorovaikutustapahtumana, kuten arkisena sananvaihtona tai muistilappuna, ja laajimmillaan kokonaisena yhteiskunnallisena ja historiallisena makrotason tilanteena” sekä kaikkena tältä väliltä. Lisäksi nykytutkimuksessa pyritään usein luopumaan ”mikron” ja ”makron” käsitteistä ja niihin liittyvistä menetelmällisistä siirtymistä (ks. esim. Pietikäinen 2012).

Kysymys kielenkäyttötilanteen eli kontekstin piirteiden huomioimisesta on keskeinen diskurssintutkimuksessa: miten tarkasti ja millä tasoilla tekstistä nousevia merkityksiä analysoidaan suhteessa kontekstiin? Faircloughin esittämä kolmitasoinen malli tekstuaalisen tason, diskursiivisen tason ja sosiaalisen tason huomioimisesta on yleisesti tunnettu (ks. esim. Fairclough 1997: 82). Nykypäivänä diskurssintutkimus laajenee yhtäältä suurten aineistojen suuntaan (esim. Jantunen tässä teemanumerossa), jolloin painopiste on tekstuaalisen ja laajemman sosiaalisen tason analyysissä, toisaalta kielenkäyttötilanteen (multimodaaliseen) mikrotason analyysiin (esim. Stevanovic ja Weiste tässä teemanumerossa), jolloin painopiste on tekstuaalisella ja välittömällä sosiaalisella tasolla, tai tekstin tuotannon institutionaaliseen kontekstiin (esim. Haapanen tässä teemanumerossa), jolloin painopiste on toiminnan analyysissä.

3 Menetelmiä tutkimuksen eri vaiheissa

Tämä teemanumero pureutuu diskurssintutkimuksen *menetelmiin*. Kuten edellä totesimme, diskurssintutkimus tai -analyysi ei ole valmis menetelmä, jolla voisi ratkoa erilaisia tutkimuskysymyksiä ja jota voisi soveltaa eri aineistoihin, vaan diskurssintutkimuksessa hyödynnetään monia valmiita menetelmiä sekä operationalisoidaan teorioita ja käsitteitä menetelmiksi. Tieteenteoreettisesti katsottuna menetelmä tarkoittaa usein samaa kuin metodi, ja nämä molemmat termit viittaavat siihen, miten tutkimus toteutetaan. Esimerkiksi Luodonpää-Mannin (2013) tieteenteoreettisia termejä käsittelevässä kyselytutkimuksessa kielentutkijoille *metodi* ja *menetelmä* ovat käytännössä synonyymeja ja termien merkityksestä vallitsee vastaajien keskuudessa lähes yksimielisyys: ne viittaavat konkreettiseen keinoon tai instrumenttiin jonkun ilmiön tutkimisessa (Luodonpää-Manni 2013: 253). Luodonpää-Mannin kyselytutkimuksessa vastaajina oli tutkijoita kielitieteen eri osa-alueilta; joukkoon mahtui varmasti diskurssintutkijoita, mutta myös monet muut kielentutkimuksen alat olivat edustettuina. Vastaajat näkivät *teorian* olevan kiinteässä yhteydessä menetelmään:

teoria on todellisuutta koskeva kuvaus, jonka tutkimiseen menetelmä tarjoaa välineet (mts. 254). Jotkut teoriat toimivat kuitenkin myös menetelminä: esimerkiksi keskusteluanalyysi nähdään usein paitsi menetelmänä, myös teoriana vuorovaikutuksesta (ks. Etelämäki ym. 2009; Pikkarainen 2010).

Luodonpää-Mannin (2017) tutkimus tieteenteoreettisten termien käytöstä suomenkielisissä kielitieteen tutkimusartikkeleissa puolestaan osoittaa, että käsitteitä metodi ja menetelmä käytetään erilaisissa merkityksissä. Erityisesti esiin nousee metodin/menetelmän merkitys aineiston analyysitavan lisäksi aineistonkeruun tapana. Niiniluoto (1980: 28) puolestaan käyttää metodin/menetelmän sijaan termiä *metodiikka* ja luettelee sen neljä osa-aluetta: aineiston keräämisen, kuvaamisen ja analyysin sekä johtopäätösten tekemisen tekniikat. Tässä teemanumerossa diskurssintutkimuksen menetelmiä tarkastellaan monista näkökulmista. Toisin sanoen ymmärrämme menetelmänä tavan, jolla voidaan kuvata tutkimuksen teon eri vaiheita. Joissain artikkeleissa korostuu aineiston keruun, tallentamisen ja luokittelun tapa, joissain puolestaan aineiston analyysitapa. Nämä vaiheet ovat vuorovaikutuksessa keskenään: yhden vaiheen suhteen tehdyt valinnat mahdollistavat, rajoittavat tai edellyttävät tietynlaisia valintoja toisessa vaiheessa, missä tehdyt valinnat puolestaan heijastuvat takaisin toisiin vaiheisiin. Tutkimusasetelman rakentaminen on siis luonteeltaan iteratiivinen prosessi, jonka kuluessa tehdyt valinnat vaikuttavat ratkaisevasti siihen, miten selitysvoimaisia ja luotettavia tuloksia tutkimus tuottaa.

Tämän teemanumeron artikkelit kuvaavat kukin jotakin diskurssintutkimuksen menetelmää jossain tutkimuksenteon vaiheessa. Tarkastelemme seuraavassa artikkeleittain sitä, tarkastelevatko ne menetelmiä aineiston keräämisen ja/tai sen analyysin välineenä ja minkälaiset asiat kussakin tutkimusasetelmassa ovat menetelmän valinnan ja tilanteisen soveltamisen kannalta keskeisiä.

Tutkimusaineiston hankinnan lähtökohtana ovat usein tutkimusongelmat tai -tehtävät, jotka sitten ohjaavat aineiston keruuta. Vaihtoehtoisesti voidaan edetä päivävästaisessä järjestyksessä eli etsiä jo olemassa olevaan aineistoon uusi näkökulma ja tutkimusongelma. Varsinkin tilanteessa, jossa aineiston kerääminen on vaatinut suuria henkilö-, aika- ja/tai infrastruktuuriresursseja, on taloudellista ja tutkimus-alaa eteenpäin vievää, että samaa aineistoa voidaan hyödyntää useita kertoja.

Yksi tämän hetken keskeisimpiä teemoja niin diskurssintutkimuksessa kuin muussakin kielentutkimuksessa on teknologinen kehitys ja sen luomat uudet menetelmälliset mahdollisuudet. Yhtäältä teknologia mahdollistaa suurten aineistojen keräämisen ja analysoimisen uusin tavoin (ks. Jantunen tässä teemanumerossa). Toisaalta se, että kirjallinen ja multimodaalinen digitaalinen viestintä on yhä keskeisempi osa niin arkea kuin työelämää, mahdollistaa esimerkiksi kielenkäytön prosessien uudelleenlaisen jäljittämisen (ks. Haapanen tässä teemanumerossa) sekä erilaisten aineistotyyppien kuten äänen ja liikkuvan kuvan yhdistämisen esineisiin ja kenttämuistiinpanoihin (ks. Kuure ym. tässä teemanumerossa).

Tässä teemanumerossa teknologiset apuvälineet aineiston keruussa ja käsittelyssä ovat aiheena erityisesti **Jarmo H. Jantunen** artikkelissa, jossa keskeistä on aineiston keruu ja luokittelu koneellisin menetelmin. Artikkelin aiheena on korpussavusteinen diskurssintutkimus (*corpus-assisted discourse studies, CADS*), joka yhdistää kaksi tutkimusperinnettä: kvantitatiivisen korpustutkimuksen ja laadullisen diskurssintutkimuksen. Jantunen kuvaa korpustutkimuksen ja diskurssintutkimuksen eroja ja yhtäläisyyksiä. Erot liittyvät erityisesti aineiston luonteeseen, kontekstin tärkeyteen, mikro- ja makrotason huomioimiseen sekä tulosten yleistettävyyteen. Jantunen kuitenkin korostaa sekä diskurssintutkimuksen että korpustutkimuksen moninaisuutta ja löytää myös monia yhtymäkohtia tutkimussuuntausten välille. Tärkeimmät yhtymäkohdat ovat todellisten kieliaineistojen käyttö ja nojautuminen toistuvuuteen.

CADS-tutkimuksessa aineisto voi olla valmiiksi kerätty, tai tutkimusta varten voidaan kerätä uusi aineisto. Koska avainasemassa on aineiston laajuus, aineisto kerätään aina koneellisin menetelmin. Tutkimuksessa voidaan myös tehdä uusia yhdistelmiä olemassa olevista aineistoista. Analyysin kohteeksi valikoidaan tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja kielen yksiköitä, esimerkiksi sanoja. Tekstiä huomattavasti pienempien yksiköiden analyysi pohjautuu fraseologiseen näkemykseen eli siihen, että kieltä tuotetaan ”muistiin varastoituneiden ja kielenkäyttäjien jakamien monisanasten yksiköiden sekä leksikaalis-kieliopillisten ja leksikaalis-semanttisten assosiaatioiden avulla” sen sijaan, että poimittaisiin muistista yksittäisiä kielellisiä elementtejä. CADS-tutkimuksessa aineistoa luokitellaan ja analysoidaan esimerkiksi kollokaatioiden, klustereiden (*n*-grammien) tai semanttisten preferenssien ja diskurssiprosodioiden avulla. CADS-tutkimuksen analyysimenetelmien ytimessä on yhtäältä koneellinen analyysi, koska laajojen tekstimassojen luokittelu ja analyysi ei onnistuisi ilman koneellisia ja tilastollisia menetelmiä. Toisaalta keskeistä on myös laadullinen aineistossa ja sen luokitteluissa havaittavien diskurssien analyysi. Artikkelissaan Jantunen havainnollistaa CADSia tutkimuksella, jossa selvitetään seksuaalivähemmistöihin liittyviä diskursseja verkkokeskusteluissa.

Lauri Haapasen artikkeli lähestyy diskurssintutkimuksen menetelmiä erityisesti aineiston keräämisen ja käsittelyn näkökulmasta. Artikkelin tarkastelee kirjoittamisen ja tekstin tuottamisen tutkimusta, jota on perinteisesti tehty valmiita tekstejä analysoimalla (Grésillon & Perrin 2014). Koska valmis teksti pyrkii parhaansa mukaan kätkemään kirjoitusprosessin jäljet, tekstiprodukteista koostuvan aineiston pohjalta on tehtävissä vain epäsuoria ja -luotettavia päätelmiä siitä, miten tekstin syntyprosessi on edennyt: onko teksti esimerkiksi kirjoitettu alusta loppuun edeten vai kenties kasvavaa tekstimassaa järjestellen ja sanavalintoja hioen? Vielä vaikeampaa valmiista tekstistä on päätellä kirjoittajan intentioita: miksi teksti kokonaisuutena ja yksityiskohdiltaan on juuri sellainen kuin se on?

Artikkelissaan Haapanen esittelee tutkimuskirjallisuuden pohjalta menetelmiä, jotka dokumentoivat tekstin syntymistä ja paljastavat seikkoja ja päämääriä,

jotka tähän prosessiin ovat vaikuttaneet. Toisin sanoen kirjoittamista tarkastellaan sekä materiaalisena että mentaalisenä toimintana, jota ohjaavat ja johon vaikuttavat erilaiset sosiaaliset päämäärät sekä kirjoitusprosessin välitön ko- ja konteksti (mikrotaso) ja ympäristö (mesotaso) sekä prosesseihin vaikuttavat institutionaaliset, yhteiskunnalliset ja/tai kulttuuriset tekijät (makrotaso). Artikkelin havainnollistaa näitä moniulotteisia aineistonkeruun menetelmiä journalistista siteerausta käsittelevän tutkimuksen avulla (Haapanen 2017). Päätelmänään artikkeli esittelee viisi menetelmällistä suositusta, jotka voivat auttaa kirjoittamisen ja tekstin tuottamisen kokonaisvaltaisessa tutkimuksessa. Suositukset on laadittu erityisesti ammattimaisen kirjoittamisen tutkimuksen pohjalta, mutta ne ovat hyödynnettävissä myös muunlaisessa luku- ja kirjoitustaidon (*literacy*) tutkimuksessa.

Leena Kuuren, Maritta Riekin ja Riikka Tumeliuksen artikkeli esittelee neksusanalyysiksi kutsutun lähestymistavan, joka pohjautuu välitteiseen näkemykseen sosiaalisesta toiminnasta ja vuorovaikutuksesta. Toisin sanoen näkemys pyrkii yhdistämään erilaisia tulkinnan tasoja ja tarkastelemaan niitä sekä paikallisten vuorovaikutustekijöiden että kulttuuristen ja institutionaalisten diskurssien ja rakenteiden risteymänä. Diskurssintutkimuksessa tämä edellyttää sitä, että kieltä ei nähdä vain tilanteisena kommunikaationa, jota aineistonkeruussa tallennetaan ja edelleen analysoidaan, vaan sosiosemiottilaisen merkitysneuvottelun kokonaisuutena, joka tapahtuu tässä ja nyt mutta joka samalla ulottuu ajallisesti ja paikallisesti kauemmaksi. Tässä artikkelissa luodaan katsaus neksusanalyysiä ja välitteistä diskurssinanalyysiä hyödyntävään tutkimukseen kielenoppimisen, kielipedagogiikan ja kielenopettajakoulutuksen aloilla. Vaikka tutkimus alalla on vielä nuorta ja muovautumassa ja teoreettis-menetelmällisiä lähtökohtia tulkitaan monella tavalla, neksusanalyysi on osoittautunut hedelmälliseksi lähestymistavaksi tämänkaltaisten kompleksisten ilmiöiden tutkimisessa.

Aineiston analyysimenetelmän tai -menetelmien valintaan vaikuttaa luonnollisesti se, minkälaisiin tutkimuskysymyksiin tutkimuksella ollaan vastaamassa. Analyysimenetelmien perusjakona pidetään yleensä jakoa määrälliseen ja laadulliseen analyysiin, mutta näiden yhdistäminen on yhä yleisempää (ks. Jantunen tässä teemanumerossa). Diskurssianalyttistä menetelmää voidaan esimerkiksi soveltaa aineistoon, jotta saadaan vaikkapa sosiaalitieteiden kysymyksiä ratkottaessa syvälinen ymmärrys viestintätilanteesta rakentuvista merkityksistä (ks. Niska ym. ja Stevanovic & Weiste tässä teemanumerossa). Diskurssintutkimuksen menetelmiä myös yhdistellään yhä enemmän. Etenkin digitaalisten viestien tutkiminen vaatii usein uudenlaisia menetelmällisiä lähestymistapoja, kun viestinnän luonne on muuttunut (ks. Virtanen & Kääntä tässä teemanumerossa). Viestinnän digitaalinen murros haastaa toisaalta myös kokeilemaan, voidaanko perinteisillä menetelmillä kuvata ihmisten välistä viestintää, kun se tapahtuu digitaalisten viestintäkanavien välityksellä (ks. Lehti ja Eronen-Valli tässä teemanumerossa).

Miira Niskan, Antero Olakiven ja Kari Mikko Vesalan artikkelissa kuvataan, miten diskurssianalyttinen menetelmä on sovellettavissa aineistoon, johon sen ei ole aina nähty sopivan. Kyseessä on haastatteluaineiston diskurssianalyttinen tarkastelu sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa, joka kohdistuu ihmisten asenteisiin. Perinteisesti haastatteluaineistoa on sosiaalitieteissä analysoitu siitä näkökulmasta, että haastattelupuhe koostuu faktoista, jotka kuvaavat todellisuutta – esimerkiksi haastateltavan omia asenteita – sellaisenaan. Haastattelutilanne ja siinä tapahtuva vuorovaikutus on nähty ”metodisena hienosäätönä”, jonka mahdollinen vaikutus haastattelupuheeseen on vain mainittu. Artikkelissa vedetään yhteen sosiaaliteiteissä parin viime vuosikymmenen ajan käytyä keskustelua haastatteluaineistojen käytöstä niin haastattelun toteutuksen kuin haastattelupuheen analyysinkin osalta. Edellä mainittu, essentialistis-realistiseksi nimetty tapa nähdä haastattelupuhe faktoina on saanut rinnalleen relationistis-konstruktionistisen tulkinnan, jonka ydinajatus on, että haastattelu viestintätilanteena muokkaa vahvasti sitä, mitä haastateltava sanoo ja miten hän puhuu. Relationistis-konstruktiiivisessa lähestymistavassa haastattelun ei nähdä olevan vain tietojen keräämistapa, vaan haastatteluvuorovaikutus itsessään nousee tutkimuskohteeksi. Artikkelin kirjoittajat arvioivat molempien menetelmien etuja ja ongelmia.

Niskan, Olakiven ja Vesalan artikkelin empiirinen osa kuvaa Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella kehitettyä laadullista asennetutkimusta, jonka aineisto kerätään puolistrukturoiduilla haastatteluilla, joissa haastateltavaa ohjataan kertomaan vapaasti asenteistaan erilaisten virikkeiden, kuten väitteiden, kysymysten tai valokuvien avulla. Näin muodostuu tutkimusaineisto, virikkeestä käytävä keskustelu, joka litteroidaan. Analyysivaiheessa aineistoa tulkitaan puhetekoina ja vuorovaikutteisena toimintana, jossa haastattelijan osuutta ei pyritä häivyttämään. Analyysi koostuu luokiteltavasta ja tulkitsevasta vaiheesta. Luokiteltavassa vaiheessa tunnistetaan ja ryhmitellään haastattelupuheessa esiintyvät kannanotot ja perustelut. Tulkitseva vaihe on erityisen keskeinen diskurssintutkimuksen näkökulmasta. Tässä analyysin vaiheessa ei niinkään tarkastella sitä, *mitä* sanotaan, vaan relationistis-konstruktionistisen näkökulman mukaisesti sitä, *miten* sanotaan.

Melisa Stevanovicin ja Elina Weisteen artikkeli fokusryhmätutkimuksen keskusteluanalyttisestä soveltamisesta lähtee liikkeelle menetelmän mahdollisuuksista analyysivaiheessa. Stevanovic ja Weiste argumentoivat artikkelissaan sen puolesta, että fokusryhmätutkimukselle tyypillinen diskursiivinen ote ja analyysi sisältö- ja teemälähtöisesti kaipaa rinnalleen fokusryhmän vuorovaikutuksen mikrotason tarkastelua eli keskusteluanalyttista puheenvuorojen ja toimintojen rakentumisen tarkastelua. Tällaisella kahden menetelmän yhdistämisellä voidaan kirjoittajien mukaan päästä kiinni niihin sosiaaliin käytäntöihin ja toimintoihin, jotka vaikuttavat ja vallitsevat fokusryhmän toiminnan ulkopuolella mutta jotka osaltaan selittävät fokusryhmän puheen sisältöjä. Näiden kahden menetelmän lisäksi kirjoit-

tajat havainnollistavat esimerkein, kuinka erilaisilla virikemateriaaleilla fokusryhmätutkimus saa uuden ulottuvuuden.

Stevanovicin ja Weisteen artikkeli keskittyy ensin luotaamaan fokusryhmien diskursiivista tutkimusta (mm. kategoria-analyysi, diskursiivinen psykologia) ja merkitysten tärkeyttä sosiaalisen toiminnan muodostamisessa, minkä jälkeen osoitetaan keskustelunanalyyttisten toimintojen ja toimintajaksojen rooli merkitysten tulkinnan rinnalla. Artikkelin kysymykset on jaettu kahteen osaan: ensimmäisessä tarkastellaan fokusryhmän vuorovaikutuksen dynamiikkaan liittyviä aiheita (keskustelunanalyysi ja siitä ”lainatut” käsitteet) ja toisessa puolestaan fokusryhmän vuorovaikutuksen sosiaaliseen todellisuuteen ja tilanteen ulkopuoliseen maailmaan liittyviä, kulttuurisia merkityksiä (fokusryhmien diskursiivinen tutkimus ja siitä ”lainatut” käsitteet). Kysymyksiä peilataan kirjoittajien aikaisempien tutkimusten fokusryhmäaineistoihin. Artikkelin lopussa pohditaan menetelmien yhdistämisen toimivuutta, sen hyötyjä ja haasteita. Kirjoittajat näkivät haasteena erityisesti sen, kuinka saada pysymään tutkimuskohteena oleva ilmiö niin fokusoituna, ettei vuorovaikutustilanteiden monipuolisuus ja yksityiskohtaisuus ”tyrmää” tutkijaa. Hyötynä kirjoittajat osoittivat sen, että menetelmien yhdistämisellä saadaan aikaan tervettä vuoropuhelua, jolla edistetään tutkimusta ja tulkintaa sosiaalisen todellisuuden luonteesta ja ylläpitämisestä.

Mikko Virtasen ja Liisa Käännän artikkeli keskittyy niinikään kuvaamaan menetelmän mahdollisuuksia analyysivaiheessa. Artikkelin keskiössä on kahden menetelmän yhdistäminen, ja tavoitteena on osoittaa, että yhdistelmämenetelmä selittää tutkimuskohdetta monipuolisemmin ja ansiokkaammin kuin kumpikaan menetelmä yksinään. Artikkelissa yhdistetään kirjoitetun vuorovaikutuksen tutkimuksen lähestymistapoja soveltavaan, erityisesti digitaaliseen keskustelunanalyysiin. Kirjoitetun vuorovaikutuksen tutkimus on kattotermi, johon on artikkelissa sisällytetty muun muassa retorisen rakenteen teoriaa, suhtautumisen teoriaa ja kirjoittamisen sosiaalis-vuorovaikutteista tutkimusta, jotka näkyvät esimerkiksi genren käsitteen hyödyntämisessä sekä evaluoivien ilmausten analyysissa. Digitaalisen keskustelunanalyysin puitteissa artikkelissa on hyödynnetty sekventiaalisuuden, progressiivisuuden ja moniosaisen vuoron käsitteitä sen suhteen, miten ne rakentuvat digitaalisessa aineistossa. Keskeistä on se, että molempia menetelmällisiä lähestymistapoja yhdistää laadullinen, mikrotason valintojen analyysi, jolla osoitetaan ja todistetaan kulloisenkin diskurssin vuorovaikutuksellinen järjestyneisyys.

Kirjoittajat tarkastelevat yhdistelmämenetelmällä nimenomaan kirjoitetun vuorovaikutuksen monipuolista rakentumista, mikä näkyy aineiston valinnassa. Empiiriseksi osioksi valikoitui asynkronista viestintää edustava *Lukupiiri*-blogi ja sieltä yksi blogikirjoitus kommentteineen. Aineiston analyysi on kaksiosainen: ensimmäisessä osiossa paneudutaan blogikirjoituksen rakentumiseen yhtäältä genrepiirteiden valintoina ja toisaalta yleisöön suuntautuvana tekstinä, joka mahdollistaa vuorovaikutteisuuden kirjoittajan ja yleisön – tässä tapauksessa lukijoiden ja kom-

mentojien – välillä. Toisessa osiossa analysoidaan blogikirjoituksen kommentteja siitä näkökulmasta, minkälaisia vuoroja ne ovat ja miten niissä osoitetaan yhteyttä blogikirjoitukseen. Näissä kahdessa analyysi- ja tulosluvussa on nähtävissä myös se, miten menetelmät täydentävät toisiaan. Menetelmien yhdistämisellä osoitettiin se, että asynkronisessa verkkoviestinnässä vuorovaikutus rakentuu sekä eksplisiittisistä että implisiittisistä valinnoista, joilla ilmennetään, toistetaan, ylläpidetään, reagoidaan muiden tekemiin valintoihin, ja tällä kaikella puolestaan tuotetaan topikaalista ja toiminnallista jatkuvuutta ensinäkemältä irralliselta vaikuttavaan tekstien joukkoon. Menetelmistä ”lainatut” käsitteet mahdollistivat mikrotason valintojen tarkastelun, minkä perusteella yhdestä blogikirjoituksesta kommentteineen pystyttiin antamaan kaksi limittyvää näkemystä: blogikirjoitus yleisöön suuntautuvana, argumentoivaa genretyyppiä ilmentävänä tekstinä ja kirjoituksen kommentit argumentointia eri tavoin jatkavana keskusteluna.

Myös **Lotta Lehden** ja **Maria Eronen-Vallin** artikkelissa tarkastellaan aineiston analyysivaiheen menetelmiä. Artikkelissa esitellään diskurssianalyysille ominaisten menetelmien käyttöä digitaalisen retoriikan tutkimuksessa. Digitaalinen retoriikka on Pohjois-Amerikasta lähtöisin oleva uudehko tutkimussuuntaus, joka tutkii viestinnällistä vaikuttamista digitaalisissa ympäristöissä. Digitaalinen retoriikka on vahvasti monitieteinen tutkimussuuntaus, joka hyödyntää menetelmiä esimerkiksi kielentutkimuksen, viestintätieteiden, kulttuuritutkimuksen, sosiologian ja informaatioteknologian aloilta. Lehti ja Eronen-Valli keskittyvät kuitenkin nimenomaan diskurssianalyttisten menetelmien kuvaamiseen.

Digitaalisen retoriikan tutkimuksessa tutkimuskohde on vaikuttamisen keinot digitaalisessa viestinnässä. Näin ollen aineistot koostuvat pääosin digitaalisista teksteistä, jotka voivat olla hyvinkin multimodaalisia. Tekstien analyysiä voidaan digitaalisessa retoriikassa täydentää esimerkiksi haastatteluilla tai käyttäjäanalytiikalla. Lehti ja Eronen-Valli keskittyvät kuitenkin sellaisiin tutkimuksiin, joissa aineistona on yksinomaan digitaalisia tekstejä. Esitellyt tutkimukset ovat pääosin aineistolähtöisiä: tutkimuksen lähtökohtana on ollut tietty digitaalinen viestintämuoto (esim. Wikipedia, poliitikon blogi tai sanomalehden kommenttiosio) ja tästä on edetty aineiston valintaan ja rajaukseen sekä tutkimuskysymysten muodostamiseen. Diskurssianalyttisesti orientoituneessa digitaalisen retoriikan tutkimuksessa menetelmä siis viittaa ennen kaikkea tapaan, jolla tutkittavaa teoriaa tai käsitettä tutkitaan aineistosta, toisin sanoen analyysimenetelmään. Kuvatuissa tutkimuksissa analyysi kohdistuu esimerkiksi kirjoittajan eetokseen eli puhujakuvaan, jota tutkitaan muun muassa subjektiivisuuden ja asennoitumisen ilmausten kautta sekä argumentointiin eli väitteiden perusteleamiseen. Mukana on myös esimerkki tutkimuksesta, jossa rakennetaan klassisen retoriikan käsitteestä (entymeema) uusi, digitaaliseen ympäristöön paremmin soveltuva käsite (digitaalinen entymeema).

4 Lopuksi

Tämä teemanumero kokoaa yhteen erilaisia näkökulmia diskurssintutkimuksen menetelmiin: miten diskurssia ja diskursseja käsitetään, minkälaisia tutkimuskohteita ne mahdollistavat, minkälaisia tutkimusasetelmia niiden ympärille rakennetaan ja miten ja minkälaisia aineistoja niiden tutkimista varten kerätään ja analysoidaan. Nykytilanteen kuvaamisen ohella teemanumeron artikkelit osoittavat myös suuntaa diskurssintutkimuksen tulevaisuudelle. Tästä kertoo erityisesti artikkeleissa ilmenevä käsitteiden runsaus ja niiden kokeileva käyttö.

Artikkeleiden perusteella diskurssintutkimus näyttää yhä enemmän teoreettis-menetelmälliseltä lähestymistavalta, joka lainaa toisista menetelmistä, tieteenaloista ja teorioista ”osia” – se on siis moni- ja poikkitieteellistä ja siten nykyisen tieteen ytimessä. On syytä olettaa, että tulevaisuudessa diskurssintutkimus on entistä enemmän *miksi*-kysymykseen keskittyvää, syvemmälle tekstiin ja sen tuottamisen yksityiskohtiin porautuvaa ja/tai toisaalta suuriakin datamassoja hyödyntävää kokeilevaa tutkimusta, jota ei voi pelkistää yksittäisten puhetapojen tai merkitysten tutkimukseksi. On myös todennäköistä, että esimerkiksi etnografista tutkimusotetta hyödynnetään diskurssintutkimuksessa vielä nykyistäkin monipuolisemmin. Tältä pohjalta on oletettavaa, että analyysivaiheen menetelmien sijaan myös aineistonkeruun menetelmien rooli tutkimusprosessissa tulee kasvamaan.

Diskurssintutkimuksen tulevaisuuden näyttäessä yhä monitieteisemmältä ja -menetelmäisemmältä on erityisen tärkeää, että kussakin yksittäisessä tutkimuksessa kuvataan tutkimusprosessi riittävän läpinäkyvästi. Näin tutkimuksen luotettavuus on riittävällä tavalla arvioitavissa. On myös tarpeellista asemoida itsensä ja tutkimuksensa selkeästi suhteessa diskurssintutkimuksen moniin haaroihin. Toivomme, että tämä teemanumero helpottaa tulevien tutkimusten eri vaiheissa käytettyjen menetelmien valintaa, kuvausta ja arviointia.

Kirjallisuus

- Adam, J.-M. 1999. *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- Alba-Juez, L. 2009. *Perspectives on discourse analysis: theory and practice*. Cambridge: Cambridge Scholar Publishing.
- Angermuller, J., D. Maingueneau & R. Wodak 2014. The discourse studies reader: an introduction. Teoksessa J. Angermuller, D. Maingueneau & R. Wodak (toim.) *The discourse studies reader*. Amsterdam: John Benjamins, 1–14.
- Blommaert, J. 2005. *Discourse – A critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, G. & G. Yule 1983. *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Etelämäki, M., I. Herlin, M. Jaakola & L. Visapää 2009. Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. Kognitiivista kielioppia ja keskustelunanalyysiä yhdistämässä. *Virittäjä*, 113 (2), 162–187. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4182>.

- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. Alkuperäisteoksen *Media discourse* suomentanut V. Blom ja K. Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Gee, J. 1999. *Introduction to discourse analysis: theory and method*. London: Routledge.
- Grésillon, A. & D. Perrin 2014. Methodology: from speaking about writing to tracking text production. Teoksessa E.-M. Jakobs & D. Perrin (toim.) *Handbook of writing and text production*. Berlin: De Gruyter Mouton, 79–111.
- Gunther, K. & T. van Leeuwen. 2001. *Multimodal discourse: the modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Haapanen, L. 2007. *Quoting practices in written journalism*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/174618>.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Hyland, K. 2005. *Metadiscourse*. London: Continuum.
- Iedema, R. 2003. Multimodality, resemiotization: extending the analysis of discourse as multi-semiotic practice. *Visual Communication*, 2 (1), 29–57. <https://doi.org/10.1177/1470357203002001751>.
- Itkonen, E. & A. Pajunen 2010. *Empiirisen kielitieteen metodologia* (Suomi 199). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jokinen, A. 2016. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi – teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 249–265.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen 2016. *Diskurssianalyysi – teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kolehmainen, L., M. Miestamo & T. Nordlund (toim.) 2013. *Kielten vertailun metodiikka (SKS:n toimituksia 1387)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Konstenius, R. 2014. *Empiria, eksperimentti ja etiikka. Kielitieteen metateoriaa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. 127–147. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Krzyżanowski, M. 2011. Ethnography and critical discourse analysis: towards a problem-oriented research dialogue. *Critical discourse studies*, 8 (4), 231–238. <https://doi.org/10.1080/17405904.2011.601630>.
- Luodonpää-Manni, M. 2013. Kyselytutkimus kielentutkijoiden yleistieteellisille termeille antamista merkityksistä. *Virittäjä*, 117 (2), 242–264. <https://journal.fi/virittaja/article/view/8314>.
- Luodonpää-Manni, M. 2017. The choice between generic scientific terms in linguistic research articles. Teoksessa M. Luodonpää-Manni, E. Penttilä & J. Viimaranta (toim.) *Empirical approaches to cognitive linguistics: analyzing real-life data*. Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 177–214.
- Luodonpää-Manni, M., M. Hamunen, R. Konstenius, M. Miestamo, U. Nikanne & K. Sinnemäki (toim.) tulossa. *Kielentutkimuksen metodologian käsikirja*.
- Luukka, M.-R. 2000. Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa K. Sajavaara, A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 133–160.
- Martin, J. R. & P. R. R. White. 2005. *The language of evaluation. Appraisal in English*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Machin, D. 2013. What is multimodal critical discourse studies? *Critical Discourse Studies*, 10 (4), 347–355. <https://doi.org/10.1080/17405904.2013.813770>.
- McCabe, A. 2011. *An introduction to linguistics and language studies*. London: Equinox.

- Mikkonen, I. 2010. "Olen sitä mieltä, että..." Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylä studies in humanities* 135. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/23021>.
- Miller, C. R. 1984. Genre as social action. *Quarterly Journal of Speech*, 70, 151–167.
- Niglas, K. 2004. *The combined use of qualitative and quantitative methods in educational research*. Pöytäsaama: Vali Press.
- Niiniluoto, I. 1980. *Johdatus tieteenfilosofiaan*. Helsinki: Otava.
- Parker, I. 1992. *Discourse dynamics: critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Pietikäinen, S. & A. Mäntynen 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pikkarainen, M. 2010. TV-toimittajan kolmannen position vuoroista Venäjän televisiossa. Dialogipartikkelit ja interventiot. *Puhe ja kieli*, 30 (2), 107–120. <https://journal.fi/pk/article/view/4733>.
- Porttikivi, M. 2016. *Organisaatioiden diskursiivinen legitimaatio kiistelevässä verkkojulkisuudessa*. Helsinki: Aalto-yliopisto.
- Perrin, D. 2003. Progression analysis (PA): investigating writing strategies at the workplace. *Journal of Pragmatics* 35 (6), 907–921. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(02\)00125-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(02)00125-X).
- Pietikäinen, S. 2012. Kieli-ideologiat arjessa: neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrasta. *Virittäjä*, 116 (3), 410–442. <https://journal.fi/virittaja/article/view/7162>.
- Pynnönen, A. 2013. *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun Working Paper N:o 379. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42412/978-951-39-5471-0.pdf?sequence>.
- Renkema, J. 2004. *Introduction to discourse studies*. Amsterdam: John Benjamins.
- Reyes, A. 2011. Strategies of legitimization in political discourse: from words to actions. *Discourse and Society*, 22 (6), 781–807. <https://doi.org/10.1177/0957926511419927>.
- Spitzmüller, J. & I. Warnke 2011. Discourse as a "linguistic object": methodical and methodological delimitations. *Critical Discourse Studies*, 8 (2), 75–94. <https://doi.org/10.1080/17405904.2011.558680>.
- Schiffrin D., D. Tannen & H. E. Hamilton (toim.) 2003. *The Handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Stevanovic, M. & C. Lindholm (toim.) 2016. *Keskusteluanalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.
- Virsu, V. 2012. *Sitouttamisretoriikka yritysviestinnässä*. Turku: Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/handle/10024/73970>.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.
- Wetherell, M., S. Taylor & S. J. Yates 2001. Introduction. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor & S. J. Yates (toim.) *Discourse as data. A guide for analysis*. London: The Open University & Sage Publications Ltd, i–iv.
- Wodak, R. & M. Meyer (toim.) 2011. *Methods of critical discourse analysis*. London: Sage.

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 20–44.

Jarmo Harri Jantunen
Jyväskylän yliopisto

Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS): analyysiesimerkki homouden ja heterouden digitaalisista diskursseista

The article aims at combining two methodological approaches, namely corpus linguistics and discourse studies. Both of these approaches are present in corpus-assisted discourse studies (CADS) which makes use of both quantitative and qualitative methodologies. First, an attempt is made to discuss the differences and similarities of these two traditions based on Leech's (2000) listing. However, it turns out that this listing does not include all necessary viewpoints, and those are further discussed. In the empirical section of the paper, the Suomi24 corpus is analysed in order to provide an example of CADS. The analysis was carried out through collocation and discourse prosody analyses. The results reveal recurring discourses related to homosexuality and heterosexuality on the Suomi24 discussion forum. They support earlier observations on media and CADS studies on discourses on homosexuality and also reveal new discourse patterns, as well as shed new light on discourses on heterosexuality.

Keywords: corpus-assisted discourse studies, queer linguistics, collocation, discourse prosody, homosexuality, heterosexuality

Asiasanat: korpusavusteinen diskurssintutkimus, pervokielitiede, kollokaatio, diskurssi-prosodia, homoseksuaalisuus, heteroseksuaalisuus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Johdanto

Artikkelin teemana on korpusavusteinen diskurssintutkimus (*Corpus-assisted Discourse Studies*, CADS), jossa yhdistyvät korpustutkimuksen ja diskurssintutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Artikkelissa luodaan aluksi katsaus korpus- ja diskurssintutkimukseen vertailemalla tutkimusaloja erityisesti aineistojen laadun ja tutkimusmenetelmien näkökulmasta. Tämä käsittely luo perustan artikkelin pääteemalle, korpusavusteiselle diskurssintutkimukselle. Katsaus lähtee liikkeelle Leechin (2000) luettelemista menetelmien peruseroista. Näitä eroja käsitellään artikkelissa kriittisesti. Tämän lisäksi nostetaan esiin eroja, jotka ovat yhtä tärkeitä mutta jotka on jätetty aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa (esim. Leech 2000; Partington ym. 2013; Partington & Marchi 2015) käsittelemättä eksplisiittisesti ja kootusti. Erojen lisäksi tarkastellaan myös niitä yhtäläisyyksiä, jotka ylipäättään mahdollistavat menetelmien yhdistämisen. Artikkelin empiirisessä osassa esitellään Suomi24-korpuksen avulla korpusavusteisen lähestymistavan tarjoamia keinoja tutkia diskursseja; käsittelytapa on tilastoperustainen, fraseologinen ja kielenainesten yhteisvalintaa korostava, mikä onkin tyypillistä juuri CADS:lle (ks. Partington & Marchi 2015). Empiirisen osan tavoitteena on esitellä nimenomaan niitä menetelmiä, jotka eivät ole olleet tyypillisiä niin sanotussa perinteisessä diskurssintutkimuksessa. Pervokielitieteen (*Queer Linguistics*, vrt. pervotutkimus) alaan kuuluvassa analyysissä paljastuu samalla, millaisia diskursseja Suomen suurimmalla keskustelufoorumilla tuotetaan homoista ja heteroista.¹

2 Korpustutkimus ja diskurssintutkimus: menetelmien eroja ja rajapintoja

Korpusavusteinen diskurssintutkimus yhdistää nimensä mukaisesti kaksi tutkimusperinnettä: lähinnä kvantitatiiviseksi mielletyn korpustutkimuksen (KT) etupäässä laadulliseen diskurssintutkimukseen² (DT). Molemmilla tutkimusaloilla on pitkät perinteet, mutta vasta 2000-luku on nähnyt tutkimusalojen ja -menetelmien systemaattisen yhdistämisen. (Ks. esim. Biber & Jones 2005: 151–152; Ädel & Reppen 2008: 1–2.) Tutkimusalojen on aiemmin jopa katsottu eroavan aineistoiltaan ja me-

1 Kiitän professori Esa Lehtistä ja kahta nimetöntä arvioijaa tätä käsikirjoitusta koskeneista rohkaisista ja arvokkaista kommentista.

2 Diskurssintutkimuksella tarkoitetaan tässä laajasti erilaisia tutkimussuuntauksia, joskin tilanteeseen kielenkäyttöön (interaktionaalinen suuntaus) ja merkityksen rakentumiseen yhteisöllisenä toimintana (konstruktionistinen suuntaus) keskittyvät lähtökohdat painottuvat käsittelyssä ja vastaavasti diskurssien rakenteisiin (tekstuaalinen suuntaus) keskittyvästä tutkimuksesta kumpuavat taustaoletukset jäävät vähemmälle (suuntauksista ks. Luukka 2000: 144–156).

netelmiltään niin monella tavalla, ettei niiden yhdistämistä ole katsottu hedelmälliseksi (ks. mm. McEnery ym. 2006: 111). Tärkeänä periaatteellisena erona voidaan pitää erilaista suhtautumista kielen funktionaaliseen luonteeseen ja kontekstiin: Diskurssintutkimuksessa aineiston analyysissä ja tulosten tulkinnessa on tärkeää ottaa huomioon kielenkäytön tavoitteet ja tehtävät sekä yhteiskunnallinen ja sosiokulttuurinen konteksti, sillä tutkimusalan lähtökohtien mukaan merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa ja muodostavat yhteisen, jaetun repertuaarin (Luukka 2000: 137, 140–142; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 24, 26–27; Partington ym. 2013: 2). Korpus tutkimuksessa on vuorostaan mahdollista keskittyä toistuviin rakenteisiin, frekvensseihin ja tilastolliseen merkitsevyyteen ilman, että aineistoa käsiteltäisiin kontekstiinsa sidoksissa olevana koherenttina kommunikaationa (esim. Tognini-Bonelli 2004: 18; Flowerdew 2008: 115–116; Partington ym. 2013: 8).

Muitakin selviä tavoitteisiin, menetelmiin ja aineistoihin liittyviä eroja on olemassa. Käsittelen eroja aluksi tutkimuskirjallisuuden avulla, minkä jälkeen pohdin niitä vielä omiin havaintoihini pohjautuen. Esittelyssä kiinnitän huomiota tutkimustraditioiden ydinkohtiin, eikä tämä valinta kata luonnollisestikaan kaikkia menetelmiin liittyviä nyansseja.

Leech (2000: 678–680) on luetellut tutkimusalojen eroiksi seuraavat viisi piirrettä³ (kursivoitu), mutta erot eivät välttämättä ole niin jyrkkiä kuin hän esittää (omat kommenttini kursiivitta). Näistä eroista ensimmäinen liittyy edellä käsiteltyyn kontekstin tärkeyteen.

- 1) *DT:ssa fokusoidaan tekstien sisältöihin ja vuorovaikutuksen keinoihin ja analysoidaan sisällön suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan, KT on ollut pitkälti itse kielen rakenteisiin ja sanastoon keskittyvää.* Kuitenkin etenkin tekstuaalispainotteisessa, kielentutkimukseen keskittyvässä DT:ssa (ks. Luukka 2000) tarkastellaan nimenomaan kieltä, sanastoa ja rakenteita (eli mikrotasoa) silloinkin, kun tavoitteena on saavuttaa tietoa yhteiskunnasta ja kulttuurista (makrotasosta). Silloin pyritään löytämään tavat, joilla tietyt tavoitteet halutaan saavuttaa ja joilla pyritään vaikuttamaan toisiin ihmisiin, sekä tarkastelemaan valintojen seurauksia (mm. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 13, 17; Partington ym. 2013: 2–5). Toisaalta vaikka KT:ssa saatetaan keskittyä kielenpiirteiden kuvaukseen ilman yhteiskunnallista ulottuvuutta, tällainen KT:n määrittely on kuitenkin varsin kapea, koska KT:ta voidaan pitää pikemminkin menetelmänä (ks. McEnery ym. 2008: 7; myös Cheng 2012: 6; kuitenkin mm. Tognini-Bonelli 2001), jonka avulla on mahdollista tarkastella hyvin erilaisia tutkimuskysymyksiä (ks. esim. Cheng 2012: 6–8; Partington ym. 2013: 5–9).

3 Leech (2000) keskittyy luokittelussaan puhuttuihin aineistoihin, mutta piirteet ovat yleistettävissä myös muunlaisiin aineistoihin.

- 2) *DT:ssa yksittäiset, kokonaiset tekstit ovat analyysin kannalta merkittäviä, kun taas KT:ssa tärkeää on edustava otos eivätkä tekstit ole aineistossa aina kokonaisina.* DT:ssa tekstikäsitys on hyvin laaja, sillä aineisto voi koostua tutkijan keräämistä valokuvista, haastatteluista, videotallenteista, päiväkirjamerkinnöistä ja monista muista materiaaleista (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 157–158, 160), joihin oletus tekstin kokonaisuudesta ei välttämättä sovi. Lisäksi yhdessä tutkimuksessa useat, erityyppiset tekstit ja tekstifragmentit voivat muodostaa aineistokokonaisuuden. KT:ssa aineiston edustavuus on kyllä erityisen tärkeää, mutta tallennuskapasiteetin kasvettua tekstit sisällytetään yhä useampaan korpukseen kokonaisina.
- 3) *DT:ssa aineiston kerääjä, käsittelijä ja analysoija ovat usein yksi ja sama henkilö, mutta KT:ssa analysoija käyttää usein valmiita, toisten aiemmin keräämiä aineistoja.* Ei kuitenkaan ole tavatonta, että korpustutkimuksessakin tutkija aloittaa työnsä aineiston kokoamisella, jos valmiita sopivia materiaaleja ei ole käytössä; tämä koskee nykyisinkin erityisesti pieniä kielialueita.
- 4) *DT:ssa aineistot ovat perinteisesti vain analysoijan käytössä ja saatavuus on rajoitettu (ellei aineisto ole esim. laajemman tutkimusryhmän käytössä), mutta KT:ssa aineistot ovat tyypillisesti (käyttölupien rajoissa) laajemmalle tutkijajoukolle tarkoitettuja.*
- 5) *Jos käytössä on sähköisiä aineistoja, DT on silloinkin tyypillisesti laadullista tutkimusta, KT:lle taas ovat luonteenomaisia kvantitatiivisen tiedon saavuttamiseen tähtäävät analyysit ja työkalut.* On kuitenkin huomattava, että myös DT:ssa toisteisuudella on merkityksensä ja tutkimuksessa haetaan säännönmukaisuuksia, joihin tulkinnat pohjautuvat (ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 37, 167). Vaihtelun tarkastelussa (ks. mts. 37) kiinnitetään huomiota laadun lisäksi myös määrälliseen informaatioon esimerkiksi silloin, kun halutaan selvittää tekstien moniäänisyyttä. KT:ssa puolestaan määrällistä tietoa selitetään usein laadullisin keinoin ja analyysi nojaa pohjimmiltaan laadullisiin kielellisiin kategorioihin, kuten sanaluokkiin ja lauseenjäseniin (ks. Heikkinen ym. 2012: 330). Ylipäätäänkin aloja voi vain harvoin luokitella puhtaasti laadullisiksi tai määrällisiksi.

Leechin (2000) luettelemien erojen lisäksi on vielä tarpeen nostaa esiin seuraavat, etenkin aineistojen luonteeseen ja menetelmiin liittyvät seikat:

- 6) *DT:ssa aineistot ovat menetelmien vuoksi usein pieniä, jopa yhdestä tai muutamasta kymmenestä tekstistä koostuvia, ja aineistoja voidaan rajata tutkimuksen edetessä yhä pienemmiksi. KT:ssa tekstien määrä kasvaa tuhansiin, jolloin saneina laskettuna aineistoa voi olla miljoonia tai miljardeja saneita.* Aineiston koon määrittely tapahtuu DT:ssa tavallisesti

kyllääntymisen avulla (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 160), KT:ssa puolestaan aineiston määrä liittyy pikemminkin tilastollisten menetelmien ja korpustyökalujen soveltuvuuteen ja etenkin aineiston edustavuuteen (esim. Biber 1993).

- 7) DT:ssa analysoija tuntee aineistonsa läpikotaisin tutkimusmenetelmään kuuluvan aineiston keräämisen, analyysiprosessin (mm. aineiston pilkkominen, purkaminen, uudelleen kokoaminen; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 166) ja myös sen pienuuden vuoksi. KT:ssa näin on harvoin, koska aineistot ovat laajoja ja korpuksia luetaan fragmentaarisesti kokonaisten tekstien sijaan (Tognini-Bonelli 2004: 18). KT:ssa tutkijalle ovat tärkeitä pikemminkin aineiston meta- eli kuvailutiedot (koonti- ja luokitteluperiaatteet [ks. esim. Tyrkkö & Taavitsainen 2012], tekstintuottajatiedot, tekstilajitiedot, tuottamisaika jne.), annotointitavat, erilaiset listat (sana-, avainsana- ja klusterilistat) ja konkordanssit (eli vertikaalisesti luettavat listaukset sanojen esiintymistä lähikonteksteineen ja metatietoineen, ks. myöhemmin kuvaa 1).
- 8) DT:ssa tutkimusaineisto valitaan tarkkaan edustamaan tarkasteltavana olevaa tekstilajia, -tyyppiä tai rekisteriä, jolloin aineisto kuvaa juuri näissä tavattavia merkityksiä ja diskursseja ja soveltuu yleensä vain yhteen tai yhdentyyppiseen tutkimukseen. KT:ssa ovat yhä tavallisempia niin sanotut yleiskorpuksot, jotka kuvaavat kieltä tai kielivarianttia mahdollisimman laajasti. Tosin erilaisia tekstilajikorpuksia tai kielivarianttikorpuksia kootaan edelleen laajasti.
- 9) DT:ssa tutkimus etenee materiaalin keräämisen jälkeen aineiston perusteelliseen läpikäymiseen ja siihen tutustumiseen sekä kirjoittamisen avulla tehtävään prosessointiin. Tutkimus- ja raportointiprosessi on monipolvinen, spiraalimainen, jaksottainen ja pakoilee selvärajaisuutta ja suoraviivaisuutta; kirjoittaminen ja raportointi ovat analyysiprosessin oleellisia osia, eikä analyysia, pohdintaa ja kirjoittamista voi erottaa toisistaan. (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 142–143, 166–167.) KT:ssa tutkimus voi alkaa esimerkiksi erilaisten sanalistojen ja konkordanssien tarjoamista frekvenssitiedoista ja tilastollisista analyyseistä ja edetä huomattavasti suoraviivaisemmin analyysistä kohti raportointia. Kirjoittaminen ei ole menetelmällisesti yhtä kiinteästi osa analyysia vaan liittyy pikemminkin tutkimuksen raportointiin.
- 10) DT:ssa aineistoa analysoidaan tyypillisesti manuaalisesti, joskin saatavilla on laadullisen aineiston hallintaan ja käsittelyyn sopivia ohjelmia. Sitä vastoin KT perustuu tavallisesti käyttöliittymien, korpustyökalujen (kuten sanalistageneraattorien ja konkordanssiohjelmien) ja tilastotyökalujen käyttöön sekä automaattiseen analyysiin.

- 11) DT:ssa analyysi on lähtökohdiltaan teksti- ja aineistovetoista, jolloin tutkija syventyy tekstien sisällön esiin nostamiin ilmiöihin ja merkityksiin. KT:ssa tutkija voi lähestyä aineistoaan aineistovetoisesti tai -pohjaisesti, joista ensimmäinen tapa muistuttaa DT:n lähestymistapaa. Jälkimmäisessä puolestaan keskitytään pikemminkin ennalta valittuihin kielenpiirteisiin ja merkityksiin (käsitteistä tarkemmin Jantunen 2009; ks. myös Lee 2008: 88–92).
- 12) DT:ssa tavoitteena on harvoin pyrkiä tyhjentävään analyysiin ja tulosten yleistettävyyteen (Biber & Jones 2005: 152; Pietikäinen & Mäntynen 2009: 157–158). KT:ssa sen sijaan tämä on keskeinen tavoite, ja siihen pyritään valitsemalla aineisto ulkoisten valintakriteereiden avulla (Biber & Jones 2005: 152; McEnery ym. 2008: 13–15). KT:ssa tavoitteena on jo aineiston koostamisvaiheessa varmistua siitä, että aineistoa voidaan pitää edustavana ja saatuja tuloksia voitaisiin yleistää (ks. Biber 1993; McEnery ym. 2008: 13–15; Jantunen 2009). DT:ssa luotettavuus syntyy valintojen avoimesta perustelemisesta ja läpinäkyvyydestä (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 168), KT:ssa laajoista aineistoista, frekvensseistä, tilastollisista menetelmistä ja toistettavuudesta.
- 13) DT:ssa tutkimusaineistoja koskeva laajamittainen teoreettinen tutkimus, menetelmälliset analyysit ja metatietojen kerääminen ovat harvinaisia, KT:ssa taas niin sanottu metatutkimus (aineistojen kerääminen, annotointi ja tallentaminen, ks. Partington ym. 2013: 6) muodostavat ison osan alan tutkimusta.

Monet edellä mainituista eroista liittyvät tutkimussuuntausten perustavoitteiden ja siten aineistojen kokojen ja menetelmien eroihin: Diskurssintutkimuksen pienet aineistot on mahdollista tuntea perin pohjin, ne on helppo kerätä tutkimusta varten itsenäisesti, niihin sopii laadullinen tutkimus paremmin kuin määrällinen, niiden tarkoitus ei ole antaa edustavaa kuvaa aineiston ulkopuolisesta maailmasta, eikä niiden avulla pyritä tyypillisesti tyhjentävään kuvaukseen. Korpustutkimuksessa tilanne on usein juuri päinvastoin, kun pyrkimyksenä on aineistojen edustavuus ja tulosten laaja yleistettävyyys. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan CADS-tutkimusta, jossa tässä luvussa käsitellyt menetelmät yhdistetään.

3 Korpusavusteinen diskurssintutkimus (CADS) ja fraseologinen kielikäsitys

CADS-tutkimus juontaa juurensa 1990-luvulla alkaneesta korpusavusteisesta, usein poliittisiin teksteihin liittyvästä tutkimuksesta (mm. Krishnamurthy 1996; Stubbs 1996), mitä ennen isojen aineistojen käyttö ja pyrkimys tulosten yleistettävyyteen

oli vähäistä DT:ssa (Biber ym. 1998: 106). Korpustutkimuksessa CADS on saavuttanut jonkinasteista jalansijaa, mutta diskurssintutkimuksessa laajojen tekstiaineistojen ja määrällisten menetelmien käyttö on ollut toistaiseksi melko harvinaista (alan kehityksestä mm. McEnery ym. 2006: 111–113; Lee 2008: 86–87; Partington ym. 2013: 10–11). Faircloughin (2003: 6) mukaan määrällisellä analyysillä voidaan kuitenkin tukea laadullista DT:ta ja näitä lähestymistapoja kannattaa käyttää rinnan. CADS siis yhdistää kaksi lähtökohdiltaan hyvin erilaista lähestymistapaa: laajoihin tekstimasoihin perustuvat määrälliset ja tilastolliset menetelmät otetaan tutkimuksessa lähtökohdaksi ja yhdistetään laadulliseen analyysiin, ja näin vastataan kritiikkiin, jota on esitetty DT:n aineistojen pienuudesta, edustavuudesta ja tulosten yleistettävyydestä (esim. Stubbs 1997). Ensimmäinen laaja suomalainen CADS-tutkimus on Lehdon (2018) analyysi japaninsuomalaisten kielipuheesta.

Aineistojen ja menetelmien näkökulmasta CADS voi tarkoittaa jo valmiiksi kerättyjen aineistojen käyttöä tai uusien kokoamista, erilaisten sanalistojen generoimista, konkordanssien (ks. kuvaa 1) määrällistä ja laadullista analyysia sekä aineistojen vertailua esimerkiksi avainsana-analyysin avulla.

eivät halua lapsilleen opettaa tätä ateistista	homo	oppia ihmiselämästä, joutuisivat pakon eteen jos
ja kristittyjen asiat etusijalle mm. ateististen	homojen	asioihin nähden, hän ei ole toiminut oikein paimer
Näihin menee vain liberaalit, ateistit,	homot	ja lesbot, ja sitten ne liberaalit papit ja piispat ja lu
indut, butdhalaiset, komfutsealaiset, ateistit,	homot	, lesbot sekä kommarit joutuvat POLVISTUMAAN
Ja Juutalaiset, ateistit,	homot	ja lesbot ja ympärileikkaavat suomi hu*ranaiset ja
Onko liberaalit tai ateisti	homoista	puhumattakkaan tunnustanut syntejään täällä?
n elelee helvetissä jota kansoittavat ateistit,	homot	, abortintekijät ja muut hänen suuresti pelkäämän
Kirkko on kehittynyt riittävästi, kun ateistit,	homot	ja uuspakanat liittyvät joukolla kirkkoon.
Tietenkin muutkin ryhmät kuten ateistit,	homot	, kommarit, vihreät ym. saavat tuntea nahoissaan i
uterilaisten palstallakin mellastavat ateistit	homot	.
Mukaanlukien ateistit,	homot	ja kommunistit taistelivat maansa ja kotinsa puol
Vihapuheitta puhuu ateistit,	homot	ja liberaalit.
Siinä ateistit,	homot	kun varkaatkin (ja kaikki muu synti) asettuvat nii
kaansa paskamyrskyn, mm. tunnettu ateisti,	homojen	ja mamujen hyysäri pappi Teemu Laajasalo on kut
Tyhjää ateisti	homon	vouhotusta.
Tämä ateisti	homo	pyrkii kaikessa kirjoittelussaan herjaamaan KRS,

KUVA 1. Kuvakaappaus Korp-käyttöliittymän (Kielipankki) tuottamasta *homo*-sanon konkordanssista (järjestetty vasemman kontekstin mukaan).

Edellisessä luvussa kävi ilmi, että CADS:ssa yhdistyvillä menetelmillä on monia periaatteellisia eroja, mutta niitä kuitenkin yhdistävät nojautuminen toistuvuuteen ja säännönmukaisuuteen sekä todellisten kieliaineistojen käyttö tutkimuksessa. CADS-tutkimus perustuukin kielikäsitukseen, jonka mukaan kieli on kertautuvaa, yhteisesti jaettua ja kontekstuaalista – käsitys on samanlainen kuin muussakin DT:ssa. Kielenkäytön nähdään perustuvan siis toistuviin ja säännönmukaisiin rakenteisiin: kommunikointiamme leimaa pikemminkin yhteinen, jaettu repertuaari kuin uniikkien ilmausten jatkuva tuottaminen. Tutkimuksessa on keskeistä näkemys, jonka mukaan kieltä ei tuoteta yksittäisiä kielellisiä elementtejä muistista poimien, vaan

niin sanotusti fraseologisesti eli muistiin varastoituneiden ja kielenkäyttäjien jakamien monisanaisten yksiköiden sekä leksikaalis-kieliopillisten ja leksikaalis-semanttisten assosiaatioiden avulla (ks. tarkemmin esim. Hoey 2005; Jantunen & Brunni 2012; Pace-Sigge & Patterson 2017).

Fraseologinen kielikäsitys kuvastuu muun muassa Sinclairin (1991: 110) idiomiperiaatteessa (*idiom principal*) ja Hoeyn (2005) leksikaalisen primingin (*lexical priming*) teoriassa: molemmat korostavat sitä, että tuotamme kommunikoidessamme jatkuvasti ilmauksia, jotka koostuvat toistensa kanssa säännöllisesti yhdessä esiintyvistä sanoista ja rakenteista, kuten kollokaatioista. Leksikaalisen primingin perusta on psykolingvistinen: kielenkäyttömme perustuu sekä tiedostamattomiin että tiedostettuihin valintoihin, ja etenkin tiedostamattomat valinnat tuottavat taaajaan toistuvia rakenteita, jotka takaavat viestinnän nopean sujumisen (Hoey 2007: 8; Pace-Sigge & Patterson 2017: XII–XIV). Hoeyn sanoin kielenkäyttömme rakentuu seuraavasti:

[W]hen we use the word, we will characteristically use it with one of its typical collocations, in its usual grammatical function, in the same semantic context, in the domain we have come to associate it with, as part of the same genre, in a familiar social context, with a similar pragmatics and to similar textual ends. (Hoey 2007: 8.)

CADS-tutkimuksessa fraseologinen lähestymistapa näkyy tyypillisesti siten, että analyysissa keskitytään usein leksikaalisiin myötäesiintymärakenteisiin eli kollokaatioihin (esim. Baker ym. 2008), klustereihin (*n*-grammeihin) eli toisteisiin samalaisina esiintyviin monisanaisiin yksiköihin (esim. Partington & Morley 2004; Lehto 2018) sekä semanttisiin preferensseihin ja diskurssiprosodioihin (esim. Stubbs 2001: 65–66, 105–108; Lehto 2018). Tämänkin artikkelin esimerkkitutkimus jakaa fraseologisen kielikäsitksen, ja siinä hyödynnetään yllä mainittuja keskeisiä käsitteitä.

Tutkimuksessa tällaisen toisteisuuden ja säännönmukaisuuden havaitsemiseksi tarvitaan suhteellisen isoja aineistoja sekä myös menetelmiä, joilla määräperustaisen säännönmukaisuuden pystyy havaitsemaan. Joidenkin kielenpiirteiden, kuten toistuvien kollokaatioiden tai tekstijaksojen (esim. klustereiden ja muiden monisanaisten yksiköiden), saavuttaminen pienestä aineistosta on hankalaa, koska tekstiä ei ole tarpeeksi toisteisuuden havaitsemiseksi. Perinteisesti DT:ssa kielenpiirteiden eksakti toistuvuus ei olekaan ollut tutkimuksen fokuksessa juuri menetelmien ja aineistojen pienuuden vuoksi, vaan aineistoista on pyritty löytämään erilaisia, toisiaan täydentäviä kielenilmiöitä, jotka tuottavat tiettyä diskurssia. CADS:ssa päätaivoitteena voi sen sijaan pitää sellaisten merkitysten löytämistä, jotka jäävät havaitsematta pieniin aineistoihin perustuvassa manuaalisessa, ”paljain silmin” tehtävässä tutkimuksessa (Partington ym. 2013: 11).

4 CADS käytännössä: digitaalisia diskursseja seksuaalivähemmistöistä ja -enemmistöistä

CADS-tutkimusta havainnollistavassa esimerkkitutkimuksessani selvitän, millaisia diskursseja eli yhteiskunnassa vallalla olevia ja yhteisiä sosiaalisia merkityksiä liitetään verkkokeskusteluissa seksuaalivähemmistöistä ja -enemmistöistä puhumiseen. Tässä tutkimuksessa tarkastelen vähemmistödiskursseja *homo*-sanan ja enemmistödiskursseja *hetero*-sanan avulla. Keskityn artikkelissa nimenomaan tilastollisiin ja määrällisiin lähtökohtiin, koska ne ovat perinteisessä diskurssintutkimuksessa harvinaisempia.

4.1 Taustaa ja lähtökohtia

Seksuaalivähemmistöjä koskevassa keskustelussa nostetaan yleensä esiin muun muassa sairaudet ja luonnottomuus, tasavertaisuus, uskonto ja politiikka tai keskustelussa käsitellään tiettyjä paikkoja ja henkilöitä tai henkilöryhmiä. Erityisesti väkivalta ja vihapuhe ovat voimakkaasti läsnä digitaalisessa vähemmistödiskurssissa. (Esim. Baker 2004b; Baker 2005; Bachmann 2011; Jantunen 2018.) Perhe- ja yksiavioisuusdiskurssit (Baker 2005) sekä (oman) seksuaalisuuden pohdinta, tunteista puhuminen ja sukupuolisuusdiskurssit (Jantunen 2018) ovat puolestaan heterouteen liittyviä diskursseja digitaalisissa keskusteluissa. Suomi24:ää koskeva aiempi tutkimukseni (Jantunen 2018) on tehty myös CADS-tutkimuksena, mutta siinä menetelmänä on tilastollinen avainsana-analyysi toisin kuin käsillä olevassa tutkimuksessa, joka lähtee liikkeelle kollokaatioanalyysistä (avainsana-analyysistä CADS:ssa ks. myös Baker 2004a; Karjalainen ym. 2017).

Tarkastelen diskursseja Suomi24-keskustelufoorumista kootusta, Kielipankin lemmatisoimattomasta Suomi24-korpusaineistosta (Aller Media Oy 2014; Lagus ym. 2016). Aineistossa on verkkokeskusteluja vuosilta 2001–2016, ja sen koko on noin 2,6 miljardia sanetta (Meta-Share 2016). Tutkimusaineiston kokoamisen perustaksi otettiin harvinaisempi *hetero*-sana kappaleen mittaisine konteksteineen (n=89 000). Tämän jälkeen korpuksesta haettiin *homo*-sanat konteksteineen ja valittiin systemaattisen otannan avulla suunnilleen samansuuruinen otos. Tämän jälkeen aineistoista poistettiin mahdollisimman hyvin toisteiset ketjut ja samanlaisina toistuvat tekstijaksot, jotka ovat tyypillisiä verkkoaineistoille muun muassa viestiketjuissa toistettujen aiempien viestien vuoksi. Aineistojen ko'oisiksi tuli näin 2,2 (*hetero*) ja 2,1 miljoonaa sanetta (*homo*); *hetero*-sanojen lukumäärä näissä aineistoissa on 72 000 ja *homon* 94 000 sanaa. (Aineistosta tarkemmin Jantunen 2018.)

Tarkastelen ilmauksia aluksi keskittymällä lähikontekstin kollokaatteihin. Kollokaatiot ovat toistuvia, syntagmaattisessa suhteessa olevia myötäesiintymiä (mm. Sinclair 1991: 115–121; Jantunen 2004: 15–16), jotka rakentavat tekstin sisäistä ko-

heesiota ja voivat olla diskurssispesifejä (mm. Fairclough 2003: 37, 130–131). Tässä tutkimuksessa kollokaatioanalyysi perustuu tilastolliseen analyysiin, joka on tehty seuraavan kolmen rajauksen avulla⁴:

- 1) Tarkasteluväli on 4L–4R eli neljä sanaa hakusanan molemmin puolin. Tarkastelualueita on pidetty optimaalisena (mm. Jones & Sinclair 1974), ja sen sisään mahtuu myös suomen keskipituinen, 5–7 sanan mittainen lause (ks. Hakulinen ym. 1980: 106; Heikkinen ym. 2001).
- 2) Tilastollinen testaus on tehty MI- eli *Mutual Information* -testillä, joka korostaa hakusanan ja ympäristön sanojen yhteisesiintymän todennäköisyyttä ja joka yleensä nostaa merkitseviksi sisältösanat kieliopillisten sanojen sijaan (ks. Barnbrook 1996: 95–99).
- 3) Kollokaatiksi laskettavan sanan vähimmäisfrekvenssi on 50, jolloin vähennee mahdollisuus, että kollokaatti on peräisin yhden tekstintuottajan kirjoituksista tai verkkokeskustelulle tyypillisistä toistetuista jaksoista.

Tarkasteluun olen ottanut mukaan 200 merkitsevintä kollokaattia, joista käsittelen ensin 20:tä yksityiskohtaisesti. Keskittymällä pieneen määrään tilastollisia kollokaatteja päästään kiinni yksityiskohtaiseen analyysiin; myöhemmin 200 merkitsevälle kollokaatille tehdyn merkitysryhmittelyn avulla pystytään havainnoimaan laajemmin diskurssiprosodioita.

Diskurssiprosodiolla tarkoitetaan kielellisten ilmausten ominaisuutta esiintyä niille tyypillisissä diskursiivisissa konteksteissa, ja se voi kertoa kielenkäytön pragmaattisista funktioista tai asenteista. Se myös luo diskurssikoheesiota kielenkäyttöön ja teksteihin. (Stubbs 2001: 65–66.) Samasta ilmiöstä käytetään myös termejä semanttinen prosodia (mm. Sinclair 1996: 87–88) ja evaluatiivinen prosodia (mm. Partington ym. 2013: 58–61). Näistä ensimmäinen korostaa sanan inherenttiä kontekstisidonnaisuutta ja merkityksen muodostumista sanaa laajemmasta kokonaisuudesta; jälkimmäinen painottaa arvottamista ja ilmausten valinnan takana olevaa evaluatiivista harmoniaa diskurssin tuottamisen perustana (ks. myös Jantunen 2004: 25–26; Hunston 2007).

Diskurssiprosodian havaitseminen ilman laajoja tekstiaineistoja ja korpusmenetelmiä voi olla vaikeaa huolimatta siitä, että fraseologiset piirteet opitaan hallitsemaan normaalissa kielenkehityksessä ja niitä toistetaan kielenkäytössä. Tässä tutkimuksessa diskurssiprosodiaa lähestytään tarkastelemalla kollokaatteja ja etsimällä niitä yhdistäviä kontekstuaalisia merkityksiä.

4 Tarkemmin kollokaatioiden määrittelystä ja laskennasta, ks. Barnbrook (1996: 95–99) ja Jantunen (2004: 15–21, 76–80).

4.2 Kollokaatit diskurssien vihjeinä

Tarkasteltavana olevien *homo*- ja *hetero*-sanojen 20 tilastollisesti merkitsevintä kollokaattia on lueteltu merkitsevyysjärjestyksessä taulukossa 1. Aluksi keskitytään siis merkitsevimpiin kollokaatteihin, sillä ne kuvaavat sitä, millaisia diskursseja homoista ja heteroista tuotetaan Suomi24-keskusteluissa ja näyttävät myös poikkeavat aineistoittain.

TAULUKKO 1. *Homo*- ja *hetero*-sanojen merkitsevimmät kollokaatit MI-testin merkitsevyysarvoineen ja frekvensseineen.

homo		hetero	
<i>volti</i>	7.63699 / 125	<i>terveisin</i>	9.92136 / 64
<i>sapiens</i>	7.59064 / 93	<i>pesunkestävä</i>	9.47349 / 51
<i>ime</i>	7.46316 / 100	<i>homosta</i>	9.46777 / 700
<i>synnytä</i>	7.35681 / 59	<i>umpi</i>	9.41938 / 112
<i>hirteen</i>	7.31255 / 56	<i>ristillä</i>	9.35919 / 147
<i>synnistään</i>	7.28707 / 61	<i>valkoihoinen</i>	9.30290 / 58
<i>synnyttään</i>	7.26457 / 126	<i>lesbosta</i>	9.30053 / 57
<i>syö</i>	7.25789 / 143	<i>valkoinen</i>	9.28386 / 127
<i>tunnistaa</i>	7.23912 / 199	<i>täys</i>	9.27746 / 195
<i>heterosta</i>	7.23608 / 127	<i>lihaa</i>	9.24561 / 81
<i>synny</i>	7.23451 / 158	<i>ootko</i>	9.18188 / 95
<i>hommaa</i>	7.21191 / 411	<i>golgatan</i>	9.14375 / 112
<i>haista</i>	7.19103 / 188	<i>käännyttää</i>	9.13413 / 104
<i>lesbopareja</i>	7.16626 / 55	<i>muuttua</i>	9.10227 / 470
<i>lespoja</i>	7.12661 / 61	<i>tylsä</i>	9.08877 / 50
<i>lesboihin</i>	7.11757 / 67	<i>lisääntyvät</i>	9.04716 / 63
<i>olematta</i>	7.08765 / 50	<i>olenkin</i>	9.02178 / 355
<i>lespot</i>	7.07270 / 100	<i>normaalit</i>	9.01646 / 107
<i>lesboparien</i>	7.04812 / 75	<i>normaali</i>	8.99797 / 570
<i>kaappi</i>	7.04812 / 75	<i>ps</i>	8.99241 / 152

4.2.1 Homouteen liittyvät merkitsevimmät kollokaatit

Homo-sanan merkitsevin kollokaatti on hieman yllättäen *volti*. Tämä selittyy aineistossa tavallisella idiomilla *heitä homo voltti*, jolla ei läheskään aina viitata suuntautumiseen vaan pikemminkin pyritään osoittamaan toisen tyhmyys tai nolaamaan toinen, kuten esimerkissä (1). Toki herja voi kohdistua myös homoihin, kuten esimerkissä (2), joka on osa erään kaupungin vähemmistöilmapiiriä käsittelevää keskustelua.

(1) katotaan keväällä kun me stadin kuninkaat juhliitaan mestaruutta! **heitä homo voltti!**

(2) **Heitä homo voltti**, ja ota heimlich ote kaverisi kanssa.

Herjat, loukkaava kielenkäyttö ja suoranainen vihapuhe ovat tavallisia verkkokeskusteluissa, ja ne ovat osa internetin tavallista verkkovihaa (ks. esim. Pöyhtäri ym.

2013: 19, 49; Oikeusministeriö 2016: 81, 94, 129). *Homon* merkitsevimpien kollokaattien joukossa verkkovihasta kertovat myös kollokaatit *ime*, *hirteen* ja *haista* (3–5), joita kaikkia käytetään ilmauksissa, jotka voidaan luokitella haukkumiksi, vihapuheeksi tai väkivaltaisiin tekoihin kehottamiseksi. Myös näiden joukossa on tapauksia, joissa ei käsitellä homoutta sinänsä, vaan *homo*-nimitystä käytetään tuottamassa diskursssia jostakin yleensä epämieluisasta tai huonona pidetystä (3).

- (3) Kun jotkut vaan polttaa puoleen väliin ja tuhlaa tupakkaa. No jos oot niin saatanan idiootti **niin vitun homo onnea vaan ja ime kusipää munaas!**
- (4) jokaisella ihmisellä on oikeus olla sellainen kuin itse haluaa. **ja kakat! homot hirteen sillä selvä!**
- (5) Mikä sinä olet muita tuomitsemaan ainoa joka tuomitsee on jumala! **Joten haista homo vittu!**

Sapiens-kollokaatti selittyy luonnollisesti ihmistä tarkoittavasta *homo sapiens* -sanaaliitosta. *Syö*-kollokaatille ei löydy yhtä ainoaa selitystä, vaan sanaa käytetään monissa merkityksissä: 'syödä' (*Homot syö tonnikalaa .. yök*), 'viedä, käyttää' (*Joten heteroiden on syytä käydä antamassa äänensä, homot muuten syö sun äänes*); lisäksi keskustelupalstalla toistuu usein spämmi *syö paskaa homo*, mikä osaltaan lisää juuri kyseisen verbin yllättävääkin merkitsevyyttä. *Hommaa* taas selittyy taajaan käytetyllä ilmauksella *olla homojen hommaa*, jolla arvotetaan jokin tekeminen huonoksi tai toisarvoiseksi: *Sisustus on homojen hommaa!*, *Kyllä rekka hommat on homojen hommaa*. Näissäkään ei kyse ole suuntautumisesta sinänsä, vaan kuten edellä, *homo*-nimitystä käytetään jostakin huonona pidetystä asiasta tai ihmisestä. Myös tässä nimityksen käytöllä tuotetaan negatiivisuuden diskurssia, ja ilmaisemalla jokin asia homojen työksi tai puuhasteluksi arvotetaan tekeminen ei-toivottavaksi tai vähemmän arvotetuksi. Vastaava ilmaus on *tyttöjen hommaa*, ja verkosta löytyy myös useita tapauksia, joissa jokin on *homojen ja tyttöjen hommaa*. *Olla*-verbin *ma*-infinitiivi *olematta* liittyy keskusteluun, jossa pohditaan sitä, voiko jotakin tehdä tai olla jonkinlainen *olematta homo* (*Miehet voivat olla samanhenkisiä olematta homoja*).

Oman ryhmänsä kollokaattilistassa muodostavat *syntyä*-verbin muodot *synnytä*, *synny* ja *synnyttään*. Verbin avulla tuotetaan diskurssia siitä, onko homoseksuaalisuus synnynnäistä, kasvatuksen ja ympäristötekijöiden tuottamaa vai opittu ominaisuus. Tämä diskurssi liittyy vahvasti pitkään Suomessakin jatkuneeseen keskusteluun, jota on käyty esimerkiksi uskonnon, lääketieteen ja psykologian näkökulmasta mediassa (ks. esim. Juvonen 1997). Verbin kieltomuodot *synnyttä* ja *synny* kertovat selvästi useiden keskustelijoiden pitävän synnynnäisyyttä mahdottomuutena (6–7). Toisaalta keskusteluissa tuotetaan vastakkaistakin diskurssia (8). Keskustelupalstalla ovat siis läsnä samat näkökulmat kuin median ja tieteenkin tuottamissa diskursseissa.

- (6) homos on synti ja **homoksi ei synnytä**;
- (7) **Kukaan ei homoksi synny**, eikä mitään homogeeniä ole edes olemassa.
- (8) **Homoksi synnyttään**, se ei ole tahdon valinta.

Esimerkissä (9) *synti*-sanalla tuodaan keskusteluun uskonto-teema, joka on yksi voimakkaimmista homoseksuaalisuuteen liittyvistä diskursseista niin julkisessa keskustelussa (ks. esim. Bachmann 2011) kuin verkkokeskusteluissakin (Jantunen 2018). Tätä diskurssia tuotetaan taulukon 1 kollokaatilla *synnistään*, mikä näkyy selvästi esimerkiksi (9), jossa *synti* toistuu useasti. Katkelmassa on runsaasti myös muita uskonto-diskurssia rakentavia ilmauksia (kursivoitu), kuten *tehdä parannus*, *Raamattu* ja *Jumala*.

- (9) Jos homo tahtoo *tehdä parannuksen synnistään*, sillä *Raamatun* mukaan homous on **synti**, ja hän *nöyryty Jumalan edessä, tunnustaa syntinsä* ja *pyytää kokosydämisesti Jeesusta antamaan anteeksi ja tunnustaa Jeesuksen Herrakseen ja vapahtajakseen*, niin homo vapautuu **synnistään**. Ilman *Jeesusta* se ei onnistu! Homous ja *ateismi* aiheutuvat *demoneista*.

Voiko homon tunnistaa? Tunnistamisesta puhutaan laajasti verkossa, ja se on ollut viime aikoina esillä myös monien lehtien (mm. HS 2017) julkaiseman tutkimuksen (Kosinski & Wang 2018) vuoksi. Tutkimuksessa selvitettiin, voiko tekoäly tunnistaa kasvopiirteiden perusteella seksuaalisen suuntautumisen. Keskustelupalstalla taas tunnistamisen mahdollisuus voi askarruttaa yhtä hyvin itse vähemmistöön kuuluvaa, joka haluaa tutustua toiseen (10), tai puolisoa, joka pohtii kumppaninsa suuntautumista (11). Lisäksi tunnistamisesta käydään palstalla myös yleistä keskustelua (12). Epäily niin sanotun *homotutka-* eli *gaydar*-ilmiön⁵ olemassaolosta liittyy myös tunnistamiseen: keskustelupalstalla on varsin tavallista väittää, että homo tunnistaa toisen (13).

- (10) itse olen homo ja haluaisin tietää, **onko mitään mistä toisen voisi tunnistaa**. onko homon katseessa jotain.
- (11) Olen alkanut epäillä, että onko mieheni sittenkään (täysin) hetero. **Kertokaa mistä tunnistaa homon?**

5 Tunnistaminen ei ole helppoa, vaikka se on tärkeää heteronormatiivisissa yhteisöissä ja tilanteissa, joissa valtaosa on ei-homoseksuaaleja (homotutkasta [*gaydar*] ks. esim. Rieger ym. 2010). Homohysterian (pelko tulla tulkituksi homoseksuaaliksi) vähenemisen myötä selvästi feminiinisinä (ja siten myös homomaisina) ja maskuliinisina pidettyjen käyttäytymistapojen rajat ovat sekoittuneet, eikä homon erottaminen heterosta senkään vuoksi ole yksioikoista (ks. Anderson 2011).

- (12) **Ei taida tunnistaa gaykundia oikein mistään noin ulkoisesti.** Toki on monia ultimatehomoja, joista näkyy vaatetuksen jne perusteella välittömästi, että kyseessä on h-mies.
- (13) Varmasti on helppoa **tunnistaa. Kyllä homo aina homon tunnistaa.**

Kaapissa elämisen, olemisen ja kaapista tulemisen idiomeilla ja *kaappi*-vertausku- valla viitataan puolestaan homoseksuaalisuuden aktiiviseen peittelemiseen ja yh- teiskunnan ennakkoluuloihin reagointiin (Juvonen 2015: 18–19; ks. myös Sedgwick 1990). Aineistossa käsitellään runsaasti – joko itsen (14) tai toisten (15) – kaapissa oloa ja sieltä tuloa erilaisista näkökulmista. Esillä on usein pohdinta siitä, miten omasta seksuaalisuudesta voisi kertoa läheisille (14). Sanalistalle noussut perusmuo- toinen *kaappi*-kollokaatti on peräisin usein väärin kirjoitetusta yhdyssanasta *kaappi homo* (16).

- (14) En tiiä, **tätä menoa olen aina kaapissa perheelleni.** Meidän kesken kun pelkkä sana homo on tabu. TV:stä vaihetaan kanavaa jos siellä on joku homoseksuaali tai siitä puhutaan.
- (15) Homoushan on muotia nykypäivänä Joka toinen mies on – jos ei julkihomo, niin ainakin **kaappi sellainen.**
- (16) Itse olin naimisissa naisellisen miehen kanssa. Todellakaan en tiedä onko hän **BI/kaappi homo.**

4.2.2 Heterouteen liittyvät merkitsevimmät kollokaatit

Mielenkiintoisimpia *hetero*-sanana 20 merkitsevimmän kollokaatin listassa ovat kaksi sanaryhmää, joista syntyy omanlaisensa kuva heteroudesta (ks. taulukkoa 1): Ensinnäkin *umpi*, *pesunkestävä* ja *täys* kertovat yhtäältä joko kirjoittajan halusta represen- toida sukupuolienemmistöön kuulumistaan ja sitä, että sukupuoli-identiteetti on tai oli sataprosenttisesti heteron (17–18), tai toisaalta halusta käsitellä toisten henkilöi- den oletettua ja sataprosenttista heteroseksuaalisuutta (19). Aina keskustelu ei liity seksuaaliseen suuntautumiseen sinänsä, vaan jokin asia (kuten kodin siistinä pitäminen) liitetään homouteen, minkä yhteydessä halutaan ottaa esiin myös heteronäkö- kulma (20).

- (17) sukupuolellasi ei ole väliä tai sillä oletko hetero, lesbo... Itse olen **pesunkestävä hetero** ja tämä ei ole mikään treffi-ilmoitus :D
- (18) Seksuaalisuuden kanssa olin kriisissä. Pitkään jouduin näytellä **täys heteroa.**
- (19) Suurin osa ihmisistä on bi-seksuaaleja. Ihan **täys 100% heteroita** ei muistaakseni jonkun tutkimuksen mukaan ollut kuin pari prosenttia.

- (20) Olkoon kodin siistinä pitäminen kuinka homomaista tahansa niin riittää että itse tiedän olevani **umpi hetero** mutta pidän paikat myös liinavaatekaapin siistinä.

Toisen ryhmän muodostavat ilmaukset, joilla representoidaan joko heteroseksuaalisuuden tavallisuutta ja nimenomaan omaa tai toisen kuulumista enemmistöön (21–22) tai ylipäättään tavallisuutta ja normaaliutta, jota korostetaan esimerkiksi ihonvärillä ja rotupiirteillä. Tähän sanaryhmään kuuluvat kollokaatit ovat *normaali(t)*, *valkoinen*, *valkoihoinen*, *tylsä* ja *lihaa*, joista viimeinen esiintyy ilmauksessa *lihaa syövä* (23). Representaatioiden taustalla on ajatus siitä, että ihonväriltään valkoinen ja lihaa syövä hetero on (tylsä) normi ja muut – esimerkiksi seksuaalivähemmistöön kuuluvat – ovat poikkeuksia. Keskustelujen teemana ei ole läheskään aina seksuaalisuus, vaan viestiketjun aiheena voi olla esimerkiksi kaupungin taloudellinen tilanne, kuten on laita esimerkissä (24). Siinäkin luodaan tavallisuuden representaatiota sanoilla *valkoihoinen* ja *hetero*.

- (21) Rohkeena tyttönä vastasin katseeseen ja hymyyn ja kysyin, et taida olla ihan **normaali hetero** :) -- nyt onnellisesti yhdessä.
- (22) olen juntti ja helvetin ylpeä vielä jopa ihan **normaali heterokin**
- (23) Kun todelliset aiheet puuttuvat, niin eurooppalainen **valkoinen työssäkäyvä lihaa syövä hetero** kehittää omantunnon kolkutuksen tyhjänpäiväisesä asiasta.
- (24) Jos olet **aikuinen, valkoihoinen ja hetero** niin lopeta tuo tyhjänpäiväinen lässytys. Oulu vetää itseään kaulakiikkuun kiihtyvää vauhtia, ja irtisanotut asuntovelkaiset siinä samassa.

Käännyttää ja muuttua liittyvät keskustelupalstan ulkopuolellakin runsaasti käytyyn keskusteluun siitä, voiko vähemmistöön kuuluva muuttua heteroksi tai voiko heidät sellaiseksi käännyttää (25–27). Yksi tällainen runsaasti lehdissä ja verkossakin käyty keskustelu oli Amadeus Oilingin tapaus (mm. MeNaiset 2013), josta keskusteltiin myös Suomi24-palstalla (25). Muuttumiseen ja käännyttämiseen liittyvä keskustelu on vahvasti uskontoväritteistä, ja uskontotuloa voidaan kuvata voimana, jonka avulla onnistutaan muuttumisessa. Uskontodiskurssi näkyy siis hetero-aineistosakin, vaikka ei niin voimakkaana kuin homo-aineistossa. Käännyttämisen suunta voi keskustelussa olla päinvastainenkin (27), joskaan palstan viesteistä ei voi olla aina varma, onko viesti aito kannanotto vai pikemminkin huumoria. Sama muuttumis-käännyttämis-diskurssi motivoi kollokaattilistalle nousseet elatiivimuodot *homoista* ja *lesbosta*, kuten alla olevistakin esimerkeistä havaitsee.

- (25) Tässä kaikille koskettava stoori siitä, kuinka homo nimeltä Amadeus **muuttui heteroksi ja meni naimisiin**, kun oli ensin kohdannut Jeesusken pelastajanaan ja vapahtajanaan.

- (26) Mitään faktaa ei ole siitä, että **kukaan olisi homosta missään heteroksi muuttunut**. Miksi olisikaan **muuttunut**: me aikuiset kun älyämme, että homous ei ole asia, jonka tulisikaan **muuttua**.
- (27) Kyllä **bodaus käännäyttää heteron kuin heteron homoksi**, turha puolustella.

Myös kyky saada jälkeläisiä on diskurssi, joka on usein esillä homoudesta keskusteltaessa. Heteroparisuhteen ensiarvoisuutta voidaan perustella (oletetulla) kyvyllä saada lapsia, ja homoparisuhteita voidaan pitää luonnottomina. Adoptio-oikeus halutaan evätä juuri homoparin biologisella kyvyttömyydellä saada itse jälkeläisiä. Aineistossa tämä näkyy merkitsevien kollokaattien luettelossa erityisesti hetero-aineistossa, jossa *lisääntyä (lisääntyvät)* kollokoi *hetero*-sanana kanssa. Näissä yhteyksissä voidaan samanaikaisesti puhua vähemmistöjen ja enemmistöjen lisääntymisestä (28) tai siitä, että vain heterot voivat saada jälkikasvua (29).

- (28) **Homot ja heterot lisääntyvät** ihan tasan yhtä paljon tai vähän riippumatta siitä onko homoilla avioliitto-oikeus.
- (29) Heteropojat tykkää heterotyöistä ja päinvastoin. Tämä on perusjärjestys. **Vain heterot lisääntyvät**.

Liiteartikkelilliset *olla*-verbin muodot *olenkin* ja *oletko* ovat päässeet yllättävästi MI-testin tuottamalle kollokaattilistalle. Tulos on yllättävä siksi, että testi nostaa esiin pikemminkin sisältöä kuvaavia sanoja. *Olenkin*-muoto esiintyy rakenteissa *vaikka hetero olenkin / vaikka (itse) olenkin hetero*. Näissä tapauksissa oma heteroidentiteetti halutaan nostaa esiin tarkasteltaessa homoseksuaalisuutta – usein hyväksyvästä näkökulmasta – (30), omaa seksuaalisuutta ja viehtymystä samaa sukupuolta olevaan (31) tai jotain aivan muuta asiaa (32). *Oletko* puolestaan esiintyy taajaan erilaisissa kysymysketjuissa, joissa kysellään mieltymyksiä (33). Toisaalta muoto esiintyy myös pohtivissa ja neuvovissa viesteissä, joissa aiheena on epävarmuus seksuaalisuudesta (34).

- (30) Mutta ei siinä mitään, **vaikka hetero olenkin**, niin ei mulla homoja vastaan mitään ole.
- (31) Katsos **vaikka hetero olenkin** niin en voi väittää että ettenkö esim unissani olisi fantasioinut miesten välisestä.
- (32) kylläpä mullakin on honda **vaikka hetero olenkin**
- (33) 17. mikä on sun unelmien ammatti? Tanssija
18. onko lapsia? haluaisitko? on,yksi tyttö. Lisää haluan joskus myöhemmin
19. **oletko hetero**, homo, lesbo, bi.....? **hetero**

- (34) Jos haluat vastauksen siihen **oletko täysin hetero..** niin siihen pystyt loppujen lopuksi vastaamaan vain sinä itse.

Taulukon 1 uskontoon viittaavat *risti* ja *Golgatan* nousevat kollokaattilistalle taajaan lähes samanlaisena toistetusta (spämmätystä) viestistä, joka esiintyy lähinnä uskontoteemaisissa keskusteluissa: *Heprealainen Yeshua mutttui nimenomaan kidutuksen takia Golgatan ristillä homosta heteroksi* – –. Kollokaatti *terveisin* puolestaan selittyy joidenkin kirjoittajien tavalla lopettaa viesti lopputervehdykseen (*Terveisin entinen hetero, nykyisin rakastunut ihminen*). Myös lyhenne *ps* on tavallinen viestin lopussa: oma suuntautuminen voidaan representoida loppuhuomautuksessa, jos sitä ei ole tehty viestissä aiemmin, ja näin viesti saa näkökulman, josta se pitää tulkita:

- (35) Minulla on kuulemma kauniit kasvopiirteet ja siksi ajattelin että voisi kokeilla sellaista siilikampausta. **Ps: olen hetero nainen**

4.3 Diskurssiprosodioista diskursseihin: yhteiset ja erottavat diskurssit

Edellä merkitsevimpien kollokaattien käsittelystä kävi ilmi, että homouden yhteydessä esiintyy erityisesti vihapuhetta tuottavia ilmauksia, mutta myös luontaisuuden, tunnistamisen, kaapissa olemisen ja uskontoon liittyviä diskursseja. Heterouden yhteydessä olivat vuorostaan tavallisia kollokaatit, jotka assosioituvat tavallisuuteen ja absoluuttisuuteen sekä myös suuntautumisen muuttumiseen ja kykyyn lisääntyä. Näistä vihapuhe- ja uskontodiskurssit ovat tulleet esille jo aiemmassakin tutkimuksessa (Jantunen 2018). Jo siis muutamien merkitsevien kollokaattien avulla voi päästä kiinni laajassa aineistossa esiintyviin diskursseihin.

Vaikka edellä lähtökohtana olivat yksittäiset merkitsevät kollokaatit, kävi ilmi, että joitakin kollokaatteja oli mahdollista ryhmitellä merkityskokonaisuuksiksi. Ryhmittelyn avulla päästään leksikaalisen tason ohi ja voidaan keskittyä laajempiin merkitysrakenteisiin ja sitä kautta diskurssipiirteisiin. Tarkastelenkin seuraavaksi, miten kattavampi määrä (200) kollokaatteja jakautuu hakusanoittain merkitysryhmiin ja millaisia diskursseja verkkokeskusteluissa voi päätellä olevan näiden ryhmittelyjen pohjalta. Ryhmittely ja siten myös diskurssiprosodian analyysi perustuu ajatukseen, jonka mukaan yhtä tiettyä diskurssia tuotetaan ja toisinnetaan useiden eri kielenpiirteiden avulla (tässä kollokaateilla), mikä on yleensäkin diskurssintutkimukselle tyypillinen lähtökohta.

Taulukossa 2 on lueteltu nimenomaan *homo*-sanana lähikontekstissa olevia merkitseviä kollokaatteja; mikäli merkitsevien kollokaattien joukossa on sanasta useampia muotoja, kollokaatti on merkitty KAPITEELEIN. Kollokaateista erottuvat selvästi omaksi ryhmäkseen nimittelyt (*kusipää*, *pelle*), voimasanat (*vittu*) ja väkivaltaisia tekoja merkitsevät sanat (*tappaa*, *hirteen*). Näiden runsas määrä viittaa vahvasti

siihen, että kun homoja ja homoutta käsitellään, keskusteluissa tuotetaan nimittely- ja väkivaltadiskurssia, joka on ylipäättään hyvin tyypillinen verkkovihan muoto (ks. Pöyhtäri ym. 2013:19, 49) ja myös aiemmin havaittu homouteen liittyvä diskurssi (Pascoe 2005; Jantunen 2018).

Myös ihmisoikeuskysymykset ja suvaitsevaisuus ovat voimakkaasti läsnä *homo*-sanankontekstissa. Toisin kuin väkivaltadiskurssi ihmisoikeuskysymykset eivät nousseet esiin edellä aivan merkittävimpien kollokaattien tarkastelussa, mutta diskurssi paljastuu, kun aineistoa analysoidaan laajemman otoksen avulla. Oikeus- ja suvaitsevaisuusdiskurssia tuotetaan monella tapaa: yhtäältä käsitellään syrjintää ja tuomitsemista (*syrjitään, tuomita*), toisaalta sietämistä ja hyväksymistä (*sietää, hyväksyy*). Tasavertaisuuden ja oikeuksien on aiemminkin havaittu liittyvän homoseksuaalisuuden käsittelyyn (ks. Baker 2005; Bachmann 2011).

Myöskään tiettyjen ihmisten ja ihmisryhmien yhtäaikainen käsittely homouden yhteydessä ei näkynyt merkittävimpien kollokaattien listalla. Baker (2005: 69–70) on iltapäivälehtiä tarkastellessaan huomannut, että homot (*gays/homosexuals*) liitetään usein muihin vähemmistöryhmiin, rikollisiin ja etnisiin ryhmiin tai muuten kirjoittajan näkökulmasta ongelmallisiin ryhmiin. Näin on laita Suomi24-keskusteluissakin: homojen rinnalle nousevat neutraalit ryhmät, kuten ihmiset (*ihmisinä, väestöstä*), mutta myös *feministit, mamut, natsit, ruotsalaiset* (myös *sveikko*), *sivarit* ja *vammaiset* sekä lisäksi yksittäiset henkilöt, kuten *Antti* ja *Mannerheim*. *Heteron* kontekstissa ryhmää tarkoittavia ilmauksia ei ole, joskin viittauksia yksittäisiin henkilöihin, kuten viestiketjun ensimmäiseen kirjoittajaan eli *aloittajaan*, kirjoittajaan itseän (*minäkin*) ja *Niinistöön*, kuitenkin on. (Ks. myös Jantunen 2018.)

TAULUKKO 2. Etupäässä homouteen liittyvät diskurssiprosodiat.

homo		hetero
HAISTA, <i>hirteen, hyi, ime, kivittää, kusipää, painu, pelle, runkkari</i> , TAPPAA, <i>vedä (käteen, vittu päähän)</i> , VIHATA, VITTU, <i>voltti</i>	nimittely, vihapuhe, väkivalta	-
HYVÄKSYÄ, <i>hyväksyty, hyväksyminen, ihmisoikeudet</i> , OIKEUS, <i>puolustavat, sietää, syrjinnän, syrjitään, TUOMITA, vaatia, vastustavat</i>	oikeudet ja suvaitsevaisuus	OIKEUS
<i>Antti, feministit, ihmisinä,</i> MAMU, <i>Mannerheim, me,</i> <i>natsit, presidentiksi, pressaksi,</i> <i>ruotsalaiset, SIVARI, sveikko,</i> <i>vammaisia, väestöstä, vastustajat</i>	henkilöt ja ryhmät	<i>aloittaja, minäkin, Niinistö,</i> <i>presidentti</i>

Aiemmin (ks. taulukkoa 1) käsitellyt heterouteen liittyvät aitouden ja absoluutisuuden diskurssit sekä tavallisuuden diskurssi saavat vahvistusta, kun laajem-

masta kollokaattiryppästä luodaan ryhmiä (taulukko 3). Aitous ja absoluuttista heteroutta toisinnetaan Suomi24:ssä hyvin monenkirjavasti: *ihka aito hetero, ihan oikeita heteroita, täysin puhdas hetero* jne. Homouden absoluuttisuutta representoidaan ainoastaan *täys*-kollokaatilla (*Ent hetsku ja nyt täys homo*). Myös edellä käsitellyä tavallisuutta representoidaan aineistossa hyvin monella tapaa. Aiemmin esiteltyjen lisäksi myös seuraavat ovat tyypillisiä: *ootko ite joku normi hetero vai?; kaveri on sellainen perus hetero; Eli Suomalainen, aito alkuperänen, Hetero*.

Tavallisuuden diskurssia tuottavat omalla tavallaan myös monet määrään liittyvät kollokaatit, kuten *moni (moni sataprosenttinen hetero), useimmat, valtaosa (valtaosa on vielä heteroja), enemmistö (hetero enemmistö kuitenkin olettaa)*, sillä ne implikoivat keskustelussa usein sen, että heteroiden määrä on suuri ja että merkittävä osa heistä ajattelee tai toimii tietyllä tavalla. Siten heidän suuri määränsä, ajattelunsa ja toimintansa luovat heteronormatiivisen normin.⁶ On myös muistettava – kuten edelläkin tuli ilmi – että tavallisuutta korostavat ilmaukset yhdessä *hetero*-sanalla kanssa eivät tuota tavallisuuden representaatiota pelkästään heteroista, vaan yhdessä *heteron* kanssa ilmaukset korostavat myös sitä, että esimerkiksi kirjoittaja mieltää itsensä tavalliseksi kansalaiseksi. Heteroseksuaalisuus onkin silloin yksi tavallisuutta indikoiva ominaisuus eikä sukupuoli suuntautuminen ole keskustelussa sinänsä oleellista (*Suomessa normaali keski-ikä lähenevä mies, valkoihoinen hetero, pärjää kaikissa tilanteissa mainiosti*.)

TAULUKKO 3. Etupäässä heterouteen liittyvät diskurssiprosodiat.

homo	hetero
täys	aito, oikea absoluuttisuus
	aito, oikeita, pesunkestävä, puhdas, puhtaasti, täys, täysi, täysin, umpi <i>kunnon, NORMAALI, normi, perus, SUOMALAINEN, TAVALLINEN, tylsä, valkoihoinen, valkoinen; enemmistö, moni, useimmat, valtaosa, yleisempää</i>
	tavallisuus

Tietyt diskurssiprosodiat myös yhdistävät homoutta ja heteroutta; nämä on lueteltu taulukossa 4. Käsittelen niistä esimerkkinä vain perhettä ja suhdetta merkitseviä kollokaatteja eli perhe- ja suhdediskursseja, jotka osoittautuvat analyysin perusteella tavallisiksi sekä homoista että lesboista keskusteltaessa. Muita ovat rikos- ja sairausdiskurssit, seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvä diskurssi, jonka on jo toisessa yhteydessä (Jantunen 2018) havaittu liittyvän erityisesti heteroseksuaalisuuteen, sekä uskontodiskurssi, joka liittyy tyypillisesti homouteen (Bachmann 2011; Jantunen 2018). Näitä kaikkia yhdistää muun muassa se, että samassa keskustelussa puhutaan

6 Vaihtoehtoisesti määrään voisi myös tulkita omaksi diskurssiprosodiakseen.

sekä homoista että heteroista, mikä osittain selittää sen, että diskurssit ovat ainakin osin jaettuina. Kuten kollokaateista kuitenkin näkee, yksittäiset kollokaatit voivat olla erilaisia, ja siten diskurssin alla voi olla vähemmistö- ja enemmistöspesifejä diskursseja.

Yhteiset diskurssiprosodiat eivät ole yllättäviä, sillä esimerkiksi tasa-arvoiseen avioliittoon liittyvässä keskustelussa on luontaista keskustella sekä homoista ja heteroista että heidän oikeuksistaan ja tehdä vertailuja näiden ryhmien välillä. Niinpä kollokaatti *avioliitto* on molempien merkitsevä kollokaatti (**Homojen avioliitto ei ole heteroilta mitenkään pois** –). Myös *lapsi* esiintyy monissa diskursseissa, esimerkiksi niissä, joissa käsitellään lapsen seksuaalista suuntautumista (*Jokainen lapsi on hetero kunnes toisin todistetaan*), ja myös diskursseissa, joissa käsitellään lapsen asemaa ja kasvamista perheessä (*moni heteron lapsi elää ilman isää tai äitiä; Homojen lapsi ei voi elää seksuaalineutraalisti*).

Sekä *varattu-* että *sinkku-*kollokaatit löytyvät muun muassa seuranhakuilmoituksista (*komeaksi haukuttu 188/85, tumma mies olen. Varattu ja hetero; Oon kolmikymppinen sinkku hetero nainen* –) ja keskusteluista, joissa käsitellään toisten henkilöiden suhdestatusta ja seksuaalisuutta (*mutta hän kyllä hetero ja varattu miehen kanssa*). Nämä kollokaatit ovat tyypillisiä vain hetero-aineistossa. Homojen adoptio-oikeuden käsitteleminen eduskunnassa ja mediassa näkyy myös Suomi24:ssä (*ei tuo homojen adoptio niin härskiä ole*)⁷ samoin kuin avioliittolain yhteydessä käyty vilkas vihkimiseen liittyvä keskustelu (*– siksi homoja ei voi vihkiä avioliittoon jumalan edessä*).

Verkon seksuaalivähemmistöjä koskeva keskustelu toistaa pitkälti samoja teemoja kuin mediassakin on nähty: adoptio-oikeus, mahdollisuus avioliittoon ja oikeus vihkimiseen puhuttavat myös verkon kansalaiskeskusteluissa. Heteroihin liittyvä keskustelu on osin hyvin erilaista, mikä kummunee jo yhteiskunnassa vallitsevasta tilanteesta, joka ruokkii yhtäältä polaarista asetelmaa ja toisaalta enemmistön valta-asetelmaa sekä vähemmistöön kohdistuvaa, ulkoapäin suuntautuvaa katsomista ja sen oikeudellistumista. Silloinkin kun diskurssit osoittautuvat jaetuiksi, niissä on havaittavissa erilaisia painotuksia ja teemoja. Verkkokeskustelujen tutkimisen avulla päästään tarkastelemaan sitä, millaisia kansalaiskeskustelut ovat ja miten ne saattavat muuttua (Lagus ym. 2016: 40). On kuitenkin muistettava, ettei Suomi24-aineisto anna kuvaa kaikesta Suomessa käytävästä keskustelusta tai edes kaikesta verkkokeskustelusta. Aineistoa on joka tapauksessa pidettävä otoksena, joskin se on hyvin laaja.

7 Osa nominatiivimuotoisista adoptio-kollokaateista on ilman yhdysmerkkiä väärin kirjoitetuista yhdyssanoista (adoptio oikeus).

TAULUKKO 4. Homoutta ja heteroutta yhdistävät diskurssiprosodiat (hakusanaspesifit kollokaatit lihavoitu, yhteiset kollokaatit lihavoimatta, monia taivutusmuotoja edustavat lemmat kapiteelein).

homo		hetero
<i>adoptio, avio, avioliitot, lapsista, LISÄÄNTYÄ, vihkiminen, VIHKIÄ</i>	perhe, suhde	AVIOLIITTO, <i>kasvattaa, lapsista, lisääntyvät, naimisissa, sinkku, varattu</i>
<i>eheyttää, eheytyä, parantua, PEDOFIILI, SAIRAS, sairaus</i>	rikos, sairaus	<i>eheyttää, eheytyä, kidutuksen, käännyttää, kääntyä, PEDOFIILI, raiskaa, TERVE</i>
<i>avoimesti, bi, biseksuaaleja, HETERO, hintti, kaappiin, LESBO, LESBOPARI, lesbous, LESPO, pervo, trans, TRANSU</i>	suuntautuminen	<i>bi, BISEKSUAALI, bissejä, HOMO, LESBO, pride, trans, transu</i>
ATEISTI, <i>juutalaiset, luonut, naispappeja, ristillä, SYNTI</i>	uskonto	<i>ateisti, golgatan, KRISTITTY, ristillä, syntisiä</i>

5 Pohdintaa

Vaikka korpusavusteisuus voi tuoda diskurssintutkimukseen laajojen aineistojen ja korpusmenetelmien muodossa etuja, ei menetelmiä yhdistävä CADS ole luonnollisestikaan vailla puutteita. Martin (1999: 52), Hunston (2002: 110), Biber ja Jones (2005: 174), Paltridge (2006: 174–176) ja Flowerdew (2008: 115–116) luettelevat rajoitteita, jotka CADS:ssa on otettava huomioon ja pyrittävä myös ratkaisemaan: 1) Yksittäisen kielentuottajan tekemät ratkaisut ja käyttämät kielenpiirteet häviävät tutkimuksessa taustalle. 2) Tutkimus kohdistuu helposti vain leksikaalisiin ilmiöihin, ja muut manuaalisessa tutkimuksessa tavoitettavat diskurssipiirteet voivat jäädä havaitsematta. 3) Tutkimus kohdistuu korpustutkimuksen luonteen vuoksi atomistisesti yksittäisiin kielenpiirteisiin ja kielisysteemiin, ja teksti ja laajempi sosiaalinen konteksti saattavat jäädä huomiotta tuloksia tulkittaessa. Koska analyysi perustuu ensikädessä laajaan tekstimassaan, ei yksittäisen kirjoittajan ääni korostu tutkimuksessa. Toisaalta mikään ei kuitenkaan estä ottamasta yksittäistä tekstiä laadulliseen ja siten tarkempaan tarkasteluun, kun menetelmälle voidaan osoittaa esimerkiksi korpuksesta tai yhteiskunnallisesta merkityksestä nouseva relevanssi. Leksikaalisiin piirteisiin keskittymistä voidaan tarvittaessa vähentää myös juuri tekstien lähiluvun avulla tai vaihtoehtoisesti käyttämällä annotoituja aineistoja, jolloin päästään kiinni haluttuihin rakennepiirteisiin. Kontekstittomuus on ainakin osittain ratkaistavissa sitomalla tutkimus huolellisemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä kokoamalla ja hyödyntämällä esimerkiksi aineistojen metatiedot nykyistä tarkemmin (ks. esim. Tribble 2002).

Menetelmien yhdistämisen etuina voidaan vuorostaan Biberin ja Jonesin (2005: 174), Leen (2008: 92–94), Partingtonin ja kollegoiden (2013: 331) sekä Lehdon (2018: 85–88) mukaan pitää 1) pääsyä laajoihin, edustaviin ja sisällöllisesti varioiviin aineistoihin, 2) intuitioon perustuvan tulkinnan vähenemistä, 3) määrälliseen, toistaiseen, yleistettävään ja toistettavaan tietoon perustuvan argumentoinnin lisääntymistä sekä 4) automaattisen aineistovetoisen analyysin mahdollistumista. Käsillä olevan artikkelin esimerkkitutkimuksessa toteutuvat kolme ensin mainittua kohtaa ja aiemmassa samaa teemaa käsittelevässä artikkelissani (Jantunen 2018) myös aineistovetoisuus. Näiden piirteiden osalta CADS eroaa selvästi niin sanotusta perinteisestä diskurssintutkimuksesta. Sen sijaan yhtäläisyydet, kuten tutkimuksen kohdistaminen todelliseen kielenkäyttöön, todellisen kielen käyttö aineistona, aineistovetoisuus ja säännönmukaisuuksien etsiminen, ovat mahdollistaneet menetelmien yhdistämisen; pontimena tälle on ollut tarve hyödyntää diskurssintutkimuksessa laajempia aineistoja ja kvantitatiivisia menetelmiä.

Biber ja Jones (2005: 174) kuitenkin korostavat, että korpusavusteinen tutkimus ei voi korvata perinteistä diskurssintutkimusta vaan hedelmällisintä on yhdistää eri menetelmiä: käyttämällä tilastollis-määrällisiä ja laadullisia menetelmiä on mahdollista paljastaa sellaisia diskurssipiirteitä, jotka ovat piilossa ja vähemmän itseltään selviä (Partington ym. 2013: 11). Edellä tehdylle empiiriselle analyysille olisikin hyödyksi, että määrällisestä analyysistä edetään vielä pitemmälle kohti laadullista analyysia. Tutkimusta on mahdollista syventää laadulliseen suuntaan muun muassa valitsemalla yksittäinen kollokaatio- tai diskurssiprosodia-analyysissa esiin nousnut diskurssi tarkempaan, laadulliseen analyysiin. Mahdollista olisi myös poimia aineistosta joitakin yksittäisiä tekstejä eli viestejä ja viestiketjuja laadullisesti analysoitavaksi.

Kirjallisuus

- Aller Media Oy 2014. *Suomi 24 -korpus (2016H2)* [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2017021506>.
- Anderson, E. 2011. The rise and fall of western homophobia. *Journal of Feminist Scholarship*, 1, 80–94. <http://www.jfsonline.org/issue1/articles/anderson/>.
- Bachmann, I. 2011. Civil partnership – “gay marriage in all but name”: a corpus-driven analysis of discourses of same-sex relationships in the UK parliament. *Corpora*, 6 (1), 77–105. <https://doi.org/10.3366/cor.2011.0005>.
- Baker, P. 2004a. Querying keywords. Questions of difference, frequency, and sense in keywords analysis. *Journal of English Linguistics*, 32 (4), 346–359. <https://doi.org/10.1177/0075424204269894>.
- Baker, P. 2004b. ‘Unnatural acts’: discourses of homosexuality within the house of lords debates on gay male law reform. *Journal of Sociolinguistics*, 8 (1), 88–106. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2004.00252.x>.
- Baker, P. 2005. *Public discourses of gay men*. London: Routledge.

- Baker, P., C. Gabrielatos, M. Khosravinik, M. Krzyzanowski, T. McEnery & R. Wodak 2008. A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19 (3), 273–306. <https://doi.org/10.1177/0957926508088962>.
- Barnbrook, G. 1996. *Language and computers. A practical introduction to the computer analysis of language*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Biber, D. 1993. Representativeness in corpus design. *Literary and Linguistic Computing*, 8 (4), 243–257. <http://otipl.philol.msu.ru/media/biber930.pdf>.
- Biber, D., S. Conrad & R. Reppen 1998. *Corpus linguistics. Investigating language structure and use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Biber, D. & J. Jones 2005. Merging corpus linguistic and discourse analytic research goals: discourse units in biology research articles. *Corpus Linguistics and Linguistics Theory*, 1–2, 151–182.
- Cheng, W. 2012. *Exploring corpus linguistics. Language in action*. London: Routledge.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse. Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Flowerdew, L. 2008. Corpora and context in professional writing. Teoksessa V. K. Bhatia, J. Flowerdew & R. H. Jones (toim.) *Advances in discourse studies*. London: Routledge, 115–127.
- Hakulinen, A., F. Karlsson & M. Vilkuna 1980. *Suomen tekstilauseiden piirteitä: kvantitatiivinen tutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Heikkinen V., O. Lehtinen & M. Lounela 2001. Kuvia kirjoitetusta suomesta. *Kielikello* 3/2001. <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1279>.
- Heikkinen, V., M. Lounela & E. Voutilainen 2012. Aineistot ja niiden käyttö tekstilajitutkimuksessa. Teoksessa V. Heikkinen, E. Voutilainen, P. Lauerma, U. Tiililä & M. Lounela (toim.) *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 325–350.
- Hoey, M. 2005. *Lexical priming. A new theory of words and language*. London: Routledge.
- Hoey, M. 2007. Lexical priming and literary creativity. Teoksessa M. Hoey, M. Mahlberg, M. Stubbs & W. Teubert (toim.) *Text, discourse and corpora. Theory and analysis*. London: Continuum, 7–29.
- HS 2017 = Tutkijat loivat tekoälyn, joka tunnistaa seksuaalisen suuntautuneisuuden kasvoista – ihmistä tarkempi ”homotutka” herättää kritiikkiä. Helsingin Sanomat 8.9.2017. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000005360520.html> [luettu 29.1.2018].
- Hunston, S. 2002. *Corpora in applied linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hunston, S. 2007. Semantic prosody revisited. *International Journal of Corpus Linguistics*, 12 (2), 249–268. <https://doi.org/10.1075/ijcl.12.2.09hun>.
- Jantunen, J. H. 2004. *Synonymia ja käännössuomi. Korpusnäkökulma samamerkityksisyyden kontekstuaalisuuteen ja käännöskielen leksikaalisiin erityispiirteisiin*. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- Jantunen, J. H. 2009. Ei pelkästään mielikuvituksen puutteen vuoksi. – Kieliaineistojen systemaattinen käyttö kielentutkimuksessa. *Virittäjä*, 113 (1), 101–113. <https://journal.fi/virittaja/article/view/4171>.
- Jantunen, J. H. 2018. Homot ja heterot Suomi24:ssä: analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe ja kieli*, 38 (1), 3–22. <https://doi.org/10.23997/pk.65488>.
- Jantunen, J. H. & S. Brunni 2012. Morfolginen priming ja fraseologia vieraan kielen oppimisessa: korpustutkimus oppijansuomesta. *Lähivördlusi. Lähivertailuja*, 22, 71–100. <https://doi.org/10.5128/LV22.03>.
- Jones, S. & J. Sinclair 1974. English lexical collocations. A study in computational linguistics. *Cahiers de Lexicologie*, 24, 15–61.

- Juvonen, T. 1997. Normatiivisen hyvät harhat. Teoksessa J. Lehtonen, J. Nissinen & M. Socada (toim.) *Hetero-olettamuksesta moninaisuuteen: lesbot, homot, bi- ja transihmiset sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaina*. Helsinki: Edita, 11–17.
- Juvonen, T. 2015. *Kaapista kaapin päälle*. Tampere: Vastapaino.
- Karjalainen, A.-M., M. Luodonpää-Manni & V. Laippala 2017. Hyvinvointivaltio ja kielitietoisuus: hyvinvoinnin diskurssit neljän suurimman puolueen eduskuntavaaliohjelmissa. Teoksessa S. Lomaa, E. Luukka & N. Lilja (toim.) *Kielitietoisuus eriarvoistuvassa yhteiskunnassa*. AFinLAn vuosikirja 2017. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 114–132. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/60832>.
- Kosinski, M. & Y. Wang 2018. Deep neural networks are more accurate than humans at detecting sexual orientation from facial images. *Journal of Personality and Social Psychology*, 114 (2), 246–257. <https://psyarxiv.com/hv28a/>.
- Krishnamurthy, R. 1996. ETHNIC, RACIAL AND TRIBAL. The language of racism? Teoksessa C. R. Caldas-Coulthard & M. Coulthard (toim.) *Texts and practices: readings in critical discourse analysis*. London: Routledge, 129–149.
- Lagus, K., M. Pantzar, M. Ruckenstein & M. Ylisiurua 2016. *Suomi24. Muodonantoa aineistolle*. Helsinki: Helsingin yliopisto. https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscape/files/2016/05/257383_HY_VALT_suomi24_muodonantoa_aineistolle.pdf.
- Lee, D. 2008. Corpora and discourse analysis. New ways of doing old things. Teoksessa V. K. Bhatia, J. Flowerdew & R. H. Jones (toim.) *Advances in discourse studies*. London: Routledge, 86–99.
- Leech, G. 2000. Grammars of spoken English. New outcomes of corpus-oriented research. *Language Learning*, 50 (4), 675–724.
- Lehto, L.-M. 2018. *Korpusavusteinen diskurssianalyysi japaninsuomalaisten kielipuheesta*. Oulu: Oulun yliopisto. <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526219097.pdf>.
- Luukka, M.-R. 2000. Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaletukset. Teoksessa K. Sajaava & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 133–160.
- Martin, J. R. 1999. Grace: the logogenesis of freedom. *Discourse Studies*, 1 (1), 29–56.
- McEnery, T., R. Xiao & Y. Tono 2006. *Corpus-based language studies. An advanced resource book*. London: Routledge.
- MeNaiset 2013. *Amadeus Oilinki: "Eheydyin homosta heteroksi"*. https://www.menaiset.fi/artikkeli/ajankohtaista/ihmiset/amadeus_oilinki_eheydyin_homosta_heteroksi [luettu 27.1.2018].
- Meta-Share 2016. *The Suomi24 Corpus*. <http://metashare.csc.fi/repository/browse/the-suomi-24-corpus-2015h1/4db73da85ce11e4912c005056be118ea699d93902fa49d69b0f4d1e692dd5f1/2> [luettu 8.1.2017].
- Oikeusministeriö 2016. *"Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä". Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin*. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://oikeusministerio.fi/julkaisu?pubid=URN:ISBN:978-952-259-496-9> [luettu 1.3.2017].
- Pace-Sigge, M. & K. J. Patterson 2017. Introduction. Teoksessa M. Pace-Sigge & K. J. Patterson (toim.) *Lexical priming. Applications and advances*. Amsterdam: John Benjamins, XI–XXIII.
- Paltridge, B. 2006. *Discourse analysis*. London: Continuum.
- Partington, A., A. Duguid & C. Taylor 2013. *Patterns and meanings in discourse. Theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS)*. Amsterdam: John Benjamins.
- Partington, A. & A. Marchi 2015. Using corpora in discourse analysis. Teoksessa D. Biber & R. Reppen (toim.) *The Cambridge handbook of English corpus linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 216–234.

- Partington, A. & J. Morley 2004. At the heart of ideology: word and cluster/bundle frequency in political debate. Teoksessa B. Lewandowska-Tomaszczyk (toim.) *PALC 2003: practical applications in language computers*. Frankfurt: Peter Lang, 179–192.
- Pascoe, C. J. 2005. 'Dude, you're a fag': Adolescent masculinity and the fag discourse. *Sexualities*, 8 (3), 329–346. <https://doi.org/10.1177/1363460705053337>.
- Pietikäinen, S. & A. Mäntynen 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Pöyhtäri, R., P. Haar & P. Raittila 2013. *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: TUP.
- Rieger, G., J. Linsenmeier, L. Gygax, S. Garcia & J. Bailey 2010. Dissecting "gaydar": accuracy and the role of masculinity–femininity. *Archives Sexual Behavior*, 39 (1), 124–140. <https://doi.org/10.1007/s10508-008-9405-2>.
- Sedgwick, E. K. 1990. *Epistemology of the closet*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Sinclair, J. 1991. *Corpus, concordance, collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Sinclair, J. 1996. The search for units of meaning. *Textus*, IX, 75–106.
- Stubbs, M. 1996. *Text and corpus analysis*. Oxford: Blackwell.
- Stubbs, M. 1997. Whorf 's children: critical comments on critical discourse analysis. Teoksessa A. Ryan & A. Wray (toim.) *Evolving models of language*. Clevedon: Multilingual Matters, 100–116.
- Stubbs, M. 2001. *Words and phrases. Corpus studies of lexical semantics*. Oxford: Blackwell.
- Tognini-Bonelli, E. 2001. *Corpus linguistics at work*. Amsterdam: John Benjamins.
- Tognini-Bonelli, E. 2004. Working with corpora: issues and insights. Teoksessa C. Coffin, A. Hewings & K. O'Halloran (toim.) *Applying English grammar. Functional and corpus approaches*. London: Arnold, 11–24.
- Tribble, C. 2002. Corpora and corpus analysis: new windows on academic writing. Teoksessa J. Flowerdew (toim.) *Academic discourse. London: Longman*, 131–149.
- Tyrkkö, J. & I. Taavitsainen 2012. Laajojen tekstimassojen luokitteluperusteista. Teoksessa V. Heikkinen, E. Voutilainen, P. Lauerma, U. Tiililä & M. Lounela (toim.) *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus, 309–319.
- Ädel, A. & R. Reppen 2008. The challenges of different settings. An overview. Teoksessa A. Ädel & R. Reppen (toim.) *Corpora and discourse: the challenges of different settings*. Amsterdam: John Benjamins, 1–6. <https://doi.org/10.1075/scl.31.01ade>.

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 45–70.

Lauri Haapanen
University of Jyväskylä

Overcoming methodological challenges in text production research: a holistic approach through data triangulation

Text production research tends to analyse corpora of text products as its data. However, for the aim of investigating especially text production *processes*, such an approach falls short; a written text does its best to hide any traces of its genesis. This article argues for a holistic approach in text production research by presenting five methodological guidelines for future research: 1) what/how-research questions need to be followed by why-questions, and such research frameworks require 2) several methods to be applied in order to 3) encompass both product and process perspectives, 4) reveal material, mental and social activities, and 5) move from micro-level activities towards macro-level contexts. The holistic approach is empirically illustrated by drawing on a study on journalistic quoting (Haapanen 2017a).

Keywords: text production research, process vs. product, data, methodology, quoting
Asiasanat: kirjoittamisen tutkimus, prosessi vs. produkti, aineisto, metodologia, siteeraus

1 Introduction

A written text does its best to hide any traces of its genesis. Therefore, one cannot infer from the finished text, which is a *text product*, how it has come into being. For example, we do not know easily¹ whether a writer has typed the text linearly from beginning to end or revised the emerging text body by jumping back and forth.

This fundamental characteristic of written texts, together with the fact that writing has mainly been investigated from a product-bound perspective, thus neglecting procedural insights (for an overview, see Gresillón & Perrin 2014), have led to a limited understanding of real-life writing. The limitation results in approaches to text production processes that are sometimes speculative or even defective. For example, the much-cited insight that in the field of journalism “the higher the status of the speaker, the more direct the [quoted] presentation” (Davis 1985: 47) lives on (Bell 1991; Satoh 2001; Dai & Xu 2014). However, when scrutinised using data from different stages of production and adopting innovative methods which reconstruct journalistic decision-making, this interplay appears to be much more complex (Haapanen 2017b; Matsushita 2016).

The methodological dilemma in real-life text production research (that is, how to do empirical and analytical justice to the situated nature of writing in natural settings) largely derives from the challenges involved in data collection (Gresillon & Perrin 2014: 62). By investigating text production as a socially relevant activity of language use, in this article I argue for a holistic approach in text production research.² I suggest four data-related advancements that broaden the focus of analyses from products of writing to, firstly, material activities; secondly, mental activities; thirdly, social activities; and finally, contextual factors and traces that enable and constrain all the activities of writing. Data triangulation is a significant factor in this approach (as further explained in section 2), as I illustrate on the basis of my study on journalistic quoting (sections 3 through 7). The paper goes on to present some methodological guidelines for future research when reaching beyond the product-bound perspective (section 8). It concludes by making a point for innovative writing research in today’s technologised and mediatised society (section 9).

1 Of course, processes leave their traces in the final products, such as coherence gaps (e.g. Perrin 1999). With a certain expertise, text production researchers are able to draw conclusions from the shape of a final text product about the course of the writing process.

2 I am grateful to anonymous reviewers and to Daniel Perrin for our several inspiring discussions about the topic and his indispensable comments on the manuscript.

2 Four methodological steps towards a holistic view on writing

Capturing writing processes has long been methodologically challenging. Grésillon and Perrin (2014) have described this key problem in the history of applied linguistic-informed writing research with the help of *a double black box metaphor*. In this metaphor, the first of the boxes refers to the fact that real-life writing activities are performed behind the scenes, out of researchers' reach. Then, if researchers succeed in shedding light on these backstage processes, they are confronted with the second, inner black box, which is the fact that the material activity of writing hardly offers any certain information with regard to mental activities, so it is methodologically difficult to "open a window into the mind of the writer" (Perrin 2003: 915).³

In the next four subsections, I define four methodological steps towards a holistic view on writing. By doing so, I address the methodological challenges as represented in the double black box metaphor. Starting from the material activities of writing (section 2.1), I proceed to the mental activities (2.2), the social activities (2.3), and the contextual factors (2.4). Whereas the material activities are directly observable, the mental activities have to be inferred, for example based on writers' verbalisations. Social activities and contexts are partly observable, partly they must be deduced from both writers' activities and their verbalisations.

2.1 Material activities of writing

In order to overcome their products-only perspective and move, first, towards the material activities of writing, researchers need to access, for example, draft versions from different stages in writing (e.g. Grésillon 2014) or the source text on which the finalised product is based (e.g. the study on journalistic quoting, see section 3). This is what has been termed *version analysis* in media linguistics (e.g. Perrin 2013: 62). Due to the digitalisation of writing environments, more detailed data can be collected without interfering in the writing processes. Computer logging software running behind writers' text editors records all of one's screen activity and allows researchers to analyse all the keystrokes, mouse movements, pauses while writing and/or switches between applications (e.g. Baaijen et al. 2012; Beauvais et al. 2014;

3 According to widespread assumptions, activities, e.g. in writing, are either material or mental. However, it can be argued that mental activities such as reading and understanding change our neural states or even connections in our brains. By doing so, the mental activity results in a material change within our mental processor. Therefore, there are good reasons to assume that there is no such thing as immaterial, purely mental activities. Conversely, it can be argued that writing a word on a computer does not only cause material changes on screens and in brains; in an artificial intelligence framework, computers learn from this word, which can be considered an artificial mental activity.

Latif 2008; Morgan et al. 2013; Spelman Miller 2006; Perrin 2003). These data can also be further processed, for example, into graphs that visualise overall writing patterns (Fürier 2018; Leijten & Van Waes 2013).

2.2 Mental activities of writing

Tracking material activities falls short of analytical depth as soon as the research aims to do more than just *describe* the process of writing. If the process is also to be *explained*, researchers are confronted with the fact that the emergence of ink graphemes on paper and pixels on screens does not allow the analysis to explain why writers did what they did. A key in moving from material activities to mental activities of writing is to switch from *etic*, the research-analyst's perspective, to *emic*, the writer's insider perspectives.⁴ In practice, researchers need to ask writers to verbalise their thinking and decision-making.

Since writing is a highly verbal activity, methods for verbalisation that take place during the process of writing, such as a think-aloud protocol, most likely interrupt and distort the writing flow. They require verbal and metalinguistic activity that results in their interfering with and cannibalising the process under investigation (e.g. Jakobsen 2003; Smagorinsky 1989; Stratman & Hamp-Lyons 1994). Therefore, the verbalisation should preferably be performed afterwards. For relatively short writing assignments, the state-of-the-art example of such a method is cue-based retrospective verbalisation. Here, immediately after completion, writers view and comment on their video-recorded writing session. They thereby provide researchers with information about their awareness of what they are doing and why in the recording of the writing process. (E.g. Hansen 2006; Perrin 2003, 2013; other methods for retrospective verbalisation, see, e.g., Haapanen forthcoming; Leijten & Van Waes 2013; Manninen 2017; section 5.) However, when analysing and drawing conclusions from such data corpora, possible shortcomings must be taken into consideration. As Grésillon and Perrin (2014: 62) point out, "the access to the mind remains indirect, based on subjects' own explanations about what they have in mind and are able and willing to share with the researchers" (see also section 5).

2.3 Social activities of writing

By observing material activities of writing, we can see that some texts are produced in similar ways resulting in similar products, whereas other texts produced in seemingly the same kind of settings are different in terms of both products and processes (e.g.

4 As automated systems will increasingly be able to produce natural language, the concept of a *writer* also needs rethinking (see, e.g., Leppänen et al. 2017). However, in this article the automated generation of text and its reflections on writing research are not discussed.

Chen 2009; Fang 1991). Similarly, we can watch a group of conference attendees say hello to each other and observe that the men are shaking hands with other men but not with the women present. We can then ask people why they write specific text or greet peers the way they do. There will be answers – but most of these answers lack information about social patterns the individuals are not aware of. This particularly applies both to social taboos and to matters of course. Investigating as rigorously as possible the social components of activities such as networking or, in this case, writing, requires a blend of direct and indirect methods.

Whereas in the very beginning of text production research writing had been considered a product, and sometimes still is, a first paradigm shift resulted in a focus on processes. However, processes were conceived as changes on the mental and material levels only. A major reason for this epistemological limitation can be seen in the fact that empirical research into writing processes was launched and long dominated by psychologists, who investigated writing as a set of decontextualised mental and material activities in laboratory experiments. It was only through ethnographical text production research, in a second paradigm shift in the field, that the focus then moved towards writing as a social practice. (For a brief overview, see, e.g., Perrin 2013: 53–54; for a forerunner in the field, see Hodge 1979.)

By taking “a social perspective on writing in the workplace”, text production research elaborated on the concept of collaborative text production in “communities of discourse” and “communities of practice” (Pogner 2012). This means that, for example, news is not produced by individual authors but in processes based on the division of labour. Journalists cooperate with co-contributors such as sources, peers, photographers, video-editors, copy-editors, and audiences providing feedback through e-mails, phone and social media. This co-construction in the co-production of news can be investigated through observation of social and material activity (such as e-mail exchange) and, again, through verbal data of people talking about their production processes and mentioning social interaction.

2.4 Contextual factors and traces of writing

Applied linguistics explicitly focusses on theoretically and empirically investigating “real-world problems in which language is a central issue” (Brumfit 1995: 27). From a practical perspective, this means identifying and explaining practical problems and contributing to their solution (AILA 2018). Of course, “[it] is hard to think of any ‘real-world’ problems – from global warming to refugees to generic counselling to outsourced call centres to AIDS/HIV to military intelligence – that do not have a crucial component of language use” (Myers 2005: 527). Moreover, in today’s mediated communication, it is hard to think of such problems that do not have a crucial component of writing.

As always in the interplay of micro and macro structures and processes, what people write is influenced by and influences the overarching real-life environment, for example its social structures, and vice versa (for an overview of integrative social theories and their relevance for text production research, see Perrin 2013: 215–222). This interplay is infinitely dynamic and complex (e.g. Bernstein 2015; Cilliers 1998; Perrin 2013: 235–245), which is why epistemological reductions must be conducted in order to identify and conceptualise the significant and important contextual factors and traces of writing. The next four paragraphs outline complementary approaches to reducing such complexity according to specific research questions.

Jakobs (2005) has created a context model of five nested ranges of interacting contextual factors, which both enable and constrain the process of writing. According to this model, writing is affected by

- 1) the *writer's* individual properties and personal preferences, etc;
- 2) his or her *workplace's* hierarchical aspects, budgets, and material conditions, etc.;
- 3) the *organization's* values, quality expectations, and communication policies, etc.;
- 4) the *domain's* standards, routines, and professional education, etc.; and
- 5) the *culture's* ethical norms and legal rules, etc.

An obvious methodological challenge is how to focus research on the factors that are contextually (the most) revealing in any given circumstance. To give but a few illustrations of innovative approaches concerning that aim, Wortham and Reyes (2015), for example, draw on linguistic anthropology and present a methodology that identifies and interprets deictics, reported speech and other indexical signs from parallel speech events, thus allowing researchers to understand not only individual events but also the discursive patterns that emerge between and from them.

Vandendaele et al. (2015), in turn, focused specifically on the craft of sub-editors in newsrooms to dispel the belittling belief that sub-editors merely “trim the fat” from overlong manuscripts. The researchers, first, exploited data from ethnographic observations of practitioners and did version analyses of unedited and edited manuscripts to show that the most powerful sub-editing work was addressed to features such as headlines, photo captions, pull-out quotes and bulleted fact-boxes. They then triangulated these findings with the results from readers’ eye-tracking tests to reveal that these features specifically were the “entry points” where readers stop skimming the text and start to read it. Finally, they interviewed the sub-editors to confirm that the focus on these important entry points was intentional on their side. (For triangulation of multiple methodologies, also see, e.g., Beaufort 2008; Grésillon & Perrin 2014; Van Hout 2015; Van Hout & Macgilchrist 2010; Velthuis 2016.)

Lillis (2008), in order to build a holistic understanding of academic writing, broadened the temporal dimension of the data triangulation. In practice, the research team engaged in the participants' academic writing world for years and collected multi-layered data in the form of article manuscripts, various types of interviews and correspondence, observation notes and a large number of photographs and institutional documents. Thus, the researchers aimed at *thick participation* – “a form of socialisation in order to achieve a threshold for interpretive understanding” (Sarangi 2006: 73) – that helped them “foreground what is significant to writers from their specific sociohistorical perspectives” (Lillis 2008: 373). (For a longitudinal research orientation, see also, e.g., Compton-Lilly 2014; Lammers & Marsh 2018; Saldaña 2003.) Taken together, the approaches presented in this subsection illustrate the close relation between research question, context and focus of epistemological reduction.

In the sections that follow (3–7), four advancements presented in this and the previous subsections (2.1–2.4) are operationalised in pursuing the process of quoting in written journalism. In practice, I walk my readers through a research design that illustrates a theoretically sound triangulation of methods for collecting data about material (section 4), mental (5) and social (6) activities as well as relevant contextual factors and traces of writing (7) to answer research questions triggered by a real-life problem (3). While the results are excluded from this presentation (for them, see Haapanen 2017a), the preparation for, and conduct of, the data collection and its analysis are explained in detail in order for readers to be able to evaluate the reliability and validity of the methods used.

3 The study: from a real-life problem to research questions

Research in applied sciences is typically triggered by a real-life problem. In my example, which draws on my research project on journalistic quoting (Haapanen 2016a, 2016b, 2016c, 2017a, 2017b, 2018), without explicit cross-references, the trigger was an evident contradiction that appeared between institutional meta-discourse about quoting on the one hand, and actual quoting practices described in existing research on the other. The former, presented in guidebooks, editorial policies and self-regulatory guidelines, presumes that the quoted text is a fairly exact reproduction of what a source used as a text agent has said – if not word-for-word, then at least in a meaning-for-meaning way. The latter, in turn, hints that the relationship between the original and the quoted discourse is by no means so simple to conceptualise (Haapanen 2017a: sections 1.2.1 vs. 1.2.2).

As a quote claims to render what someone has said, I conceptualised the process of making quotes as *recontextualisation*. In doing so, I followed Per Linell's (1998: 154) definition of recontextualisation as the "dynamic transfer-and-transformation" of some part or aspect from one discourse to another. The transferred elements may be, for instance, specific lexical items, arguments, narratives, values, conceptions, and/or ideologies. An interesting issue for research is the fact that through recontextualisation, the quoted discourse is subject to various changes (ibid. 155). My goal was to explore the relationship between the original spoken and the final written discourse by asking: **How are journalistic interviews recontextualised into written quotations in journalistic articles?**

Linell (1998: 154–155) suggests that the process of recontextualisation consists of three consecutive sub-processes: the discourse that is selected to be recontextualised is first extracted, then re-positioned, and finally modified to fit the context. I exploited and elaborated this three-part structure in the design of my research framework, and named the sub-processes *decontextualisation*, *contextualisation* and *textualisation*. Within the recontextualisation of utterances from interview to quotes, the quoted piece of discourse undergoes various changes. Regardless of heterogeneity, there are reasons to assume that these changes reproduce and renew some common patterns, which are routines on the process level and genre elements on the product level. Otherwise, there might be severe delays and interruptions in the performance of a journalist's daily tasks.

To formulate the second research question, I conceptualised the institutionalised transformation from interviews to articles as an *intertextual chain*, a term coined and defined by Norman Fairclough (1992). During this "chaining", a particular type of text is transformed into another type of text "in regular and predictable ways" (ibid. 130), so my goal was to trace the regular and predictable ways that guide the process of formulating quotes. I did so by asking: **How can we explain those quoting strategies⁵ that link the original interview discourse to the final quote discourse?**

In the light of these research questions, I decided on some methodological principles as the basis for the research design.

- I prefer empirical **field studies** over laboratory research, because the field of activity is largely unexplored but most likely so complex that it cannot be made the focus of an experiment with a restricted number of strictly

5 Writing strategy refers to "the reinforced, conscious, and therefore articulable idea of how decisions are to be made during the act of writing so that the writing process or text product has a great probability of fulfilling the intended function. Strategies are recursive: they can contain (sub)strategies. Individuals and collectives have repertoires of writing strategies: the sets of strategies available when writing." (Perrin 2013: 55.)

controlled parameters (cf. e.g. Beers et al. 2017; Mangen et al. 2015; Olive & Barbier 2017).

- I decide for generalisation based on **theoretical sampling** instead of **statistics**, since answering the research question requires in-depth analyses of case studies. According to the principles of grounded theory (e.g. Glaser & Strauss 1967; Tavory & Timmermans 2009), the cases are selected and analysed in cycles until theoretical saturation.
- I exploit both **observations** and **interviews**, because the former captures informant-journalists' actual activities but leaves it to the researchers to interpret their intentions, while the latter allows researchers to access informant-journalists' mental reflections but is constrained by their self-awareness (cf. e.g. Perrin 2013).

4 Material activities: linguistic modifications in quoting

In order to access journalists' material activities of quoting, I needed data to consist of (at least) the relevant extracts from original and final discourse, namely oral interviews and published articles with one or more direct quotes.

To begin with, there were no research results indicating that a specific article type (e.g. news, profiles, fact-focused articles), publication (some particular title) or media genre (e.g. national/regional newspapers, women's magazines, bulletins) would be the pivotal factor so that, for example, in the production of sports magazines, spoken discourse would be converted into written quotes in some systematic way. Therefore, I considered **the journalistic interview** to be an appropriate starting point for my data collection as it is a central and conventionalised premise for information gathering in journalistic work (Ekström 2006: 23).

An initial (and then, in terms of grounded theory and theoretical sampling, ongoing) task was to select and contact prospective informant-journalists. The key feature of the selection throughout the process was that they regarded themselves as professional journalists and were employees or freelancers for established media that published their content in Finnish. Additionally, I aimed for a diverse set of journalists in terms of gender, age and the type of publication for which they worked. Only six of the journalists I contacted refused to participate in my research. This relatively fortunate result (cf. Bell & Garrett 1998: 19) might have been because I emphasised to the prospective informant-journalists that I was describing, not reviewing or evaluating, their work performance. I did not disclose at this point the

exact objective of my research in order not to intrude in their work. Of course, this objective needed to be explained right after the data collection.⁶

After selecting the informant-journalists, I asked them to record their **journalistic interviews (= data set 1)** for my research. In most of the cases, I covered one text production process per informant-journalist, because awareness of the data collection methods, especially of stimulated recall (see section 5), might have influenced the workflow of the following case. In only a few cases did I cover two processes in order to examine the quoting strategies of an individual journalist on different assignments. In these cases, both stimulated recall sessions were recorded together, upon completion of the second of the two text production processes (for similar procedures when working with large data corpora, see Perrin forthcoming).

To collect this data, video recording would very likely have provided valuable instances of nonverbal communication during the interview. However, videotaping might have had an undesirable influence on the interview by distracting both the interviewer and the respondent. An audio recording, in contrast, worked better, as it is a commonly used procedure in the field of journalism.

I also recorded some press conferences for my data, because they are, like one-on-one interviews, a common way of collecting data for articles. One advantage of this decision was that it makes my research more comparable to existing studies on quoting in written journalism, since they only contain examples of press conferences (Johnson Barella 2005; Lehrer 1989).

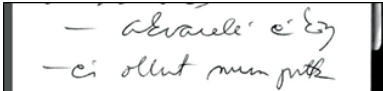
From those of the journalists who took notes by hand during the interview (and made audio-recordings only for my research purposes), I also asked permission to copy their notebooks. I refer to these texts as **transitional text documents (= data set 2)**, because they were made to facilitate the conversion of the original interview discourse into the target article text.

After collecting the interview recordings and transitional text documents, I collected **the published articles (= data set 3)** that were written based on these interviews. The articles contain 165 quotes altogether, ranging from 3 to 26 quotes per article. The articles were published in newspapers, magazines, business-to-consumer magazines/bulletins and online-publications, and they were collected in their original layout, so the possible influence of layout and certain visual elements could also be taken into account in the analysis.

Table 1 summarises the data collection for tracking linguistic modifications during the recontextualisation process. I also give a sample of the data using an example referred to as “Painting with oils”. In this case, the journalist provided me with a digital recording of an interview with a local artist who paints sea motifs. She took notes for herself on a thin notepad – the recording was made and used only for

6 The journalists had the opportunity to pull out at this moment, despite their initial decision to participate – all of them stayed on board.

my research purposes – and this notepad is also accessible below, in addition to the interview and article texts.

Recordings, transitional texts and published journalistic articles		
Description	Content in total	Example "Painting with oils"
Recordings of oral journalistic interviews and their transcripts	20 recordings <ul style="list-style-type: none"> • 17 one-to-one interviews • 3 press conferences 	<p>Example in Finnish (original)</p> <p>JO = Journalist IN = Interviewee</p> <p>JO: maalaat öljyväreillä IN: joo JO: eikö öö tällasta merellisyyttä olisi helpompi toteuttaa vaikka akvarelleilla IN: ei JO: miksei IN: niinku mä sanoin just mä meen paperin läpi (.) ei käy ei käy (.) ja sit se on se et' tota (.) joo se ei vaan sovi mulle (.) mä oon joskus kokeillut kauan kauan sitten mut (.) se ei oo mun juttu (.)</p> <hr/> <p>Example in English (translation)</p> <p>JO: you paint with oil colours IN: yes JO: wouldn't it be easier to depict such maritime motifs with, for example, watercolours IN: no JO: why not IN: like I just said, I'll tear through the paper (.) no way no way (.) and then the thing is that (.) yeah, they just don't suit me (.) I tried them a long long time ago but (.) it's not my thing (.)</p>
Transitional text documents	5 sets of hand-written notes	 <p>– akvarelli ei käy – ei ollut mun juttu</p> <hr/> <p>– watercolours don't work – was not my thing</p>

Published articles	<p>21 published articles (165 quotes) by 17 journalists.</p> <ul style="list-style-type: none"> • 17 based on interviews • 4 based on press conferences (2 based on the same press conference) 	<p>Example in Finnish (original)</p> <p>Sofia maalaa öljyväreillä. Niillä hän loihitii esiin aallot, pärskeet ja meren vellovan voiman, mutta maalauksissa on myös akvarellimaista herkkyyttä. Akvarelleja hän ei voi kuvitella maalauksiansa.</p> <p>“Olen liian temperamenttinen. Paperi meni puhki yhdellä siveltimenvedolla”, hän nauraa.</p>
		<p>Example in English (translation)</p> <p>Sofia paints with oil colours. With them she conjures forth the waves, the splashes and churning power of the sea, but the paintings also have a sort of watercolour-like delicacy. She cannot imagine painting with watercolours.</p> <p>“I’m too temperamental. The paper would be torn with a single brushstroke,” she laughs.</p>

TABLE 1. Data collection for the tracking of linguistic modifications. (Data are originally in Finnish, translated into English by the author.)

The analysis of these data sets was not particularly focused on any of the sets per se, but on the differences between them. Therefore the overall analytical method exploited to analyse such data is called version analysis (applied in media linguistics, see Perrin 2013: 62). As a method, version analysis is suitable for reconstructing the changes that linguistic features undergo from one textual version to another. In my research located in the Finnish mediascape, the basis for comparing versions is text analysis that exploits the premises and research results of (Fennistic) interactional linguistics, discourse studies, as well as lexicology and the study of grammar.

5 Mental activities: tracing journalists’ quoting strategies

A conventional option for capturing the journalist’s mental activities of quoting would have been to conduct an interview-based inquiry (Grésillon & Perrin 2014).

However, such an approach could cast doubt on the credibility of the results. One such pitfall materialised in my earlier research (Haapanen 2011), when I conducted a series of semi-structured interviews with experienced journalists and journalism educators inquiring about their perceptions of quoting. The answers I received mostly repeated the ideal procedures presented in journalism guidebooks (see also Mitchell & Rosenstiel 2000). It is possible that journalists were not fully aware of their actual quoting strategies and practices. It is possible, too, that journalists consciously dressed up some of their practices that breached the general guidelines. Furthermore, given the fact that quoting is such an everyday process, presenting questions about it is as if the researcher were “outsourcing” the task of generalisation to the informant, who then does it without following any consistent methodological procedure. Based on these observations, I argue that semi-structured interviews have a chance to produce reliable knowledge only when applied to one-off events as soon as possible after their occurrence.

To overcome the potential problems, an interview-based inquiry needs to be linked concretely to the parts of the intertextual chain, i.e. the interview and (the writing of) the article, to provide a better insight into the actual work practices of journalists (see also Androutsopoulos 2008: 8, and Perrin 2003: 915–917). I therefore adopted the **stimulated recall (SR)** method (DiPardo 1994; Lindgren & Sullivan 2003; for an overview, see Lyle 2003). Traditionally, SR begins with videotaping a selected person at work, after which the person is asked to view and comment on the video. The method is designed to increase people’s awareness of their performance and thus help them reconstruct the trains of thought they had while working. Due to the stimulus or cue (traditionally the videotape), the method also prompts informants to “discuss processes and interactions that they otherwise might have neglected” (Smagorinsky 1994: xv; see also Dempsey 2010: 350–351). In my application of SR, I used the transcript of the recording of the original journalistic interview (data set 1) and the published article (data set 3) as stimuli for the verbal protocol (**data set 4**) that reconstructed the informant-journalist’s quoting process.

Each SR session consisted of four elements. The session began with some questions about the informant-journalist’s **biographical and background information**. At this stage, I also explored the informant’s general perceptions and rules of thumb about quoting. As mentioned above, my aim was to include a diverse set of informant-journalists. The accumulation of biographical information proved that besides gender, age and the type of publication worked for, the informants’ work experience and professional education (or lack of it) also varied considerably and reflected well the general diversity of journalists’ backgrounds.

The aim of the **first cycle of SR** was to determine the strategies used with regard to the first and second sub-processes of quoting, namely decontextualisation and contextualisation. In essence, I asked the informant-journalist to look at the published article and explain, first, why s/he had selected this particular text segment

or content to be quoted, and second, why the quote was positioned in that particular place in the article. During the **second cycle of SR**, the informant-journalist and I closely read the published article and the transcript of the journalistic interview. The main objective of this cycle was to determine the strategies for the textualisation of the quoted discourse. Alongside this formal procedure, my SR sessions aimed to reveal **other quoting-related issues**, such as the factors that influence quoting practices as well as metadiscourse that evaluates his/her quoting. In this way, I was able to reconstruct the individually- and socially-anchored language awareness in a discourse community (with the latter I refer to the review of the written institutional guidelines).

Altogether, I conducted SR sessions with 11 journalists. At this point, the answers appeared to be “saturated” in that significantly new aspects no longer arose during the last sessions. The following table (Table 2) summarises the content of a SR session, which will also be illustrated by excerpts drawn from the example “Painting with oils”.

After collection, the SR data were analysed by exploiting a **two-cycle qualitative content analysis procedure** proposed by Johnny Saldaña (2009). In the first cycle of the analysis, I identified similar quoting processes which emerged from the retrospective protocol data (SR Cycle 1 and 2). I then labelled the segments with shared features with a common code, for example, in terms of topic, purpose, goal or practice. I will illustrate this analysis with the example “painting with oils” (see also Table 3): the segment that is relevant to the decontextualisation phase of the quoting process (*“It was difficult to find good quotes, because...”*, see Table 2) was assigned the code CHARACTERISING THE SPEAKER AND DESCRIBING THE INTERVIEWEE’S WAY OF SEEING THE ISSUE. The segment pertaining to the contextualisation phase (*“I don’t plan the structure of an article in advance but...”*), was, in turn, assigned the code CONSTRUCTING THE NARRATION OF THE ARTICLE. The segments of the SR that concerned the textualisation phase of the quoting process were then attributed the codes CLARIFYING THE QUOTED DISCOURSE (*“She spoke so quickly and so much that I had to shorten and clarify this quotation.”*) and MODIFYING INTO STANDARD LANGUAGE (*“I standardised her colloquial speech.”*).

Four elements of a SR session		
Phases of the SR	Goal of the phase	Example "Painting with oils"
Biographical and background information	To learn the informants' ages and educational backgrounds, work histories, as well as the guidance they have received on quoting, if any, etc.	Middle-aged woman, unfinished university studies (Journalism as a minor), a couple of 2–3-day update training courses.
		More than 30 years of work experience in regional and local newspapers. Mainly as a news reporter. Cannot recall any instructions on quoting from either guidebooks or the editorial offices where she has worked. Always takes notes by hand. With controversial topics (e.g. politics), she sometimes also tape-records the interview to protect herself from possible repercussions.
Two cycles of close reading	To determine the practices of the decontextualisation and contextualisation phases	"It was difficult to find good quotes, because this interviewee didn't analyse her own work practices as profoundly as some other artists." However, "she spoke strongly with her hands, and it was interesting. Here she showed with her gestures that the paper would tear", so the journalist decided to decontextualise this aspect of the interviewee's turn. "I don't plan the structure of an article in advance but instead I often pre-arrange a list of questions which then steer the line of the emerging article", as happened this time as well. It's worth mentioning that sometimes some good quotes – "pearls" as she called them – need to be positioned at the beginning of the article, and in this way quotations clearly affect the whole structure of the article.
	To determine the practices of the textualisation phase	"She spoke so quickly and so much that I had to shorten and clarify this quotation. (...) I standardised her colloquial speech."
Other quoting-related issues	Influencing factors on quoting, the role of quoting in the writing process, evaluations of informant-journalists' own quoting practices, etc.	"In my opinion, a quotation must be short and snappy. I don't know why... maybe it's more reader-friendly that way. The best bits as quotations and the rest somehow inserted into the text, modified in one way or another." <i>Do you discuss quoting practices in some particular assignment or generally?</i>
		"No. When we assemble a newspaper issue we are in such a great hurry that there's no time. I would love to discuss work practices, but our schedules are so tight that there's no time for that."

TABLE 2. The course of a stimulated recall (SR) session. (Data are originally in Finnish, translated into English by the author.)

In the second cycle of the analysis, I identified the similarities in the patterns of quoting processes and organised similar codes into categories. The goal of this second cycle was to reach a compact and credible number of conceptual categories in relation to the range of the retrospective verbal protocols collected in the SR sessions. I will again illustrate this second cycle of the analysis with the example “Painting with oils”: The first two aforementioned codes fell into the category *CONSTRUCTING THE PERSONA OF THE INTERVIEWEE*. The third code, dealing with contextualisation, was linked with another similar code, and they were labelled *CONSTRUCTING THE NARRATION*. The codes relating to the textualisation phase – *CLARIFYING THE QUOTED DISCOURSE* and *MODIFYING INTO STANDARD LANGUAGE* – were positioned within two categories, *CLARIFYING THE ORIGINAL MESSAGE* and *STANDARDISING THE LINGUISTIC FORM*, respectively.

In its entirety, I identified nine categories covering the strategies that create intertextual chains between the journalistic interview and quotes. These strategies were then connected axially to detect a *core category* (Saldaña 2009: 163–167). The core category is composed of all the products of the analysis and is condensed into a few words. It is illuminating for the analysis as it “explain[s] variation as well as the main point made by the data” (Strauss 1987, quoted in Strauss & Corbin 1998: 147). The core category abstracted from the SR data is *EXECUTING THE OBJECTIVE(S) OF THE ARTICLE OVER THE DEMAND FOR “DIRECTNESS”*.

An illustration of the analysis with “painting with oils”				
Phase of the quoting process	Excerpt from data set 4	Coding → (1st cycle of the analysis)	Categorising → (2nd cycle of the analysis)	Core category
Decontextualising	It was difficult to find good quotes, because...	CHARACTERISING THE SPEAKER DESCRIBING THE INTERVIEWEE’S WAY OF SEEING THE ISSUE	CONSTRUCTING THE PERSONA OF THE INTERVIEWEE	EXECUTING THE OBJECTIVE(S) OF THE ARTICLE OVER THE DEMAND FOR “DIRECTNESS”
Contextualising	I don’t plan the structure of an article in advance but...	CONSTRUCTING THE NARRATION OF THE ARTICLE	CONSTRUCTING THE NARRATION	
Textualising	She spoke so quickly and so much that I had to...	CLARIFYING THE QUOTED DISCOURSE	CLARIFYING THE ORIGINAL MESSAGE	
	I standardised her colloquial speech.	MODIFYING INTO STANDARD LANGUAGE	STANDARDISING THE LINGUISTIC FORM	

TABLE 3. An illustration of the course of the analysis.

6 Social activities: reconciling the expectations of the employer, interviewees and readers

Through the retrospective verbalisation produced in the stimulated recall (SR) session of the “Painting with oils” case, we can also reveal how the journalist customised her linguistic product to meet her organisation’s requirements, her interviewee’s expectations and the target audience. Conversely, we see how the journalist perceived the influence these social agents exerted on her work and how they were negotiated according to her memory. In addition, and still based on verbal data, we can reconstruct her social contacts related to the text production.

For example, the journalist told the researcher that “for the artist [= interviewee], it seemed to be very important to get publicity for her upcoming exhibition”. As she was working for a local newspaper funded by advertising, the journalist knew that her employer was generally inclined to offer such publicity to local agents, such as this artist.

However, meeting these social expectations was a tricky business because the interviewee “didn’t analyse her own work practices as profoundly as some other artists”. For this reason, the interview material lacked the sort of statements that are especially quotable, namely statements that reveal interviewees’ mindsets and the way they structure their thoughts (Haapanen 2018: 108). Nevertheless, all the interview-based articles in this newspaper – and, nowadays, in written journalism generally – should include quotes, and those quotes “must be short and snappy” in order to be “reader-friendly”, the journalist explained in the SR session.

In this assignment, the journalist did her best to fulfil all the social expectations of the employer, interviewee and the readers. However, sometimes the negotiation of these expectations also offers the journalist an opportunity to show her stance while remaining ostensibly neutral – as journalists are often thought and required to be. For example, the journalist looked back on a case in which she put someone whom she considered to be an arrogant interviewee in his place: a politician she disliked made important points in the interview which she, then, disseminated in her news item, but as general narrative, without attributing them to that politician.

Although recent research has emphasised the interactional nature of journalistic work, contrary to the traditional idea of journalists as lonely wolves (e.g. Merminod 2018; Perrin 2013), the journalist who wrote the case “painting with oils” actually longed for professional interaction, which she said had decreased due to austerity measures: work processes were streamlined with the help of publishing system software that determines the fixed parameters of articles, thus removing the need to collaborate with layout editors; sub-editors and superiors were too busy to discuss and give feedback on manuscripts; the number of in-house photographers had been reduced and journalists mainly took the photographs for their articles themselves; the employer did not encourage employees to participate an in-service

training anymore. The discontent came across from the verbal protocol, but it was also easily observable for the researcher in the SR session from the journalist's facial expressions and gestures.

7 Contextual factors and traces: investigating quoting in the light of media concepts

To relate the material, mental and social processes of writing with the contexts of production in which they take place and, thus, by which they are influenced, a more complex research frame was needed. I aimed to explain the modifications revealed by the version analysis of data sets 1, 2, and 3, for which the informant-journalists gave their reasons in the stimulated recall sessions (data set 4), through the notion of *media concepts*.

The notion of **media concepts** introduces and organises the relevant extra-linguistic contexts and contextual resources that affect the process of creating any specific media product. The notion is based on cultural-historical activity theory. This theory conceptualises organisations as activity systems which have historically and socially developed goals and purposes; in activity theoretical terms, every organisation has an object of activity which materialises in some outcome – either as services or, as in my research topic, as a product (Engeström 1987). The key point of activity theoretical thinking, in the light of my research, is that within the activity system, the work practices of a practitioner are not merely an individual or independent piece of craft, but are influenced by the external and internal contexts of the work process.

However, activity systems are always heterogeneous and multi-voiced, because different practitioners construct the object and the other components of the activity in different, partially overlapping and partially conflicting ways (Engeström 1987). For example, the journalist, editor-in-chief, graphic designer, and advertising sales representative work towards the same final outcomes, which include a good newspaper, but on the micro level they most probably have different ideas about what is “good”. Such internal tensions in the activity system appear as disturbances, such as errors, problems, breakdowns, and ruptures in communication. Therefore, activity theory and especially developmental work research analyse disturbances as a window to deeper structural and historical contradictions in work practices within the activity system and a network of activity systems (Helle 2000).

Based on activity theory and developmental work research, Jaakko Virkkunen has developed *the concept of activity* to model and describe activity systems (e.g. Virkkunen 2007). The concept of activity consists of three components: 1) the purpose and values of an activity system, 2) the artefact or service produced, and 3) its production in daily practice. By identifying these components, the concept of

activity makes it possible to better coordinate individual actions as the concept is “embedded in the structures and daily practices of the activity” (Virkkunen 2006: 46).

The notion of a media concept was formulated by Finnish journalism scholars Merja Helle and Maija Töyry (Töyry 2005, Helle & Töyry 2009, Helle 2010). It is an adaptation of the concept of activity to media research, and it is structured into three mutually constitutive and closely intertwined components, which organise contextual resources that affect the production of any specific media product (see Figure 1; for more detail, see Haapanen 2017a: 37). Within my research design, I use the notion as empirically grounded modelling to relate a single quoting practice to the broad object of the activity system.

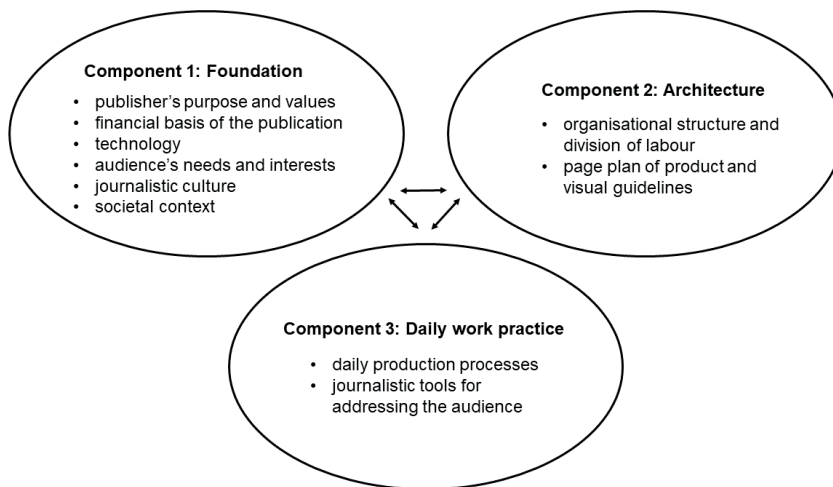

FIGURE 1. Components of a media concept (based on Helle & Töyry 2009: 502).

The stimulated recall sessions as well as the analysis of the institutional meta-discourse brought to light various points and factors related to quoting. In this phase, each of these aspects was placed under one of the three components of a media concept. Thus, with regard to the second research question (*How can we explain those quoting practices...?*), the notion of media concepts helped to explain single quoting-related aspects as interdependent constituents in a broader context of journalistic article production.

The analysis cast light on the multi-dimensional interplay of the various contextual resources that take place in quoting, and revealed that quoting is a process of constant internal negotiation between various points and aspects that might be difficult to reconcile (e.g. Zampa & Perrin 2016). Furthermore, these aspects may originate from different fundamental premises and be determined by different stakeholders. For example, inadequate resource allocation (the organisational

architecture, Component 2) may cause time pressures that, in turn, lead to the selection of disadvantageous working methods (daily production processes, Component 3), such as taking notes by hand because there is no time for tape-recording and transcribing, despite its inaccuracy. However, whereas the commonly mentioned goal of reproducing the original idea of the interviewee's utterances in quotes (journalistic culture, Component 1) may suffer from haste, the technical ease of modifying the quoted text (technology, Component 1) can help the writer cope with insufficient raw material. At the grass roots level, these disadvantages must be managed by the journalists themselves, although internal contradictions may originate from fundamental premises that individual journalists can neither affect nor change (for handling contradictory expectations through journalistic practices, see also Perrin 2013: 33–35, and Zampa & Perrin 2016: 17–19).

Certainly, taking into account the increasingly complex contexts in which the process of quoting is embedded, an all-encompassing perception of omnipresent and multi-layered contextual resources is impossible to achieve. However, the notion of media concepts offered an empirically grounded model to relate a single observable, material practice or cognitive strategy to the activity system and to other broader contexts.

8 Methodological guidelines for adding value to text production research

The research on journalistic quoting succeeded in describing and explaining the contradiction between institutional meta-discourse and actual quoting practices. It also revealed substantial and fundamental contradictions within the process of quoting.

To encourage a holistic approach to future writing research in the field of applied linguistics, in this section, I will outline five methodological guidelines that reflect the advancements that were presented in section 2. These guidelines are not offered as dichotomies, but as complementary groups in which each element supplements the others' potential. *WHAT/HOW*-research questions need to be followed by *WHY*-questions (1), and such research frameworks require several methods to be applied (2) in order to encompass both product and process perspectives (3), reveal material, mental and social activities (4), and move from micro-level activities towards meso- and macro-level contexts (5).

- 1) **WHAT/HOW-research questions** describe the phenomenon under study. However, if one aims not only to *describe* but also to *explain* the observable outcome – and, thus, increase the potential for creating added value also for practitioners by bringing out unconscious and automi-

sed, imperfect work activities – these questions need to be followed by **WHY-research questions**.

- 2) Data collection and analysis can be conducted through a **single and (relatively) simple method**, for example, by producing a data corpus by selecting finalised text products and then analysing this corpus with a method of (a kind of) text analysis. However, (adequately) reconstructing the material and mental complexity of real-life writing, and connecting situated activities within social structures and processes, probably require the application of **several methods** of data collection and analysis.
- 3) **Product perspective** allows researchers to make only informed guesses concerning how the text has come into being. A **process perspective**, in turn, also requires capturing the process of writing character by character or by comparing two or more consecutive text versions.
- 4) In order to explain observable **material activities**, sophisticated methods for prompting writers to verbalise their **mental** and **social activities of writing** must be adopted. Writers' emic perspective also provides research with information about what is or is not significant from the infinite range of contextual resources.
- 5) On the **micro level**, writing research investigates phenomena in their immediate co-texts and contexts. However, since real-life writing takes place in real-life circumstances instead of a vacuum or laboratory experiment, considerable explanatory power can only be achieved by situating these activities of writing (micro level) in layered contexts, such as concrete workplace environments (**meso level**) and their (not directly accessible, yet influential) institutional, societal and cultural contexts (**macro level**).

9 Conclusion

For a long time, writing research has neglected procedural insights and writers' emic perspectives. This shortcoming stems from the challenges in data collection as well as from the dominance of product-bound text analysis in linguistics and sometimes simplistic interview methods in the social sciences, and it has resulted in constricting the picture of real-life writing. Drawing on state-of-the-art research, this article sought to overcome these methodological challenges by laying out guidelines for a holistic approach to applied linguistic-informed writing research.

There is clearly a call for writing research. In today's technologised and mediatised society, writing is omnipresent in education and working life as well as increasingly in everyday life, especially through social media (Bazerman 2009; Jakobs & Perrin 2014). Furthermore, the conventional way of producing texts, *focused writing*, in which writers revise and polish their texts until close to perfection,

now works in conjunction with *writing-by-the-way*, which is instant and incidental by nature and transgresses boundaries between spontaneous speech and well-groomed text (Hicks & Perrin 2014).

To answer this call for writing research, modern technology is on our side. Digital writing environments enable researchers to track writing as never before, from various perspectives and levels and in a relatively non-invasive way. However, non-digital activities and the contexts in which the process of writing is embedded are still challenging to capture in their dynamics and complexity.

To conclude, in the field of applied linguistics-informed writing research, a lot of good work has already been accomplished but a lot still remains to be done. Innovative methods and methodologies must therefore be further developed, applied, and evaluated.

References

- AILA [The International Association of Applied Linguistics] 2018. *What is AILA – mission and activities*. <https://aila.info/about/> [accessed 24/8/2018].
- Androutsopoulos, J. 2008. Potentials and limitations of discourse-centred online ethnography. *Language@Internet*, 5, article 8. <http://www.languageatinternet.org/articles/2008/1610>.
- Baaijen, V. M., D. Galbraith & K. de Glopper 2012. Keystroke analysis: reflections on procedures and measures. *Written Communication*, 29 (3), 246–277. <https://doi.org/10.1177/0741088312451108>.
- Bazerman, C. (ed.) 2009. *Handbook of research on writing: history, society, school, individual, text*. New York, NY: Lawrence Erlbaum Associates.
- Beaufort, A. 2008. Writing in the professions. In C. Bazerman (ed.) *Handbook of research on writing: history, society, school, individual, text*. London: Routledge, 221–235.
- Beauvais, L., M. Favart, J.-M. Passerault & C. Beauvais 2014. Temporal management of the writing process: effects of genre and organizing constraints in grades 5, 7, and 9. *Written Communication*, 31 (3), 251–279. <https://doi.org/10.1177/0741088314536361>.
- Beers, S. F., T. Mickail, R. Abbott & V. Berninger 2017. Effects of transcription ability and transcription mode on translation: evidence from written compositions, language bursts and pauses when students in grades 4 to 9, with and without persisting dyslexia or dysgraphia, compose by pen or by keyboard. *Journal of Writing Research*, 9 (1), 1–25. <https://doi.org/10.17239/jowr-2017.09.01.01>.
- Bell, A. 1991. *The language of news media*. Oxford: Blackwell.
- Bell, A. & P. Garrett 1998. *Approaches to media discourse*. Oxford: Blackwell.
- Bernstein, J. H. 2015. Transdisciplinarity. A review of its origins, development, and current issues. *Journal of Research Practice*, 11 (1), Article R1. <http://jrp.icaap.org/index.php/jrp/article/view/510/412>.
- Brumfit, C. J. 1995. Teacher professionalism and research. In G. Cook & B. Seidlhofer (eds) *Principle and practice in applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 27–41.
- Compton-Lilly, C. 2014. The development of writing habitus. A ten-year case study of a young writer. *Written Communication*, 31 (4), 371–403. <https://doi.org/10.1177/0741088314549539>.

- Chen, Y-m. 2009. Quotation as a Key to the Investigation of Ideological Manipulation in News Trans-Editing in the Taiwanese Press. *TTR – traduction, terminologie, rédaction*, 22 (2), 203–238. <https://doi.org/10.7202/044830ar>.
- Cilliers, P. 1998. *Complexity and postmodernism. Understanding complex systems*. London: Routledge.
- Dai, H. & X. Xu 2014. Sexism in news: a comparative study on the portray of female and male politicians in *The New York Times*. *Open Journal of Modern Linguistics*, 4, 709–719. <http://www.scirp.org/journal/ojml>.
- Davis, H. H. 1985. Discourse and media influence. In T. A. Van Dijk (ed.) *Discourse and communication: new approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. Berlin: De Gruyter Mouton, 44–59.
- Dempsey, N. P. 2010. Stimulated recall interviews in ethnography. *Qualitative Sociology*, 33, 349–367. <https://doi.org/10.1007/s11133-010-9157-x>.
- DiPardo, A. 1994. Stimulated recall in research on writing: an antidote to “I don’t know, it was fine”. In P. Smagorinsky (ed.) *Speaking about writing – reflections on research methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage, 163–181.
- Ekström, M. 2006. Interviewing, quoting, and the development of modern news journalism. A study of the Swedish press 1915–1995. In M. Ekström, Å. Kroon & M. Nylund (eds) *News from the interview society*. Göteborg: Nordicom, 21–48.
- Engeström, Y. 1987. *Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental work research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fang, I. 1991. *Writing Style Differences in Newspaper, Radio and Television News*. Minnesota, MN: Center for Interdisciplinary Studies of Writing, University of Minnesota.
- Fürer, M. 2018. *Modeling, scaling and sequencing writing phases of Swiss television*. Doctoral dissertation. University of Bern.
- Glaser, B. & Strauss, A. L. 1967. *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*. London: Wiedenfeld and Nicholson.
- Grésillon, A. 2014. Erfahrungen mit Textgenese. Critique génétique und Interpretation. In W. Lukas, R. Nutt-Kofoth & M. Podewski (eds) *Text – Material – Medium. Zur Relevanz editorischer Dokumentationen für die literaturwissenschaftliche Interpretation*. Berlin: De Gruyter Mouton, 66–79.
- Grésillon, A. & D. Perrin 2014. Methodology: from speaking about writing to tracking text production. In E.-M. Jakobs & D. Perrin (eds) *Handbook of writing and text production*. Berlin: De Gruyter Mouton, 79–111.
- Haapanen, L. 2011. Sitaattien tehtävät ja tekeminen kaunokirjallis-journalistisissa lehtijutuissa. *Media & viestintä*, 34 (3), 64–89.
- *Haapanen, L. 2016a. Haastattelupuheen rekontekstualisointi sitaateiksi lehtijuttuun. *Virittäjä*, 120 (2), 218–254. <https://journal.fi/virittaja/article/view/51313>.
- *Haapanen, L. 2016b. Monologisation as a quoting practice. Obscuring the journalist’s involvement in written journalism. *Journalism Practice*, 11 (7), 820–839. <https://doi.org/10.1080/17512786.2016.1208057>.
- Haapanen, L. 2016c. Siteeraus lehtijutuissa. In L. Tiittula and P. Nuolijärvi (eds) *Puheesta tekstiksi. Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. SKS:n toimituksia 1424. Helsinki: Suomalaisuuden Kirjallisuuden Seura, 192–224.
- Haapanen, L. 2017a. Quoting in written journalism (doctoral thesis consisting of four articles marked with * in the list of references. Helsinki: University of Helsinki. [http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN 978-951-51-2952-9](http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN%20978-951-51-2952-9).
- *Haapanen, L. 2017b. Directly from interview to quotations? Quoting practices in written journalism. In R. Laury, M. Etelämäki, and E. Couper-Kuhlen (eds) *Combining Clauses*

- and *Actions in Social Interaction*. Studia Fennica. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 201–239.
- *Haapanen, L. 2018. Rethinking quoting in written journalism: an intertextual chain from an interview into quotations. In M. Burger (ed.) *Investigating journalism practices: combining media discourse analysis and newsroom ethnography*. Cahier de l'Institut de Linguistique et des Sciences du Langage 54. Lausanne: Université de Lausanne, 95–118.
- Haapanen, L. Forthcoming. Modelling quoting in newswriting. A structure of the process of, and a framework for further studies on, newswriting [article manuscript].
- Hansen, G. 2006. Retrospection methods in translator training and translation research. *Journal of Specialised Translation*, 5, 2–40.
- Helle, M. 2000. Disturbances and contradictions as tools for understanding work in the newsroom. *Scandinavian Journal of Information Systems*, 12 (1–2), 81–113.
- Helle, M. 2010. *Toimitustyö muutoksessa. Toiminnan teoria ja mediakonseptin käsite tutkimuksen ja kehittämisen kehyksenä*. Tampere: University of Tampere. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8313-4>.
- Helle, M. & M. Töyry 2009. Media concept as a tool for analyzing change in media. In P. Oittinen & H. Saarela (eds) *Print Media. Principles, processes and quality*. Helsinki: Paper Engineers' Association/Paperi ja Puu Oy, 497–530.
- Hicks, T. & D. Perrin 2014. Beyond single modes and media: writing as an ongoing multimodal text production. In E.-M. Jakobs & D. Perrin (eds) *Handbook of writing and text production*. Berlin: De Gruyter Mouton, 232–253.
- Hodge, B. 1979. Newspapers and communities. In R. Fowler, B. Hodge, G. Kress & T. Trew (eds) *Language and control*. London: Routledge, 157–174.
- Jakobs, E.-M. 2005. Writing at work. In E.-M. Jakobs, K. Lehnen & K. Schindler (eds) *Schreiben am Arbeitsplatz*. Frankfurt am Main: Verlag für Sozialwissenschaften, 13–40. https://doi.org/10.1007/978-3-322-80777-9_2.
- Jakobs, E.-M. & D. Perrin (eds) 2014. *Handbook of writing and text production*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Jakobsen, A. L. 2003. Effects of think aloud on translation speed, revision and segmentation. In F. Alves (ed.) *Triangulating Translation*. Amsterdam: John Benjamins, 69–95. <https://doi.org/10.1075/btl.45.08jak>.
- Johnson Barella, D. 2005. La literalidad en el uso de las citas directas en las noticias de la prensa regional Navarra. Dos casos: Diario de Noticias y Diario de Navarra. *Comunicación y Sociedad*, 17 (2), 109–140. <http://hdl.handle.net/10171/8249>.
- Lammers, J. C. & V. L. Marsh 2018. “A writer more than . . . a child”: a longitudinal study examining adolescent writer identity. *Written Communication*, 35 (1), 89–114. <https://doi.org/10.1177/0741088317735835>.
- Latif, M. M. 2008. A state-of-the-art review of the real-time computer-aided study of the writing process. *International Journal of English Studies*, 8 (1), 29–50.
- Lehrer, A. 1989. Remembering and representing prose: quoted speech as a data source. *Discourse Processes*, 12 (1), 105–125. <https://doi.org/10.1080/01638538909544721>.
- Leijten, M. & L. Van Waes 2013. Keystroke logging in writing research: using inputlog to analyze and visualize writing processes. *Written Communication*, 30 (3), 358–392. <https://doi.org/10.1177/0741088313491692>.
- Leppänen, L., M. Munezero, M. Granroth-Wilding & H. Toivonen 2017. Data-Driven News Generation for Automated Journalism. In *The 10th International Natural Language Generation conference, Proceedings of the Conference*. Stroudsburg: Association for Computational Linguistics, 188–197.
- Lillis, T. 2008. Ethnography as method, methodology, and “deep theorizing”: closing the gap

- between text and context in academic writing research. *Written Communication*, 25 (3), 353–388. <https://doi.org/10.1177/0741088308319229>.
- Linell, P. 1998. *Approaching dialogue – talk, interaction and contexts in dialogical perspectives* (IMPACT: Studies in Language and Society). Amsterdam: John Benjamins.
- Lindgren, E. & K. P. H. Sullivan 2003. Stimulated recall as a trigger for increasing noticing and language awareness in the L2 writing classroom: a case study of two young female writers. *Language Awareness*, 12 (3–4), 172–186. <https://doi.org/10.1080/09658410308667075>.
- Lyle, J. 2003. Stimulated recall: a report on its use in naturalistic research. *British Educational Research Journal*, 29, 861–78. <https://doi.org/10.1080/0141192032000137349>.
- Mangen, A., L. G. Anda, G. H. Oxborough & K. Brønnick 2015. Handwriting versus keyboard writing: effect on word recall. *Journal of Writing Research*, 7 (2), 227–247. <https://doi.org/10.17239/jowr-2015.07.02.1>
- Manninen, V. J. E. 2017. Sourcing practices in online journalism: an ethno-graphic study of the formation of trust in and the use of journalistic sources. *Journal of Media Practice*, 18 (2–3), 212–228. <https://doi.org/10.1080/14682753.2017.1375252>
- Matsushita, K. 2016. *Risk management in the decision-making process of English-Japanese news translation*. Doctoral dissertation. Graduate School of Intercultural Communication, Rikkyo University.
- Merminod, G. 2018. *La trajectoire d'une histoire: formes, usages et idéologies du raconter journalistique*. Doctoral dissertation. University of Lausanne.
- Mitchell, A. & T. Rosenstiel 2000. Don't touch that quote. *Columbia Journalism Review*, 38 (5), 34–36.
- Morgan, J. H., C.-Y. Cheng, C. Pike & F. E. Ritter 2013. A design, tests and considerations for improving keystroke and mouse loggers. *Interacting with Computers*, 25 (3), 242–258. <https://doi.org/10.1093/iwc/iws014>.
- Myers, G. 2005. Applied linguists and institutions of opinion. *Applied Linguistics*, 26 (4), 527–544. <https://doi.org/10.1093/applin/ami025>.
- Olive, T. & M.-L. Barbier 2017. Processing time and cognitive effort of longhand note taking when reading and summarizing a structured or linear text. *Written Communication*, 34 (2), 224–246. <https://doi.org/10.1177/0741088317699898>.
- Perrin, D. 1999. Woher die Textbrüche kommen. Der Einfluß des Schreibprozesses auf die Sprache im Gebrauchstext. *Zeitschrift für Deutsche Sprache*, 2, 134–155.
- Perrin, D. 2003. Progression analysis (PA): investigating writing strategies at the workplace. *Journal of Pragmatics*, 35 (6), 907–921. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(02\)00125-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(02)00125-X).
- Perrin, D. 2013. *The linguistics of newswriting*. Amsterdam: John Benjamins.
- Perrin, D. Forthcoming. Working with large data corpora in real-life writing research. In K. Sullivan & E. Lindgren (eds) *Observing writing: insights from keystroke logging*. Amsterdam: Brill.
- Pogner, K.-H. 2012. A social perspective on writing in the workplace. Communities of Discourse (DC) and Communities of Practice (CoP). In A. Rothkegel & S. Ruda (eds) *Communication on and via technology*. Berlin: De Gruyter Mouton, 83–107.
- Saldaña, J. 2003. *Longitudinal research: analyzing change through time*. Walnut Creek, CA: AltaMira.
- Saldaña, J. 2009. *The coding manual for qualitative researchers*. Los Angeles, CA: Sage.
- Sarangi, S. 2006. The conditions and consequences of professional discourse studies. In R. Kiely, P. Rea-Dickins, H. Woodfield & G. Clibbon (eds) *Language, culture and identity in applied linguistics*. London: Equinox, 199–220.

- Satoh, A. 2001. Constructing imperial identity: how to quote the imperial family and those who address them in the Japanese press. *Discourse Society*, 12 (2), 169–94. <https://doi.org/10.1177/0957926501012002003>.
- Smagorinsky, P. 1989. The reliability and validity of protocol analysis. *Written Communication*, 6 (4), 463–479. <https://doi.org/10.1177/0741088389006004003>.
- Smagorinsky, P. 1994. Introduction: potential problems and problematic potentials of using talk about writing as data about writing process. In P. Smagorinsky (ed.) *Speaking About Writing: Reflections on Research Methodology*. Thousand Oaks, CA: Sage, 163–181.
- Spelman Miller, K. 2006. Keystroke logging. An introduction. In K. Sullivan & E. Lindgren (eds) *Computer keystroke logging and writing. Methods and applications*. Amsterdam: Elsevier, 1–9.
- Stratman, J. F. & L. Hamp-Lyons 1994. Reactivity in concurrent think-aloud protocols. Issues for research. In P. Smagorinsky (ed.) *Speaking about writing. Reflections on research methodology*. Thousand Oaks: Sage, 89–112.
- Strauss, A. 1987. *Qualitative analysis for social scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strauss, A. & J. Corbin 1998. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory* (2nd edition). Thousand Oaks: Sage.
- Tavory, I. & S. Timmermans 2009. Two cases of ethnography: grounded theory and the extended case method. *Ethnography*, 10 (3), 243–263. <https://doi.org/10.1177/1466138109339042>.
- Töyry, M. 2005. *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat. Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Doctoral dissertation. Viestinnän julkaisuja 10. Helsinki: Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Van Hout, T. 2015. Between text and social practice: balancing linguistics and ethnography in journalism studies. In F. Copland, S. Shaw & J. Snell (eds) *Linguistic Ethnography: interdisciplinary explorations*. Palgrave advances in language and linguistics. London: Palgrave Macmillan, 71–89. https://doi.org/10.1057/9781137035035_4.
- Van Hout, T. & F. Macgilchrist 2010. Framing the news: an ethnographic view of business newswriting. *Text & Talk*, 30 (2), 169–191. <https://doi.org/10.1515/text.2010.009>.
- Vandendaele, A., L. De Cuyper & E. Van Praet 2015. Beyond ‘trimming the fat’ – the sub-editing stage of newswriting. *Written Communication*, 32 (4), 368–395. <https://doi.org/10.1177/0741088315599391>.
- Velthuis, O. 2016. The production of a newspaper interview: following the story at the business desk of a Dutch daily. *Journalism*, 17 (7), 899–914. <https://doi.org/10.1177/1464884915583771>.
- Virkkunen, J. 2006. Dilemmas in building shared transformative agency. *@tivités*, 3 (1), 44–66. <https://doi.org/10.4000/activites.1850>.
- Virkkunen, J. 2007. Collaborative development of a new concept for an activity. *@tivités*, 4 (2), 158–164. <https://doi.org/10.4000/activites.1769>.
- Wortham, S. & A. Reyes 2015. *Discourse analysis beyond the speech event*. London: Routledge.
- Zampa, M. & D. Perrin 2016. Arguing with oneself. The writing process as an argumentative soliloquy. *Journal of Argumentation in Context*, 5 (1), 9–28.

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11. 71–92.

Leena Kuure, Maritta Riekkä & Riikka Tumelius
University of Oulu

Nexus analysis in the study of the changing field of language learning, language pedagogy and language teacher education

Researchers in a variety of fields have started to use nexus analysis in their studies as it has proven to be suited for examining phenomena of complex and changing nature. Nexus analysis is based on a mediated view of social action and interaction emerging from the interplay of three aspects: interaction orders between the people participating, their historical bodies encompassing their experiences and accustomed practices, and discourses in place reaching across multiple timescales and spaces. In discourse studies this entails a switch of focus from language to socio-semiotic meaning making as a whole. Nexus analysis proceeds by engaging, navigating and changing the nexus of practice under study. The tradition of nexus analysis is still young and seeking its form, which means that researchers apply the approach in different ways. This article presents a literature review of the use of nexus-analytic and/or mediated discourse perspectives in the examination of foreign language learning, language pedagogy and language teacher education. It sheds light on how the theoretical-methodological framework has been interpreted in these fields and how such research has been conducted in practice.

Keywords: nexus analysis, language learning, language pedagogy, language teacher education, change

Asiasanat: neksusanalyysi, kielenoppiminen, kielipedagogiikka, kielenopettajakoulutus, muutos

1 Introduction

This article presents a literature review of the use of nexus-analytic and/or mediated discourse perspectives in the study of foreign language learning, language pedagogy and language teacher education. The rationale that researchers usually give for the use of nexus analysis in their studies is the complexity and change of phenomena under scrutiny. Nexus analysis is said to provide a research strategy that is suited to the examination of complex, evolving phenomena *in situ*, at the same time reaching into the past and projecting the future through anticipatory discourses (de Saint-Georges 2005, 2012). Nexus-analytic research may draw on multiple types of materials and methodologies but also engage with social actors related to the focus of study in various ways. In order to understand how nexus analysis has been applied in the study of such phenomena in educational contexts so far, we have decided to conduct a review of emerging research in the field.

Considering what kinds of changes are currently at work, the increasing pace of digitalisation poses an essential challenge bringing along new developments in communicative practices and the organisation of learning and work (e.g. Ferrari 2013). At the same time, conceptualisations of language use and language learning are broadening to encompass not only cognition but also interaction and participation, learning how to do things with language (Van Lier 2000; Dufva et al. 2014). For example, more emphasis is put on phenomenon-based learning approaches, which put weight on activities and languages in their context rather than language *per se*. These changing emphases are promoted in educational policies and are reflected in the curricula in relation to transversal competences, among other things. The changing focus of language pedagogy is further transforming the expectations set for teaching professionals (Dufva et al. 2014). Capturing the complex networks of aspects under change also requires new approaches in research as language learning is seen to take place in a range of sites and networks, distributed across time and space, not just in the classroom.

Nexus analysis is a research strategy that has been gaining increasing interest in the study of complex phenomena. It is a multidisciplinary approach that encompasses a mediated discourse perspective on social action. It is a recent research field, which has its roots in linguistic anthropology, interactional sociolinguistics and critical discourse studies among other areas (Scollon & Scollon 2004; Al Zidjaly 2012; Scollon & de Saint-Georges 2011). As Scollon and de Saint-Georges (2011) summarise the relationship between mediated discourse and nexus analysis, nexus analysis is the historical, ethnographic and methodological arm of mediated discourse analysis. The focus is on a social actor taking an action through some mediational means be it language or any other cultural tool (Wertsch 1991; Scollon 1998, 2001a, 2001b; Scollon & Scollon 2004). As Figure 1 illustrates, social

action takes place at the intersection of three aspects that are at work simultaneously, in interrelated configurations (Scollon & Scollon 2004).

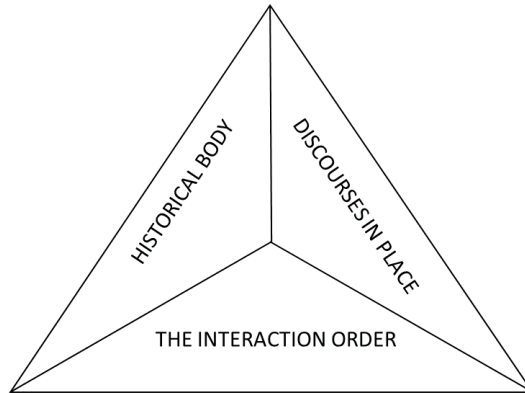

FIGURE 1. The interrelated aspects of social action. (Adapted from Scollon & Scollon 2004.)

Social action emerges from the interplay of interaction orders (Goffman 1983) between the people participating, their historical bodies (Nishida 1958) encompassing their experiences and accustomed practices, and discourses in place which are approached by engaging, navigating and changing the nexus of practice (Scollon & Scollon 2004). Social practice and discursive practice are mutually constitutive (Scollon 2001).

Scollon and Scollon (2004: 4–5) assume Gee’s (1992, 1999) distinction between two levels of *discourse*. As they point out, discourse may refer broadly to “the ways in which people engage each other in communication” (ibid. 4). However, there is a higher level of meaning referring to Discourse with a capital D (Gee 1992, 1999), which encompasses different multimodal semiotic systems of social practices that people enact as members of different discourse communities, e.g., being parents, teachers, or politicians. Scollon and Scollon (2004: 5) also use the term *social semiotics* for broader discourses aligning with other scholars (e.g. Blommaert 2005). Thus, discourse-analytic research in nexus analysis entails a broader look at social action, not just situational text and talk. Discourses may operate in rhizomatic ways, i.e., through more or less overt complex linkages, as Pietikäinen (2015) suggests using Deleuze and Guattari’s (1982) term in the context of changing language in the multilingual space of the Sámi people. Hult (2007, 2010) has also examined wider societal scales of language policy discourses (see also Hult & Pietikäinen 2014). In other words, a mediated discourse perspective entails the interconnectedness of wider-scale policy making and language-related discourses at national or

international levels with concrete actions and practices *in situ* (Hult 2015; see also Källkvist 2013).

Our own rationale to conduct nexus-analytic research has been to examine complexity and change in our field of interest. Our view of language learning relies broadly speaking on a *sociocultural* and *ecological* basis (see Vygotsky 1978; Van Lier 2000, 2004, 2010; Kramsch & Whiteside 2007). The former term refers to “historical, cultural and social artefacts and activities providing tools and resources to mediate learning and action” (Van Lier 2004: 80). Activity in a meaningful environment creates affordances, relationships of possibility for learning (Van Lier 2000, 2004). As Van Lier (2010: 5) characterises the notion of *ecology* (originally coined by Gibson 1979), all the elements within an ecosystem (such as a classroom) are interrelated. Van Lier (2010) further points out that research may isolate “pieces of the complex puzzle” to study them in detail and thus obscure the bigger picture (*ibid.* 5). This is another reason to develop a research approach to capture at the same time the detailed configurations of social action and their wider dimensions. This entails capturing both types of discourse (d and D) by using the nexus-analytic perspective.

Nexus analysis, used to tackle the complex issues at hand, has helped us to identify some challenges in redesigning language pedagogies in the modern world: 1) making sense of languages and language learning in people’s everyday life as multimodal and networked practice, 2) problematising the views of language learning, 3) supporting language students in assuming new conceptions of their future profession as language teachers, 4) understanding the complexity of aspects contributing to change in language pedagogy, and 5) developing research approaches to study complexity. These challenges are intricately interconnected. With a review of nexus-analytic research into language learning, language pedagogy and language teacher education, we wish to shed light on how nexus analysis is currently being applied in these fields.

The following section outlines mediated discourse analysis and nexus analysis as research approaches and strategies of inquiry. Next, the principles and procedures of the literature review are explained and the survey of research is illustrated. Finally, the findings will be synthesised and discussed.

2 Mediated discourse analysis and nexus analysis

Norris and Jones (2005) argue that for a number of years, several scholars have been trying to develop ways to consider questions about the actions people take with various discourses or other cultural tools and about the possible social consequences these actions may have. These efforts have contributed to the emergence of mediated discourse analysis (MDA), and, later, nexus analysis (NA). Researchers sometimes use these terms interchangeably (see Scollon & Scollon

2007: 615). Sometimes a distinction is made depending on whether attention is paid to the nature of mediated discourse itself or its broader, even socio-political dimensions that are approached through a particular research strategy, i.e., nexus analysis as the methodological arm of mediated discourse analysis (Scollon & de Saint-Georges 2011). In this paper, both terms are used, on the one hand, due to the use of terminology in the studies cited, and on the other hand, bringing forth the distinction referred to above.

In historical perspective, mediated discourse analysis as a term became established at the end of the 90s, although its roots stretch further back in the traditions of linguistic anthropology, interactional linguistics and critical discourse analysis to name a few (Scollon 1998, 2001a, 2001b). An important phase was the early 1980s, when Ron and Suzy Scollon began examining the semiotic cycles of people, objects and discourses and the use of the Internet for educational purposes in Alaska (Scollon & de Saint-Georges 2011).

The focus of analysis was on mediated social action which was seen as an intersection of: 1) the 'interaction order' or mutual relationships and power positions between the participants taking the action, 2) their 'historical bodies' or accumulated experience, memories and accustomed practices and 3) 'discourses in place' (Scollon 2001a, 2001b; Scollon & Scollon 2003, 2004). The approach draws on a view of human action and interaction mediated by diverse (mediational) means or cultural tools along the lines of Vygotskian (1981) and Bakhtinian (1981) thought (see Jones 2013). Here, the idea of mediated action and mediational means draws on the same background as cultural-historical activity theory (see Engeström 1987; Wertsch 1991).

The concept of interaction order dates back to Goffman (1981), while the concept of the historical body related to Bourdieu's (1977) habitus ties in with Nishida's (1958) theorisation of historical life acting-reflecting. Key terms include action, agency, communities, culture and time (Norris & Jones 2005: xi; Scollon & de Saint-Georges 2011). In mediated discourse theory, the perspective switches from discourse alone to social action (Scollon 2001b; see also Norris 2016). The relationship between discourse and action is problematised by posing the following questions: 1) What is the action taken here? 2) What is the role of discourse in this action? (Jones & Norris 2005: 9). Scollon and Scollon (2004: 14) see material places as complex aggregates (nexus) of discourses that circulate through them; some at a slower pace (e.g. the aging of the built environment) and some more rapidly (e.g. conversational topics among friends). Some discourses are more relevant or foregrounded than others from the point of view of the social action in question. Scollon and Scollon's (2004: 4–7) view of discourse entails Gee's (e.g. 1992, 1999) idea of language-in-use ("little d" discourses) being embedded into different multimodal semiotic systems of social practices ("big D" discourses) that people enact as members of different discourse communities (see also Gee 2015). They further refer to Blommaert's (2005:

3) characterisation of discourse as “all forms of meaningful semiotic human activity seen in connection with social, cultural and historical patterns and developments of use”.

Jones and Norris (2005: 9) suggest that the relationship between discourse and action is dynamic and contingent, located at a nexus of social practices, social identities and goals. In other words, discourse is seen as “cycling” through actions: verbal and textual tools entering practices, material objects, and the environments in which we interact. Those practices, tools and environments then transform or reproduce discourses. Scollon and Scollon (2004) argue that the embedded practices in various discourse systems differentiate the systems from each other, and the participants are socialised in diverse forms and to varying extents in these discourse systems. A discourse analysis should always include a broad range of mediational means such as objects, gestures, nonverbal sounds and built environments (Scollon 1998, 2001b). In Scollon and Scollon (2003), the authors discuss geosemiotics which brings visual and place semiotics in particular into the foreground.

An important overall stance in nexus analysis is an ethnographic perspective. However, Scollon and Scollon (2007: 619) distance themselves from the focus of traditional ethnography and the ethnography of communication. Instead of examining groups of people, nexus analysis looks at mediated action as described above as a starting point. Nexus analysis also offers possibilities to combine various research strategies in order to study participants, context, discourses and objects as well as to facilitate action and change reciprocally (Dooly 2017). Researchers conducting nexus analysis are not viewing activities from a distance as objective observers. Instead, they enter the zone of identification, becoming accepted legitimate participants in the nexus of practice (Pan 2014). Thus, doing nexus analysis may become a project to promote social change (Jones & Norris 2005: 10). Change also takes place in minute moments as the interaction order between participants is in flux (Scollon & Scollon 2004). Change can be seen even in the way people engage in anticipatory discourses, i.e., how individuals, texts, or utterances project representations of future events, states, or relations (de Saint-Georges 2012).

3 Research approach

Journals tend to publish literature reviews in specific domains of research approaching a topic in different ways. Rogers and Schaenen (2014), for example, shed light on CDA studies in literacy education in a broad range of journals. Kleinsasser's (2013) review makes a synthesis of research published in one particular journal on the topics of language teachers, language teacher education, teaching and learning. Hartwick (2018) again outlines historical developments of language learning research in her review. However, the literature review in this article focused on nexus-analytic

and mediated-discourse perspectives in the study of language learning, language pedagogy and language teacher education. Research on multimodal practices and literacies as well as learning environments was checked for suitable sources as well.

As described in the previous section, MDA and NA have been used in various fields of research exploring social action from the 1980s onwards in the wider field of education. For example, there is research utilising nexus analysis to map the trajectories of language policies and planning, analysing their presence in the practices of language education and interaction in the classroom (e.g. Hult 2007, 2010; Compton 2013), or research looking into literacy practices or teacher education without a connection to foreign language learning (e.g. Räisänen 2015). However, within our three focus areas, there is scarcely any nexus-analytic research available so far. Nevertheless, it is an emerging field of research with an evolving terminology drawing on varied methodological and theoretical frameworks. Thus, there is no established set of keywords to use for an information search. In our search, we tried to be as systematic as possible. Some creative strategies were employed, however, for finding relevant contributions in the focus area of the analysis.

We used multiple databases and search terms to cover a range of studies as widely as possible. Electronic searches were conducted in databases of ProQuest, Ebsco, Scopus and the Web of Science as well as Google Scholar. The queries were based on the following search terms: nexus analysis, mediated discourse analysis, language learning, language teaching, language pedagogy, language education and language teacher education. Additionally, we searched for studies citing key authors (Scollon, Jones, Norris, de Saint-Georges) in combination with search terms for language learning and teaching. Peer reviewed articles were the first target, but details were gathered also from other types of publications such as book chapters in edited volumes, methodological handbooks as well as doctoral theses (if they were publicly available). The search thus produced a collection of 33 publications out of which five were doctoral theses.

Some sources were examined even if they seemed on the surface to be only marginally relevant from the perspective of foreign language learning. The multimodal nature of language learning as literacy appropriation was prevalent in these studies. Furthermore, some studies on language policy-making and multiliteracies were relevant for similar reasons but also because mediated discourse analysis and nexus analysis entail mapping traces of broader socio-political nature in particular sites of engagement. These were included in Table 1 (in the next section) if the link to foreign language learning, language pedagogy or language teacher education was seen to be strong enough.

Within the search results, we also found studies which used MDA as a backdrop for conceptualising language learning in particular circumstances. However, these studies did not explicitly utilise the concepts of MDA or NA in the analysis and therefore fell outside this review.

In the analysis of the publications, a form was created to highlight the aspects important for this article: the source of the study, the research focus and setting, the way nexus analysis or mediated discourse analysis had been applied and the main results. A synthesis of the results is presented in the following section.

4 Findings

The search produced a body of research that is relevant for the study of foreign language learning and teaching as well as language teacher education. Although the special issue of the journal at hand explores recent trends in discourse studies in Finland today, research beyond Finland was also included. As the tradition of nexus-analytic research is still young and seeking its form, researchers still have the opportunity to follow quite closely how other researchers are applying nexus analysis and have a strong grip on the development of the field. In the areas reviewed, studies situated in the Finnish context comprised approximately one third of all the nexus-analytic research. There was considerable variation in how mediated discourse analysis and nexus analysis had been applied. Table 1 summarises the studies from the point of view of their focus, research context, and the participants involved.

In the studies, the general rationale presented for the methodological choice was the capacity of the mediated discourse and nexus analytical approach to capture the complexity of the phenomenon under scrutiny as well as the aspect of change. Sometimes, the authors highlighted a methodological interest, while in other cases they only briefly mentioned the methodology discussing the issues without particular attention to the nexus-analytic concepts. The topics of the studies included areas such as the appropriation of literacies, advancing new language pedagogies, as well as language teacher education as a site for generating change in the field. In these studies, language learning was seen as emerging from the learners' engagement in activities in meaningful environments (Van Lier 2004; Dufva et al. 2014). In the following, the findings will be discussed in more detail.

NEW PERSPECTIVES ON LANGUAGE LEARNING AND LITERACIES	CONTEXT	PARTICIPANTS
Levine (2015) Källkvist (2013)	higher education; USA higher education; Sweden	university students abroad university students, their teacher
Rish (2015); Rish & Caton (2011)	high school; USA	high school students
Rosén & Bagga-Gupta (2015)	tailored education for adult immigrants; Sweden	adult immigrants
Partanen (2013); Strömmer (2016a), Strömmer (2016b), Strömmer (2017a); Strömmer (2017b);	cleaning work; Finland	immigrants
Tapio (2013); Tapio (2014)	deaf education, international online project, everyday situations; Finland	Finnish Sign-Language signers at a primary school
Virtanen (2017)	nursing work; Finland	immigrants
Wohlwend (2009); Wohlwend & Handsfield (2012)	kindergarten; USA	5–6-year-olds, a teacher
Kuure (2011); Kuure & McCambridge (2007)	beyond school; Finland	adolescents
REDESIGN OF LANGUAGE PEDAGOGY	CONTEXT	PARTICIPANTS
Dressler (2015)	bilingual education, elementary school; Canada	school pupils
Koivisto (2013)	lower-secondary school; Finland	13-year-olds, a teacher
Koivistoinen (2008) Koivistoinen (2014); Koivistoinen (2016a); Koivistoinen (2016b)	primary school, international online project; home; Finland	10–12-year-olds, parents
Pietikäinen & Pitkänen-Huhta (2013)	primary school, Sámi language classroom; Finnish Sámi land	multilingual indigenous Sámi children
Levine (2012)	higher education; intermediate-level German language course; USA	college students

LANGUAGE TEACHER EDUCATION OR PROFESSIONAL GROWTH	CONTEXT	PARTICIPANTS
Dooly (2017); Dooly & Sadler (2013)	higher education; Catalonia and USA	teacher students
Ensor, Kleban & Rodrigues (2017)	a telecollaborative research project, a learning network; France, UK, Poland	in-service and pre-service foreign language teachers
Koivistoinen, Kuure & Tapio (2016); Kuure, Keisanen & Riekki (2013); Kuure, Molin-Juustila, Keisanen, Riekki, Iivari & Kinnula (2016)	higher education; Finland	language teacher students
Palviainen & Mård-Miettinen (2015)	bilingual pre-school education; professional growth; Finland	a bilingual pre-school teacher
Riekki (2016)	schools, university, administration; Finland	pupils, language students and teachers, education authorities

TABLE 1. Themes, contexts and participants in the studies reviewed.

4.1 New perspectives on literacy and language learning

There are studies drawing on mediated discourse and nexus analysis that provide interesting perspectives for research in foreign language pedagogy and language teacher education even if their interest falls in other areas. Wohlwend (2009), for example, has written abundantly about the relationship between literacy and play in early childhood, combining ethnographic, activity-theoretical and mediated discourse perspectives among others. Her microanalysis in early childhood classrooms sheds light on how social practices, positioning and spaces allowed children to both include and exclude peers. Here, the participants (five to six years old) were primarily monolingual English speakers while some children had a more versatile language background. The analysis pointed out how the mediated discourse perspective may “provide analytic tools for investigating non-verbal actions as constitutive elements in social practices that are key to learning and development in school communities” (ibid. 240).

Wohlwend and Handsfield (2012) enrich mediated discourse analysis with rhizoanalysis (Deleuze & Guattari 1987) in their study of a “techno-toddler”. The former was employed in selecting and analysing a parent-produced YouTube video describing a two-year-old’s technology-related literacy practices, e.g., switching on the computer, turning on YouTube, browsing videos and switching off. Rhizoanalysis traced not only linked actions and clustered practices but also their divergence, all

in constant flux and emergence. The combination of the two approaches produced a more versatile picture of how the toddler was discursively produced as *vulnerable* or *innocent* (as defined by Cannella 1997) but at the same time as a technology-savvy digital native (Prensky 2001). Rhizoanalysis has also been used in the study of language identities and multilingual dynamics in areas where Sámi languages are endangered (Pietikäinen 2012, 2015).

Rish (2015), based on Rish and Caton (2011), conducted a study of three high school students singled out from an elective English class, exploring how authors, movie directors and video game designers create fictional worlds in the genres of science fiction and fantasy. The central activity for the students was to create a fictional world through collaborative writing, digital cartography, image design and video game design. The analysis focused on collaborative writing events while creating a wiki. The study revealed how the authorship was distributed between the group members and what kinds of resources mediated their writing. Furthermore, it was shown how discourses from diverse time-spaces became salient in the writing event. What becomes registered in the wiki is an outcome of many interactions and experiences (Rish 2015). Again, this study did not focus on (foreign) language learning as such. Nevertheless, considering the socio-cultural basis in the foreign language curricula, the course could well provide a context for foreign language teaching as well. From the perspective of language pedagogy, the study also reminds us of the importance of looking beyond the student's written or spoken product to trace its emergence as an outcome of a range of participants with their histories and situated discourses.

Tapio (2014) points out that the multimodal view (Norris 2004; Goodwin 2000; Van Leeuwen 2005) is integrated in mediated discourse analysis. The study further discusses the main findings from an earlier doctoral thesis (Tapio 2013) that focused on the networked and multimodal practices of Finnish Sign Language (FinSL) signers in educational settings and everyday situations. The study showed how the participants employed a wide variety of resources in language learning. These resources were, however, not recognised or used actively in formal education.

Nexus analysis has been applied in the study of school environments as in Dressler's (2015) investigation of promoting bilingualism during a period of five months. During the engaging phase of the research, the linguistic landscape was mapped through photographs taken by the researcher. The study then proceeded to navigating the nexus of practice in more detail: photographs were analysed and discussed with the teachers with special reference to what the origins of and reasons for signage were. Change was seen to arise from the interactions with the teachers while discussing what kinds of consequences signage practices might have for the linguistic situation at the school. Levine's (2015) study on code-choice practices in the case of US students living in Germany links NA to complexity theory and dynamic systems theory. Here a combination of discourse and narrative analysis of

interviews, surveys and Facebook postings was used to delve into the identities and intercultural positioning of the students. Källkvist (2013) focused on how different types of tasks (translation and composition) in a foreign language class for university students facilitated interaction.

Strömmer (2016a, 2016b, 2017b) has examined immigrants' language learning in cleaning work in Finland. Strömmer (2016a: 715) focused on the interaction order in particular showing how cleaners employed by outsourced services were isolated both from the work community of the cleaning company and that of the client's. This involved limited access to opportunities for language learning from Finnish workers. Strömmer (2016b) showed how diverse types of material scaffolding provided by colleagues facilitated understanding and performing the work (e.g. use of body, gaze, space and material artefacts in communication). Strömmer (2017b) studied the ways in which two research participants positioned themselves and how they were positioned by others as language learners when narrating their trajectories of work-related language learning during ethnographic research interviews. The positioning was examined through the small stories approach developed by Bamberg and Georgakopoulou (2008).

According to Strömmer (2017b: 137), another important aspect of language learning in the workplace was the degree of the participants' investment (Darvin & Norton 2015) or commitment to developing their language skills to achieve their aspirations. As the study shows, the investment becomes understandably meaningful when occupational development and language learning can be purposefully combined. However, migrants tend to be positioned as potential members of the workforce rather than full members of the work community. As their expertise is ignored, their investment in language learning may not lead to development in their career paths (Strömmer 2017b: 154–155). These studies together with Partanen (2013) have been further elaborated in the framework of nexus analysis (Strömmer 2017a).

Virtanen's (2017) study on international nursing students' documentation skills in Finnish in a hospital environment during practical training shows the heteroglossic nature of workplace literacies. The nurses' documenting brought into dialogue the mentor's and the student's historical bodies, the former related to workplace literacies and the latter to second language learner histories. Rosén and Bagga-Gupta (2015), too, have studied language learning among immigrants but in the Swedish context of formal education. The study shed light on how language policy is made and re-created in everyday language practices in the classrooms, thus, showing similarly as the studies above how nexus analysis combines minute perspectives of social action with wider societal discourses.

4.2 Redesign of language pedagogy

In many of the studies reviewed, the research interest was directed towards the need to rethink current practices of language teaching in the modern world. These studies approached the topic from the point of view of teachers reflecting on their pedagogic choices in transformation. Koivisto (2013), for example, examined his own English class of thirteen-year-old seventh-graders when mobile devices were taken into use. He used nexus analysis to trace the changes in social actions and interactions over seven months. The study showed the tensions and challenges related to the teacher's attempts to support the emergence of new kinds of interaction orders and agency growth while the pupils resisted taking an active role due to their historical bodies as language learners in a teacher-led classroom.

Koivistoinen's (2016a) article-based doctoral thesis employing nexus analysis binds together four studies that were part of a wider research context involving an international online English learning project for 10–12-year-olds. The thesis approached change in understandings concerning language teaching. Out of the studies, the first shed light on the children's views of participating in the project (Koivistoinen 2008). Koivistoinen (2014, 2016b) focused on the perspectives of two pupils in particular. Visits to the pupils' homes shed light on the resources of the home environment for language learning and also on the roles of the parents as important language educators drawing on their own historical bodies as language learners. The final study (Koivistoinen et al. 2016) examined the topic from the perspective of language teacher education (see the section below).

Levine (2012) discusses ways of employing NA in the pedagogical context of foreign language teaching and learning with reference to complexity theory and dynamic systems theory (Larsen-Freeman & Cameron 2008; Larsen-Freeman 2010). The specific context for this study was a college-level intermediate German class where the examination of literary texts provided a starting point for the teaching of complex representations of history. Here, NA was utilised as a way to structure and organise pedagogical decisions regarding the classroom study of texts (Levine 2012: 172). The social action under scrutiny was delineated as "the social practice and discourses of studying an L2 literary text in its multiple historical contexts" (ibid. 173). Multiple histories of different timescales were generated around wartime texts changing them from language-class objects of analysis to tools for building students' awareness concerning historical and political developments (Levine 2012: 173, 187).

4.3 Language teacher education

A considerable number of studies found in the search focused on language teacher education dealing with beliefs, identities and practices in flux. Nexus analysis is seen

as a suitable strategy for exploring the interplay of complex networks of aspects in developing language teaching. Drawing on their findings in a telecollaboration context, Ensor et al. (2017) suggest that teacher identity results from a complex interplay of institutional, professional and informal discourses which may be both obstacles and bridges to pedagogical transformation. Kuure et al. (2016) combined cultural-historical activity theory with nexus analysis. They showed how the language students' past experiences of language learning in formal contexts were tightly interwoven with their pedagogical choices and visions. As these experiences were primarily connected with traditional practices and sites of language learning, envisioning new kinds of scenarios for language learning and teaching in more distributed (hybrid) environments seemed to be difficult. Kuure et al. (2013) approached the same pedagogic setting from the point of view of the guidance given to the students. Students were led through various mediational means, e.g., spoken or written instructions, but also the overall pedagogic design of the course reflected in the structuring of the online course environment and the activities taken during the process (see Pietikäinen et al. 2011 for a treatment of frozen actions in the linguistic landscape).

An important aspect of language teacher education is learning professional practice. This involves exploring current beliefs and understandings as well as visions of future language pedagogy. Koivistoinen et al. (2016) examine university students of English and their teachers appropriating an ecological perspective into language learning and teaching during a university course. They apply Scollon's (2008) idea of discourse itineraries based on the concept of resemiotisation (Iedema 2001, 2003). This study also draws on multiple types of data from different spatial and temporal orientations. Language students (teachers to be), together with their teacher and researchers were drawing on different multimodal resources to make sense of how to design a socioculturally and ecologically informed online language project for children from different countries. Riekkı (2016) shares this research interest tackling the challenges of change through the use of cultural probes, e.g., various arts and crafts materials for provoking inspirational responses to be used in design (see Gaver et al. 1999) as mediational means for rethinking language pedagogy and futures for language learning. Dooly and Sadler (2013: 197) focus on "practices designed to promote novice teachers' process of professionalization through technology-enhanced education courses". The use of mediated discourse analysis explores how related chains of mediated actions and interactional events across contexts are related to social practices within a wider nexus of practice, as Dooly (2017: 206) suggests.

Riekkı (2016) in her doctoral thesis approaches the problematics of change in five cases across four years applying a nexus-analytic research strategy. The participants included school pupils, language students and teachers as well as foreign language education authorities. The study shows the complex connections

of aspects related to change in the field. In the same vein, Palviainen and Mård-Miettinen (2015) conduct a nexus analysis of a preschool teacher in Finland working bilingually with a class of monolingual children for the first time. The analysis of an interview shed light on how the new language practices demanded renegotiation in relation to previously held personal and professional beliefs. Diverse concepts, places and people circulated in her reflections and these were also connected to larger societal discourses (Palviainen & Mård-Miettinen 2015).

5 Discussion and conclusion

The aim of this article was to present a literature review of the use of nexus-analytic and mediated-discourse perspectives in the study of foreign language learning, language pedagogy and language teacher education. Figure 2 illustrates the thematics that were brought to light in our review.

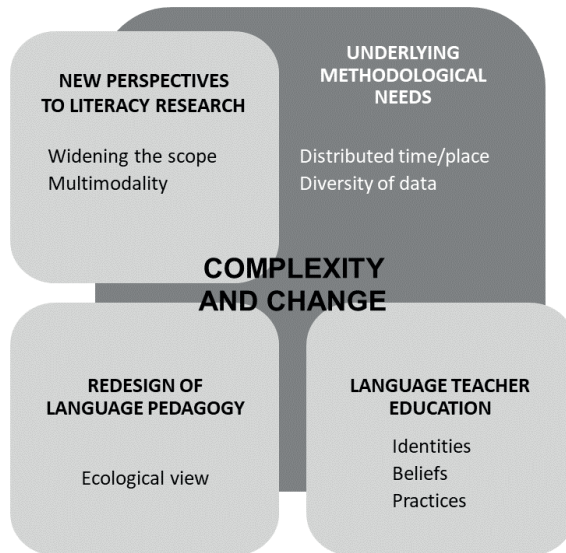

FIGURE 2. Nexus analysis in the study of foreign language learning, language pedagogy and language teacher education.

The studies related to the redesign of language pedagogy focused on new directions in a variety of ways. In many cases, a switch from reflective practitioner (Schön 1987) to researcher was visible as the teachers studied topics that arose from their own work. Nexus analysis led them to view language learning not only in the situational context but also as a form of sense making with respect to the participants' earlier experiences, accustomed practices and multiple discourses present *in situ* echoing

old practices and anticipating new ones. A look was taken at learners' lives beyond the school and this involved looking at how learners engaged in meaning making with other participants who contributed to their growth and language learning, i.e., the family. Nexus analysis was here seen as a change-making activity which helped the parents to elaborate their understandings of language learning together with the teacher-researcher.

In relation to language teacher education, challenges were seen in future language teachers' professional growth to meet the needs of a world that is technology-rich and linguistically superdiverse (Blommaert & Backus 2013). Nexus analysis shed light on the complexity of aspects guiding the ways in which the professional field of language pedagogy was developing. In connection with projects of different kinds, the participants explored new identities as language teachers. Teacher educators considered how to contribute to change in pedagogic traditions. Voices from broader societal actors were also discernible.

Generally, the authors of the papers examined in the review considered the challenges of studying complex phenomena under constant change to provide the rationale for their methodological choice. Their approaches also relied largely on a sociocultural understanding of language learning, which requires a look at long-term trajectories rather than achievements in one-time test situations. Language learning was viewed as taking place in everyday life, in formal situations, but also in free time activities. Therefore, researchers also need strategies for understanding how these sites together provide an environment for appropriating language practices. This involves dealing with multimodal data in different formats, e.g., audio, video, artefacts and fieldnotes, but also from different spatial orientations and times with the aim of seeing the interconnectedness of the phenomena under scrutiny (Dooly 2017, referring to Dooly & Sadler 2013).

As for the ways in which nexus analysis had been applied in the studies, some main approaches could be discerned. Some researchers used the concepts of interaction order, historical body and discourses in place as heuristic tools in the analysis – in some cases explicitly using the terms in the analysis and in some cases implicitly explaining the framework at the beginning and conducting the analysis in their spirit but without referring to the terminology. The second way to apply nexus analysis was to see it as an overall research strategy (engaging, navigating and changing). In this case, different types of data and methodologies were used at times zooming in to shed light on a particular event or aspect of interest, and zooming out again, i.e., to see "how discourses from (inter)personal scales and societal scales intersect" (Hult 2015: 228). In some cases, the nexus-analytic research strategy had been followed from the outset of the research. In others, the study had started as an ethnographic or qualitative study and later transformed or was re-interpreted in the framework of nexus analysis.

The review of research using mediated discourse and nexus analytic approaches in the fields of language learning, language pedagogy and language teacher education was necessarily limited as the tradition is still young and the research available is scarce. There is still considerable fluctuation in how the theoretical-methodological framework is interpreted and how such research is conducted in practice. Looking at the abundance of conference papers visible in programmes of international conferences on language studies it seems that in future years the research gathered for this article will be complemented with an outburst of new research drawing on mediated discourse and nexus-analytic perspectives.

References

- Al Zidjaly, N. 2012. Scollon, Ron. *The encyclopedia of applied linguistics*. London: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal1043>.
- Bakhtin, M. M. 1981. *The dialogic imagination: four essays* (ed. by M. Holquist, trans. C. Emerson & M. Holquist). Austin, TX: University of Texas Press.
- Bamberg, M. & A. Georgakopoulou 2008. Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. *Text and Talk*, 28 (3), 377–396. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2008.018>.
- Blommaert, J. 2005. *Discourse - a critical introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. & A. Backus 2013. Superdiverse repertoires and the individual. In I. de Saint-Georges & J. Weber (eds) *Multilingualism and multimodality*. Rotterdam: Sense Publishers, 11–32. <https://doi.org/10.1007/978-94-6209-266-2>.
- Bourdieu, P. 1977. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cannella, G. S. 1997. *Deconstructing early childhood education: social justice and revolution*. New York, NY: Peter Lang.
- Compton, S. E. 2013. Implementing language policy for deaf students in a Texas school district. *International Multilingual Research Journal*, 7 (2), 138–154. <https://doi.org/10.1080/19313152.2012.665203>.
- Darvin, R. & B. Norton 2015. Identity and a model of investment in applied linguistics. *Annual Review of Applied Linguistics*, 35, 36–56. <https://doi.org/10.1017/S0267190514000191>.
- Deleuze, G. & F. Guattari 1987. *A thousand plateaus: capitalism and schizophrenia*. (B. Massumi, Trans.). Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- De Saint-Georges, I. 2005. From anticipation to performance. Sites of engagement as process. In S. Norris & R. H. Jones (eds) *Discourse in action: introducing mediated discourse analysis*. London: Routledge, 155–166.
- De Saint-Georges, I. 2012. Anticipatory discourse. In C.A. Chapelle (ed.) *The encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781405198431.wbeal0032>.
- Dooly, M. 2017. A mediated discourse analysis (MDA) approach to multimodal data. In E. Moore & M. Dooly (eds) *Qualitative approaches to research on plurilingual education*. Dublin: Research-publishing.net, 189–211. <https://doi.org/10.14705/rpnet.2017.emmd2016.628>.
- Dooly, M. & R. Sadler 2013. Filling in the gaps: linking theory and practice through telecollaboration in teacher education. *ReCALL*, 25 (1), 4–29. <https://doi.org/10.1017/S0958344012000237>.

- Dressler, R. 2015. Signgeist: promoting bilingualism through the linguistic landscape of school signage. *International Journal of Multilingualism*, 12 (1), 128–145. <https://doi.org/10.1080/14790718.2014.912282>.
- Dufva, H., M. Aro & M. Suni 2014. Language learning as appropriation: how linguistic resources are recycled and regenerated. *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, 6, 20–31. <https://journal.fi/afinla/article/view/46278>.
- Engeström, Y. 1987. *Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Ensor, S., M. Kleban & C. Rodrigues 2017. Telecollaboration: foreign language teachers (re) defining their role. *Alsic – Language Learning and Information and Communication Systems*, 20 (2). <https://doi.org/10.4000/alsic.3140>.
- Ferrari, A. 2013. DIGCOMP: A framework for developing and understanding digital competence in Europe. *JRC Scientific and Policy Reports 26035*. Publications Office of the European Union.
- Gaver, W., A. Dunne & E. Pacenti 1999. Design: cultural probes. *Interactions*, 6 (1), 21–29. <https://doi.org/10.1145/291224.291235>.
- Gee, J. P. 1992. *The social mind: language, ideology, and social practice*. New York: Bergin & Garvey.
- Gee, J. P. 1999. *An introduction to discourse analysis: theory and method*. London: Routledge.
- Gee, J. P. 2015. Discourse, small d, big D. In K. Tracy, C. Ilie & T. Sandel (eds) *The international encyclopedia of language and social interaction*. Oxford: Wiley-Blackwell, 418–422. <https://doi.org/10.1002/9781118611463.wbielsi016>.
- Gibson, J. 1979. *The ecological approach to visual perception*. Boston: Houghton Mifflin.
- Goffman, E. 1981. *Forms of talk*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, E. 1983. The interaction order: American Sociological Association, 1982 presidential address. *American Sociological Review*, 48 (1), 1–17. <https://doi.org/10.2307/2095141>.
- Goodwin, C. 2000. Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics*, 32 (10), 1489–1522. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00096-X](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00096-X).
- Hartwick, P. 2018. Investigating research approaches: classroom-based interaction studies in physical and virtual contexts. *ReCALL*, 30 (2), 161–176. <https://doi.org/10.1017/S0958344017000386>.
- Hult, F. M. 2007. Multilingual language policy and English language teaching in Sweden. Unpublished doctoral thesis, University of Pennsylvania, USA. Dissertation available from ProQuest. <https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3260918>.
- Hult, F. M. 2010. Analysis of language policy discourses across the scales of space and time. *International Journal of the Sociology of Language*, 2010 (202), 7–24. <https://doi.org/10.1515/ijsl.2010.011>.
- Hult, F. M. 2015. Making policy connections across scales using nexus analysis. In F. M. Hult & D. C. Johnson (eds) *Research methods in language policy and planning: a practical guide*. Malden, MA: Wiley-Blackwell, 217–231. <https://doi.org/10.1002/9781118340349.ch19>.
- Hult, F. M. & S. Pietikäinen 2014. Shaping discourses of multilingualism through a language ideological debate. The case of Swedish in Finland. *Journal of Language and Politics*, 13 (1), 1–20. <https://doi.org/10.1075/jlp.13.1.01hul>.
- Iedema, R. 2001. Resemiotization. *Semiotica*, 137 (1–4), 23–39. <https://doi.org/10.1515/semi.2001.106>.
- Iedema, R. 2003. Multimodality, resemiotization: extending the analysis of discourse as multi-semiotic practice. *Visual Communication*, 2 (1), 29–57. <https://doi.org/10.1177/1470357203002001751>.

- Jones, R. H. 2013. Analysis of mediated interaction. In C. Chapelle (ed.) *The encyclopedia of applied linguistics*. Oxford: Blackwell, 86–91.
- Jones, R. H. & S. Norris 2005. Discourse as action/discourse in action. In S. Norris & R. H. Jones (eds) *Discourse in action. Introducing mediated discourse analysis*. London: Routledge, 3–14.
- Kleinsasser, R. C. 2013. Language teachers: research and studies in language(s) education, teaching, and learning in Teaching and Teacher Education, 1985–2012. *Teaching and Teacher Education*, 29, 86–96. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2012.08.011>.
- Koivisto, T. 2013. Historical bodies meet mobile devices in the English classroom. *AFinLA-e: Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*, 5, 113–122. <https://journal.fi/afinla/article/view/8742>.
- Koivistoinen, H. 2008. Computer-mediated English language learning ‘in a Beehive’. *AFinLA Yearbook*, 38 (66), 235–254. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/59992>.
- Koivistoinen, H. 2014. Crossing geographies of language learning – the case of ‘a successful pupil’. *Classroom Discourse*, 6 (1), 20–32. <https://doi.org/10.1080/19463014.2014.893895>.
- Koivistoinen, H. 2016a. *Changing understandings of language learning and teaching: the perspectives of pupils, parents and future language teachers*. Acta Universitatis Ouluensis. B Humaniora 147. University of Oulu. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526214122>.
- Koivistoinen, H. 2016b. Negotiating understandings of language learning with Elli and her parents in their home. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 10 (2), 29–44. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201610044265>.
- Koivistoinen, H., L. Kuure & E. Tapio. 2016. Appropriating a new language learning approach: Processes of resemiotisation. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 10 (2), 105–117. <http://dx.doi.org/10.17011/apples/urn.201612145091>.
- Kramsch, C. & A. Whiteside 2007. Three fundamental concepts in second language acquisition. *The Modern Language Journal*, 91, Focus Issue, 907–922. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2007.00677.x>.
- Kuure, L. 2011. Places for learning: technology-mediated language learning practices beyond the classroom. In P. Benson & H. Reinders (eds) *Beyond the language classroom*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 35–46.
- Kuure, L., T. Keisanen & M. Riekkä. 2013. Guiding towards genuine participation. In E. Christiansen, L. Kuure, A. Mørch & B. Lindström (eds) *Problem-based learning for the 21st century. New practices and learning environments*. Aalborg: Aalborg University Press, 259–281.
- Kuure, L., T. Molin-Juustila, T. Keisanen, M. Riekkä, N. Iivari & M. Kinnula 2016. Switching perspectives: from a language teacher to a designer of language learning with new technologies. *Computer Assisted Language Learning*, 29 (5), 925–941. <https://doi.org/10.1080/09588221.2015.1068815>.
- Kuure, L. & E. McCambridge 2007. Networks and place: a study of online activities in two focus groups. In O.-P. Salo & T. Nikula (eds) *Kieli oppimisessa – Language in Learning. AFinLA Yearbook 2007. Publications of the Finnish association of Applied Linguistics (AFinLA)* 65, 137–156.
- Källkvist, M. 2013. The engaging nature of translation: A nexus analysis of student-teacher interaction. In D. Tsagari & G. Foloros (eds) *Translation in language teaching and assessment*. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 115–134.
- Larsen-Freeman, D. 2010. The dynamic co-adaptation of cognitive and social views: a chaos/complexity theory perspective. In R. Batstone (ed.) *Sociocognitive perspectives on language use and language learning*. Oxford: Oxford University Press, 40–53.

- Larsen-Freeman, D. & L. Cameron 2008. *Complex systems and applied linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Levine, G. S. 2012. The study of literary texts at the nexus of multiple histories in the intermediate college-level German classroom. *L2 Journal*, 4 (1), 171–188. <https://escholarship.org/uc/item/8kc726zc>.
- Levine, G. 2015. A nexus analysis of code choice during study abroad and implications for language pedagogy. In J. Cenoz & D. Gorter (eds) *Multilingual education between language learning and translanguaging*. Cambridge: Cambridge University Press, 84–113.
- Nishida, K. 1958. *Intelligibility and the philosophy of nothingness*. Tokyo: Maruzen.
- Norris, S. 2004. *Analyzing multimodal interaction: a methodological framework*. London: Routledge.
- Norris, S. 2016. Concepts in multimodal discourse analysis with examples from video conferencing. *Yearbook of the Poznań Linguistic Meeting*, 2 (1), 141–165. <https://doi.org/10.1515/yplm-2016-0007>.
- Norris, S. & R. H. Jones 2005. Preface. In S. Norris & R. H. Jones (eds) *Discourse in action. Introducing mediated discourse analysis*. London: Routledge, xi–xii.
- Palviainen, Å. & K. Mård-Miettinen 2015. Creating a bilingual pre-school classroom: the multilayered discourses of a bilingual teacher. *Language and Education* 29 (5), 381–399. <https://doi.org/10.1080/09500782.2015.1009092>.
- Pan, Y. 2014. Nexus analysis. In S. Norris & C. D. Maier (eds), *Interactions, images and texts. A reader in multimodality*. Berlin: De Gruyter Mouton, 53–62.
- Partanen, M. 2013. Suomen kielen oppimisen mahdollisuudet ja työyhteisön tuki puhdistuspalvelualalla: afrikkalaisten maahanmuuttajien käsityksiä ja kokemuksia. *AFinLA Yearbook*, 43(71), 55–76. <https://journal.fi/afinlavk/article/view/60043>.
- Pietikäinen, S. 2012. Kieli-ideologiat arjessa. Neksusanalyysi monikielisen inarinsaamenpuhujan kielielämäkerrassa. *Virittäjä*, 116 (3), 410–442. <https://journal.fi/virittaja/article/view/7162>.
- Pietikäinen, S. 2015. Multilingual dynamics in Sámiiland: rhizomatic discourses on changing language. *International Journal of Bilingualism*, 19 (2), 206–225. <https://doi.org/10.1177/1367006913489199>.
- Pietikäinen, S., P. Lane, H. Salo & S. Laihiala-Kankainen 2011. Frozen actions in the arctic linguistic landscape: a nexus analysis of language processes in visual space. *International Journal of Multilingualism*, 8 (4), 277–298. <https://doi.org/10.1080/14790718.2011.555553>.
- Pietikäinen, S. & A. Pitkänen-Huhta 2013. Multimodal literacy practices in the indigenous Sámi classroom: children navigating in a complex multilingual setting. *Journal of Language, Identity, and Education*, 12 (4), 230–247. <https://doi.org/10.1080/15348458.2013.818471>.
- Prensky, M. 2001. Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9 (5), 1–6. <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>.
- Riekkii, M. 2016. *Navigating change: nexus-analytic explorations in the field of foreign language education*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora, 146. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526214108>.
- Rish, R. M. 2015. Researching writing events: using mediated discourse analysis to explore how students write together. *Literacy*, 49 (1), 12–19. <https://doi.org/10.1111/lit.12052>.
- Rish, R. M. & J. Caton 2011. Building worlds together with collaborative writing: creative, social, and pedagogic challenges. *English Journal*, 100 (5), 21–28. <http://www.jstor.org/stable/23047798>.

- Rogers, R. & I. Schaenen 2014. Critical discourse analysis in literacy education: a review of the literature. *Reading Research Quarterly*, 49 (1), 121–143. <https://doi.org/10.1002/rrq.61>.
- Rosén, J. & S. Bagga-Gupta 2015. Prata svenska, vi är i Sverige! [Talk Swedish, we are in Sweden!]: A study of practiced language policy in adult language learning. *Linguistics and Education* 31, 59–73. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2015.05.003>.
- Räsänen, S. 2015. *Changing literacy practices: a becoming of a new teacher agency*. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae rerum socialium 154. <http://urn.fi/urn:isbn:9789526208480>.
- Schön, D. A. 1987. *Educating the reflective practitioner: toward a new design for teaching and learning in the professions*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Scollon, R. 1998. *Mediated discourse as social interaction: a study of news discourse*. London: Longman.
- Scollon, R. 2001a. Action and text: towards an integrated understanding of the place of text in social (inter)action, mediated discourse analysis and the problem of social action. In R. Wodak & M. Meyer (eds) *Methods in critical discourse analysis*. London: Sage, 139–189.
- Scollon, R. 2001b. *Mediated discourse. The nexus of practice*. London: Routledge.
- Scollon, R. 2008. Discourse itineraries: nine processes of resemiotization. In V. K. Bhatia, J. Flowerdew & R. H. Jones (eds) *Advances in discourse studies*. London: Routledge, 233–244.
- Scollon, R. & S. W. Scollon 2007. Nexus analysis: refocusing ethnography on action. *Journal of Sociolinguistics* 11 (5), 608–625. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9841.2007.00342.x>.
- Scollon, S. & I. de Saint-Georges 2011. Mediated discourse analysis. In J. P. Gee & M. Handford (eds) *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge, 66–78.
- Scollon, R. & S. W. Scollon 2003. *Discourses in place: language in the material world*. London: Routledge.
- Scollon, R. & S. W. Scollon 2004. *Nexus analysis: discourse and the emerging Internet*. London: Routledge.
- Strömmer, M. 2016a. Affordances and constraints: second language learning in cleaning work. *Multilingua: Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 35 (6), 697–721. <https://doi.org/10.1515/multi-2014-0113>.
- Strömmer, M. 2016b. Material scaffolding: supporting the comprehension of migrant cleaners at work. *European Journal of Applied Linguistics*, 4 (2), 239–275. <https://doi.org/10.1515/eujal-2015-0039>.
- Strömmer, M. 2017a. *Mahdollisuuksien rajoissa. Neksusanalyysi suomen kielen oppimisesta siivoustyössä*. Jyväskylä Studies in Humanities 336. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-7265-3>.
- Strömmer, M. 2017b. Work-related language learning trajectories of migrant cleaners in Finland. *Apples – Journal of Applied Language Studies*, 11 (4), 137–160. <https://doi.org/10.17011/apples/urn.201712214863>.
- Tapio, E. 2013. *A nexus analysis of English in the everyday life of FinSL signers: a multimodal view on interaction*. Doctoral thesis, University of Oulu, Jyväskylä: Jyväskylä University Printing Press.
- Tapio, E. 2014. The marginalisation of finely tuned semiotic practices and misunderstandings in relation to (signed) languages and deafness. *Multimodal Communication*, 3 (2), 131–142. <https://doi.org/10.1515/mc-2014-0010>
- Van Leeuwen, T. 2005. *Introducing Social Semiotics*. London: Routledge.
- Van Lier, L. 2000. From input to affordance: social-interactive learning from an ecological perspective. In J. Lantolf (ed.) *Sociocultural theory and second language learning*. Oxford: Oxford University Press, 245–259.

- Van Lier, L. 2004. The semiotics and ecology of language learning. Perception, voice, identity and democracy. *Utbildning & Demokrati*, 13 (3), 79–103.
- Virtanen, A. 2017. The multivoicedness of workplace literacies: an international nursing student documenting in a second language. *European Journal of Applied Linguistics* 5 (1), 115–140. <https://doi.org/10.1515/eujal-2015-0015>.
- Vygotsky, L. S. 1978. *Mind in society: the development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vygotsky, L. S. 1981. The instrumental method in psychology. In J. V. Wertsch (ed.) *The concept of activity in Soviet psychology*. New York: M.E. Sharpe, 134–143.
- Wertsch, J. V. 1991. *Voices of the mind: a sociocultural approach to mediated action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wohlwend, K. 2009. Mediated discourse analysis: researching young children’s non-verbal interactions as social practice. *Journal of Early Childhood Research*, 7 (3), 228–243. <https://doi.org/10.1177/1476718X09336950>.
- Wohlwend, K. & L. J. Handsfield 2012. Twinkle, twitter little stars: tensions and flows in interpreting social constructions of the techno-toddler. *Digital Culture & Education*, 4 (2), 185–202. http://www.digitalcultureandeducation.com/cms/wp-content/uploads/2012/09/dce_1058_wohlwend.pdf.

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11. 93–113.

Miira Niska, Antero Olakivi & Kari Mikko Vesala
Helsingin yliopisto

Haastattelumenetelmän tulkinnat sosiaalitieteellisessä diskurssintutkimuksessa – Esimerkkinä laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa

The debate over the role of interviews in qualitative social research, especially relational-constructionist forms of discursive research, was lively already a decade ago and the debate continues. Some scholars argue that researchers who are interested in discourses should avoid producing interview data altogether. In this article, we compile and critically discuss the criticism posed against interview-based discursive research and defend the place of interviews in social research. While evaluating different forms of research, we argue, one must discuss methods and materials but also, if not more importantly, theoretical and methodological perspectives to them. Furthermore, we introduce qualitative attitude approach as an example of a discursive approach that utilises interview data while acknowledging the criticism against interview-based research scholars have presented over the years.

Keywords: discursive methodology, qualitative attitude approach, interviews

Asiasanat: diskurssintutkimuksen metodologia, laadullinen asennetutkimus, haastattelut

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Johdanto

Haastattelulla tarkoitetaan tyypillisesti vuorovaikutustilannetta, johon osallistuvilla on erityiset roolit: haastattelija kysyy, kerää tietoa ja ohjaa keskustelua; haastateltava vastaa, tarjoaa tietoa ja osallistuu keskusteluun (esim. Ruusuvuori & Tiittula 2005: 22–23). Haastattelut ovat eräs sosiaalitieteiden käytetyimmistä tutkimusmenetelmistä. Niiden hyödyntämisestä on kuitenkin kiistelty toistakymmentä vuotta (Potter & Hepburn 2005; Hollway 2005; Smith 2005; Hammersley 2014, 2017; Lamont & Swidler 2014; Jerolmack & Khan 2014), ellei pidempäänkin (esim. Hughes 1956). Sosiaalitieteissä haastatteluja on perinteisesti tehty ja analysoitu realistisesta ja essentialistisesta näkökulmasta. Tässä perinteessä haastatteluilla on tavoiteltu essentialistisen todellisuuden paljastamista. Haastattelija on esittänyt haastateltavalle kysymyksiä saadakseen vastausten kautta luotettavaa tietoa tämän sisäisistä psykologisista rakenteista (kuten asenteista ja kokemuksista), ulkoisesta toiminnasta tai elinympäristöstä.

Relationistisia ja konstruktionistisia näkökulmia hyödyntävät tutkijat – kuten diskursiiviset sosiaalipsykologit, keskusteluanalyttikot ja kulttuurisosiologit – ovat puolestaan kritisoineet essentialistis-realistista haastattelututkimusta vuorovaikutuslottuvuuden ohittamisesta (esim. Rapley 2001; Potter 2002; Potter & Hepburn 2005). Essentialistisen todellisuuden paljastamiseen tähtäävä haastattelututkimus ohittaa heidän mukaansa lukuisia haastattelupuheen tulkintaan liittyviä ongelmia. Eräs niistä koskee haastateltavan toimijapositiona. Haastateltavat tyypillisesti rekrytoidaan tutkimukseen, koska he edustavat jotakin ryhmää kuten yrittäjiä, lääkäreitä tai ikääntyviä maahanmuuttajia. Jos tämä rekrytointiperuste kerrotaan haastateltaville, on odotettavaa, että he haastatteluissa pyrkivät puhumaan heille tarjotusta positioista käsin. Toisaalta on mahdollista, että he ottavat näihin positioihin etäisyyttä ja aktiivisesti täsmäntävät tai uudelleen määrittävät omaa asemaansa haastateltavana (esim. Potter & Hepburn 2005). Kummassakin tapauksessa positioiden rakentumiset ovat osa haastatteluvuorovaikutusta ja voivat osaltaan määrittää ja tehdä ymmärrettäväksi sitä, mitä ja miten haastateltavat haastatteluissa puhuvat. Itse asiassa lukuisat haastattelutilanteeseen sekä haastattelijan ja haastateltavan välisen keskustelun etenemiseen liittyvät seikat voivat olla merkityksellisiä haastateltavan puhetta tulkittaessa. Näihin lukeutuvat esimerkiksi puheenvuorojen luonne ja jaksottuminen (*turn-taking*), asioista puhuminen omina näkemyksinä tai jonkun toisen näkemyksinä (*footing*), itsestä toisille muodostuvan vaikutelman hallinta (*self-presentation*) tai osapuolten moraalisten ja sosiaalisten kasvojen suojaaminen eli kasvotyö (engl. *face-work*).

Koska essentialistis-realistinen tutkimus on ymmärtänyt haastattelut ennen muuta faktojen keräämisen välineenä (ks. Alasuutari 1999), ei tämän perinteen tutkimusraporteissa ole välttämättä katsottu tarpeelliseksi yksityiskohtaisesti avata ja tarkastella haastatteluvuorovaikutusta. Essentialistis-realistinen tutkimus onkin

huomioinut vuorovaikutusulottuvuuden lähinnä lähdekriittisenä kysymyksenä. Kun haastattelu ymmärretään faktojen keräämisenä, vuorovaikutuksen katsotaan voivan vääristää haastateltavan puheesta tehtäviä päätelmiä. Esimerkiksi haastattelijan ja haastattelukysymysten oletettu puolueettomuus tai haastattelijan ja haastateltavan välinen luottamuksellinen ja avoin suhde voidaan nähdä faktapäätelmien luotettavuuden ehtoina (keskustelusta ks. Rapley 2004; Roulston 2010). Tällaisesta fakthanäkökulmasta käsin haastatteluvuorovaikutuksen tarkastelu ei sellaisenaan ole teoreettisesti perusteltua tai kiinnostavaa vaan ymmärrettävissä ainoastaan metodisena hienosäätönä.

Relationistis-konstruktionististen tutkijoiden esittämä kritiikki kohdistuu pitkälti fakthanäkökulmasta käsin tehtävään essentialistis-realistiseen haastattelututkimukseen. Tämän kritiikin valossa yhdeltä luontevalta ratkaisulta tuntuisi vaihtaa näkökulmaa. Haastatteluaineistoa on toki mahdollista lähestyä myös relationistis-konstruktionistisesta näkökulmasta (Potter 2002; Pietilä 2010; Nikander 2012), ja tällaista tutkimusta on myös tehty runsaasti (esim. van den Berg, Wetherell & Houtkoop-Steenstra 2004). Relationistis-konstruktionistisesta näkökulmasta haastatteluvuorovaikutusta ei tarkastella lähdekriittisenä kysymyksenä vaan itsenäisenä tutkimuskohteena. Hieman yllättäen monet tutkijat ovat kritisoineet myös tällaista haastattelututkimusta. Eräät relationistis-konstruktionistiset tutkijat jopa haluaisivat varata haastattelut nimenomaan essentialistis-realistisen lähestymistavan menetelmäksi. Erityistä kritiikkiä on osakseen saanut haastatteluaineistoja hyödyntävä sosiaalitieteellinen diskurssintutkimus, jossa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden kielellistä rakentumista. Diskurssintutkimuksessa kielenkäyttö nähdään sosiaalisena toimintana, joka muun muassa rakentaa valtasuhteita ja muokkaa identiteettejä (esim. Jokinen, Juhila & Suoninen 2016).

Tässä artikkelissa tarkastelemme ensin kriittisesti haastattelujen käyttöä koskevia kiistoja erityisesti viimeaikaisen sosiaalitieteellisen tutkimuksen näkökulmasta. Osoitamme, kuinka haastattelututkimuksen mielekkyys ja potentiaaliset ongelmat liittyvät kysymykseen teoreettisesta näkökulmasta, josta haastatteluja lähestytään. Tämän jälkeen esittelemme *laadullisen asennetutkimuksen* esimerkkinä metodologisesta lähestymistavasta, jossa haastatteluaineistoa lähestytään diskurssintutkimuksen näkökulmasta esitetty kritiikki huomioiden. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa on laajemmin käsitelty teoksessa *Argumentaatio ja tulkinta* (Vesala & Rantanen 2007).

2 Keskustelu haastatteluihin pohjaavan diskurssintutkimuksen kritiikistä

Relationistisia ja konstruktionistisia näkökulmia hyödyntävät tutkijat korostavat usein luonnollisten tai etnografisten aineistojen ylivertaisuutta haastatteluaineistoihin

nähdessä. Luonnollisia aineistoja ovat muun muassa tutkijasta riippumatta tapahtuneiden keskustelujen taltiointit. Etnografista aineistoa ovat muun muassa tutkijan omaan osallistumiseen ja havainnointiin perustuvat muistiinpanot. Potterin ja Hepburnin (2005) mukaan eräs haastattelututkimuksen ongelma on, että essentialistiset oletukset soluttautuvat aineistoon silloinkin, kun tutkimuksessa pyritään omaksumaan antiessentialistinen, diskursiivinen näkökulma. Potterin ja Hepburnin (2005) mukaan haastattelijalla ja haastateltavilla on nimittäin taipumus olettaa sosiaaliteettillisen haastattelutilanteen tavoitteeksi haastateltavan sisäisten, käyttäytymiseen vaikuttavien dispositioiden ja monimutkaisten kausaalisuhteiden paljastamisen (ks. myös Jerolmack & Khan 2014). Potter ja Hepburn (2005) esittävät, että haastatteluaineisto edustaa tyypillisesti Silvermanin (2006) käsittein *positivistista* tai *emotionaalista* tyyppiä (ks. myös Roulston 2010). Tällaisissa haastattelututkimuksissa haastattelijat pyrkii saamaan esiin haastateltavan sisäiset kognitiiviset rakenteet, autenttiset kokemukset tai asioiden väliset kausaalisuhteet osallistumalla mahdollisimman vähän haastatteluvuorovaikutukseen (positivistinen haastattelu) tai päinvastoin avautumalla omista asioistaan saadakseen haastateltavan myös avautumaan (emotionaalinen haastattelu) (myös Rapley 2004).

Olemme Potterin ja Hepburnin (2005) kanssa samaa mieltä siitä, ettei positivistinen tai emotionaalinen haastattelu välttämättä ole optimaalinen tapa tuottaa aineistoa diskurssintutkimukselle. Tässä tapauksessahan haastattelustrategia edustaa essentialistis-realistista faktanäkökulmaa ja analyysistrategia relationistis-konstruktionistista näytenäkökulmaa. Näytenäkökulmaan nojaava analyysistrategia ei kysy, vastaavatko haastateltavan selonteot niiden kuvaamaa todellisuutta. Faktanäkökulmaan nojaavien emotionaalisten ja positivististen haastattelustrategioiden kannalta tämä sen sijaan on yksi keskeinen kysymys ja siksi niissä korostetaan haastattelupuheen luotettavuuden arvioimista (Alasuutari 1999). Toki tutkimusta voidaan tehdä myös yhdistämällä essentialistis-realistinen haastattelustrategia relationistis-konstruktionistiseen analyysistrategiaan. Sekä tutkijoiden (esim. Paoletti 2002; Puchta & Potter 2002; Olakivi 2018) että vaikkapa toimittajien (esim. Abell & Stokoe 2001) tai oikeuslaitosten (esim. Whittle & Mueller 2016) tuottamia haastatteluja voidaan analysoida diskursiivisesti riippumatta siitä, mistä näkökulmasta haastattelu on toteutettu. Potter ja Hepburn (2005) näyttävät kuitenkin sivuuttavan sen, että haastatteluaineistoja voidaan lähtökohtaisesti tuottaa myös näytenäkökulmasta, relationistis-konstruktionististen oletusten pohjalta (esim. Silverman 2006). Tällöin haastattelututkimuksen lähtökohtana ja tavoitteena ei ole paljastaa haastateltavan ”todellisia kokemuksia tai mielipiteitä”, vaan synnyttää esimerkiksi argumentaatiota, jossa haastateltavat tekevät asioita kuten selittävät, ottavat kantaa, kuvaavat, oikeuttavat tai muuten tekevät ymmärrettäväksi itseään ja maailmaa (ks. Roulston 2010: 218–219; Vesala 2012: 190; myös Becker 1998: 85–88). Relationistis-konstruktionististen oletusten pohjalta tuotettu haastatteluaineisto soveltuu nähdäksemme

erinomaisesti relationistis-konstruktionistisen diskurssintutkimuksen aineistoksi, ja luvussa 3 esittelemme yhdenlaisen tavan tuottaa tällainen aineisto.

Haastatteluaineiston tuottamistapa ei kuitenkaan ole ainoa seikka, josta haastatteluja hyödyntävää diskurssintutkimusta on kritisoitu. Diskursiiviset psykologit ovat syyttäneet haastatteluihin perustuvaa diskurssintutkimusta myös *ekologisen validiteetin* puutteesta (esim. Potter & Hepburn 2005). Tämän kritiikin mukaan haastatteluissa tapahtuvaa vuorovaikutusta tarkasteleva tutkimus ei ole tutkimuksellisesti relevanttia, koska se ei kerro mitään haastattelujen ulkopuolisesta todellisuudesta. Wiggins ja Potter (2008) korostavat puheen kontekstisidonnaisuutta; siitä, mitä ihmiset tekevät haastattelukontekstissa, ei voi päätellä mitään siitä, mitä he tekevät muissa konteksteissa kuten illallisella vanhempien luona, työpalaverissa tai ystävän synttäpäiväjuhllilla (myös Jerolmack & Khan 2014).

Olemme samoilla linjoilla Wigginsin ja Potterin (2008) kanssa siinä, ettei yhdestä vuorovaikutustilanteesta, kuten yhdestä haastattelusta, tehtyjä tulkintoja pidä suoraviivaisesti yleistää toisissakin tilanteissa päteviksi. Sen sijaan katsomme, että yhdessäkin haastatteluvuorovaikutustilanteessa voi tapahtua asioita, jotka ovat itsessään kiinnostavia. Haastattelu ei ole tilanteena erityisen poikkeuksellinen. Haastatteluvuorovaikutusta tapahtuu arkisessa elämässä jatkuvasti: ihmiset käyvät työhaastatteluissa, katsovat keskusteluohjelmia ja haastattelevat toisiaan törmätessään kadulla. Keskusteluanalyysin piirissä paljon tutkittua arjen vuorovaikutustilannetta, lääkärin ja potilaan kohtaamista, voidaan sitäkin pitää haastattelutilanteena.

Nähdäksemme haastatteluista, kuten muistakin vuorovaikutustilanteista, on mahdollista tehdä myös kyseisen tilanteen ylittäviä, sitä eri tavoin kontekstualisoivia tulkintoja. Tämä kuitenkin edellyttää oikeanlaisia tutkimuskysymyksiä. Haastattelu- ja tarkastelevan diskurssintutkimuksen tavoitteeksi ei välttämättä kannata asettaa diskursiivisen variaation empiiristä kartoittamista erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Usein järkevämpää on asettaa tavoitteeksi mahdollisten tapahtumien ja tapahtumakulkujen tarkastelu, esimerkiksi keskittymällä puheen resursseihin, funktioihin ja käytänteisiin (ks. Peräkylä 1996). Mikäli tapa käyttää diskurssia on mahdollinen, ymmärrettävä ja käyttökelpoinen yhdessä vuorovaikutustilanteessa – kuten tutkimushaastattelussa – se todennäköisesti on mahdollinen, ymmärrettävä ja käyttökelpoinen myös toisissa vuorovaikutustilanteissa – kuten työhaastattelussa.

Käyttökelpoisuudesta ei tietenkään seuraa, että kyseinen tapa käyttää diskurssia myös toistuu tilanteiden välillä. Laadullisen tutkimuksen relevanssi ei kuitenkaan tavallisesti riipu siitä, voidaanko sen perusteella tehdä mekaanisia tai esimerkiksi tilastollisesti päteviä yleistyksiä aineiston ulkopuolisiin konteksteihin. On myös syytä huomata, että monet diskursiiviset käytännöt tai vuorovaikutusilmiöt on tutkimuksissa todettu useanlaisissa sosiaalisissa tilanteissa relevanteiksi: ihmisillä esimerkiksi vaikuttaa olevan varsin yleinen pyrkimys – ja velvollisuus – näyttäytyä moraalisisina toimijoina, joilla on ainakin jonkinasteista vaikutusvaltaa oman elämänsä suhteen (esim. Reynolds, Wetherell & Taylor 2007; Kurri & Wahlström 2007; Ketokivi

& Meskus 2015). Tällaisen moraalisen toimijuuden rakentaminen ja sen reunaehtojen (kuten resurssien) tarkastelu voi olla aivan yhtä kiinnostavaa haastattelukontekstissa kuin jossain muussa vuorovaikutuskontekstissa. Esimerkiksi Olakivi ja Niska (2017) tarkastelivat moraalisen toimijuuden rakentumista tutkimushaastatteluisissa, joissa tutkijat haastattelivat vanhustenhoidon keskijohdon työntekijöitä. Analyysi osoitti, kuinka keskijohdon työntekijät saattoivat hyödyntää erilaisia diskursiivisia resursseja, kuten tulkintarepertuaareja, arvoja, toimija-asemia ja identiteettejä (ks. Cousineau 2017), esiintyäkseen haastatteluisissa moraalisisina toimijoina. Keskijohdolle tärkeitä diskursiivisia resursseja olivat erityisesti valmentajan ja valmennettavan kulttuuriset toimija-asetat. Esittämällä itsensä valmentajina ja alaisensa valmennettavina keskijohdon työntekijät saattoivat esiintyä toimijoina, joilla on vaikutusvaltaa hoivatyöhön ja vanhushoivan laatuun. Ei ole syytä olettaa, että keskijohdon työntekijöiden velvollisuus esiintyä moraalisisina toimijoina tai esiintymiseen käytettävissä olevat diskursiiviset resurssit olisivat vain tutkimushaastattelujen erityispiirteitä.

Lisäksi on syytä huomauttaa, ettei yleistäminen ole vaikeaa ainoastaan haastattelututkimuksessa. Myös luonnolliselle aineistolle ja etnografialle pohjaavien tutkimustulosten yleistäminen edellyttää teoreettista jäsentelyä, ei ainoastaan empiiristä tarkkuutta. Tutkijat usein olettavat, että luonnollinen aineisto ja etnografia paljastavat suoraan, mitä todellisessa tilanteessa tapahtuu, kun taas haastattelututkimuksessa saadaan selville vain, mitä haastateltava tilanteesta muistaa tai haluaa kertoa (esim. Jerolmack & Khan 2014). Tällöin tutkijat olettavat, että haastattelututkimus on lähtökohtaisesti positivistista tai emotionaalista: haastattelija esittää kysymyksiä saadakseen tietoa haastateltavan kokemuksista tai toiminnasta määrättyssä tilanteessa, joka voi olla esimerkiksi lääkärin vastaanotto tai työhaastattelu. Näiden tutkijoiden mukaan on siis parempi tarkastella vastaanottoa kuin kysyä potilaalta, mitä vastaanotolla tapahtui. Mutta entä jos tutkimus ei olekaan kiinnostunut tapahtumista lääkärin vastaanotolla, vaan esimerkiksi terveyden ja sairauden kulttuurisesta rakentumisesta *erilaisissa* tilanteissa? Luonnollista aineistoa tai etnografista aineistoa hyödyntävä tutkija saa selville, kuinka ihmiset konstruoivat sairautta ja terveyttä lääkärille. Tutkimushaastatteluja hyödyntävä tutkija puolestaan saa selville, kuinka ihmiset konstruoivat sairautta ja terveyttä tutkijalle. Kummankin tutkimus kertoo, millaisin resurssein terveyttä ja sairautta on mahdollista rakentaa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Silti kummassakaan tapauksessa ei voida tehdä varmoja päätelmiä siitä, miten sairautta ja terveyttä rakennetaan tarkasteltujen aineistojen ulkopuolella, kuten toisen lääkärin vastaanotolla tai isoäidin syntymäpäiväjuhlilla.

Haastatteluaineistoja hyödyntävää diskurssintutkimusta on syytetty paitsi ongelmallisesta haastattelustrategiasta ja ekologisen validiteetin puutteesta myös epäeettisyydestä. Erään kritiikin mukaan diskursiivinen haastattelututkimus rikkoo tutkimuseettistä periaatetta, jonka mukaan tutkittavien tulee antaa tutkimukseen osallistumiselleen "oikeanlaiseen tietoon perustuva suostumus" (esim. Tietoarkisto 2017). Hammersleyn (2014) mukaan eettinen ongelma syntyy siitä, että tutkijan ja

tutkittavan käsitykset tutkimuksen tavoitteista ovat erilaiset: tutkittavaa ohjaa todennäköisesti essentialistis-realistinen arkijärki, jonka mukaan tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita esimerkiksi tutkittavan sisäisistä psyykkisistä rakenteista tai heidän tietämistään ulkoisista tosiasioista, kun taas relationistis-konstruktivistisen meta-teorian ohjaama tutkija on kiinnostunut vuorovaikutuksessa näkyvistä prosesseista kuten diskurssinkäytöstä. Tutkittava ei siis tarkasti ottaen osallistu siihen tutkimukseen, johon on antanut suostumuksensa. Hammersleyn (2014) kanssa on helppo olla samaa mieltä siitä, että haastateltaville tulee kertoa mahdollisimman totuudenmukaisesti tutkimuksen lähtökohdista ja tavoitteista. Nähdäksemme Hammersley (2014) tekee kritiikissään kuitenkin muutamia yksinkertaistuksia.

Tutkijat ovat varsin yksimielisiä siitä, ettei tutkittavien täydellinen informointi ole useimmiten mahdollista (myös Hammersley 2014) eikä aina edes toivottavaa: tutkimushenkilöt voivat kokea tarpeettoman informaation jopa kuormittavana. Tietoarkiston (2017) tutkimuseettisten periaatteiden mukaan ”tutkittavien informoinnissa on tärkeää löytää tasapaino informaation ymmärrettävyyden ja laajuuden kannalta.” Useat tutkijat kuten Smith (2014) ja Wolgemuth ym. (2015) ovat huomauttaneet, että haastateltavat ovat tyypillisesti kiinnostuneita tutkimuksen teemojen ja keskeisten käsitteiden kuvauksesta. Teemoja ja käsitteitä voidaan kuitenkin lähestyä lukuisista (meta)teoreettisista näkökulmista. Missä määrin eri näkökulmia tulee haastateltaville avata, on kysymys, johon vastaaminen vaatii tapauskohtaista harkintaa – myös suhteessa muihin eettisiin periaatteisiin.

Hammersley (2014) vaikuttaa oletavan, että riittävä informoitu suostumus on helpointa saavuttaa positivistisesta ja emotionaaliseen näkökulmasta tehtävässä tutkimuksessa, koska nämä näkökulmat ovat parhaiten yhteensopivia arkijärjen kanssa. Hammersleyn mukaan diskursiivisen tutkimuksen arkijärkinen avaaminen on vaikeampaa, ja tästä syystä moni diskurssintutkija päätyy suorastaan harhauttamaan haastateltaviaan. Hammersley ei kuitenkaan ota kantaa siihen, ovatko myös emotionaalisen haastattelututkimuksen käytännöt harhauttavia: tulisiko emotionaalista haastattelua tekevän tutkijan kertoa haastateltavalleen, että ”seuraavaksi tulen avautumaan sinulle omista asioistani, jotta myös sinä avautuisit minulle”? Kuten myös Hammersley huomioi, riittävään tietoon perustuva suostumus (*informed consent*) ei ole ainoa tutkimuseettinen periaate. Muita periaatteita ovat esimerkiksi tutkimuksen vapaus ja vaatimus olla vahingoittamatta tutkimukseen osallistuvia henkilöitä (esim. Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Mikäli emotionaalista haastattelustrategiaa pidetään eettisesti hyväksyttävänä haastateltavien vahingoittamattomuusperiaatteen ja tieteen vapauden nimissä, voidaan diskursiivista haastattelustrategiaa pitää eettisesti hyväksyttävänä samoilla periaatteilla.

Kokonaan toisenlaisen eettisen kritiikin mukaan haastatteluaineistoja hyödyntävä diskurssintutkimus hiljentää haastateltavat. Willigin (2012: 60) mukaan ongelma on, että haastatteluihin pohjaava diskurssintutkimus ohittaa haastateltavien todelliset kokemukset ja itseilmaisun keskittymällä vuorovaikutukseen ja puheen

toimintaorientaatioon (myös Sims-Schouten, Riley & Willig 2007). Myös Willig (2012) vaikuttaa esittävän, että haastattelututkimusta saisi tehdä vain positivistisesta ja emotionaalisesta näkökulmasta, jolloin tutkimus tuottaa syvällisiä kuvauksia haastateltavien kokemusmaailmasta tai tuo esiin esimerkiksi haastateltavien elinolosuhteita. Kysymykset esimerkiksi siitä, millaisia diskursiivisia keinoja ihmiset osaavat käyttää – ja joutuvat käyttämään – puhuessaan sosiaalisesti hyväksyttävillä ja uskottavilla tavoilla, rajautuisivat lähtökohtaisesti haastattelun analyysin ulkopuolelle. Viime kädessä haastateltavia ei saisi lainkaan lähestyä kompetentteina yhteiskunnan jäseninä (ks. Garfinkel 1967), jotka osaavat haastatteluissa asemoida itsensä yhteiskunnallisiin ennako-oletuksiin ja esittää itsensä myönteisillä tavoilla esimerkiksi moraalisisina toimijoina. Nähdäksemme myös tällaisia haastateltavia aliarvioivia rajoituksia voitaisiin pitää eettisesti kyseenalaisina.

3 Laadullinen asennetutkimus

Laadullinen asennetutkimus on diskursiiviseen psykologiaan ja yleisemmin relationistiseen, muun muassa Goffmanin ja Batesonin edustamaan, metateoriaan pohjaava metodologinen lähestymistapa, jossa tuotetaan ja tulkitaan kannanotoista ja niiden perusteluista koostuvaa kommentointipuhetta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa on kehitetty Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana (Vesala 1996, 2004; Rantanen & Vesala 1999; Vesala & Rantanen 2007; myös esim. Vesala & Peura 2005; Nousiainen ym. 2009; Renko 2009; Kauppinen ym. 2010; Pyysiäinen 2010; Tonttila 2010; Peltola & Vesala 2013; Pesonen, Niska & Vesala 2013; Renko 2018). Lähestymistavalla on yhtymäkohtia sekä Potterin ja Wetherellin (1987) diskursianalyysin (ks. myös Jokinen ym. 2016) että Billigin (1996) retorisen sosiaalipsykologian kanssa, vaikkakin se muodostaa näihin verrattuna omanlaisensa, asennekäsitteen relationistiseen käyttöön sekä argumentaation tuottamiseen ja analysoimiseen keskittyvän metodologisen kehikon.

Asennekäsite kytketään tavallisesti kognitiiviseen sosiaalipsykologiaan. Tästä huolimatta asenne voidaan ymmärtää myös relationistis-konstruktionistisesti argumentaatioissa konstruotuvaksi arvottamiseksi (Vesala & Rantanen 2007). Kun tutkija esimerkiksi seminaaritulanteessa sanoo toiselle tutkijalle diskursiivisen haastattelututkimuksen olevan epäeettistä, rakentuu kyseisessä vuorovaikutustilanteessa tunnistettava asenne, jossa puhuja arvottaa diskursiivista haastattelututkimusta kielteisesti. Asenteella voidaan siis tarkoittaa tällaista arvottavaa suhdetta sen sijaan, että sillä viitattaisiin puhujan mielensisäiseen rakenteeseen tai taipumukseen. Laadullisen asennetutkimuksen tapa käyttää asennekäsitettä on verrannollista esimerkiksi sen kanssa, miten kategoria-analyysissä (Jokinen ym. 2012) tulkitaan kategoriäkäsitetä kognitiivisesta sosiaalipsykologiasta poiketen.

3.1 Kommentointiaineiston tuottaminen

Laadulliselle asennetutkimukselle soveltuva aineisto sisältää kommentointia johonkin kiistanalaiseen asiaan tai ilmiöön. Aineiston ei tarvitse olla tutkijan tuottama; monenlaiset luonnolliset aineistot kuten mielipidekirjoitukset tai paneelikeskustelut soveltuvat hyvin laadullisen asennetutkimuksen materiaaliksi (ks. esim. Vesala 2004). Lähestymistapa kuitenkin sisältää myös haastattelustrategian, joka on rakennettu relationis-konstruktionistisista lähtökohdista: tarkoituksena ei ole faktojen – kuten sisäisten rakenteiden tai monimutkaisten kausaalisuhteiden – paljastaminen vaan argumentaation tuottaminen. Haastattelut siis edustavat Silvermanin (2006) ja Roulstonin (2010) kuvaamaa konstruktionistista haastattelututkimustyyppiä. Laadullisessa asennetutkimuksessa haastattelu ymmärretään sosiaalisesti vuorovaikutustilanteeksi, johon osallistuvat ainakin haastattelija ja haastateltava(t) (myös Silverman 2006; Roulston 2010: 218).

Laadullisen asennetutkimuksen haastattelut ovat puolistrukturoituja eli niissä haastateltaville esitetään virikkeitä kuten väitteitä, kysymyksiä tai valokuvia, joissa esitetään jokin aikaisemman tutkimuksen tai julkisen keskustelun perusteella kiistanalaiseksi todettu asia tai ilmiö. Virikkeet esitetään haastateltaville yksi kerrallaan ja haastateltavia pyydetään vapaasti kommentoimaan niitä. Virikkeet ovat argumentaation tuottamisen kannalta keskeisessä roolissa, ja ne esitellään aina myös tutkimuksen raportoinnin yhteydessä. Aineiston analyysissä huomioidaan se, että haastateltavan kommentit ovat osa haastatteluvuorovaikutusta ja sellaisena nimenomaan kommentteja haastattelijan hänelle esittämiin virikkeisiin. Laadullisen asennetutkimuksen haastatteluaineisto koostuu ensisijaisesti keskustelusta, jota käydään erilaisten virikkeiden pohjalta. Tämän kontekstin vuoksi analyysin lähtökohtana on, että aineistoa tulkitaan tilanteen mukaisina puhetekoina ja siten vuorovaikutuksessa tapahtuvana toimintana.

Laadullisessa asennetutkimuksessa haastattelija ei ole faktojen kerääjä (vrt. Potter & Hepburn 2005), vaan hän osallistuu aineiston tuottamiseen esittämällä virikkeitä, rohkaisemalla haastateltavaa kommentoimaan niitä ja osallistumalla keskustelun ylläpitämiseen osoittamalla kiinnostusta, esittämällä ymmärrystarjouksia ja pyytämällä haastateltavalta kannanottoa ja perusteluita (ks. Ehrling 2007). Haastattelijan toiminta on osa aineistoa ja kuuluu luontevasti analyysin piiriin. Hänen kommenttejaan ei ole tarvetta poistaa tulosten esittelystä.

Laadullisessa asennetutkimuksessa käytetty haastattelustrategia syntyi alun perin tarpeesta saada tutkimuksen (ks. Vesala 1992) haastateltavat jälkikäteen kommentoimaan tutkimuksen tuloksia. Koska olisi ollut epätodennäköistä, että haastateltavat olisivat lukeneet julkaistun tutkimusraportin kokonaisuudessa, tutkimuksen päätulokset tiivistettiin kuuteen väittämään, jotka sitten esitettiin tutkimukseen osallistuneille. Kuuden väittämän kommentointi nauhoitettiin ja sitä hyödynnettiin aineistona seuraavassa tutkimuksessa (Vesala 1996). Myöhemmin samat väittämät

esitettiin uusille haastateltaville. Myös tällä tavoin kerätty aineisto osoittautui toimivaksi ja kiinnostavaksi (ks. Vesala & Rantanen 1999). Virikkeiden avulla pyydetyn kommentoinnin tuottamisesta ja analysoimisesta alkoi muodostua omanlaisensa lähestymistapa, joka on laajemmin esitelty teoksessa *Argumentaatio ja tulkinta* (Vesala & Rantanen 2007). Tällaisia puolistrukturoituja virikehaastatteluja on tehty sekä yksilö- että ryhmähaastatteluina. Lauseväittämien lisäksi virikkeinä on käytetty myös esimerkiksi valokuvia, pyyntö- ja kysymyslauseita tai kommentoitavaa asiaa edustavia tai esittäviä tekstipätkiä.

3.2 Kommentointiaineiston analysointi

Ennen aineiston analysointia haastatteluaineisto täytyy litteroida. Kuten tutkijat ovat toistuvasti huomauttaneet, litteraatio ei koskaan täysin vastaa haastatteluvoorovaikutusta vaan syntyy tutkijoiden ja/tai litteroinnista vastaavien henkilöiden valintojen seurauksena (esim. Rapley 2001; Potter & Hepburn 2005; Hammersley 2010). Keskusteluanalytikot ja diskursiiviset psykologit ovat useissa yhteyksissä esittäneet, että paras tapa litteroida haastatteluaineisto on keskusteluanalyysissa yleisesti hyödynnetty, yksityiskohtainen ns. *jeffersonilainen* litteraatio (esim. Potter & Hepburn 2005). Jeffersonilainen litteraatio on epäilemättä tarpeen tilanteessa, jossa tutkimus keskittyy vuorovaikutuksen yksityiskohtaiseen ja kronologiseen etenemiseen. Diskurssintutkimus ei ole kuitenkaan pelkästään kiinnostunut haastatteluvoorovaikutuksen kronologisesta etenemisestä, vaan kiinnostuksen kohteena voi yhtä hyvin olla esimerkiksi puheessa esitetyt kannanotot ja niiden perustelu ja oikeuttaminen (ks. Roulston 2010: 219; myös Peräkylä 1996; Mishler 2005). Useat tutkijat kuten Nikander (2010) ja Smith (2005: 310) ovat huomauttaneet, että lähestymistavan ja tutkimuskysymyksen tulisi ohjata litterointitarkkuuden valintaa. Jos tutkimuksessa fokusoidaan vuorovaikutuksen etenemisen yksityiskohtiin, on jeffersonilainen (tai vieläkin tarkempi) litteraatiotarkkuus perusteltua. Muissa tapauksissa riittää usein kevyempikin litteraatio.

Laadullisessa asennetutkimuksessa analyysi tehdään kahdessa vaiheessa. Ensimmäistä niistä on kutsuttu luokittavan analyysin vaiheeksi, toista tulkitsevan analyysin vaiheeksi (myös Mason 1996). Luokittavan analyysin vaiheessa tunnistetaan ja ryhmitellään virikkeeseen esitetyt kannanotot ja perustelut. Kannanotot virikkeisiin voivat olla monenlaisia: vastustavia, torjuvia, kannattavia, hyväksyviä, epäileviä, varauksellisia, yksiselitteisiä, moniselitteisiä ja niin edelleen. Kannanottoja myös perustellaan tyypillisesti monin tavoin, ja samaa perustelua voidaan käyttää jopa vastakkaisten kantojen oikeuttamiseen. Kannanotot ja perustelut pyritään tunnistamaan litteraatiosta kirjaimellisen tason luennan avulla erittelemällä aineistolähtöisesti niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Luokittaminen ei siis tarkoita aineiston sijoittamista valmiisiin luokkiin esimerkiksi Likert-skaalan tapaan.

Tulkitsevan analyysin vaiheessa luokitettua aineistoa tarkastellaan tutkimuskysymysten kannalta relevanttien teoreettisten käsitteiden ja näkökulmien avulla. Mielekkään lähtökohdan tulkitsevalle analyysille tässä yhteydessä tarjoaa relationistisesti tulkittu asenteen käsite. Kannanotot ja niiden perustelut ovat arvottavaa puhetta, jossa arvottamisen suunta, voimakkuus, kohde ja subjekti määrittyvät ja rakentuvat. Sosiaalitieteissä asenteella tarkoitetaan ilmiötä, jossa yksilö arvottaa jotakin kohdetta (Vesala & Rantanen 2007: 19). Behavioristis-kognitiivisen teoriaperinteen viitoittamana asenne on varsin usein tulkittu yksilön sisäiseksi rakenteeksi (esim. Eagly & Chaiken 1993), jolla voi olla vaikutusta yksilön käyttäytymiseen (esim. Jerolmack & Khan 2014). Hyvin olennaista on huomata, että tästä poiketen laadullinen asennetutkimus tarkastelee asennetta (muun muassa haastattelijan ja haastateltavan välisessä) argumentaatiossa rakentuvana arvottamisena. Tällaisella relationistis-konstruktionistisella tulkinnalla asennekäsitteestä on myös oma perintensä, joka on johdettavissa muun muassa diskurssianalyysistä (Willig 2003), diskursiivisesta psykologiasta (Puchta & Potter 2002), retorisesta sosiaalipsykologiasta (Billig 1996) ja keskusteluanalyysistä (Du Bois 2007). Diskurssintutkimuksessa ja retorisessa sosiaalipsykologiassa on tarkasteltu sekä arvottamisen kiistanalaisuutta ja arvottamisen kohteen rakentumista että arvottamista puhetekona (esim. Billig 1996; Puchta & Potter 2002; Wiggins & Potter 2003; Willig 2003). Keskusteluanalyysissa taas kannanottamista on eritelty osana arvottamisen yhteistoiminnallisuutta (Du Bois 2007).

Relationistis-konstruktionistisesta näkökulmasta asenne siis viittaa siihen, että jostain asemasta eli positiosta arvotetaan jollain tavalla jotakin kohdetta (ks. myös McKinley & McVittie 2008: 112–122). Esimerkiksi tutkija voi asemoitua emotionaalisen haastattelututkimuksen tekijäksi ja arvottaa diskursiivista haastattelututkimusta kielteisesti. Kiistanalaisten asioiden ja ilmiöiden kohdalla on monesti mielekästä tarkastella sitä, millaiseksi asenteen kohde rakentuu, kun sitä arvotetaan myönteisesti, ja millaiseksi se rakentuu, kun sitä arvotetaan kielteisesti. Siirtymä tulkitsevampaan analyysiin ei ole yksiselitteinen, mutta se on olennainen. Esimerkiksi virike voi lauseena määrittää tietynlaisen kohteen, johon se kutsuu ottamaan kantaa. Kannanottojen ja perustelujen analyysi voi kuitenkin osoittaa, että kommentoissa arvotetaankin useanlaisia kohteita – eivätkä ne kaikki ole välttämättä eksplisiittisesti luettavissa alkuperäisestä virikkeestä. Samoin on useimmiten kiinnostavaa tarkastella, millaisista positioista myönteistä ja kielteistä arvottamista tehdään.

Asenne on kuitenkin vain yksi mahdollinen käsite, jonka kautta kannanottoina ja perusteluina luokitettua argumentaatiota voi tulkita. Arvottavaa argumentaatiota voi tarkastella myös ottamalla mukaan muunlaisia tulkintänäkökulmia. Yksi mahdollisuus on tarkastella puheen resurssija kuten tulkintarepertuaareja (Potter & Wetherell 1987) ja sitä, millaiset kulttuuriset resurssit mahdollistavat arvottamisen kohteen vaihtelevat konstruoinnit. Toinen mahdollisuus on tarkastella puheen funktioita kuten myönteistä itsen esittämistä (*self-presentation*) (Goffman 1959) ja sitä,

millaisena henkilönä haastateltava esiintyy suhteessa arvottamiseen. Toisin kuin Potter ja Hepburn (2005) esittävät, haastatteluaineiston yhteydessä on siten sekä mahdollista että mielekäästä tarkastella sellaisia ilmiöitä kuin puhujaposition vaihdokset ja intressien hallinta (ks. esim. Pyysiäinen 2010; Niska & Vesala 2013; Olakivi 2018).

Kuten edellä esitämme, kannanottoina ja perusteluina jäsenneilyn haastattelupuheen tulkintaa voidaan syventää useanlaisilla käsitteellisillä näkökulmilla, jotka valtavat aineistossa näkyvää arvottamista eri puolilta, esimerkiksi avaten arvottamisen vuorovaikutuksellista ja kontekstuaalista rakentumista. Riippumatta siitä, mitä nimenomaisia tulkintakäsitteitä käytetään, tulisi niiden käyttö olla metodologisesti johdonmukaista niin, ettei analyysissä esimerkiksi kesken kaiken siirrytä tulkitsemaan haastattelupuhetta essentialistis-realistisesta näkökulmasta. Varsinaiseen analyysiin nähden oma vaiheensa tutkimuksessa on se, kun aineistoanalyysissä tehtyjä tulkintoja suhteutetaan aiempaan tutkimuskirjallisuuteen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun eli pohditaan tulkintojen teoreettista ja empiiristä antia ja merkitystä. Käytännössä tässä on kysymys siitä, että tavalla tai toisella punnitaan aineistosta jo esitettyjen tulkintojen relevanssia, kytkentöjä ja siirrettävyyttä analysoidun aineiston ja sen syntytilanteen ulkopuolelle.

3.3 Empiirinen esimerkki verkostoitumispuheesta

Konkretisoimme seuraavaksi laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa empiirisellä esimerkillä, jossa tarkastelemme yliopisto-opiskelijan puhetta verkostoitumisesta. Kyky verkostoitua ymmärretään tyypillisesti työllistymisen keskeiseksi edellytykseksi. Sitran (2016) kyselytutkimuksen mukaan lähes kaksi kolmasosaa suomalaisista uskoo verkostoitumisen olevan tulevaisuudessa keskeinen työelämätaito. Samalla suomalaiset ilmoittavat olevansa varsin heikkoja verkostoitujia. Vain kuusi prosenttia Sitran (2016) tutkimukseen vastanneista piti verkostoitumistaitoja vahvuutenaan. Empiirisessä esimerkissä tarkastelemme, millaisena ilmiönä työelämää tukeva verkostoituminen näyttäytyy yliopisto-opiskelijan argumentaatioissa.

Analysoimamme aineistokappale on osa laajempaa yliopisto-opiskelijoiden työllistyvyyttä käsittelevää haastattelututkimusta, joka on toteutettu laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapaa hyödyntämällä. Aineistonkeruu on aloitettu 2016 haastattelemalla Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden maisteriopiskelijoita. Haastateltavat kutsuttiin haastatteluihin nimenomaan sosiaalitieteiden maisteriopiskelijoina. On siis oletettavaa, että he haastatteluissa puhuivat ensisijassa tästä positiosta (ks. Potter & Hepburn 2005). Haastatteluissa opiskelijoille esitettiin virikkeitä, jotka koskivat heidän työelämätaitojaan. Eräs esitetystä virikkeistä oli väite ”Olen hyvä verkostoitumaan”. Haastateltavat maisteriopiskelijat siis pyydettiin ottamaan kantaa väitteeseen omista verkostoitumiskyvyistään. Seuraava aineistokappa-

le esittää yhden opiskelijan [H6] kommentoinnin haastattelijan [J] esittämään virikkeeseen (ks. Liite: litteraatiomerkinnyt).

- 1 J: Joo. Hyvä. Mennään sitte seuraavaan eli totaa se olis tämmönen kun, olen
 2 hyvä verkostoitumaan? ((haastattelija näyttää virikkeen myös kirjallisessa muodossa))
 3 H6: Mm... Joo? Varmaan jos kattoo niinkun... todellist tilannet- toi on ehkä
 4 semmonen että oma kokemus siit on ehkä... vähäisempi, kun... niinku se
 5 todellinen verkostoitumisen määrä. Siis sillee... Tarkotan sillä sitä että... ku
 6 tavallaan oma käsitys verkostoitumisesta, niinkun, tämmösen kysymyksen
 7 kohalla on sellanen tosi strateginen ja tosi tietonen, että... löytää ne
 8 avainhenkilöt ja pääsee niinkun... et jos, jos pyrkii johonki niin löytää ne,
 9 niinku... tyypit, jotka sitte on linkkinä niihin laajempiin verkostoihin
 10 pääsemiseks, nii... mul se ei oo ehkä niin strategist, mut tavallaan se et mä
 11 teen tosi paljon juttuja elämäs, ja sit tavallaan sitä kautta nii... Tottakai aina
 12 ku mä teen juttuja ni mä myös haluan tutustuu ihmisiin ja mua kiinnostaa
 13 mitä ihmiset tekee. Et se on ehkä sellasta... ei ehkä niinkää strategista vaan
 14 enemmän sellast aika... jotenki... orgaanista. Kun tykkää olla ihmisten
 15 kanssa.
 16 J: Mm.
 17 H6: Ja sit tottakai sitä kautta niin... tota... tulee sit aika laajat verkostot. Mut
 18 ehkä se mitä mä oon nyt viime aikoin oppinu aika paljon on se et mä- ehkä
 19 niitä mun... ei-strategisia verkostoja osaan ehkä hyödyntää vähä paremmin
 20 sitä kaut et mä oon niinkun... ihan siis... käyny vaikka niinku työelämään
 21 liittyen, jos on ollu jotain kiinnostavii tyyppi, jotka on tehny kiinnostavia
 22 vaikka ura...valintoja tai päätyny kiinnostaville urapoluille, ni oon sit käyny
 23 ihan tapaamassa ja... tarjonnu omaa niinku apua, et jos he- jos mä voin
 24 jotenki auttaa heitä ja sit saanu toisaalt ite aika paljo ideoita et ehkä sillee...
 25 Kyl mä koen et se on jo aika-
 26 J: Mm
 27 H6: aika hyvää verkostoitumista. ((Naurahdus)) Mut et se pyrkimys ei
 28 ensisijaisesti oo ehkä sellane... verkostoituminen verkostoitumisen takii
 29 J: Mm. Että ne tulee tavallaan niinku... yleensä ne verkostot ikäänku siinä
 30 sivutuotteena?
 31 H6: Joo
 32 J: aktiivisuuden sivutuotteena [jos mä ymmärsin oikein?]
 33 H6: [Kyllä. Joo.]

Luokittavan analyysin vaiheessa tunnistetaan virikkeeseen otetut kannat ja niiden perustelut. Rivillä 3 näkyvä responssi [H6: Mm... Joo?] on tässä yhteydessä mielekäs-tä tulkita varovaisen myönteisenä kannanottona väitteeseen. Kannanoton jälkeen opiskelija kuitenkin esittää kannalleen varauksen; hänen ”hyvyytensä” verkostoitu-misessa riippuu siitä, miten verkostoituminen ymmärretään. Riveillä 7–10 opiske-lijia H6 tuo esiin, että olettaa virikkeessä verkostoitumisella tarkoitettavan tietoista ja strategista toimintaa, jossa kontakteja käytetään päämäärien saavuttamiseen tai laajempien verkostojen luomiseen. Rivillä 10 opiskelija esittää, ettei verkostoidu täl-lä tavalla, eikä siis ole hyvä tällaisessa verkostoitumisessa. Rivin 10 ”mut” kuitenkin aloittaa toisenlaisen perustelun. Riveillä 10–15 opiskelija kertoo olevansa aktiivinen

ja kiinnostunut muista ihmisistä ja rivillä 17 hän esittää, että aktiivisuus ja kiinnostus johtavat luonnollisesti laajoihin verkostoihin. Opiskelija siis esittää olevansa hyvä verkostoitumaan tällaisessa ”ei strategisessa” mielessä. Rivin 17 ”mut” aloittaa vielä uuden, implisiittisesti myönteisen kannanoton perustelun. Riveillä 18–24 opiskelija kertoo, että on viime aikoina oppinut hyödyntämään strategisessa mielessä myös ei-strategisesti luomiaan verkostoja; hän on käynyt tapaamassa kiinnostavaa työtä tekeviä ihmisiä, tarjonnut heille apuaan ja saanut vastavuoroisesti heiltä ideoita. Rivillä 27–28 opiskelija vielä nostaa esiin, että on hyvä verkostoitumaan, mutta ei tee sitä verkostoitumisen itsensä takia. Riveillä 16 ja 26 haastattelija tukee opiskelijaa jatkamaan osoittamalla kuuntelevansa [J: Mm] ja riveillä 29–32 tarjoaa opiskelijan kommentoitavaksi tulkintaa, jonka mukaan opiskelija on hyvä verkostoitumaan aktiivisuutensa sivutuotteena. Tämän tulkinnan opiskelija hyväksyy rivillä 33 [H6: Kyllä. Joo.].

Tulkitseva analyysi on tässäkin tapauksessa mielekästä aloittaa asennekäsitteen avulla. Aineistonäytteessä opiskelija H6 kertoo, että ei verkostoidu strategisesti omat intressit edellä vaan luonnollisesti aidon aktiivisuuden ja ihmisiin kohdistuvan kiinnostuksen pohjalta. Verkostoituminen rakentuu kahdeksi toisistaan poikkeavaksi asenteen kohteeksi (strateginen oman edun tavoittelu ja orgaaninen aito kiinnostus asioihin ja ihmisiin). Vaikka opiskelija ei suoraan arvota strategista verkostoitumista kielteisesti ja orgaanista myönteisesti, hän liittää kuitenkin orgaanisen verkostoitumisen itsensä toisin kuin strategisen. Tämä on kiinnostava lähtökohta analyysin syventämiseen.

Aineistokatkelmaa olisi mahdollista tarkastella yhtä hyvin kielenkäytön tilannekohtaisia funktioita korostaen kuin haastattelutilanteen ylittäviin, argumenttien rakentumisen mahdollistaviin diskursiivisiin, kulttuurisiin ja ideologisiin resursseihin keskittyen (ks. Vesala & Rantanen 2007). Kun haastateltavaa pyydetään ottamaan kanta siihen, millainen hän on, esittää haastateltava väistämättä itseään (ks. Goffman 1959). Aineistokatkelmassa opiskelija H6 tekee taitavaa intressin hallintaa. Hän onnistuu esittämään itsensä hyvänä verkostoitujana, joka ei kuitenkaan tavoittele toiminnallaan yksiselitteisesti omaa etuaan. Erityisen kiinnostavaa tästä näkökulmasta ovat rivit 23–24, joilla opiskelija kertoo käyneensä tapaamassa kiinnostavia henkilöitä ja tarjonneensa heille apuaan [H6: et mä oon niinkun... ihan siis... käyny vaikka niinku työelämään liittyen, jos on ollu jotain kiinnostavii tyyppi, jotka on tehny kiinnostavia vaikka ura...valintoja tai päätyny kiinnostaville urapoluille, ni oon sit käyny ihan tapaamassa ja... tarjonnun omaa niinku apua, et jos he- jos mä voin jotenki auttaa heitä]. Opiskelija siis korostaa, ettei tavoittele verkostoitumisella pelkästään omaa etuaan vaan palvelee myös uusien kontaktiensa etua.

Kun opiskelija rakentaa itselleen moraalisen verkostoitujan positiota, käyttää hän keskeisenä diskursiivisena resurssina *ekspressiivisen* eli *ilmaisullisen individualismin* kulttuurista ideaa, jonka tunnettu muotoilu on esitetty Bellahin ym. (1985) teoksessa *Habits of the Heart*. Siinä missä *utilitaristisen individualismin* mukainen oman

edun tavoittelu näyttäytyy helposti itsekkäänä ja paheksuttavana, ekspressiivinen oman todellisen spontaanin minän (eli aidon kiinnostuksen) ilmaiseminen näyttäytyy helposti itsessään arvokkaana (ks. Vesala 1996, 2004).

Ekologisen validiteetin ja havaintojen yleistettävyyden näkökulmasta voidaan luonnollisesti kysyä, mitä edellä esiin nostamamme havainnot kertovat verkostoitumista koskevasta argumentaatiosta muissa vuorovaikutustilanteissa. Nähdäksemme havainnot osoittavat ainakin verkostoitumiskysymykseen mahdollisesti liittyvän moraalisen arkaluonteisuuden sekä erilaisia tapoja, joilla arkaluonteisuutta on diskursiivisesti mahdollista hallita. Esimerkiksi strategisen ja ei-strategisen verkostoitumisen sekä utilitaristisen ja ekspressiivisen individualismin kulttuuriset resurssit ovat eri toimijoiden käytössä myös yllä analysoidun haastattelun ulkopuolisissa tilanteissa – vaikkapa työhaastatteluissa, uraohjausneuvotteluissa tai informaaleissa keskusteluissa mahdollisten työnantajien kanssa. Voidaan olettaa, että *mahdollisuus* esittää verkostoituminen hyväksyttävänä toimintana palvelee verkostoitumista harjoittavien tai siihen kannustavien toimijoiden kasvotyötä ja vaikutelman hallintaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Tutkimuksen edetessä havaintojen laajemman merkityksen pohdintaa olisi luontevaa jatkaa suhteuttamalla sitä aiemman yhteiskunnallisen ja tieteellisen keskustelun havaintoihin ja väitteisiin.

Tutkimuseettisesti olisi puolestaan mahdollista kysyä, eikö edellä kuvattua haastattelukatkelmaa olisi eettisempää analysoida faktanäkökulmasta. Näin siksi, että haastateltava selvästi kertoo omista verkostoitumiseen liittyvistä kokemuksistaan ja siitä, millaiset intressit hänen toimintaansa ohjaavat (esim. rivit 14–15: ”Kun tykkää olla ihmisten kanssa”). Willigin (2012) kritiikin mukaanhan keskittyminen haastattelussa tapahtuvaan vaikutelman hallintaan on haastateltavan kokemusten hiljentämistä tai vähintäänkin niiden tärkeyden vähättelyä. Emotionaalisesta näkökulmasta ja sen teoreettisista oletuksista käsin näin kenties on. Keskittyminen vaikutelman hallintaan tuo kuitenkin esiin sen, kuinka paljon vaivaa haastateltava *joutuu* näkemään esittääkseen intressinsä sosiaalisesti hyväksyttävänä ja itsensä hyvänä verkostoitujana. Tällainen tulkinta mahdollistuu, kun tulkintaa tehdään oman itsen esittämisen näkökulmasta. Kulttuurillisia odotuksia ei voi nähdä aineiston kirjaimellisen luennan kautta; tulkintakäsitteiden avulla irtaudutaan aineiston kirjaimellisesta tasosta. Nähdäksemme myös kulttuurillisiin odotuksiin vastaamisen tarkastelu on eettisesti arvokasta. Lisäksi on huomattava, ettei yllä esitetty analyysi myöskään kyseenalaista haastateltavan selontekoa itsestään verkostoitujana.

Voi vielä kysyä, onko opiskelija H6 antanut tutkimukseen osallistumiseensa ”oikeanlaiseen tietoon perustuvan suostumuksen”. Haastateltaville kerrottiin haastattelun keskittyvän työelämätaitoihin – joihin verkostoituminen nykypäivänä tyyppillisesti liitetään – sekä haastateltavan suhtautumiseen näihin taitoihin. Ei siis ole harhaanjohtavaa, että aineiston analyysissä keskitytään haastateltavan asennoitumiseen verkostoitumista kohtaan.

4 Lopuksi

Tässä artikkelissa olemme ottaneet osaa keskusteluun haastattelujen käytöstä sosi-
aalitieteellisessä tutkimuksessa, erityisesti diskurssintutkimuksessa. Olemme koon-
neet yhteen haastattelujen käyttöä koskevaa kritiikkiä ja kommentoineet sitä. Li-
säksi olemme esitelleet laadullisen asennetutkimuksen esimerkkinä diskursiivisesta
lähestymistavasta, joka hyödyntää haastatteluja samalla huomioiden kritiikin, jota
haastattelututkimusta kohtaan on esitetty. Kuten Lamont ja Swidler (2014) toteavat,
kaikki menetelmät, mukaan lukien haastattelut, sisältävät heikkouksia ja vahvuuksia.
Olemme myös samaa mieltä Potterin ja Hepburnin (2005), Hammersleyn (2014) ja
Willigin (2012) kanssa siinä, että haastattelututkimuksen heikkoudet ja vahvuudet
linkittyvät teoreettisiin oletuksiin, jotka haastattelututkimusta ohjaavat. Olemme
kuitenkin myös sitä mieltä, että kritiikki haastatteluja hyödyntävää diskurssintutki-
musta kohtaan ylenkatsoo muutamia keskeisiä seikkoja.

Puhe haastattelututkimuksesta tutkimuksen lajina on jokseenkin harhaan-
johtavaa, koska haastatteluaineistoja voidaan sekä tuottaa monin tavoin että analy-
soida monenlaisista näkökulmista (esim. Hollway 2005; Smith 2005; Roulston
2010). Toiset näistä tavoista ovat diskurssintutkimukseen soveltuvampia kuin toiset.
Tavallisin, relationistis-konstruktionistinen kritiikki haastattelututkimusta kohtaan
koskee vuorovaikutusulottuvuuden unohtamista. Esimerkiksi laadullisessa asenne-
tutkimuksessa haastattelun vuorovaikutus on kuitenkin analyysin ytimessä. Toinen
tyypillinen kritiikki haastattelututkimusta kohtaan koskee ekologisen validiteetin ja
yleistämisen ongelmaa. Kuitenkin myös haastatteluihin perustuva laadullinen asenne-
tutkimus tuo esiin argumentaation mahdollisuuksia, resursseja ja rakenteita, jotka
eivät rajoitu pelkästään haastatteluihin vaan ovat käytettävissä myös muissa kon-
teksteissa. Näiden kontekstien tarkempi analyysi luonnollisesti edellyttää toisenlais-
ta aineistoa. Kuitenkin myös tämä toisenlainen aineisto on osa omaa kontekstiaan,
ja myös sitä koskevaa yleistämistä koskevat samanlaiset rajoitukset. Sosiaaliselle elä-
mälle ei ole olemassa yhtä primaaria kontekstia, josta yleistäminen toisiin konteks-
teihin ratkaisee kaikki yleistämisen ongelmat.

Tutkimuseettisesti erityisesti diskurssianalyttista haastattelututkimusta on
kritisoiu riittävään tietoon perustuvan suostumuksen puutteesta. Muun muassa
laadullisen asennetutkimuksen tapauksessa haastateltavien informointi on kui-
tenkin suhteellisen yksinkertaista: tutkija on kiinnostunut heidän argumentoinnis-
taan suhteessa potentiaalisesti kiistanalaisiin kysymyksiin. Tavoitteena ei ole kaivaa
haastateltavasta ulos hänen ”autenttista asennettaan”, mutta ei haastattelua näin
myöskään haastateltavalle esitetä. Toinen tutkimuseettinen kritiikki on kohdistunut
haastateltavien hiljentämiseen. Mikäli hiljentämisellä tarkoitetaan sitä, että haas-
tateltavien asenteiden rakentumista tarkastellaan diskursiivisesti eikä essentialisti-
sesti, voi laadullinen asennetutkimus syllistyä tällaiseen hiljentämiseen. Samalla
laadullinen asennetutkimus kuitenkin antaa äänen argumentaation yhteiskunnalli-

selle ulottuvuudelle, kuten moraalisen hyväksyttävyyden vaatimukselle, sekä haastattavien hienovaraisille ja taitaville keinoille hallita myönteisiä vaikutelmia itseltään. Pidämme näiden haastattelun ulottuvuuksien analyysia eettisesti arvokkaana.

Kiitokset

Kiitämme Jonna Korhosta osallistumisesta yliopisto-opiskelijoiden työllistyvyyttä käsittelevän haastattelututkimuksen aineiston keräämiseen. Antero Olakivi kiittää oman työnsä rahoittamisesta Suomen Akatemiaa (#312310).

Kirjallisuus

- Abell, J. & E. H. Stokoe 2001. Broadcasting the royal role: constructing culturally situated identities in the Princess Diana Panorama interview. *British Journal of Social Psychology*, 40 (3), 417–435. <https://doi.org/10.1348/014466601164902>.
- Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Becker, H. S. 1998. *Tricks of the trade. How to think about your research while you're doing it*. Chicago: University of Chicago.
- Bellah, R. N., R. Madsen, W. M. Sullivan, A. Swidler & S. M. Tipton 1985. *Habits of the heart. Individualism and commitment in American life*. New York: Harper & Row.
- Billig, M. 1996. *Arguing and thinking. A rhetorical approach to social psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cousineau, M. J. 2017. Revisiting the sociology of identities and selves with discursive resources. *Sociology Compass*, 11 (12), e12541. <https://doi.org/10.1111/soc4.12541>.
- Du Bois, J. W. 2007. The stance triangle. Teoksessa R. Eglebretson (toim.) *Stancetaking in discourse. Subjectivity, evaluation, interaction*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 139–182.
- Eagly, A. H. & S. Chaiken 1993. *The psychology of attitudes*. Fort Worth, USA: Harcourt Brace College.
- Ehrling, L. 2007. Keskustelunanalyttinen näkökulma laadullisen asennetutkimuksen aineistoihin. Teoksessa K. M. Vesala & T. Rantanen (toim.) *Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus, 135–153.
- Garfinkel, H. 1967. *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goffman, E. 1959. *The presentation of self in everyday life*. Garden City: Anchor Books.
- Hammersley, M. 2010. Reproducing or constructing? Some questions about transcription in social research. *Qualitative Research*, 10 (5), 553–569. <https://doi.org/10.1177/1468794110375230>.
- Hammersley, M. 2014. On the ethics of interviewing for discourse analysis. *Qualitative Research*, 14 (5), 529–541. <https://doi.org/10.1177/1468794113495039>.
- Hammersley, M. 2017. Interview data: a qualified defence against the radical critique. *Qualitative Research*, 17 (2), 173–186. <https://doi.org/10.1177/1468794116671988>.
- Hollway, W. 2005. Commentary 2 to Potter and Hepburn, 'Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities'. *Qualitative Research in Psychology*, 2 (4), 312–314. <https://doi.org/10.1191/1478088705qp046cm>.
- Hughes, E. C. 1956. Of sociology and the interview: editorial Preface. *American Journal of Sociology*, 62 (2), 137–142.
- Jerolmack, C. & S. Khan 2014. Talk is cheap. Ethnography and the attitudinal fallacy. *Sociological Methods & Research*, 43 (2), 178–209. <https://doi.org/10.1177/0049124114523396>.

- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen 2012. *Kategoriat, kulttuuri ja moraali. Johdatus kategorianalyysiin*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen, E. 2016. *Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.
- Kauppinen, T., A. Vainio, A. Valros, H. Rita & K. M. Vesala 2010. Improving animal welfare: qualitative and quantitative methodology in the study of farmers' attitudes. *Animal Welfare*, 19 (4), 523–536.
- Ketokivi, K. & M. Meskus 2015. The dilemma of 'the capable actor' and the case of disrupted lives. *Contemporary Social Science*, 10 (1), 39–51. <https://doi.org/10.1080/21582041.2014.988289>.
- Kurri, K. & J. Wahlström 2007. Reformulations of agentless talk in psychotherapy. *Text & Talk*, 27 (3), 315–338. <https://doi.org/10.1515/TEXT.2007.013>.
- Lamont, M. & A. Swidler 2014. Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing. *Qualitative Sociology*, 37 (2), 153–171. <https://doi.org/10.1007/s11133-014-9274-z>.
- Mason, J. 1996. *Qualitative researching*. Lontoo: Sage.
- McKinlay, A. & C. McVittie 2009. *Social psychology and discourse*. Lontoo: John Wiley & Sons.
- Mishler, E. G. 2005. Commentary 3 to Potter and Hepburn, 'Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities'. *Qualitative Research in Psychology*, 2 (4), 315–318. <https://doi.org/10.1191/1478088705qp046cm>.
- Nikander, P. 2010. Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. Teoksessa J. Ruusuvoori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelujen analyysi*. Tampere: Vastapaino, 432–442.
- Nikander, P. 2012. Interviews as discourse data. Teoksessa J. F. Gubrium, J. A. Holstein, K. Mackinney-Marvasti & A. Marvasti (toim.) *Handbook of interview research*. Lontoo: Sage, 397–413.
- Niska, M. & K. M. Vesala 2013. SME policy implementation as a relational challenge. *Entrepreneurship & Regional Development*, 25 (5–6), 521–540. <https://doi.org/10.1080/08985626.2013.798354>.
- Nousiainen, M., P. Pylkkänen, F. Saunders, L. Seppänen & K. M. Vesala 2009. Are alternative food systems socially sustainable? A case study from Finland. *Journal of Sustainable Agriculture*, 33 (5), 566–594. <https://doi.org/10.1080/10440040902997819>.
- Olakivi, A. 2018. *The relational construction of occupational agency. Performing professional and enterprising selves in diversifying care work*. Publications of the Faculty of Social Sciences: 68. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3292-5>.
- Olakivi, A. & M. Niska 2017. Rethinking managerialism in professional work: from competing logics to overlapping discourses. *Journal of Professions and Organization*, 4 (1), 20–35. <https://doi.org/10.1093/jpo/jow007>.
- Paoletti, I. 2002. Caring for older people: a gendered practice. *Discourse & Society*, 13 (6), 805–817. <https://doi.org/10.1177/0957926502013006758>.
- Peltola, S. & K. M. Vesala 2013. Constructing entrepreneurial orientation in a selling context: the qualitative attitude approach. *Poznan University of Economics Review*, 13 (1), 26–47.
- Peräkylä, A. 1996. Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteet ja ihmiskuva. Teoksessa J. Leskinen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen ristesasemalla*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 39–50.
- Pesonen, H., M. Niska & K. M. Vesala 2013. The societal role of Evangelical Lutheran parishes in rural Finland: a qualitative approach to local attitudes. *Rural Theology*, 11 (2), 68–82. <https://doi.org/10.1179/1470499413Z.00000000014>.

- Pietilä, I. 2010. Ryhmä- ja yksilöhaastattelun diskursiivinen analyysi. Kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelujen analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.
- Potter, J. 2002. Two kinds of natural. *Discourse Studies*, 4 (4), 539–542. <https://doi.org/10.1177/14614456020040040901>.
- Potter, J. & A. Hepburn 2005. Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities. *Qualitative Research in Psychology*, 2 (4), 281–307. <https://doi.org/10.1191/1478088705qp045oa>.
- Potter, J. & M. Wetherell 1987. *Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour*. Lontoo: Sage.
- Puchta, C. & J. Potter 2002. Manufacturing individual opinions: market research focus groups and the discursive psychology of evaluation. *British Journal of Social Psychology*, 41 (3), 345–363. <https://doi.org/10.1348/014466602760344250>.
- Pyyksiäinen, J. 2010. Co-constructing a virtuous ingroup attitude? Evaluation of new business activities in a group interview of farmers. *Text & Talk*, 30 (6), 701–721. <https://doi.org/10.1515/text.2010.034>.
- Rantanen, T. & K. M. Vesala 1999. Soveltuuko asenteen käsite myös laadulliseen tutkimukseen? *Psykologia*, 34 (5–6), 343–350.
- Rapley, T. 2001. The artfulness of open-ended interviewing: some considerations on analysing interviews. *Qualitative Research*, 1 (3), 303–324. <https://doi.org/10.1177/146879410100100303>.
- Rapley, T. 2004. Interviews. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (toim.) *Qualitative research practice*. Concise Paperback Edition. Lontoo: Sage, 15–33.
- Renko, E. 2009. Järki, ideologia ja tunteet – sosiaalityöntekijöiden asennoituminen alkoholinkäytön puheeksiottoon ja käyttöön liittyvään neuvontaan. *Psykologia*, 44 (1), 20–33.
- Renko, E. 2018. *Pyhä toimijuus – Miten sosiaalityön asiakkaat ja ammattilaiset asennoituvat alkoholinkäytön puheeksiottoon ja käyttöön liittyvään neuvontaan?* Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisu: 76. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3307-6>.
- Reynolds, J., M. Wetherell & S. Taylor 2007. Choice and chance: negotiating agency in narratives of singleness. *The Sociological Review*, 55 (2), 331–351. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2007.00708.x>.
- Roulston, K. 2010. Considering quality in qualitative interviewing. *Qualitative Research*, 10 (2), 199–228. <https://doi.org/10.1177/1468794109356739>.
- Ruusuvuori, J. & L. Tiittula 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.
- Silverman, D. 2006. *Interpreting qualitative data: methods for analysing talk, text, and interaction*. Lontoo: Sage.
- Sims-Schouten, R. & C. Willig 2007. Critical realism in discourse analysis. A presentation of a systematic method of analysis using women’s talk of motherhood, childcare and female employment as an example. *Theory & Psychology*, 17 (1), 101–124. <https://doi.org/10.1177/0959354307073153>.
- Sitra 2016. *Uuden työn valmiudet ja reitit työelämään*. Kyselytutkimuksen tuloksia 2016. <https://www.sitra.fi/uutiset/vain-joka-neljas-suomalainen-tyollistynyt-avointa-tyopaikkaa-hakemalla> [luettu 15.1.2018].
- Smith, J.A. 2005. Commentary 1 to Potter and Hepburn, ‘Qualitative interviews in psychology: problems and possibilities’. *Qualitative Research in Psychology*, 2 (4), 309–311. <https://doi.org/10.1191/1478088705qp046cm>.

- Smith, R. 2014. The ethics of interviewing for discourse analysis: responses to Martyn Hammersley. *Qualitative Research*, 14 (5), 545–548. <https://doi.org/10.1177/1468794113503742>.
- Tietoarkisto 2017. *Tutkittavien informointi*. <http://www.fsd.uta.fi/aineistonhallinta/fi/tutkittavien-informointi.html> [luettu 14.1.2018].
- Tonttila, K. 2010. *Yrittäjyyden arvottaminen akateemisten nuorten argumentoinnissa*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2010: 2. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6611-5>.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- van den Berg, H., M. Wetherell & H. Houtkoop-Steenstra (toim.) 2004. *Analyzing race talk: multidisciplinary perspectives on the research interview*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vesala, K. M. 1992. *Pienyrittäjien kontrollipremissit. Sosiaalipsykologinen tarkastelu*. Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita 5. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vesala K. M. 1996. *Yrittäjyys ja individualismi. Relationistinen linjaus*. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia 2/1996. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Vesala, K. M. 2004. Yrittäjyys ja uhkakuvat. EU maanviljelijöiden asenteissa. Teoksessa J. Nirkko & K. M. Vesala (toim.) *Kirjoituksia maan sydämeltä. Tutkimusnäkökulmia maanviljelijöiden kilpakeruuaineistoon*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 163–200.
- Vesala, K. M. 2012. Toimijuuden kehykset ja relationistinen sosiaalipsykologia. Teoksessa A.-R. Lahikainen, I. Järventie, M. Salonen & E. Suoninen (toim.) *Sosiaalipsykologian sukupolvet*. Tampere: Vastapaino, 179–197.
- Vesala, K. M. & J. Peura 2005. Presentation of personal control in the rhetoric of farm families engaged in business diversification in Finland. *Journal of comparative family studies*, XXXVI (3), 443–473.
- Vesala, K. M. & T. Rantanen 1999. *Pelkkä puhe ei riitä. Maanviljelijän yrittäjäidentiteetin rakentumisen sosiaalipsykologisia ehtoja*. Helsinki: Gaudeamus.
- Vesala, K. M. & T. Rantanen (toim.) 2007. *Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Whittle, A. & F. Mueller 2016. Accounting for the banking crisis: repertoires of agency and structure. *Critical Discourse Studies*, 13 (1), 20–40. <https://doi.org/10.1080/17405904.2015.1074598>.
- Wiggins, S. & J. Potter 2003. Attitudes and evaluative practices: category vs. item and subjective vs. objective constructions in everyday food assessments. *British Journal of Social Psychology*, 42 (4), 513–531. <https://doi.org/10.1348/014466603322595257>.
- Wiggins, S. & J. Potter 2008. Discursive Psychology. Teoksessa C. Willig & W. Stainton-Rogers (toim.) *The SAGE Handbook of Qualitative Research in Psychology*. Lontoo: Sage, 73–91.
- Willig, C. 2003. Discourse Analysis. Teoksessa J. A. Smith (toim.) *Qualitative psychology*. Lontoo: Sage, 143–167.
- Willig, C. 2012. *Qualitative interpretation and analysis in psychology*. Maidenhead: Open University Press.
- Wolgemuth, J. R., Z. Erdil-Moody, T. Opsal, J. E. Cross, T. Kaanta, E. M. Dickmann & S. Colomer 2015. Participants' experiences of the qualitative interview: considering the importance of research paradigms. *Qualitative Research*, 15 (3), 351–372. <https://doi.org/10.1177/1468794114524222>.

LIITE: Litterointimerkit

Sana.	Laskeva intonaatio puhejakson lopussa
Sana,	Tasainen intonaatio puhejakson lopussa
Sana?	Nouseva intonaatio puhejakson lopussa
Sa[na	Päällekkäispuhunnan alku
Sana]	Päällekkäispuhunnan loppu
[Sana]	Lyhyt päällepuhuminen tai kommentti toisen henkilön puheen lomassa
<u>Sana</u>	Alleiviivatun sanan, tavun tai äänteen painotus
Sa-	Katkos tai toinen puhuja keskeyttää
...	Lyhyt tauko puheessa
((Pitkä tauko))	Pidempi tauko puheessa
(sana)	Epäselvästi kuultu sana
()	Sana, josta ei ole saatu selvää
()()	Kaksi tai useampia sanoja, joista ei ole saatu selvää
((Sana))	Litteroijan tai tutkijan kommentti tai selitys
--	Puheenvuorosta on poistettu osa

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 114–136.

Melisa Stevanovic¹ & Elina Weiste²

¹Helsingin yliopisto, ²Työterveyslaitos

Keskustelunalyysi ja fokusryhmien diskursiivinen tutkimus

We introduce a focus-group approach where we draw on a combination of discursive focus-group research and conversation analysis. We explore how the analysis of focus-group talk may attend equally to the content of the group members' talk and to the interactional dynamics of that talk. Essentially, we propose that the notions of social praxis and action allow researchers to consider focus-group data as a window to the social world that pre-exists the focus-group encounter. However, this world is accessible to the researcher only through the local organization of action in the encounter, which needs to be taken as the priority of analysis. In eliciting maximally spontaneous and minimally interview-led talk around the research topic, we demonstrate the fruitfulness of using stimulus material in the research encounters. The end part of the paper consists of examples of data analysis, through which we illustrate our approach.

Keywords: focus groups, conversation analysis, discursive research

Asiasanat: fokusryhmät, keskustelunalyysi, diskursiivinen tutkimus

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Johdanto

Fokusryhmien (*focus groups*) käyttö on suosittua laadullisessa tutkimuksessa. Menetelmässä on keskeistä valikoitujen osallistujien välillä tapahtuva ryhmäkeskustelu, jota tutkija pitää yllä ennalta suunnitellun haastattelurungon pohjalta tai ikään kuin tarjoilee tiettyjä tutkimuksen kohteena olevia teemoja tutkittavien keskenään keskusteltaviksi ja kommentoitaviksi (Bloor ym. 2001; Fern 2001). Fokusryhmiä hyödyntävät tutkimukset poikkeavat toisistaan siinä, missä määrin keskustelu tapahtuu tutkijan ja kunkin ryhmäläisen välillä (ryhmähaastattelu) tai lähes yksinomaan ryhmäläisten kesken (ryhmäkeskustelu) (Kitzinger & Barbour 1999; Pietilä 2017). Fokusryhmiä hyödynnettäessä tyypillistä kuitenkin on, että ryhmän vetäjät tukevat, rohkaisevat ja kannustavat ryhmäläisiä ottamaan harteilleen ainakin osan keskustelun vetovastuusta (Madriz 2000). Fokusryhmähaastattelujen tutkimuksen päämäärä on sama kuin muissakin laadullisissa tutkimuksissa – tutkittavan ilmiön syvälinen ymmärtäminen. Fokusryhmähaastattelujen tuottaman rikkaan ja monipuolisen aineiston ajatellaan soveltuvan moniin tarkoituksiin mutta aivan erityisen hyvin kehittämistyöhön (ks. esim. Mäntyranta & Kaila 2008).

Fokusryhmäaineistoja on usein analysoitu kuten yksilöhaastatteluja eli keskittyen haastateltavien puheen teemoihin ja sisältöihin, jolloin tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää tutkittavien näkemyksiä, kokemuksia tai mielipiteitä eri asioista. Fokusryhmäaineistot tarjoavat kuitenkin erinomaisen mahdollisuuden myös ryhmän jäsenten välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun (Wilkinson 1998; Morgan 2010). Ryhmäkeskusteluja ei näin ollen voi nähdä monistettuina yksilöhaastatteluinä, vaan ryhmän vuorovaikutus voidaan ymmärtää piirteeksi, joka nimenomaan tekee aineistosta erityistä (Kitzinger & Barbour 1999; Pietilä 2017). Esimerkiksi vaikeneminen tietyistä aiheista muun ryhmän edessä saattaa tuottaa tutkijoita kiinnostavaa tietoa (Hollander 2004). Ryhmäkeskusteluissa osallistujat käyttävät yleensä arkikielen ilmaisuja, joiden he olettavat olevan muille ryhmäläisille ymmärrettäviä, jolloin valitut sanat ja ilmaukset voivat olla joidenkin tutkimuskysymysten näkökulmasta kiinnostavia (Sulkunen 1990). Yksilöiden henkilökohtaisten näkemysten ja mielipiteiden sijasta tutkijat saattavat myös olla kiinnostuneita nimenomaan ryhmän yhteisistä normeista ja ihanteista (ks. esim. Wight 1994). Tällöin fokusryhmäaineistot antavat mahdollisuuden tutkia, kuinka jaettuun ryhmäkeskusteluun esitetyt ajatukset ovat ja mitä tapahtuu, jos joku poikkeaa odotuksista.

Tässä artikkelissa keskitymme fokusryhmien vuorovaikutukseen havainnollistamalla lähestymistapaa, jossa fokusryhmähaastattelujen analyysiin yhdistetään työkaluja fokusryhmien diskursiivisesta tutkimuksesta (Agar & MacDonald 1995; Edley & Wetherell 1997; Frith & Kitzinger 1998; Wilkinson 1998; Smithson 2000; Duggleby 2005; Morgan 2010; Grønkvær ym. 2011) ja keskusteluanalyysistä (Schegloff 2007; Sidnell 2010; Clift 2016; Stevanovic & Lindholm 2016). Ottaen huomioon näiden kahden tutkimussuuntauksen erilaiset analyttiset painopisteet yhtäältä kes-

kustelun sisällön ja toisaalta vuorovaikutusdynamiikan analyysissä tässä artikkelissa esittelemäämme lähestymistapaa leimaa pyrkimys etsiä keinoja operoida näiden painopisteiden välimaastossa (ks. esim. Wilkinson & Kitzinger 2003). Näitä kahta tutkimustraditiota hyödyntämällä tavoitteenamme on tarjota fokusryhmien tutkimukseen uusia keinoja syventää vuorovaikutuksessa rakentuvien merkitysten analyysia.

2 Yhteisten merkitysten rakentaminen ja vuorovaikutuksen käytänteet

Kielenkäyttö ei ainoastaan kuvaa maailmaa, vaan samalla myös rakentaa, jäsentää ja merkityksellistää sitä. Myös näennäisen neutraalit kielelliset ilmaukset lataavat kohteisiinsa piileviä odotuksia siitä, mikä on luonnollista (Jokinen ym. 2016: 27). Diskursiivinen tutkimus pyrkii tekemään näkyväksi tällaisten ulkoisten konstruktioiden kirjoa, joilla sosiaalista todellisuutta rakennetaan (Fairclough 1992: 41). Sosiaalisen konstruktionismin teoriaan (Berger & Luckmann 1967) nojaten merkitysten ajatellaan muodostuvan suhteessa toinen toisiinsa. Näin sosiaalinen todellisuus hahmottuu monenlaisten rinnakkaisten ja keskenään kilpailevien merkityssystemien kentäksi (Potter & Wetherell 1987: 146–157). Sosiaaliseen konstruktionismiin nojassa diskursiivisessa tutkimuksessa korostetaan, etteivät kielellisten kategorioiden merkitykset, merkityssystemit ja diskurssit kumpua sattumanvaraisesti yksilöistä vaan kysymys on kulttuurisista resursseista, jotka rakentuvat osana erilaisia historiallisesti muotoutuneita toiminta- ja työskentelytapoja eli sosiaalisia käytäntöjä.

Diskursiivisen tutkimuksen kenttä on laaja, ja se pitää sisällään monenlaisia tarkastelun painopisteitä ja tutkimuksellisia orientaatioita (ks. esim. Jokinen & Juhila 2016). Yksi tällainen tutkimussuuntaus on kategoria-analyysi, jossa kiinnitetään huomiota siihen, millaisia kategorisia ilmauksia ihmiset käyttävät itsestään sekä ympärillään olevista ihmisistä, asioista ja esineistä ja kuinka he hyödyntävät näihin luokiteluihin sisältyvää kulttuurista tietoa omiin tarkoituspereihin (ks. esim. Jayyusi 1984; Juhila ym. 2012). Etnometodologisen tradition sisällä kategorian käsitettä kehittäneen Harvey Sacksin (1992) mukaan ihmiset tunnistetaan sijoittamalla heidät tiettyihin jäsenyysskategorioihin (*membership categories*), jotka puolestaan järjestyvät joukoiksi (isä, äiti, lapset) ja pareiksi (nainen ja mies), samalla kun kuhunkin kategoriaan liitetään tietynlaisia toimintoja (Jokinen & Juhila 2016: 283–284). Diskursiivisen psykologian nimellä tunnetussa tutkimussuuntauksessa päähuomio on puolestaan psykologisia ilmiöitä koskeissa kategorioissa: kuinka tunteisiin, asenteisiin, ajatuksiin ja muistiin viittaamista käytetään puheessa retorisenä keinona (esim. Edwards & Potter 1992). Näissä lähestymistavoissa toimija tulkitsee ja tuottaa yhdessä muiden kanssa järjellistä ja merkityksellistä toimintaa sekä suhteuttaa tekemisensä jaettuihin käsityksiin ja vakiintuneisiin käytäntöihin. Tästä näkökulmasta sosiaalinen todel-

lisuus näyttäytyy asiana, jota ylläpidetään ennen kaikkea sosiaalisessa vuorovaikutuksessa.

Sosiaalisen todellisuuden ylläpitämisen prosessien tutkimuksessa fokusryhmien diskursiivinen tutkimus on avainasemassa (ks. Agar & MacDonald 1995; Edley & Wetherell 1997; Frith & Kitzinger 1998; Wilkinson 1998; Smithson 2000; Duggleby 2005; Morgan 2010; Grønkjær ym. 2011). Koska ryhmäkeskustelun vetäjän rooli on pienempi kuin yksilöhaastattelijan suorittajan, ryhmäkeskustelut antavat tutkijalle mahdollisuuden analysoida käsitteitä, hahmottamistapoja ja argumentteja, joiden puitteissa ryhmä toimii (Pietilä 2010: 215). Kun joukko ihmisiä keskustelee keskenään, vuorovaikutuksessa tulevat näkyviksi monet itsestäänselvyydet, joihin osallistujat suuntautuvat. Suomessa esimerkiksi Valtonen (2004) tutki ryhmäkeskustelujen avulla aikaan ja vapaa-aikaan liittyviä kulttuurisia merkityksiä ja havaitsi, että television katselu, harrastukset ja kesämökki yhdistettiin lähestulkoon itsestään selvästi vapaa-aikaan. Toisaalta ryhmäkeskustelu teki näkyväksi myös ongelmallisiksi muuttuneita kulttuurisia käsityksiä. Niinpä esimerkiksi ajatukset työ- ja vapaa-ajan sekoittumisesta tai sunnuntaisesta kauppojen aukiolosta nostivat esiin moraalista kauhistelua ja puolustelua. Lisäksi ryhmätilanne toi epäsuorasti ilmi myös sellaisia asioita, kuten seksi, joita ei ollut odotuksenmukaista nostaa esiin keskusteltaessa ihmisten ajankäytöstä. (Valtonen 2005: 228.)

Merkitykset rakentuvat tapahtuma- ja toimintatilanteen kontekstissa, tietyissä ajassa ja paikassa, mutta näiden mittakaavat voivat kuitenkin vaihdella sekunnista ihmiskunnan historian mittaiseen ajanjaksoon tai neliömetristä globaaliin (Jokinen ym. 2016: 37). Merkitysten rakentumisen kannalta tärkeä osa kontekstia on toiminnan välitön vuorovaikutuskonteksti – kaikki ne vuorovaikutuksen rakenteelliset ominaisuudet, jotka vaikuttavat kielellisten lausumien tai kehollisen toiminnan tulkintaan (Hollander 2004). Niinpä siinä missä aikaisempi fokusryhmien diskursiivinen tutkimus on eritellyt vuorovaikutuksessa rakentuvia merkityksiä ja osittain myös näiden merkitysten tuottamisen prosesseja, kysymys vuorovaikutuksen rakenteellisten ominaisuuksien vaikutuksesta näihin prosesseihin on jäänyt analyysissa taka-alalle. Tämä kysymys on sen sijaan erityisen keskeisellä sijalla etnometodologisen keskustelunanalyysin tutkimustraditiossa (Schegloff 2007; Sidnell 2010; Clift 2016; Stevanovic & Lindholm 2016). Keskustelunanalyysissä tutkijoiden päähuomio on niissä vakiintuneissa tavoissa, joilla vuorovaikutuksen osallistujien vuorot säännömukaisesti kytkeytyvät toisiinsa ja muodostavat toiminnallisia kokonaisuuksia eli sekvenssejä. Vuorovaikutuksen rakenteiden analyysia ei keskustelunanalyytisissä tutkimuksissa kuitenkaan yleensä kytketä yhteisiin merkityksiin niiden sisällön osalta. Keskustelunanalyytinen tarkastelu ei yksinään myöskään selitä sellaisia vuorovaikutuksellisia suuntautumisia, jotka ammentavat voimansa osallistujien aiemmin omaksumista kulttuurisista luokituksista, stereotypioista, normeista ja jäsenyyksistä (Juhila ym. 2012: 32).

Keskustelunanalyysin piirissä haastatteluvuorovaikutusta on tyypillisesti analysoitu yhteistoimintana, jossa osallistujat vaikuttavat puheellaan ja muulla toiminnallaan toisiinsa. Keskeinen havainto on, että haastattelijoiden toiminta vaikuttaa vuorovaikutuksen kautta siihen, millaista aineistoa taustalla olevan tutkimuksen käyttöön siirtyy (Antaki & Rapley 1996; Mazeland & ten Have 1996; Rapley & Antaki 1998; Rapley 2004). Tutkimushaastattelu koostuu olennaisesti kysymyksistä ja vastauksista, ja keskustelun sujuvaan etenemiseen liittyviin velvoitteisiin molemmat osapuolet suuntautuvat yleensä moraalisisella vakavuudella (Ruusuvuori & Tiittula 2017: 51). Vaikka haastateltavalla on luonnollisesti valta määrittää haastattelijan kysymyksiin antamiensa vastausten sisältö, tavallisesti haastattelija kuitenkin antaa kaiken aikaa haastateltavalle kasvoniilmeillään, nyökkäyksillään ja vastauspartikkeleillaan (esim. *mm*, *joo* tai *niin*) palautetta, joka osoittaa sanoman ymmärtämistä ja kehottaa jatkamaan puhetta. Tällainen haastattelijan toiminta – yhtä lailla kuin tällaisen toiminnan puute (Rapley 2001: 305) – vääjäämättä vaikuttaa haastateltavan vastausvuoroon. Niinpä keskustelunanalyysisessä kirjallisuudessa korostetaan, ettei haastatteluvastaus ole itsenäinen tuotos, vaan haastattelijan ja haastateltavan yhteistoiminnan lopputulos (Ruusuvuori & Tiittula 2017: 55–56). Keskustelunanalyysia on jonkin verran sovellettu myös fokusryhmähaastattelujen tutkimukseen (Myers 1998; Puchta & Potter 2002; 2004), jolloin tutkijoiden kiinnostus on kohdistunut fokusryhmävuorovaikutuksen rakenteisiin ja ryhmän vetäjän osaan näiden rakenteiden hyödyntäjänä. Esimerkiksi Puchta ja Potter (2002) osoittivat, kuinka ryhmän vetäjän rohkaisevat kielelliset ja keholliset palautteet juuri tietynlaisille ja tietyllä tavalla ilmaistuille mielipiteille kertovat osallistujille, millaiset mielipiteet ovat odotuksenmukaisia ja kuinka ne tulisi ryhmäkeskustelussa ilmaista.

3 Ehdotus lähestymistapojen yhdistämiseksi

Tässä artikkelissa esittelemme lähestymistavan, jossa otamme fokusryhmäaineistojen diskursiivisen analyysin avuksi työkaluja keskustelunanalyysistä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että pyrimme löytämään keinoja tarkastella ryhmäläisten puheen merkityssisältöjä siten, että puheenvuorojen muodostamien toimintakokonaisuuksien sekventiaalinen rakentuminen tulee samalla myös riittävässä määrin huomioiduksi. Sosiaalisen käytännön käsite on nähdäksemme avainasemassa rakennettaessa siltaa näiden lähestymistapojen välille (ks. myös esim. Halkier 2010). Siinä missä diskursiivisella käytännöllä tarkoitetaan sosiaalisesti vakiintunutta tapaa tuottaa lausumia tietyllä tavalla (Foucault 2005), korostuu sosiaalisten käytäntöjen käsitteessä sosiaalisen toiminnan yhteistoiminnallisuus (Reckwitz 2002). Sosiaalisten käytänteiden näkökulmasta niin ”luonnollisissa” kuin tutkijoiden aloitteesta aikaansaaduissa vuorovaikutustilanteissa on siis lähtökohtaisesti kysymys samasta asiasta: *toiminnasta*, joka *rakentaa* sosiaalista maailmaa, mutta myös *rakentuu* tähän jo

olemassa olevaan, vuorovaikutustilannetta ympäröivään maailmaan nojautuen. Ehdottamassamme lähestymistavassa olemme ensisijaisesti kiinnostuneita olemassa olevasta, vuorovaikutustilannetta ympäröivästä maailmasta – sellaisena kuin se meille näyttäytyy haastattelutilanteen paikallisen sosiaalisen toiminnan rakentumisen kautta.

3.1 Analyttiset työkalut

Käytännössä lähestymistapamme fokusryhmäkeskusteluihin operoi kahdenlaisten kysymysten ympärillä. Ensimmäiset koskevat ryhmässä rakentuvia vuorovaikutusilmiöitä suhteessa esille nouseviin puheenaiheisiin ja näkemyksiin eli käsittelevät vuorovaikutuksen dynamiikkaa. Toiset koskevat niitä kulttuurisia merkityksiä, jotka ammentavat voimansa ennen kaikkea vuorovaikutustilanteen ulkopuolisesta sosiaalisesta todellisuudesta.

Vuorovaikutuksen dynamiikkaa koskien kysymme:

1. Synnyttävätkö jotkin ilmaukset tai näkemykset välittömän ryhmäkonsensusuksen?
2. Seuraako joitakin ilmauksia ja näkemyksiä ongelmallisuutta vuorovaikutuksen etenemisessä?
3. Millaista ilmausten ja näkemysten muuntumista liittyy tilanteisiin, joissa vuorovaikutuksen sujuvuuden ongelmia ilmenee?

Näiden kysymysten tarkastelussa pidämme tärkeänä hyödyntää niitä käsitteellisiä työkaluja, joita keskusteluanalyttisessä tutkimuskirjallisuudessa tarjotaan käytettäväksi ja joiden avulla fokusryhmien diskursiivisessa tutkimuksessa voidaan päästä tarkempiin tuloksiin. Tällaisia työkaluja nähdäksemme ovat ainakin seuraavat: vuorottelu, preferenssi ja responssin hakeminen.

Vuorottelu jäsentää kaikkea keskustelua. Vuorottelun yksityiskohtien tarkastelu kertoo paljon fokusryhmän osallistujien suuntautumisesta toinen toisiinsa ja puheena olevaan asiaan. Vuorottelun sujumattomuus, esimerkiksi pitkät hiljaisuudet, saattavat joissakin tapauksissa kertoa puheena olevan aiheen arkaluontoisuudesta. Pääallekkäispuhunnan yksityiskohtien tarkastelu taas voi johtaa tutkijaa tekemään päätelmiä osanottajien välisestä erimielisyydestä tai – kuten usein on – samanmielisyydestä, jolle vuorovaikutuksen osapuolilla on omat itsenäiset perusteensa (Vatanen 2014). Erityisen voimakkaasta yksimielisyydestä saattaa monesti kertoa myös puheenvuoron jakaminen useamman puhujan kesken (Lerner 2002).

Preferenssi käsitteenä viittaa kysymykseen siitä, missä määrin seuraava puheenvuoro (tai muu vuorovaikutuksellinen teko) on odotuksenmukainen suhteessa aiempaan. Ajatuksena on, että preferoidut (odotuksenmukaiset) ja preferoimattomat (odotuksenvastaiset) puheenvuorot muotoillaan rakenteellisesti eri tavoin: pre-

feroidut viivyttlemättä ja selittelemättä, preferoimattomat selitellen ja viivytellen (Pomerantz 1984a). Tarkastelemalla fokusryhmäläisten puheenvuorojen muotoilua ja tarkkaa ajoitusta suhteessa edelliseen puheenvuoroon voidaan näin ollen tehdä päätelmiä siitä, missä suhteessa puheenvuoron sisältö on suhteessa edellisen vuoron luomiin odotuksiin. Asia on oleellisesti sidoksissa, ei vain edellisen puheenvuoron statukseen puhetoimintona, vaan myös senhetkiseen puheenaiheeseen ja kaikkiin niihin kulttuurisiin normeihin ja odotuksiin, joita se tekee relevantiksi (Halkier 2010).

Responssin hakeminen on ilmiö, jota usein esiintyy tilanteissa, joissa puhuja ei saa puheenvuoroonsa odotuksenmukaista vastausta (Pomerantz 1984b). Vastausvuoron puuttumiseen voi olla monia syitä. Muut eivät ehkä ymmärrä puheenvuoroa siinä käytettyjen tuntemattomien käsitteiden vuoksi tai siksi, että puhuja on tehnyt virheellisiä, osallistujien tietoon liittyviä olettamuksia. Vastausvuoro voi jäädä puuttumaan myös yksinkertaisesti siitä syystä, että vastaanottaja ei ole puhujan kanssa samaa mieltä tai hän ei muuten halua vastata puheenvuoroon odotuksenmukaisella tavalla (Pomerantz 1984b: 152–153).

Vuorovaikutuksen dynamiikkaa koskevien kysymysten lisäksi tarkastelemme vuorovaikutustilanteen ulkopuolista sosiaalista todellisuutta ja sen tarjoamia kulttuurisia resursseja. Näiden osalta kysymme:

1. Millaisiin asioihin ryhmässä toistuvasti esille nostetut ilmaukset ja näkemykset liittyvät sisällöllisesti?
2. Millaisia merkityksiä ja moraalisia odotuksia niissä käytettyihin kategorioihin kiinnittyy?
3. Millaisia tunnistettavia merkityssysteemejä tai diskursseja osallistujat käyttävät hyväkseen toimintansa ymmärrettäväksi tekemisessä?

Kategoriat, joita jatkuvasti käytämme puhuessamme asioista, tapahtumista ja ihmisistä palvelevat vuorovaikutuksessa erilaisten funktioiden toteuttamista, kuten oikeuttamista tai kritisointia. Sanat ovat ”ideologisesti koodattuja” (Benwell & Stokoe 2006: 113). Kategorioiden eksplisiittinen analyysi tarkoittaa sitä, että aineistosta etsitään ne kohdat, joissa kategoriaan viitataan julkilausutusti (Jokinen & Juhila 2016: 306). Kategorioiden implisiittisen tuottamisen jäljille pääseminen on haasteellisempi tehtävä, jossa edellä esiteltyt keskustelunanalyttiset työkalut voivat olla erityisen hyödyllisiä. Esimerkiksi Holstein (1993) tarkasteli oikeuslaitoksissa tehtyjä, tahdonvastaista psykiatrista hoitoa koskevia päätöksiä kysyen, kuinka tulkinta terveen tai sairaan kategoriasta voidaan tehdä keskustelun rakenteellisen kulun perusteella. Kategorioihin kiinnittyvien merkitysten ja moraaliodotusten tutkimuksen avulla on mahdollista päästä käsiksi sellaisiin kulttuuriin itsestäänselvyyksiin, jotka muutoin saattaisivat jäädä tutkijalta huomaamatta (Jokinen & Juhila 2016: 306).

Merkityssysteemi viittaa ajatukseen kielestä moniulotteisena järjestelmänä, jossa lukuisat rinnakkaiset ja joskus keskenään ristiriitaiset maailman merkityksellistämisen tavat rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä (Jokinen ym. 2016: 32–36). Historiallisesti painottuneissa vallan tai institutionaalisten käytäntöjen kriittisessä tutkimisessa merkityssysteemejä kutsutaan usein diskursseiksi (esim. Foucault 2005). Diskursiivisen psykologian tutkimusperinteessä merkityssysteemeistä taas käytetään useammin termiä tulkintarepertuaari (esim. Edley 2001). Vaikka merkityssysteemien identifiointi fokusryhmäaineistosta edellyttää, että tutkija kiinnittää huomionsa ryhmäläisten nostamien puheenaiheiden substantiaalsiin sisältöihin, analyysissä liikutaan kuitenkin teemoittelun tuolle puolen: tutkijan päähuomio on niissä keinoissa, joiden avulla ryhmäläiset pyrkivät tekemään itseään toinen toisilleen ymmärrettäväksi.

3.2 Fokusryhmäkeskustelun kulku

Kun tietoa halutaan kerätä tavasta, jolla osallistujat puhuvat kulloisestakin aiheesta, voidaan fokusryhmän vetäjän ja osallistujien välisen vuorovaikutuksen minimoimisen ajatella vaikuttavan myönteisesti tulosten luotettavuuteen. Kuten aikaisempi tutkimus osoittaa, on osallistumisen rajoittaminen ryhmän vetäjälle todellisuudessa kuitenkin aina suuri haaste (esim. Ruusuvoori & Tiittula 2017). Toisaalta vetäjän vaikutusta tilanteen kulkuun ei voida koskaan täysin estääkään. Itse olemme pyrkineet ratkaisemaan tätä osallistumisen problematiikkaa virikemateriaaleja käyttämällä.

Virikemateriaalien käytön on ajateltu maksimoivan spontaania vuorovaikutusta osallistujien kesken (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005; Valtonen 2005). Virike voidaan ymmärtää ”merkeistä rakennetuksi kulttuurituotteeksi, joka valitaan ja valmistetaan haastatteluun viittaamaan tutkimuskohteeseen tai esittämään sitä” (Törönen 2017: 233). Itse olemme valmistelleet fokusryhmän kululle rungon, joka on tyypillisesti pitänyt sisällään neljästä viiteen teemaa, joista haluamme osallistujien keskustelevan. Kutakin teemaa varten olemme valmistelleet virikemateriaalin, jonka esittämisen jälkeen olemme kehottaneet ryhmäläisiä keskustelemaan siitä, mitä materiaali tuo heille mieleen. Mikäli keskustelu on lähtenyt eri suuntaan kuin mikä on ollut tutkimuksen kannalta relevanttia, olemme fokusoineet sitä tarkentavin kysymyksiin.

Virike on tärkeää valita niin, että se kutsuu puhetta tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, muttei kuitenkaan tee tätä liian läpinäkyvästi. Esimerkiksi eräässä tutkimuksessa pyrimme herättämään keskustelua vuorovaikutuksessa ilmenevistä ihmisten välisistä valtasuhteista ja -hierarkioista. Emme kuitenkaan kysyneet tästä aiheesta tutkittavilta suoraan, vaan soitimme heille virikemateriaalina kaksi eri versiota samasta puheenvuorosta, joissa olimme muokanneet puhujien puheen sävelkorkeuksia siten, että ensimmäisessä versiossa puheenvuoron esittäjä kuulosti naiselta ja jälkimmäisessä mieheltä. Pohdittuaan hetken aikaa sitä, kuulostiko

miespuhujan esittämä väite uskottavammalta kuin naispuhujan, osallistujat siirtyivät keskustelemaan siitä, millaisia muita uskottavuuseroja ihmisten välillä saattoi olla. Tämä taas johti heidät – toiveidemme mukaisesti – pohtimaan vallan ilmenemistä vuorovaikutuksessa. Virikemateriaalin käytön avulla fokusryhmän vetäjä voi siis ikään kuin tarjoilla tiettyjä teemoja osallistujien kesken keskusteltavaksi (Valtonen 2005) ilman, että tulee johdattelleeksi osallistujien keskustelua liikaa kysymisellään.

3.3 Analyysiprosessin kulku

Fokusryhmän tuottaman vuorovaikutusaineiston analyysin aluksi videotallennetut keskustelut litteroidaan keskusteluanalyttistä litterointitapaa noudattaen (ks. Liite). Tämän jälkeen aineistoa tarkastellaan ilman ennalta asetettuja tutkimuskysymyksiä, jolloin tutkijan huomio voi suuntautua aineistosta luontaisesti esiin nouseviin vuorovaikutusilmiöihin. Ajatellaan, että analyysissä on syytä keskittyä erityisesti niihin hetkiin, jolloin ryhmien jäsenet osoittavat responsiivisuutta (tai sen puutetta) toistensa vuorovaikutuksellisia kontribuutioita kohtaan, sen sijaan että vain vastaisivat haastattelijan tekemiin kysymyksiin. Tämä tekee mahdolliseksi tehdä luotettavampia päätelmiä niistä näkemyksistä, jotka syntyvät kunkin ryhmän kesken ”aidosti” eli ilman, että ryhmänvetäjä näyttelisi merkittävää osaa näkemysten esiin kutsumisessa.

Virikemateriaalien avulla tuotettujen fokusryhmäkeskustelujen analyysissä poiketaan keskusteluanalyysin perinteisistä tiedonintresseistä ratkaisevasti siinä, että tätä kautta oletetaan olevan mahdollista saada tietoa haastattelutilanteen ulkopuolisista tilanteista ja tapahtumista (Törrönen 2017: 237–238). Erityisen keskeistä tulosten luotettavuuden ja yleistettävyyden näkökulmasta tässä lähestymistavassa on tarkastella konsensuksen (tai sen puutteen) muodostumista ryhmässä esille nousevista näkemyksistä. Ryhmäläisten ilmaiseman saman- ja erimielisyyden tarkastelu auttaa tutkijaa selvittämään, missä määrin tiettyyn näkemykseen liittyvä aineisto saavuttaa saturaation tietyn fokusryhmän sisällä (Onwuegbuzie ym. 2009). Ryhmien sisäisten näkemysten yleisyyden arvioinnissa on tärkeää tarkastella saman- ja erimielisyyden ilmausten esiintymistä jokaisessa kohdassa, jossa tietty näkemys esiintyy, erittelemällä laadullisesti kunkin ilmauksen esittämisen tapaa sekä sen saamaa vastakaikua ryhmäläisten keskuudessa. Näin tutkijan on mahdollista muodostaa käsitys näkemysten yleisyydestä ryhmän sisällä. Mikäli tutkimuskysymyksen kannalta on keskeistä vertailla eri fokusryhmien välisiä eroja, pyritään kunkin fokusryhmän sisäinen saturaatio saavuttamaan ennen aineistojen välistä vertailua.

On kuitenkin tärkeää muistaa, että tutkimuksen tavoitteena on kuvata, tulkita ja tätä kautta luoda käsitystä niistä rutiininomaisista käyttäytymisen tavoista, joista vuorovaikutustilannetta ympäröivä sosiaalinen maailma rakentuu. Tarkasteltavan ilmiön luonteen vuoksi ”totuuden” tai täydellisen ymmärryksen saavuttaminen sosiaalisista käytänteistä on jokseenkin mahdotonta, riippumatta siitä, kuinka paljon

aineistoa kerätään. Tutkija voi jäljittää niistä vain johtolankoja, ja kukin tutkimus on siten aina tietoisesti ”vajaa” ja keskeneräinen (Pynnönen 2013). Perinteiseen positivistiseen näkökantaan liittyvät validiteetti ja yleistettävyyšnäkökulmat eivät siten ole tutkimuksen tavoitteena.

4 Aineiston analyysi

Seuraavaksi esittelemme kaksi esimerkkiä omista tutkimuksistamme, joissa olemme fasilitoineet ja analysoineet fokusryhmävuorovaikutusta osana laajempia tutkimushankkeitamme. Ensimmäisessä esimerkissä käsittelemme samanmielisyyden rakentumista vuorovaikutuksen dynamiikan sekä kulttuuristen kategorioiden ja merkityssysteemien yhteispelinä. Samalla havainnollistamme virikkeiden hyödyllisyyttä ryhmäläisten keskinäisen vuorovaikutuksen synnyttäjänä. Toisessa esimerkissä kuvaamme erimielisyystilanteiden hallinnointia fokusryhmävuorovaikutuksessa. Samalla näytämme, kuinka eri fokusryhmäkeskusteluiden välisiä hienovaraisia eroavaisuuksia voidaan analysoida. Analyysissa hyödynnämme edellä kuvaamaamme tutkimustapaa ja mainittuja keskusteluanalyttisiä ja diskursiivisen tutkimuksen työkaluja.

4.1 Samanmielisyyden vuorovaikutuksen dynamiikka ja kulttuuriset resurssit

Ensimmäiseksi analysoitava katkelma on tekeillä olevasta tutkimuksestamme, jossa pyrimme selvittämään erilaisissa työmarkkina-asemissa olevien ihmisten näkemyksiä mielenterveyskuntoutujista. Tutkimus on osa laajempaa hanketta, jossa tutkitaan mielenterveyskuntoutujien sosiaalisen osallisuuden mahdollisuuksia niin työelämässä kuin sen ulkopuolellakin olevissa vuorovaikutustilanteissa. Fokusryhmätutkimuksella, jossa mielenterveyskuntoutujien osallistuminen työelämään on keskustelun puheenaiheena, toivoimme saavamme täydentävää tietoa niistä piilevistä kulttuurisista odotuksista, jotka säännönmukaisesti värittävät mielenterveyskuntoutujien kohtaamia vuorovaikutustilanteita.

Katkelman fokusryhmäläiset ovat henkilöitä, joilla on takana 20–40 vuotta sellaisissa (tavanomaisissa) työpaikoissa, joissa työnantaja *ei* ole systemaattisesti osallistunut erityisiin toiminta- ja kuntoutusohjelmiin mielenterveyskuntoutujien työelämään integroimiseksi. Fokusryhmäläisiä on neljä ja he istuvat puolikaaren muodossa pöydän ympärillä järjestyksessä Erkki, Sanna, Sini ja Elisa. Istujia vastapäätä olevalle seinälle on heijastettu haastattelussa käytetyt virikemateriaalit, joissa esitellään Mielenterveyden keskusliiton 10.11.2017 julkaisemia Mielenterveysbarometrin tuloksia.

KUVA 1. Esimerkki virikemateriaalista fokusryhmähaastattelussa, jossa käsiteltiin mielenterveyskuntoutujien asemaa työelämässä (kuvakaappaus Mielenterveyden keskusliiton Facebook-seinältä 20.11.2017).

Otteen 1 alussa (r. 1–7) fokusryhmän vetäjä, Melisa, esittelee ryhmälle virikemateriaalina yhden tällaisen tuloksen (kuva 1), minkä jälkeen hän katsoo ryhmäläisistä poispäin antaen heidän itse valita, kuka aloittaa keskustelun ja milloin. Ote on keskustelun puolivälin tienoilta, ja sitä ennen osallistujille on esitetty virikkeitä samasta tutkimuksesta, joten keskustelun aihe ja haastattelijan tapa vetäytyä keskustelusta virikkeen esittämisen jälkeen ovat tässä vaiheessa osallistujille tuttuja. Virike herättääkin keskustelua miltei välittömästi.

OTE 1. Fokusryhmähaastattelu mielenterveyskuntoutujien asemasta työelämässä, TP2 02:47.

- 01 Melisa: tässä on sit taas tota, (1.0) tämmönen Facebook-päivitys
 02 (.) mielenterveysbarometrista (.) kun työntekijällä on
 03 mielenterveysongelmia se vaikuttaa koko työyhteisöön on siis
 04 väittämä? (0.3) kaheksankytse~~itten~~män prosenttia työnantajista
 05 oli samaa mieltä (.) viiskytyheksän prosenttia työntekijöistä
 06 samaa mieltä (.) ja kuuskytneljä prosenttia mielenterveyden
 07 ammattilai#sista <samaa mie#°ltä°>.
 08 (0.5)
 09 Sanna: tuo o mielenkiintoinen prosenttien suhteen tuossa (.) eli >eli<
 10 kollegat ~~tei~~oo itseasiassa, (0.6) kaikki läheskään samaa että
 11 vaan työn ~~f~~antajat (.) on tuolla kärkenä.
 12 (1.0)
 13 Erkki: niin (.) työntekijöillä [on (-)]
 14 Sanna: [että se vai]kuttaa vaikuttaa tota
 15 työyhteisöön. (.) vois kuvitella että kärkenä on kuitenkin tää
 16 niin tää #e e# <työntekijät>.

- 17 Erkki: nii.
 18 Sanna: jotka on ninku [samalla [tasolla]
 19 Sini: [(-)]
 20 Erkki: [samassa] tasolla niin. (.) ne
 21 suvaitsisivat, (0.4) [paremmin]
 22 Sanna: [nii että he] suvaitsevat ↑paremmin.
 23 Erkki: joo.
 24 Sanna: koska (.) ja se johtuu siitä että ollaan konkreettisesti
 25 kuljetaan samalla tasolla samoissa tehtävissä.
 26 Erkki: nii. (-) se kielii siitä mitä (-) että ne haluaa pelata
 27 va[rman päälle.]
 28 Sanna: [niin varman] päälle eli eli työnantajat haluavat .hh ööh siis
 29 ihmisjä joilla ei ole mitään ongelmia eikä eikä eikä huolia eikä
 30 murheita eikä ei ei lapsia eikä eikä .hh vanhuksia eikä
 31 [eikä eikä vanhempia] sisaruksia
 32 Erkki: [eikä tule raskaaksi]
 33 Sanna: >eikä tule raskaaksi< ei[kä,]
 34 Sini: [täy]s teho päällä. heh heh
 35 Sanna: täys teho päällä et vaan kakskytvuotiaana niillä on .hh
 36 kahdenkymmeneviiden vuoden työkokemus ja ja puhuvat €kymmentä
 kieltä€
 37 .hh j(h)a osaavat myyä €itsensä ka- tota heh heh vaikka kuinka moneen
 38 tehtävään€. (.) eli toi kertoo pikkasen siitä. (-) siitä tuo
 39 €t(h)önantajien hh näkemys tuossa hhh .hh hhh€
 40 ((Sini ja Elisa nyökkäilevät.))

Rivillä 9 yksi osallistujista, Sanna, kommentoi esitettyä virikemateriaalia arvioivalla vuorolla, kuvaten esitettyjä prosentteja ”mielenkiintoisiksi”. Samalla hän topikalisoii eron työnantajien ja työntekijöiden vastausten välillä: nimenomaisesti työnantajista suurin osa on sitä mieltä, että työntekijän mielenterveysongelmat vaikuttavat koko työyhteisöön. Sen sijaan muut työntekijät, joihin Sanna viittaa kategorialla ”kollegat”, eivät ota asiaan yhtä jyrkkää kantaa. Sannan vuoroa seuraavan lyhyen tauon (r. 12) jälkeen Erkki vastaa samanmielisyyttä ennakoivalla vuorolla (r. 13), joka jää kuitenkin kesken Sannan jatkaessa päällekkäispuhuntana oman näkemyksensä esittämistä. Riveillä 14–16 Sanna tähdentää, että työntekijöiden luulisi odotuksenmukaisesti olevan niitä, joihin työyhteisössä esiintyvät mielenterveysongelmat eniten vaikuttavat. Erkki osoittaa samanmielisyyttä (r. 17), ja Sannan tarkentaessa työntekijöiden olevan ”samalla tasolla” (r. 18) hän osoittaa ymmärrystä toistamalla Sannan vuoron keskeisen sisällön (*samassa tasolla nii*, r. 20).

Yhteisesti tuotettu vuoro rakentaa Sannan ja Erkin välille voimakasta yksimielisyyttä (Lerner 2002). Puheen sisällön suhteen Erkki vaikuttaa kuitenkin ymmärtäneen Sannan hieman väärin: Erkki puhuu työntekijöiden suvaitsevaisuudesta konditionaalimuodossa (*suvaitsisivat*, r. 21), jonka Sanna korjaa indikatiivimuotoon (*suvaitsevat*, r. 22). Tämä kertoo siitä, että Erkki on todennäköisesti ymmärtänyt Sannan ajatuksenjuoksun jopa päinvastoin kuin Sanna. Vaikkei vuorovaikutuksessa esiintyvä rakenteellinen samanmielisyyks näin ollen annakaan koherenttia kuvaa siitä

sisällöstä, jonka ympärille samanmielisyyden kietoutuu, oleellista on, että Erkki ja Sanna rakentavat yhteistoiminnallisesti tulkinnan, jonka mukaan mielenterveysongelmien työyhteisövaikutusten havaitsemisessa tai havaitsemattomuudessa on itseasiassa kyse suvaitsevaisuudesta tai suvaitsemattomuudesta. Näin tehdessään osallistujat hyödyntävät ja uudelleen tuottavat kulttuurissamme tunnistettavaa, erilaisuuden hyväksymistä korostavaa diskurssia. Työntekijät kulkevat kollegiaalisesti toistensa rinnalla, ”samalla tasolla samoissa tehtävissä” (r. 24–25).

Rivillä 26 Erkki vaihtaa näkökulmaa työntekijöiden suvaitsevaisuuden käsittelystä työnantajien suvaitsemattomuuteen, todeten työnantajien haluavan ”pelata varman päälle”. Sanna tarttuu tähän välittömästi. Hän toistaa sanat ”varman päälle” ja eksplikoi työnantajien asenteen: työntekijöiksi ei haluta ihmisiä, joilla on minkäänlaisia ongelmia (r. 28–31). Erkki ja Sanna yhteisesti kuvaavat työnantajan näkökulmasta ongelmalliseksi kuvittelemiaan työntekijöitä, mihin nyt myös Sini yhtyy todeten naurahtaen, että työntekijöiksi odotetaan niitä, joilla on ”täys teho päällä” (r. 34). Tämäkin kuvaus tuotetaan yhteistoiminnallisesti ikään kuin yhtenä laajana puheenvuorona (Lerner 2002). Sanna jälleen toistaa Sinin ajatuksen ja ryhtyy kuvaamaan humoristiseen sävyyn, millainen tarkalleen ottaen tällainen ”täystehoinen” työntekijä olisi (r. 35–39). Näin osallistujat yhteistoiminnallisesti ironisoivat markkinavoimien kapitalistista diskurssia ja asettuvat sitä vastaan. Ahdasmielisen, rahanahneen työnantajan kategoriaan kiinnittyvät merkitykset ovat ryhmäläisille selkeästi tunnistettavia. Niin Sini kuin Elisakin, jotka muutoin ovat olleet katkelman ajan hiljaa, nyökyttelevät ja osoittavat samanmielisyyttä myös kasvojen ilmeillään. Tämän kategorian kautta Mielenterveysbaromentin sinänsä neutraalit tulokset rakentuvat ryhmäläisten vuorovaikutuksessa voimakkaan moraaliseksi ja ideologiseksi. Työnantajien suhteellisen suuri samanmielisyyden mielenterveysongelmien työyhteisövaikutuksia esittävän väittämän kanssa näyttäytyy tästä näkökulmasta yhtä epäreiluna asiana kuin ihmisen normaaliin elämäntapaan liittyvien asioiden, kuten lasten hankinnan, kieltäminen.

Otteen loppuosa kertoo siis ryhmäläisten vahvasta ryhmäkonsensuksesta. Yhteisesti tuotettu puheenvuoro ja runsas päällekkäispuhunta, jossa puhujat peilaavat tarkasti toistensa puheen sisältöjä, toimivat voimakkaana viestinä puhujien jakamista, asiaa koskevista mielipiteistä ja ennakkokäsityksistä. On ikään kuin erimielisyyden mahdollisuutta ei edes olisi. Huomionarvoista on, että tässä tilanteessa tällainen voimakas yksimielisyys syntyi siitä huolimatta, että sen rakentaminen lähti alun perin liikkeelle väärinkäsityksestä koskien samanmielisyyden asiasisältöä. Vuorovaikutuksellisesti rakentunut samanmielisyyden toimi näin katalysaattorina edesauttamassa myös sisällöllisen samanmielisyyden löytymistä. Yksimielisyys on preferoitua, ja sen tuottamiseksi ryhmäläiset hyödynsivät kulttuurisesti tunnistettavia kategorioita ja merkityssysteemejä joustavasti.

4.2 Erimielisyys: vuorovaikutuksen dynamiikka ja kulttuuriset resurssit

Eräissä toisessa tutkimuksessamme (Stevanovic & Weiste 2017) tarkastelimme keskustelunanalyttisiin datasessioihin liittyviä julkilausumattomia normeja ja ihanteita ekspertti- ja noviisitutkijoiden muodostamissa fokusryhmissä. Tässäkin tutkimuksessa käytimme fokusryhmäkeskustelujen ohjaamiseen virikemateriaalia – äänitalennettuja aitoja vuorovaikutustilanteita keskustelunanalyttisistä datasessioista – pyytäen ryhmäläisiä vapaasti refleктоimaan kuulemaansa.

Keskustelunanalyttisessä datasessiossa ideana on, että kaikki paikallaolijat yhdessä tuottavat analyysia kulloinkin käsiteltävänä olevasta vuorovaikutuskatkelmasta. Noviisiryhmän jäsenet nostivat kuitenkin keskustelussaan esiin sen ikävän mahdollisuuden, että jonkun osallistujan analyttiset havainnot saatetaan jättää huomiotta. Ote 2 havainnollistaa tätä näkökulmaa. Ennen otteen alkua yksi osallistujista, Kia, on kertonut tilanteista, joissa hänen puheenvuoronsa jälkeen on datasessiossa oltu aivan hiljaa. Tilanteesta ei kuitenkaan Kian omien sanojen mukaan jäänyt hänelle ”traumaa”, koska muut olivat kuitenkin nyökkäilleet tai katsoneet litteraattia miettivän näköisinä. Hetkeä myöhemmin Tua toteaa olevan paljon parempaa, jos oma puheenvuoro tulisi täysin sivuutetuksi (r. 1–2).

OTE 2. Keskustelunanalyysin noviisien haastattelu 30:18.

- 01 Tua: jos ois <täysin hiljaista> eikä kukaan #ninku
 02 kiinnittäis mitää huomioo# ni ois se sjt vähän ninku,
 03 Kia: nii,
 04 (.)
 05 Kia: ehkä se vois olla vähän joo €rankkaa juu€ [heh
 06 Tua: [€nii€ heh
 07 (.)
 08 Tua: mut ei, (0.2) ei mun mielest sellasta ninku (.) tapahdu.
 09 Kia: ei.
 10 (6.0)
 11 Eli: ehkä siin k_ieroksen aikana välil just just joka
 12 aiheutuu siitä et kaikkien on pakko sanoo jotain ni
 13 välil just tuntuu että, (0.4) et se mitä ite sanoo
 14 nii et kukaan ei ninku kato kukaan ei nyökytä
 15 ku kaikki miettii sitä omaa
 16 Kia: mm
 17 Eli: seuraavaa juttuaan ni sit siin tulee ehkä välillä
 18 semmonen ninku, (0.7) heh et €k(h)etään ei k(h)iinnosta.€
 19 Kia: [mm,]
 20 Tua: [nii,]
 21 Mia: [nii] ja sit toisinpäin myös jotenki sillai et jos mä nään
 22 et joku (.) Terttu siellä ninku [nyö]kytteele ja [hymyilee]
 23 Eli: [nii], [j(h)oo.]
 24 Mia: ni mä oon ihan sillai et j_es heh ((kaikki yhtyvät nauruun))

Kia yhtyy Tuan näkemykseen toteamalla hänen kuvaamansa tilanteen kiel-
tämättä ”rankaksi” (r. 3 ja 5). Kia esittää samanmielisen kannanottonsa kuitenkin
huvittuneena implikoiden, että kyse on lähinnä hypoteettisesta kauhuskenaariosta.
Tällaisen implikaation kanssa samansuuntaisesti Tuo toteaakin, ettei tällaista tapah-
du (r. 8), ja Kia yhtyy välittömästi näkemykseen (r. 9). Näin Kia ja Tuo yhteisesti raken-
tavat käsitystä, jonka mukaan osallistujien responssin puutteesta valittaminen on
joko täysin aiheetonta tai merkki sellaisesta ylisensitiivisyydestä, joka kuvaa mität-
tömistä asioista traumatisoituneita ihmisiä (huom. Kian aikaisempi puhe kokematta
jääneistä ”traumoistaan”). Tätä käsitystä vasten muodostuu sosiaalisesti ongelmalli-
seksi toiminnaksi todeta, että piinallisia datasessiohiljaisuuksia on olemassa. Hetken
päästä Eli tekee kuitenkin juuri näin: hän toteaa, että datasessioissa todella tapahtuu
toisten esittämien huomioiden täydellistä sivuuttamista, mutta hän esittää käytök-
selle legitiimin syyn: kukin keskittyy niin kovasti omiin sanomisiinsa, ettei voimava-
roja riitä muiden kuuntelemiseen (r. 11–15, 17–18).

Esimerkissä Eli ammentaa kulttuurisesti tunnistettavasta, ihmisen yleistä ego-
sentrisyyttä korostavasta merkityssysteemistä, ja ihmisydestään johtuen myös Eli
tulee käytännössä asemoiduksi samalle viivalle potentiaalisten traumojen aiheut-
tajien kanssa. Näin Eli tehokkaasti välttää tuottamasta itseään kategorian ”muiden
käytöksestä traumatisoitunut yliherkkä” edustajana, vaikka hän toteaakin ongel-
mien olemassaolon. Vaikka Elin kuvaus datasessioon osallistujien käyttäytymisestä
on sävyiltään kielteinen, hän kuitenkin pehmentää sitä käyttämällä sanoja *ehkä* (r. 11)
ja *välillä* (r. 11, 13, 17) sekä tuottamalla kuvauksensa kielteisimmän ilmauksen *ketään
ei kiinnosta* viiveellä ja nauraen vaivautuneesti (r. 18). Tämä osoittaa, että myös Eli
itse suuntautuu kuvaukseensa vuorovaikutuksellisesti ongelmallisena (Pomerantz
1984a; Potter & Hepburn 2010).

Kia ja Tuo yhtyvät Elin näkemykseen minimaalisesti (r. 16, 19–20). Mia sen si-
jaan kääntää Elin näkökulman tasan päinvastaiseksi viittaamalla kokemuksiinsa, jois-
sa muut datasessioon osallistujat, kuten eräs Terttu-niminen professori, *ovat* nyök-
källleet ja hymyilleet vastauksena Mian analyttisiin huomioihin (r. 21, 22, 24). Näin
toimiessaan Mia ammentaa diskurssista, jossa ihminen näyttäytyy prososiaalisena,
toisten ihmisten tunnustusta kaipaavana olentona, samalla kun hänen raportoi-
miensa kokemusten positiivisuus implikoi, ettei tällaisessa sosiaalisessa sensitiivisyy-
dessä ole kuitenkaan kysymys muiden käytöksen aiheuttamasta traumatisoitumi-
sesta. Näin Mia onnistuu yhdistämään toisiinsa yhtäältä Kian ja Tuan myönteisen
datasessiovuorovaikutuksen kuvauksen ja toisaalta Elin implikoiman näkemyksen
siitä, että on normaalia myös olla jossain määrin sensitiivinen toisten ihmisten käyt-
tämisenessä ilmenevälle välinpitämättömyydelle. Mian kuvaus on vuorovaikutuk-
sellisesti ongelmaton, mistä kertovat muiden ryhmäläisten vapautuneesti nauraen
tuottamat samanmielisyyden ilmaukset (r. 23–24).

Koska datasessioiden yleinen normi on toivottaa kaikkien osallistujien analyttiset havainnot tervetulleiksi, fokusryhmien jäsenten vaikutti olevan vaikeaa puhua tilanteista, joissa näin ei tapahtunut. Kuitenkin siinä missä noviisiryhmässä pahimpana skenaariona mainittiin täydellinen vaikeneminen, eksperttiryhmässä tuotiin esiin myös avoimen konfliktin mahdollisuus. Silti muiden ryhmäläisten vaisu reagointi aiheeseen implikoi, etteivät tällaiset tilanteet ehkä kuitenkaan ole data-sessiovuorovaikutukselle kovin leimallisia ja ettei omien eriävien mielipiteiden esiin tuomisesta pidättäytyminen ainakaan ole aihe, josta on syytä tehdä numeroa. Tällainen suuntautuminen tulee esiin otteessa 3, jonka alussa yksi keskustelunanalyysin ekspertti, Ani, kuvaa omia negatiivisia datasessiokokemuksiaan (r. 1–7).

OTE 3. Keskustelunanalyysin eksperttien haastattelu 37:38.

- 01 Ani: must tuntuu et mä ainaki on saanu silleen takkiini
 02 et jo- (.) joku suunnilleen huutaa et
 03 ei noin tai .hh (.) ei se noin mee.
 04 (0.5)
 05 Ani: et
 06 (0.4) ((Ani pudistelee päätään.))
 07 Ani: et se kuulostaa kauheen pa[halta.]
 08 Mai: [°mm°,]
 09 (0.2)
 10 Kaj: m[m,]
 11 Ani: [et]tä tota, (0.5) antaa sen sit mennä.
 12 (.)
 13 Ani: et jos joku, (0.4) .hh sanoo jotain tyhmää niin ei siihen
 14 tartte puuttua.
 15 (0.5)
 16 Ani: silleen et että tällanen ninku kilpailumentaliteetti
 17 kilpailuahan sekin on et sanoo ne kolme pointtia heti.
 18 (0.5)
 19 Ani: että tä- tää ei oo kilpailua kun tää on ninku yhteistyötä.
 20 Mai: mm,
 21 Kaj: mm,

Riveillä 1–3 Ani kuvailee datasessiokokemustaan, jossa hänen analyttisiin huomioihinsa oli vastattu kielteisellä kommentoinnilla, jopa huutamisella, ja josta hän kertoo loukkaantuneensa (*oon saanu silleen takkiini*, r. 1). Tämän jälkeen Ani arvostelee tällaista käytöstä: hän keskeyttää puheensa, pudistaa päätään ja tuottaa kriittisen arvion (*kuulostaa kauheen pahalta*, r. 7), johon Mai ja Kaj liittyvät vain minimaalisesti (*mm*, r. 8, 10). Ani jatkaa kerrontaansa toteamalla, että vaikka joku sanoisi ”jotain tyhmää”, ei sellaiseen tarvitse puuttua, vaan sen voi ”antaa sit mennä” (r. 11–14). Toisin sanoen ketään ei tulisi suoraan haastaa asiaankuulumattomista tai vääränlaisista analyttisistä huomioista, vaan ne voisi ennemmin jättää vain huomiotta. Kiinnostavasti Anin kuvaus normatiivisesti ihanteellisesta tavasta hallita erimielisyyksiä on

lopputulokseltaan sisällöllisesti yhteneväinen noviisien mainitseman kauhuskenaa-
rion kanssa, jossa analyttiset havainnot kuitataan hiljaisuudella. Käsitksemme mu-
kaan tämä eroavaisuus noviisi- ja eksperttiryhmien välillä kertoo monia asioita tiede-
yhteisöön sosiaalistumisen prosesseista (ks. Stevanovic & Weiste 2017). Toisaalta Ani
kuitenkin korostaa tarvetta suojella ihmisiä muiden erimielisyyden ilmauksilta. Näin
ollen Ani itse onkin vaarassa tulla implisiittisesti kategorisoiduksi muiden ihmisten
käytökselle ylisensitiiviseksi yksilöksi, joka – noviisiryhmässä esitettyjä termejä hyö-
dyntäen – ”traumatisoituu” helposti.

Anin kuvaus saa vain vähän vastakaikua muilta. Vastavuoroisuuden puute voi
osittain johtua tavasta, jolla Ani muotoilee valituksensa: otteen alussa oleva ”tyhmä”
henkilö on Ani itse. Vaikka Ani myöhemmin muuttaa perspektiivin kolmanteen per-
soonaan (*joku sanoo jotain tyhmää*, r. 13), saattaisi samanmielisyys Anin näkemyksen
kanssa implikoida samanmielisyyttä myös Anin alkuperäisen itsemoitteen kanssa
(ks. Pomerantz 1984a). Toinen syy responsin puutteeseen saattaa olla myös aiheen
vaikeus itsessään: on ongelmallista puhua datasesessiovuorovaikutuksesta kriittisesti
niiden kollegoiden kanssa, joiden kanssa on istuttu samoissa datasesessioissa monet
kerrat. Lisäksi sikäli kuin toisten käyttäytymiselle ylisensitiivisen hysteerikon kate-
goria voidaan laajemminkin nähdä välttämisen arvoisena, on ymmärrettävää, että
puhujan ”takkiin saamisen” kokemuksen jakamisesta halutaan pidättäytyä. Huomi-
onarvoista onkin, että vuorovaikutussekvenssi saadaan vietyä päätökseen vasta, kun
Ani muuttaa näkökulmaansa. Ensin hän valittaa ”kilpailullisesta mentaliteetista”, jol-
loin osallistujat saattavat sanoa kaikki analyttiset havaintonsa heti (r. 16–17), mutta
tämäkin valitus tulee vastaanotetuksi hiljaisuudella. Vasta kun Ani toteaa, että data-
sessioiden tulisi kilpailun sijaan olla *yhteistyötä* (r. 19), muut ilmaisevat olevansa Anin
kanssa samoilla linjoilla (*mm*, r. 20–21). Reaktio kertoo niistä itsestään selvästi posi-
tiivisista, moraalisesti korkea-arvoisista merkityksistä, joita ”yhteistyöhön” toiminnan
kategoriana kiinnittyy.

Esimerkki havainnollistaa ryhmän keskinäisen vuorovaikutusdynamiikan vai-
kutusta siihen, millaisiin kulttuurisiin resursseihin ryhmäläiset tukeutuvat näkemys-
tensä ymmärrettäväksi tekemisessä. Vastavuoroisuuden puutteen vallitessa respons-
sin hakeminen voi johtaa puhujan vaihtamaan näkemystensä painopisteitä ja niiden
tueksi ammenettavia kulttuurisia kategorioita ja merkityssysteemejä moneen ker-
taan. Samalla vuorovaikutuksen dynamiikka kuitenkin tuottaa ja uusintaa omanlais-
taan normatiivisuutta. Tässä tapauksessa ryhmäläiset – kaikki keskustelunanalyysin
asiantuntijoita – tuottivat keskustelunsa metatasolla kaiken aikaa myös implisiittistä
kuvausta siitä, millaista keskustelunanalyttikoiden yhteisön jäsenten keskinäisen
vuorovaikutuksen tulisi olla. Niistä näkemyksistä ollaan hiljaa, joihin ei voida yhtyä,
ja siihen tartutaan, mihin voidaan yhtyä. Sama ihanne, jonka Ani nosti puheen si-
sällön tasolla eksplisiittisesti esiin, tuotettiin tilanteessa implisiittisesti myös vuoro-
vaikutuksen dynamiikan keinoin. On oletettavaa, että erityisen voimakkaita moraa-

liodotuksia on läsnä erityisesti tällaisessa implisiittisessä, normatiivisesti oikeanlaisen keskusteluanalyytikon kategorian tuottamisessa.

5 Loppupäätelmät

Tässä artikkelissa olemme esitelleet lähestymistavan, jossa fokusryhmäaineistojen analyysiin yhdistetään metodisia työkaluja fokusryhmien diskursiivisesta tutkimuksesta ja keskusteluanalyysistä. Olemme toisin sanoen pohtineet mahdollisuuksia operoida keskustelun sisällön ja vuorovaikutusdynamiikan välimaastossa. Tällaisia pyrkimyksiä on viime vuosina esiintynyt monilla muillakin keskustelun tutkijoilla (ks. esim. Wilkinson & Kitzinger 2003; Halkier 2010; Lindegaard 2014). Vaikka vuorovaikutusilmiöiden ymmärtämiseksi onkin tarkasteltava meneillään olevaa toimintaa ja sitä, kuinka osallistujien lausumat yhtäältä rakentavat toimintaa ja toisaalta rakentuvat suhteessa siihen, tämä ei yksinään riitä. Vuorovaikutusaineiston kokonaisvaltainen analyysi edellyttää myös keskittymistä siihen, kuinka vuorovaikutustilanteen ulkopuolisesta maailmasta ammentavat kulttuuriset resurssit, kuten kategoriat ja merkityssysteemit, kietoutuvat osallistujien argumentaatioon ja niiden sisältöihin. Samalla on kuitenkin myös muistettava, että vuorovaikutustilannetta edeltävä ja sitä ympäröivä maailma on jotakin sellaista, joka näyttäytyy tutkijalle vain ja ainoastaan keskustelutilanteen paikallisen sosiaalisen toiminnan rakentumisen kautta.

Fokusryhmäkeskustelujen nauhoitukset tarjoavat siis rikkaan ja monipuolisen aineiston sosiaalisen todellisuuden ylläpitämisen prosessien tutkimiseen. Aineiston tuottamisen ensimmäinen edellytys luonnollisesti on, että osallistujat saadaan puhumaan keskenään. Luontevan keskustelun syntymiseen vaikuttaa osallistujien määrä (ks. Krueger 1994), mutta kokemuksemme mukaan myös se, että ryhmäläisillä on jonkinlainen jaettavissa oleva kokemus haastattelun kohteena olevasta asiasta. Samalla on toki hyvä, että haastateltavat pystyvät tuomaan tutkittavaan asiaan erilaisia näkökulmia (Valtonen 2005).

Tässä artikkelissa ehdottamamme tapa käyttää virikemateriaaleja ryhmäläisten keskustelun synnyttämiseen toimii kokemuksemme mukaan hyvin. Erityisen suositeltavia virikkeet ovat silloin, kun tutkija pyrkii saamaan tietoa ryhmäläisten jakamista käsityksistä ja normatiivisista odotuksista. Monet virikemateriaalit ovat omiaan provosoimaan arvioivia kannanottoja suhteessa siihen, kuinka tunnistettavia, yllättäviä, tavanomaisia tai harvinaisia virikemateriaalin esille tuomat näkökohdat ovat. Virikemateriaalien provosoimat, arvioivat puheenvuorot tarjoavat muille ryhmäläisille tilaisuuden ilmaista samanmielisyyttään puhujan kanssa. Ryhmäläisten reaktiot tai niiden puute, antavat näin ollen haastattelukysymyksiin verrattuna tutkijalle varsin suoran keinon päästä kiinni siihen, missä määrin erilaiset käsitykset ovat ryhmäläisten kesken jaettuja. Samalla tietenkin myös ne hetket, jolloin edellisen virikeaineiston esittämisestä on kulunut jo jonkin aikaa ja keskustelu etenee spontaan-

nisti, antavat erityisen arvokasta tietoa osallistujille itselleen tärkeistä asioista. Sikäli kuin ryhmänvetäjä jättää ryhmäläisille vastuun keskustelun eteenpäin viemisessä ja ryhmäläisetkin suhtautuvat haastattelijaan ainoastaan virikkeiden vaihtajana, edellä mainittuja hetkiä saattaa olla keskustelussa hyvinkin paljon. Lisäksi virikemateriaalien käyttö antaa tutkijalle mahdollisuuden ”vakioida” omaa osallistumistaan tutkimukseen liittyvien fokusryhmäkeskustelujen sarjassa huomattavasti tehokkaammin kuin ääneen esitettyjen haastattelukysymysten avulla. On kuitenkin tärkeä muistaa, että tässäkin tapauksessa fokusryhmän vetäjä väistämättä antaa nonverbaalilla viestinnällään palautetta ryhmäläisille, mistä on syytä olla tietoinen analyysiä tehdessä.

Ehdottamassamme lähestymistavassa fokusryhmäaineistojen diskursiiviseen tutkimukseen huomion pääkohde on olemassa oleva, vuorovaikutustilannetta ympäröivä sosiaalinen maailma, jota rakennetaan sosiaalisten käytänteiden kautta. Tavoitteena on kuitenkin tarkastella ryhmäläisten puheen merkityssisältöjä siten, että myös vuorovaikutuksen omat lainalaisuudet tulevat analyysissä riittävässä määrin huomioiduksi. Tällaisessa tutkimusotteessa, jossa yhdistetään diskursiivisen ja keskustelunanalyttisen tutkimustavan työkaluja, on haasteena pitää tutkimuksen kohteena oleva ilmiö riittävän fokuksituna. Vuorovaikutustilanteiden moninaisuus tarjoaa lukemattomia yksityiskohtia, joihin analyysivaiheessa voisi olla kiinnostavaa tarttua, ja tutkija voikin ikään kuin hukkoa näiden yksityiskohtien erittelemiseen. Lisäksi sosiaalisten käytänteiden näkökulmasta myös monenlaiset keholliset ja mentaaliset toiminnot, materiaaliset artefaktit ja niiden käyttäminen sekä osallistujien entuudestaan omaksuma tiedollinen ja taidollinen ymmärrys liittyvät siihen samaan laajaan kudelmaan (Reckwitz 2002: 249–50), johon tässä artikkelissa käsitellyt kulttuuriset resurssit, kategoriat ja merkityssysteemit sekä vuorovaikutusdynamikan säännönmukaisuudet kytkeytyvät. Vaikka yhden tutkijan lienee mahdotonta ottaa kaikkia sosiaalisten käytänteiden elementtejä omassa analyysissään tasapuolisesti huomioon, toiveenamme on diskursiivisen tutkimuksen eri suuntausten välisen vuoropuhelun edistäminen tavalla, joka edistää kokonaisvaltaisen ymmärryksen saavuttamista sosiaalisen todellisuuden luonteesta ja sen ylläpitämisen mekanismeista.

Kirjallisuus

- Agar, M. & J. MacDonald 1995. Focus groups and ethnography. *Human Organization*, 54 (1), 78–86. <https://doi.org/10.17730/humo.54.1.x102372362631282>.
- Antaki, C. & M. Rapley 1996. “Quality of life” talk: the liberal paradox of psychological testing. *Discourse and Society*, 7 (3), 293–316. <https://doi.org/10.1177/0957926596007003002>.
- Benwell, B. & E. Stokoe 2006. *Discourse and identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Berger, P. L. & T. Luckmann 1967. *The social construction of reality*. London: Allen Lane.
- Bloor, M., J. Frankland, M. Thomas & K. Robson 2001. *Focus groups in social research*. London: Sage.

- Clift, R. 2016. *Conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Duggleby, W. 2005. What about focus group interaction data? *Qualitative Health Research*, 15 (6), 832–840. <https://doi.org/10.1177/1049732304273916>.
- Edley, N. 2001. Analysing masculinity: interpretative repertoires, ideological dilemmas and subject positions. Teoksessa M. Wetherell, S. Taylor & S. J. Yates (toim.) *Discourse as data: a guide to analysis*. London: Sage, 198–228.
- Edley, N. & M. Wetherell 1997. Jockeying for position: the construction of masculine identities. *Discourse and Society*, 8 (2), 203–217. <https://doi.org/10.1177/0957926597008002004>.
- Edwards, D. & J. Potter 1992. *Discursive psychology*. London: Sage.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fern, E. F. 2001. *Advanced focus group research*. London: Sage.
- Foucault, M. 2005. *Tiedon arkeologia*. Tampere: Vastapaino.
- Frith, H. & C. Kitinger 1998. "Emotion work" as a participant resource: a feminist analysis of young women's talk-in-interaction. *Sociology*, 32 (2), 1–22. <https://doi.org/10.1177/0038038598032002005>.
- Grønkvær, M., T. Curtis, C. de Crespigny & C. Delmar 2011. Analysing group interaction in focus group research: impact on content and the role of the moderator. *Qualitative Studies*, 2 (1), 16–30. <https://doi.org/10.1515/atd-2015-0068>.
- Halkier, B. 2010. Focus groups as social enactments: integrating interaction and content in the analysis of focus group data. *Qualitative Research*, 10 (1), 71–89. <https://doi.org/10.1177/1468794109348683>.
- Hollander, J. A. 2004. The social context of focus groups. *Journal of Contemporary Ethnography*, 33 (5), 602–637. <https://doi.org/10.1177/0891241604266988>
- Holstein, J. A. 1993. *Court-ordered insanity: interpretive practice and involuntary commitment*. New York, NY: Aldine de Gruyter.
- Hyvärinen, M. & V. Löyttyniemi 2005. Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa J. Ruusuvoori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 189–222.
- Jayyusi, L. 1984. *Categorization and the moral order*. London: Routledge.
- Juhila, K., A. Jokinen, & E. Suoninen 2012. Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Kategoriat, kulttuuri ja moraalit: johdatus kategoria-analyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.
- Jokinen, A., K. Juhila & E. Suoninen 2016. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Jokinen, A. & K. Juhila 2016. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: teorit, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 267–310.
- Kitzinger, J. & R. S. Barbour 1999. Introduction: the challenge and promise of focus groups. Teoksessa R. S. Barbour & J. Kitinger (toim.) *Developing focus group research: politics, theory, and practice*. London: Sage, 1–20.
- Krueger, R. A. 1994. *Focus groups: a practical guide for applied research*. London: Sage.
- Lindegaard, L. B. 2014. Doing focus group research: studying rational ordering in focus group interaction. *Discourse Studies*, 16 (5), 629–644. <https://doi.org/10.1177/1461445614538563>.
- Lerner, G. H. 2002. Turn-sharing: the choral co-production of talk-in-interaction. Teoksessa C. E. Ford, B. A. Fox & S. A. Thompson (toim.) *The language of turn and sequence*. Oxford: Oxford University Press, 225–256.

- Madriz, E. 2000. Focus groups in feminist research. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.) *Handbook of qualitative research*. London: Sage, 835–851.
- Mazeland, H. & P. ten Have 1996. Essential tensions in (semi-)open research interviews. Teoksessa I. Maso & F. Wester (toim.) *The deliberate dialogue: qualitative perspectives on the interview*. Brussels: VUB University Press, 87–113.
- Morgan, D. L. 2010. Reconsidering the role of interaction in analyzing and reporting focus groups. *Qualitative Health Research*, 20, 718–722. <https://doi.org/10.1177/1049732310364627>.
- Myers, G. 1998. Displaying opinions: topics and disagreement in focus groups. *Language in Society*, 27, 85–111. <https://doi.org/10.1017/S0047404500019734>
- Mäntyranta, T. & M. Kaila 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. *Duodecim*, 124, 1507–1513.
- Onwuegbuzie, A. J., W. B. Dickinson, N. L. Leech & A. G. Zoran 2009. A qualitative framework for collecting and analyzing data in focus group research. *International Journal of Qualitative Methods*, 8 (3), 1–21. <https://doi.org/10.1177/160940690900800301>.
- Pietilä, I. 2010. Ryhmä- ja yksilöhaastattelujen diskursiivinen analyysi: kaksi aineistoa erilaisina vuorovaikutuksen kenttinä. Teoksessa J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 212–241.
- Pietilä, I. 2017. Ryhmäkeskustelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 111–130.
- Pomerantz, A. 1984a. Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa J. Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.) *Structures of social action: studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 57–101.
- Pomerantz, A. 1984b. Pursuing a response. Teoksessa J. Maxwell Atkinson & John Heritage (toim.) *Structures of social action: Studies in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 152–164.
- Potter, J. & A. Hepburn 2010. Putting aspiration into words: 'laugh particles', managing descriptive trouble and modulating action. *Journal of pragmatics*, 42 (6), 1543–1555. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2009.10.003>.
- Potter, J. & M. Wetherell 1987. *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Puchta, C. & J. Potter 2002. Manufacturing individual opinions: market research focus groups and the discursive psychology of evaluation. *British Journal of Social Psychology*, 41, 345–363. <https://doi.org/10.1348/014466602760344250>.
- Puchta, C. & J. Potter 2004. *Focus group practice*. London: Sage.
- Pynnönen, A. 2013. *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Working Paper N:o 379. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu.
- Rapley, M. & C. Antaki 1998. "What do you think about...?": generating views in an interview. *Text*, 18 (4), 587–608. <https://doi.org/10.1515/text.1.1998.18.4.587>.
- Rapley, T. 2001. The art(fulness) of openended interviewing: some considerations on analysing interviews. *Qualitative Research*, 1 (3), 303–323. <https://doi.org/10.1177/146879410100100303>.
- Rapley, T. 2004. Interviews. Teoksessa C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium & D. Silverman (toim.) *Qualitative research practice*. London: Sage, 15–33.
- Reckwitz, A. 2002. Toward a theory of social practices: a development in culturalist theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5 (2), 243–263. <https://doi.org/10.1177/13684310222225432>.
- Ruusuvuori, J. & L. Tiittula 2017. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 46–83.

- Sacks, H. 1992. *Lectures on conversation* (toim. G. Jefferson). Oxford: Basil Blackwell.
- Schegloff, E. A. 2007. *Sequence organization in interaction: a primer in conversation analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sidnell, J. 2010. *Conversation analysis: an introduction*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Smithson, J. 2000. Using and analysing focus groups: limitations and possibilities. *International Journal of Social Research Methodology*, 3 (2), 103–119. <https://doi.org/10.1080/136455700405172>.
- Stevanovic, M. & C. Lindholm (toim.) 2016. *Keskustelunalyysi. Kuinka tutkia sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta*. Tampere: Vastapaino.
- Stevanovic, M. & E. Weiste 2017. Conversation analytic data session as a pedagogical institution. *Learning, Culture, and Social Interaction*, 15, 1–17. <https://doi.org/10.1016/j.lcsi.2017.06.001>.
- Sulkunen, P. 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.
- Törrönen, J. 2017. Virikehaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino, 233–255.
- Valtonen, A. 2004. *Rethinking free time: a study on boundaries, disorders, and symbolic goods*. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-236. Helsinki: Helsinki School of Economics.
- Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 223–263.
- Vataniemi, A. 2014. *Responding in overlap: agency, epistemicity and social action in conversation*. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto, Suomen kielen suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Wilkinson, S. 1998. Focus groups in health research exploring the meanings of health and illness. *Journal of Health Psychology*, 3 (3), 329–348. <https://doi.org/10.1177/135910539800300304>.
- Wilkinson, S. & C. Kitzinger 2003. Constructing identities: a feminist conversation analytic approach to positioning in action. Teoksessa R. Harré & A. Moghaddam (toim.) *The self and others: positioning individuals and groups in personal, political and cultural contexts*. New York, NY: Praeger/Greenwood, 157–180.
- Wight, D. 1994. Boys' thoughts and talk about sex in a working-class locality of Glasgow. *Sociological Review*, 42 (4), 702–737. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1994.tb00107.x>.

Liite: Litterointimerkit

[]	päällekkäispuhunta
(.)	0.2 sekuntia lyhyempi hiljaisuus
(0.6)	hiljaisuus sekunteina
.hh	sisäänhengitys
hh	uloshengitys
€sana€	puhuttu hymyilevällä äänellä
#sana#	puhuttu narisevalla äänellä
sa(h)na	nauria sanan sisällä
((sana))	litteroijan selityksiä
s̄ana	äänteen painottaminen
sa-	kesken jäänyt sana
<sana>	ympäröivää puhetta hitaampi puhe
>sana<	ympäröivää puhetta nopeampi puhe
°sana°	ympäröivää puhetta hiljaisempi puhe
↑	puheäänän sävelkorkeuden nousu
,	tasainen loppusävelkulku
.	laskeva loppusävelkulku
?	nouseva loppusävelkulku

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 137–155.

Mikko T. Virtanen¹ & Liisa Kääntä²

¹University of Helsinki, ²University of Vaasa

At the intersection of text and conversation analysis: analysing asynchronous online written interaction

This paper demonstrates how two approaches from discourse studies – digital Conversation Analysis (CA) and Textual Interaction Studies (TIS) – can be used in tandem to analyse asynchronous written conversation. The main motivation for this mixed-methods approach is our observation that interaction in many asynchronous platforms, such as blogs and discussion forums, tends to be located somewhere in between the main focuses of digital CA and TIS. On the one hand, the posts in these platforms are often textually complex, multiparagraph entities. Furthermore, the opening posts usually address an imagined audience similarly to mass media texts. On the other hand, interaction within the conversation threads unfolds through the co-operation of at least two participants, and the meaning of each contribution is jointly negotiated by the participants. Our paper illustrates the benefits of combining digital CA and TIS by presenting a case analysis of one conversation thread from a Finnish book club blog.

Keywords: technology-mediated written interaction, conversation analysis, text analysis, methodology

Asiasanat: teknologiavälitteinen kirjoitettu vuorovaikutus, keskusteluanalyysi, tekstianalyysi, metodologia

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Introduction

This paper introduces a mixed-methods approach for analysing asynchronous written online conversation in the field of discourse studies. We define this type of conversation as technology-mediated interaction in which the production and reception of messages is not simultaneous and in which the conversationalists do not need to be logged on to the system at the same time. Examples of platforms that offer this type of interaction are blogs and discussion forums. Our methodology consists of, on the one hand, digitally oriented Conversation Analysis (digital CA; e.g., Giles et al. 2015) and, on the other hand, Textual Interaction Studies (TIS). Digital CA is a relatively new variant of Conversation Analysis (e.g. Schegloff 2007) and its applied approaches. TIS is an umbrella name of a field that covers the various theories and models used to analyse the dialogical phenomena of written texts, such as Rhetorical Structure Theory (Mann & Thompson 1988), Systemic-Functional Appraisal Theory (Martin & White 2005), and Hoey's (2001) social-interactive model of writing and reading.¹

Our aim is to illustrate how digital CA and TIS can be used in tandem to analyse asynchronous written conversation and, above all, to demonstrate how they can complement each other. CA was originally designed for analysis of spoken synchronous conversation, but its methods have subsequently also been applied to the analysis of (quasi-)synchronous written conversation, such as chat discussions (Garcia & Jacobs 1999). In contrast, TIS has focused on traditional written texts which are produced entirely by one participant and which are not embedded in a local sequence of communicative acts or turns.

TIS and CA have a mutual interest in analysing naturally occurring language use as a form of social action. Methodologically, both are based on a close, qualitative analysis of the interactional organisation of discourse. This distinguishes them from corpus-based approaches that put more weight on computational analysis. For example, Grieve et al. (2010) have used factor analysis to study linguistic variation between blogs. Our position on quantitative and qualitative approaches is that they are complementary and benefit from dialogue with one other. In relation to the field of pragmatics, in which the study of technology-mediated discourse has been very active, the distinctive characteristics of both CA and TIS are much more difficult to pinpoint; the borderline between the fields is fuzzy (see Herring et al. 2013).

The main motivation for our mixed-methods approach is our observation on the hybrid nature of written conversation in asynchronous online platforms such as blogs and discussion forums. On the one hand, postings in these platforms may consist of multiple sentences and even paragraphs through which a sequence of

1 We would like to thank the two anonymous reviewers for their valuable comments and suggestions.

actions is produced. During these extended sequences, interaction is advanced completely on the terms of the current participant who, in turn, needs to anticipate the reactions of the others. Furthermore, the opening posts usually address a more or less unknown and imagined audience, resembling mass media communication.

On the other hand, the threads as a whole constitute the interactional achievements of at least two participants. That is, the participants treat their postings as conversational turns that are, or should be, connected in terms of topic and line of action. In turn, these postings-as-turns implement sequentially organised courses of interaction, from local adjacency pairs to more overarching, large-scale activities. During the course of their exchange, the participants jointly construct (negotiate) the meanings of the turns and of the whole thread. In short, an analysis of this type of interaction appears to be at the intersection of CA and TIS, underlining the importance of a “bespoke” research design that respects the diversity of technology-mediated interaction (Giles et al. 2015).

Our paper illustrates the benefits of this particular mixed-methods approach by presenting a case analysis of one conversation thread from a Finnish book club blog. From a TIS perspective, we analyse how the interaction unfolds within complex, multi-unit turns. Based on their structural properties, we divide our case postings into two categories: genre-based postings and free-form (“ad hoc”) postings. Moreover, we demonstrate how TIS methods may be used to analyse the opening post as interaction between the blog host and an imagined audience.

From the perspective of digital CA, we reveal how the book club interaction is advanced in the comment postings. As departure points, we adopt the notions of sequentiality and progressivity, and we demonstrate the difference between topic-progressing comments and responding comments. The former comments contribute to the discussion on a general level, whereas the latter comments advance it in terms of reciprocal actions between specific turns (e.g. QUESTION–ANSWER). Furthermore, we demonstrate how the technological properties of our case platform reflect on the practices of commenting.

The article begins by introducing digital CA and TIS as well as our case data. Our analysis first focuses on the initiation of a conversational thread using TIS methods, and then on the responding contributions by combining CA and TIS.

2 Mixed methods for analysing asynchronous written interaction

2.1 Digital Conversation Analysis

Digital CA is a form of applied CA that focuses on the interactional dynamics of online communication. The major aim of digital CA is to explore how mediating communication technology is – and can be shown to be – relevant and consequential in the organisation of social interaction (Giles et al. 2015; Arminen et al. 2016). Interaction in digital platforms is made possible by the affordances that are available in the system – either as pre-designed or as invented by the users (Hutchby 2001).

The digital CA approach is based on principles and concepts that were invented in traditional CA but utilised and partly re-invented so as to be sensitive to the digital environment in which the interaction is embedded in. For example, previous digital CA studies have explored communication in terms of how a participation framework is constructed and maintained in video blogs (Dynel 2014) as well as how the turn-taking system functions in chats (Garcia & Jacobs 1999). Additionally, studies have illustrated how sequentiality is accomplished in different platforms, for example in SMS messaging (Hutchby & Tanna 2008) and in asynchronous digital learning forums (Kääntä & Lehtinen 2016). As Meredith and Stokoe (2014: 181), focusing on repair in chat interaction, have put it:

While the practice of message construction repair [which is not visible to the addressee] is made possible through the affordances of the online medium, it nevertheless shows how participants in written interaction are oriented to the same basic contingencies as they are in spoken talk: building sequentially organised courses of action and maintaining intersubjectivity.

Both in traditional and digital CA, interaction is considered to be progressive activity that is sequentially organized. Thus, the positioning of a turn in the ongoing conversation is “fundamental to the understanding of its meaning and to the analysis of its significance as an action” (Stivers 2013: 191), and the continuation of turn-by-turn activity is likewise fundamental to the analysis of conversational cooperation and progression (Stivers & Robinson 2006). Nonetheless, for many types of technology-mediated interaction, sequentiality and progressivity occur differently than in traditional face-to-face conversation. This has demanded methodological adjustments. Whereas traditional CA analyses sequentiality from the perspective of adjacency pairs (e.g. QUESTION–ANSWER) and activity sequences (e.g. TROUBLESTELLING–ADVICE–ACKNOWLEDGEMENT) that are produced by two or more interactants in cooperation, digital CA has begun to study sequentiality not only between turns but also within single turns (as in turn-internal CLAIM–JUSTIFICATION sequences). For example,

in discussion forums, turns are often interactionally complex, performing multiple actions of responding and/or initiating during their course (e.g. Kääntä 2016). Owing to its growing interest in multi-unit turns, digital CA resembles the TIS approach on some points (see Section 2.2).

Furthermore, digital CA has established that in written online conversation, sequentiality between turns often follows different principles than in traditional conversation. This is due to the system properties: it is often impossible for conversationalists to produce adjacency pairs so that the second pair part follows immediately after the first one, especially in multiparty conversations (Arminen et al. 2016: 296–297). Additionally, digital CA has shown that technological environments often affect preference-related issues in interaction. For example, leaving a question unanswered in an online learning environment is not usually treated as problematic (Kääntä 2016).

While adjacency is undoubtedly a relevant phenomenon for the organisation of synchronous (spoken) conversation, the organisation of asynchronous (written) conversation appears more as a loose progressive continuum (Kääntä 2016). Progressivity means that “interactants are concerned with advancing in-progress activities through sequences” (Stivers & Robinson 2006: 386). In digital CA, progressivity is further defined as the gradual continuation of the on-going activity through turn-internal moves or cross-turn moves (Kääntä 2016: 34). Progressivity refers to the continuation of activity in general, while sequentiality refers to a continuation of activity based on reciprocal actions (e.g. INVITATION–APPROVAL) that are not necessarily adjacent (*ibid.*; see also Hutchby & Tanna 2008).

In brief, the organisation of digital conversation may differ in many respects from face-to-face conversation. We agree with Arminen et al. (2016) that digitally mediated interaction should be analysed in its own right, not as a “deviation” from “ordinary” conversation. The aim of digital CA is not to reproduce the analyses on face-to-face conversation but to search for new analytic viewpoints.

2.2 Textual Interaction Studies

The analytic focus of TIS is on written, singly-constructed texts that are directed at a mass audience, examples being journalistic and administrative texts (e.g. Hoey 2001; Martin & White 2005) and social media texts (e.g. Zappavigna & Martin 2017). These types of texts are conceptualised as interactions between the writer-in-the-text and reader-in-the-text. These terms refer to discursively constructed participants who interact in the dialogical space that is created in the text. This interaction is “scripted” beforehand by the author, with recipes being the paradigm example (e.g. “1. Skin the tomatoes, 2. Cook the onion and garlic”). The longer the text is, the more the actual writer needs to anticipate the interpretations and reactions of the imagined reader(s) and advance the text accordingly (see Section 4). In addition, the actual

writer needs to take into account the imagined reader's ideology (such as the relevance of ethical eating in recipes) and prior knowledge (for example, whether the reader knows how to skin tomatoes) when creating a preferred reading position for the text. These decisions can be both unconscious (and highly conventional) or tactical. As individual readers, of course we may react to texts in many different ways and diverge from the offered reading position.²

Both synchronous and asynchronous discourse involve discourse structures that can be analysed as interactional frames. An example of a widely analysed structure in both CA and TIS is the QUESTION–ANSWER pattern. In CA, this pattern is usually analysed as an adjacency pair, produced by the cooperation of two interactants (Schegloff 2007). By contrast, it is analysed in TIS as a discourse pattern which allows the writer to introduce a topic (QUESTION) and then discuss it (ANSWER) (Mann & Thompson 1988; Hoey 2001).³ We define discourse patterns as flexible discourse resources, which can be used in many kinds of texts irrespective of their genre. Some patterns are interaction-focused (e.g. CONCESSION–CLAIM), while others concentrate more on the “ideational” organisation of texts (e.g. CAUSE–REASON). Discourse patterns may be grammatically or lexically signalled, or they may rely solely on the interdependency between the pattern and its constituent acts (see Linell 2009: 186–188).

In addition to discourse patterns, it is commonplace in TIS to study textual interaction from a genre-analytic perspective. Following Martin and Rose (2008), we define genres as discourse resources which allow the production and interpretation of discourse as culturally recognisable activity that aims at achieving a common social purpose or goal. Genres typically unfold through certain stages, but this is not mandatory (*ibid.*). Furthermore, genres may be used to organise not just entire texts and conversations but also stretches of them. For example, the internal structuring of turns in a blog conversation may draw on various genres, including arguing and storytelling genres (see sections 4 and 5.1.1). An important difference between genres and discourse patterns is that the latter are not defined in relation to social purpose. For example, questions are never asked only to obtain an answer (even though people sometimes say “just asking” as a frame for a rude or critical question). Instead, the QUESTION–ANSWER pattern is a resource to achieve an overarching local or genre-based purpose (in media texts e.g. Makkonen-Craig 2014: 105–109).

Like discourse patterns, the use of genres may be explicitly projected (e.g. “Let me tell you a **story**”). Moreover, an absence of genre-related activity may be treated as an accountable breach of shared norms (see Virtanen 2015: 64–70, 110–124). What could be far more common is that genres are used without participants explicitly

2 The notion of reader-orientation (and more generally, other-orientation) in TIS may be compared to the notion of recipient design in traditional CA (Virtanen 2015: 26).

3 In traditional CA, few studies have thus far been conducted on turn-internal discourse patterns (but see Koivisto 2012).

orienting to them. Nonetheless, what is important from a digital CA perspective is that by using the same genre as the previous participant, continuity of topic and action between turns may be signalled (see Section 5).

3 The case study: data and background

In order to illustrate the mixed-methods approach described above, we will analyse data from a Finnish blog called *Lukupiiri* (The Book Club), a literary fiction blog that was active from 2006 to 2011. It was published on the website of *Helsingin Sanomat*, Finland's most widely-read daily newspaper. The host was an ex-politician and communications consultant Kirsi Piha. Every month she selected a (recent) title and wrote a post on it. Readers could then post their comments and discuss the book. In addition to the actual book club postings, Piha posted on literature in general. The blog had on average of 3 000 readers per week and had dozens of active commentators (Ahola 2013: 91–92).

As is typical for blogs, the front page of *Lukupiiri* contained links to the latest posts in reverse chronological order. The comments to a blog post were displayed on their own page in a simple linear order. For each comment, the name of the commentator (often a pseudonym), date and time of publication were indicated. The system did not allow to post comments directly to other comments – this had to be done indirectly, by commenting on the blog post. This resulted in what is referred to as the disrupted turn adjacency (e.g. Arminen et al. 2016: 296) and users' strategies to overcome it (see Section 5.2). Screenshots of the platform are available in a master's thesis by Kokko (2013: 32–33).

Our data consist of one conversation thread from Piha's blog.⁴ We selected the data from a master corpus of a project called *Contexts of subordination* (see Visapää et al. 2014). The thread consists of a short general posting by Piha on fictional characters in general. The post is followed by 11 comments from 9 readers. One of the comments is written by Piha as a response to a comment.

We have translated the data from Finnish into English; space permits us to only show the translations. We have anonymised all the user names, including pseudonyms, except the blog host. The original Finnish data may be requested from the authors.

4 Blogs and other discussion forums are typically highly polylogal, meaning that one thread produced by the technological platform may actually consist of various smaller threads (e.g. Giles et al. 2015). Thus, a thread may be defined in either formal or interactional terms. On formal terms, our data consist of one clear-cut visual thread. On interactional terms, it is more difficult to analyse whether that thread divides into sub-threads, and if so, exactly how many sub-threads there are. However, this might not always be a relevant structural factor or distinction for the participants themselves; multiple sub-topics and lines of action may be advanced fluidly within one comment post (see Section 5.1.2).

4 Analysing the thread-initial posting

In this section, we analyse the opening post of our case thread, written by the blog host. Our aim is to demonstrate how the methods of TIS may be adopted to examine the discursive practices by which asynchronous interaction is initiated when addressing an assumed public audience. A general function of opening posts is to assign a topic or theme to the thread and the possible commentators are expected to adhere to it (Giles 2016: 486). Resembling mass media communication, these posts construe interaction between the author, construed as the writer-in-the-text, and an imagined audience, the reader-in-the-text.

As a whole, the opening of our case thread seems to take advantage of the conventions of the so-called Challenge genre, which belongs to the family of arguing genres (Coffin 2006: 83–86; Martin & Rose 2008: 118–124). These genres are used in many cultures for putting forward arguments, as well as comparing and rebutting them in (more or less) formal written interaction, such as in pedagogical discourse (Coffin 2006; Kääntä 2016).

As we observed in Section 2, it is common for many genres to unfold through certain stages. The Challenge genre has the following three conventional stages (Coffin 2006: 83–86): 1) POSITION CHALLENGED, 2) REBUTTAL ARGUMENT, and 3) ANTI-THESIS. The blog post seems to comply with these conventions rather faithfully. Thus, the first paragraph that follows the headline serves as the POSITION CHALLENGED, the second as the REBUTTAL ARGUMENT and the last one as the ANTI-THESIS. We have marked the beginnings of genre phases using grey text in the example.

1 What's the point?
 2 POSITION CHALLENGED
 3 Somebody asked me a little while ago what's the point in discussing characters in fiction and treating them as real,
 4 living people. Wondering why they did or didn't do something. Why wouldn't there be a point? Isn't that the whole
 5 point of fiction. Isn't it one of the pleasures of reading – to be able to see the world from the viewpoint of someone
 6 else. To get under the skin of a person whose situation in life is completely different from ours and to understand
 7 something.
 8 REBUTTAL ARGUMENT
 9 Conversation [and] small talk often circles around famous people from e.g. television. We talk about Idols stars,
 10 Matti Nykänen [a former skijumper] and Susan Kuronen [a short-time partner of the then prime minister of
 11 Finland]. Why does Matti drink? Why does Matti beat his wife? Why does Susan babble [about her relationship]?
 12 How did a difficult childhood affect the life an Idols star? What's the point in discussing these things, then? In what
 13 way is it more sensible than discussing characters in books? Let's be honest: there's no difference really.
 14 Celebrities are fictional characters too because we don't really know these people. We talk about them solely on the
 15 basis of a mental image created by the media. How can it be less sensible to discuss characters created by a
 16 novelist?
 17 ANTI-THESIS
 18 Oftentimes it is a more positive and fruitful way to learn things about life. And who could say that the people in
 19 fiction are not real? Right now Benjamin, Paul and Claire are walking somewhere.

EXAMPLE 1. The blog post.

The POSITION CHALLENGED phase begins with a sentence that introduces an unspecified third party who is reported to have posed a challenging question to the blogger: what is the point in discussing fictional characters and their intentions (lines 3–4). By using an indefinite pronoun, *somebody*, the blogger may be interpreted as treating the third party as a non-member of the book club and, more generally, as a person whose identity is not relevant in the situation. The reported question is elaborated in the second sentence, which is elliptical to the first one (line 4: [what’s the point in] *Wondering why they did or didn’t do something*). These two sentences introduce the topic of the blog post, which is also echoed in the headline (line 1: *What’s the point?*). The sentences may also be analysed as displaying an orientation to the general conventions of blog posting by introducing a topic which is both current and personal to the poster.

After reporting the challenging question, the blogger responds to it with a counter-challenge that poses an opposite ‘why’ question and returns the argumentative pressure back to the original questioner (line 4: *Why wouldn’t there be a point?*). The pressure is increased in the remaining sentences of the paragraph by continuing the counter-challenging. These sentences consist of negative polar interrogative clauses (*Isn’t it – –. Isn’t it – –*), which are used to take a persuasive and challenging stance: a positive (‘yes’) answer is expected from the opponent.

The second paragraph of the blog post serves as the REBUTTAL ARGUMENT phase of the Challenge genre. In the blog post, this phase argues against the inferred stance that it is more sensible to discuss celebrities than fictional characters. This stance is rebutted by expressing categorical claims which are either framed as uncontestable (lines 13: *Let’s be honest: there’s no difference really*) or justified in another clause (line 14: *Celebrities are fictional characters too because – –*). At the same time, a repeated expression of challenging questions maintains the dialogical-polemical tone set in the first paragraph (e.g. in lines 15–16: *How can it be less sensible to discuss – –?*). Finally, the last paragraph of the example serves as the ANTI-THESIS phase which puts forward the bloggers’ own, opposite opinion on the issue: fiction is a “fruitful way to learn things about life”.

At this point, it should be noted that the interaction which is construed in the blog posting is not, of course, primarily between the blogger and the third party (the “somebody”) but between the blogger and her imagined audience. This means that by challenging the third party’s claims and justifying her own viewpoint, the blogger is doing something in relation to her audience, namely construing a reader-in-the-text who needs to take sides – is s/he with the blogger or against her? Giles (2016: 489) has expressed this, following Sherif and Sherif (1969), as “one of the most effective ways of bonding a group together is to identify a common enemy”. This polarisation is constructed particularly through the repeated use of interrogative clauses which question the third-party claims and contract the dialogical space of the text (see Martin & White 2005). Thus, the blogger indicates a heightened investment in her

own stance and, consequently, a low tolerance for those who think differently. In this type of dialogical space, expressing an alternative viewpoint means confrontation and a threat to solidarity between participants. This interpersonal effect is evident if we consider the alternate means of taking a stance, such as claiming the reported question as being worthy of discussion (e.g. *that is a very good question*).

The aim of this section has been to demonstrate how the opening contribution of a thread may be analysed as an initiation for social interaction by applying methods and analytical tools from TIS. By examining the opening post first on its own, we have focused on the interaction between the-writer-in-the-text and the-reader(s)-in-the-text as construed by the initiating poster. The opening contributions of threads are significant data to determine the discursive practices of initiating written asynchronous interaction when addressing a more or less heterogeneous and varying audience in a public setting (compared to private e-mail threads). One of these practices is the use of genres, which offer a frame for producing and interpreting social action in relation to a common, conventional goal.

5 Analysing the comments

This section presents our analysis of the actual interaction between participants in our case thread. Firstly, in section 5.1, we analyse topic-progressing comments which maintain or advance the topic of the thread and contribute to the discussion on a general level. We divide the topic-progressing comments further into two categories: genre-based comments (5.1.1), which have a conventional, more or less predictable overall structure, and free-form comments (5.1.2), which are structured more loosely in a chat-like manner by using only simple discourse patterns. In section 5.2, we turn our analytical gaze to responding comments. These contributions are explicitly responsive and directed to a specific contribution in the thread. Exploring these brings to the fore the CA concept of sequentiality as a central analytical tool.

5.1 Topic-progressing comments

5.1.1 Genre-based comments

We begin by analysing the responsive features of the first comment post, which is shown below.

COMMENT 1. MARI NISSI, 18 FEBRUARY 2007, 17:39

1. Was it Hayakawa who once said that by reading fiction and relating to fictional characters one doesn't only
2. live one's own life. One also lives the (hundreds, thousands) lives inside the books. - Why wouldn't we discuss
3. our lives?
- 4.

5. Some book lover had wondered “why all these books are about me”. - And isn’t it fun to talk about yourself!
- 6.
7. That’s why we discuss fictional characters. [They] are more fascinating than the celebrities Kirsi mentioned.

In comparison to construction of the responsive turns in prototypical synchronous conversation, we can first notice that the comment post does not begin with an explicitly responsive linguistic item or phrase such as *I agree*. Instead, a responsive relation is created by re-using the same genre as in the blog post (Challenge), while omitting the first part (POSITION CHALLENGED) and thus treating the topic as already established. In Figure 1, we illustrate how the Challenge genre and its staging conventions contextualise the comment.

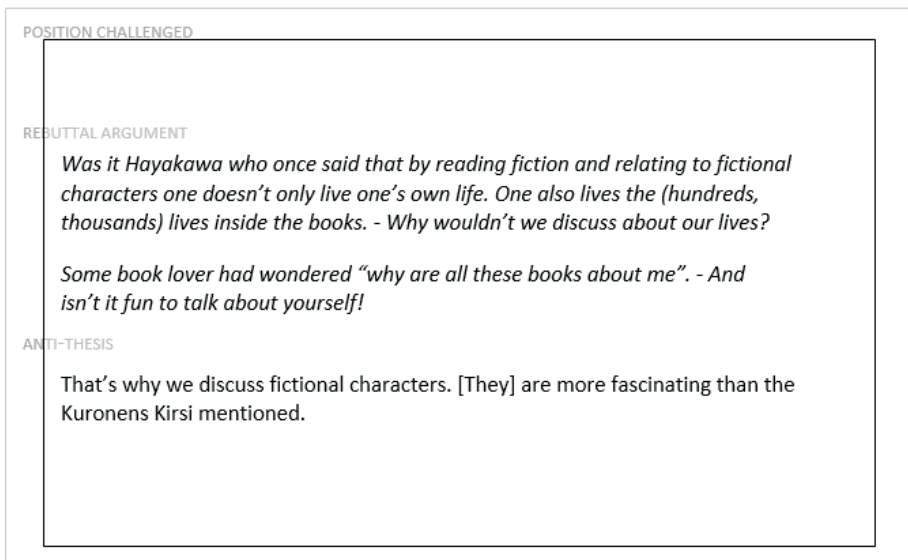

FIGURE 1. Re-use of the blog post’s Challenge genre in Comment 1.

Underlying this finding is the more general phenomenon of resonance between turns: lexical and grammatical items are re-used to create inter-turn links (Du Bois 2014). As our data demonstrate, resonance may also be produced on the level of genres.

By using the same genre as the blogger, the commenter treats the blog post as an invitation for sharing viewpoints and for progressing the topic of the posting. Comment 1 complements the blog post by offering new arguments that support the blogger’s viewpoint. Linguistically, this alignment of stances is achieved by using the same rhetorical question format as in the blog post (lines 2–3: *Why wouldn’t we discuss our lives?*; line 5: *And isn’t it fun to talk about yourself!*). In the concluding paragraph, the commenter affirms the blogger’s stance that it is indeed sensible

to discuss fictional characters. Thus, the commenter assumes a symmetrical role in relation to the blogger: she treats both of them as equally competent in discussing the topic. This can be contrasted to an alternative strategy of merely thanking the blog poster, which construes the role of the participants as more asymmetric: the blogger writes and readers read.⁵

Moving on to Comment 2, storytelling is used here to continue the topic of the blog post. Story genres are one of, if not the most basic genres: people tell stories to each other to share their feelings and values and to construe their identities (e.g. Martin & Rose 2008). The story in Comment 2 resembles the basic Labovian story genre with a COMPLICATION–RESOLUTION staging (see Labov 1972).

COMMENT 2. IDA, 18 FEBRUARY 2007, 17.47

1. A few years ago I wrote book reviews. I struggled finding a natural way of approaching
2. characters. I realised that I had never thought about it while reading others' reviews.
- 3.
4. Finally I settled on a thematic and structural approach. I also commented on the writing style. I
5. highlighted the characters' psychological profiles but I really didn't treat them as people.
6. This thematic-structural-psychological approach worked well for me, and in retrospect, the reviews
7. still feel like my own.
- 8.
9. We express ourselves in everything we communicate to others. Those who are interested
10. in people focus on people. Those who are interested thematic issues focus on thematic issues.
11. Some go both ways.

The first paragraph begins with an orientation (line 1: *A few years ago I wrote some book reviews*). COMPLICATION is then realised by describing one part of the writing process (character description) as a "struggle" (lines 1–2). The second paragraph realises RESOLUTION by presenting an approach which the writer "finally settled on" and which "worked well" for her. The last paragraph functions as a coda: it connects the story to the thread's topic by making a generalisation about what people enjoy in literature.

While Comment 1 mainly supports the blogger's viewpoint, Comment 2 also conveys sympathy to alternative viewpoints: it is pointed out that people enjoy fiction for different reasons, characters being only one of them. From a sequential perspective, Comment 2 continues the topic of the thread but does not create an explicit relationship with either the blog post or Comment 1. Thus, we might describe the relationship between Comment 2 and the previous contributions as a loose, progressive inter-connection that is based on a shared topic and line of action.

5 The master corpus of the Subordination project contains many examples of "thank you" comments from blog readers. One example is the following: *Thank you for this. Really. You just put into words what I have been thinking many times.*

5.1.2 Free-form comments

Moving on in the thread, Comment 3 further continues the topic. However, this comment differs from the previous comments in one important respect: its internal structure is not amenable to genre analysis. Instead, it seems to rely on simple discourse patterns such as CLAIM–JUSTIFICATION.

The comment begins with the phrase *in my opinion*, which in this sequential context accomplishes the following: it 1) indicates (progression of) sequentially relevant action within the thread and/but 2) projects a new perspective to it.

COMMENT 3. AUER, 18 FEBRUARY 2007, 18.30

1. In my opinion, it's the in-depth post-game analysis which completes the pleasure of reading.
2. Particularly on those (rare) occasions when the book has made a great impression on you. Then it's
3. almost necessary to talk about the book with someone. That's the value of book clubs such as this:
4. you can get together with people who have read the same book. Ideas develop in a completely
5. different way than when ranting on to a half-asleep husband (who hasn't even read the book) :)
6. Characters may and even must be discussed! Sometimes it only annoys me when the author leaves
7. a little too much space for the reader's interpretation, because if the characters are very sketchy, it
8. doesn't inspire the reader, at least not me, to think about their motives, let alone their destinies. You
9. have to have a certain longing for the characters in order to get truly interested in them.

Comment 3 consists of a collection of loosely linked assessments. Some of them are argued for while some are (merely) elaborated on. The first assessment is produced in the opening sentence, and then elaborated on within the next two sentences in lines 2–3. According to the commenter, discussing a book with others (the “post-game analysis”) is part of the pleasure of reading, particularly if the book is exceptionally good. Examined from the perspective of the thread, this assessment activity continues the on-going topic by offering a new perspective on the value and “point” of discussing fiction books.

The second assessment, focusing on book clubs, occurs in the first part of the sentence in lines 3–4 (*That's the value of book clubs such as this: – –*). The pronoun *that* creates a cohesive tie by indicating that “the value of book clubs” was revealed in the previous sentence(s). The clause complex that follows the assessment (and the colon) re-phrases the value (*you can get together with people who have read the same book*), and thus instantiates the CLAIM–RESTATEMENT pattern (cf. Mann & Thompson 1988). The sentence in lines 4–5 (*Ideas develop in a completely different way than when ranting on to a half-asleep husband – –*) can be interpreted as a justification of the previous assessment, thus instantiating a pattern of CLAIM–JUSTIFICATION (ibid.) between the two sentences. These actions can be understood as extending the topic of the thread from the book-related discussion to the discussion concerning book clubs.

The focus of the comment is again changed in line 6 (*Characters may and even must be discussed!*). This assessment appears to align with the stances expressed in the previous contributions. Alignment is signalled by placing the NP *characters* in clause-initial position and, thus, by treating the referent as an already relevant and

established topic in the thread. The exclamation mark and deontic modal verb (*must*) can be regarded as an expression of alignment with the rather strong stances taken in the blog post and Comment 1. The assessment is not supported by a justification, which, in turn, treats the stance as consensual. This stance-taking continues on a more personal level in the remaining sentences of the comment post (lines 6–9: *Sometimes it only annoys me when – –, it doesn't inspire the reader, at least not me, – –*).

In brief, Comment 3 is a complex turn consisting of a collection of assessments, which continue, extend or affirm the various assessments made in the previous turns. The relevance of this turn within the thread relies on the similarities of the topic and line of action in relation to the previous contributions (see also Kääntä & Lehtinen 2016). Structurally, this comment is rather different from the previous two comments in that it does not take advantage of genres. Instead, it relies on the basic discourse patterns creating a free-form whole.

5.2 Responding comments

In this section, we analyse comment posts that are explicitly directed to a specific previous contribution. As case examples, we focus on Comment 7 and Comment 10, which compose an adjacency-like pair (or a series of them). In between these comments were two comments that did not orient to Comment 7. Note that Comment 7 was originally written in English – it is not translated by us. Comment 10 also contains segments that were originally in English; they are marked in the example.

COMMENT 7. GARY (ROBERTSON), 19 FEBRUARY 2007, 1.03

1. Hi Kirsi I read in finnish but write in english, hope you bear with me - I enjoyed reading your writing.
- 2.
3. Open a book and you walk into another world - as you say lots to talk about - for me the hard thing is to find
4. the world right for you - you gaze at a shelf of books - recognise those familiar worlds and half of you hopes
5. you could discover them all over again.
- 6.
7. I glanced at the Jonathan Coe "closed circle" and hesitated - still do - would you recommend it?
- 8.
9. Was it his book "house of sleep" which I read and really enjoyed..
- 10.
11. my favorite writers are say Murakami, Hoeg, Neil Gaimon.
- 12.
13. Just read a lovely book - White Apples ... (jonathan carroll) steve

[Two comments omitted.]

COMMENT 10. KIRSI PIHA, 19 FEBRUARY 2007 11.43

1. Gary. [IN ENGLISH:] I'll trust your words that you can read in Finnish, so: [SWITCH TO FINNISH:] Closed
2. Circle. If you enjoyed "The House of Sleep", "Closed Circle" may be a disappointment for you. Personally I

3. liked "The House of Sleep" more. But I enjoyed this one too, worth reading although not a masterpiece.
- 4.
5. I also like Murakami, "Sputnik Sweetheart" was a fascinating book. Hoeg is definitely on the list for this
6. spring. After ten years of wait one cannot wait for much longer! "White Apples" will be the book of month in
7. March. I'm glad you liked it, but don't tell more about before March 15 because we haven't read it yet.

Structurally, Comment 7 is a free-form turn (see 5.1.2). It begins with a short paragraph that greets the blogger and gives positive feedback about the blog post. The second paragraph first expresses agreement with the blogger (line 3: *as you say lots to talk about*) and then discusses the topic from a personal viewpoint (3–5: *for me the hard thing is to –*). This creates a loose INITIATION–RESPONSE relation between the blog post and the on-going comment. Nonetheless, the third paragraph initiates a new line of action by posing a question to the blogger (line 7:– *would you recommend it [= a title by Coel]?*). This sets an expectation for the blogger to complete the projected adjacency-like pair. The remaining paragraphs create a list of favourite books and authors, which may be interpreted as either assessments or suggestions for the book club.

Comment 10 is a response from the blogger. A responsive relationship is indicated by introducing the comment with an address term (*Gary*) that refers back to Comment 7 (and, furthermore, treats the overall situation as a multi-party conversation). After a short metadiscursive segment concerning which language to use, the blogger orients to the question in Comment 7 first by reiterating its main focus (lines 1–2: *so: [the novel] Closed Circle*). This type of formulation treats the question as conversationally distant and in need of re-orientation – a common practice in asynchronous conversation (e.g. Herring & Androutsopoulos 2015). Next, an answer is produced in the remaining sentences of the first paragraph (lines 2–3), and this completes the expected adjacency-like pair.

Another adjacency-like pair is completed in the second paragraph. Previously, in Comment 7, a positive assessment regarding Murakami and other fiction writers was expressed in line 11. In Comment 10, an alignment with this stance is signalled by using the particle *also* (line 5: *I also like Murakami*). The particle marks the segment as a (distant) second-pair part of the adjacency pair ASSESSMENT – SECOND ASSESSMENT. In lines 6–7, another fiction author mentioned in Comment 7 (*Hoeg*) is promised to be "definitely on the [book club] list for this spring". This can be interpreted as a second pair part of a PROPOSAL–APPROVAL. As a similar response is further given to the book titled *White Apples* in lines 6–7, it is evident that the blogger treats the evaluative segments that occur in Comment 7 in lines 11–13 as assessments on the one hand, and as suggestions, on the other.

As Comments 7 and 10 demonstrate, the technological platform in our case study did not allow users to post comments on other comments directly. This sometimes caused disruption in turn adjacency, which users overcame by making the responsiveness of their comments highly explicit, such as by naming

the respondee and by reiterating the topical focus of the earlier post. Although not shown in these examples, a turn-initial quotation was also used for this purpose (see also Arminen et al. 2016: 296).

6 Conclusions and discussion

In this paper, we have illustrated how two approaches from discourse studies – TIS and digital CA – can be used in tandem to analyse asynchronous written online conversation. Through a case study of Finnish blog interaction, we have shown how these approaches can offer complementary perspectives on the dynamics of interaction in threads. The main motivation for our mixed-methods approach was our observation that the interaction in many asynchronous platforms, such as blogs and discussion forums, tends to be located somewhere in between the main focuses of (digital) CA and TIS. On the one hand, the participants' contributions are often textually complex, multiparagraph entities. Furthermore, the opening posts usually address an imagined audience similarly to mass media texts. On the other hand, interaction within threads unfolds through the co-operation of at least two participants and they jointly negotiate the meaning of each contribution. Thus, an adequate analysis of this type of interaction requires analytical tools both from digital CA and TIS.

By first analysing the blog thread's opening post on its own, we demonstrated how the methods of TIS may be adopted to examine thread initiations as interaction between the writer-in-the-text and the reader(s)-in-the-text – in other words, as interaction that is construed ("scripted") by the initiating poster. The opening posts are significant data in that they reveal the discursive practices by which asynchronous interaction is initiated when addressing an assumed public audience. Our case analysis also revealed how the assumed reader was positioned to take sides. This positioning was revealed by analysing the overall structure and lexico-syntactical choices of the posting. We presented evidence that these features activated a genre referred to as Challenge as a frame to interpret the post as social action.

After analysing the opening post, we focused on exploring the interaction between the thread's contributions by conceptualising them as turns. In this analysis, we mainly used digital CA but complemented it with TIS. From a digital CA perspective, we analysed the sequential relations between turns. Some of the relations were found to be occurrences of basic adjacency pairs (e.g. ASSESSMENT – SECOND ASSESSMENT). However, it was observed that most of the turns contributed to the on-going discussion on a more general level. We referred to these turns as *topic-progressing comments*, adopting the CA notion of progressivity as a departure point (see also Kääntä 2016). By using TIS, we further analysed the overall structure of the comments and provided evidence that progressivity may be displayed by re-using

the genre of the previous posting. We suggest that digital CA would benefit from considering genre-related matters more seriously.

In addition to these genre-based comments, we identified *free-form comments*, which exhibited a list-like overall structure. These comments progressed multiple sub-topics that originated in the previous turns in the thread. In this turn type, the progression of topics was displayed by framing assessments as personal opinions and by treating a topic as already established by commenting on it immediately (as opposed to introducing and motivating it). The internal structure of the free-form comments was analysed by adopting the concept of *discourse pattern* from TIS.

During the past 20 years, asynchronous written online conversations have become increasingly the focus of interest in CA, particularly in digital CA, as well as in TIS. The main objective of our paper was to demonstrate that combining methods from both fields has its benefits. Indeed, this combination is rather natural: both frameworks incorporate dialogical premises and share a contextual sensitivity to language use (see Makkonen-Craig 2014). Furthermore, concepts such as sequentiality and adjacency pair (from CA) and discourse pattern (from TIS) are closely related to each other, as are recipient design (CA) and reader-orientation (TIS). Our position is that building common ground between (digital) CA and TIS helps to develop umbrella terms and refine the theoretical understanding of the differences and similarities between textual and conversational interaction.

Finally, it is important to note that the focus of this article was on the analysis of public end-products of asynchronous interaction: postings and threads. This approach could be complemented by collecting screen-capture videos to examine the non-public processes of writing (e.g. Meredith & Stokoe 2014). This would allow the researcher to delve deeper into the platform-specific affordances of turn-construction. To our knowledge, this has not thus far been examined in highly asynchronous settings such as blogs which, as we have demonstrated, favour complex turns. The analytic scope could be widened even further by analysing how interaction in one specific platform is connected to other social activities, both in online worlds and those offline. For this type of research, methods of online ethnography could be applied (e.g. Hine 2015).

References

- Ahola, S. 2013. *Lukupiirien Suomi: yhteisöllistä lukemista 149 suomalaisessa lukupiirissä 2009* [Reading groups in Finland]. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8591-8>.
- Arminen, I., C. Licoppe & A. Spagnolli 2016. Respecifying mediated interaction. *Research on Language and Social Interaction*, 49 (4), 290–309. <https://doi.org/10.1080/08351813.2016.1234614>.
- Coffin, C. 2006. *Historical discourse: the language of time, cause and evaluation*. London: Continuum.

- Du Bois, J. 2014. Towards a dialogical syntax. *Cognitive Linguistics*, 25 (3), 359–410. <https://doi.org/10.1515/cog-2014-0024>.
- Dynel, M. 2014. Participation framework underlying YouTube interaction. *Journal of Pragmatics*, 73, 37–52. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2014.04.001>.
- Garcia, A. & J. Jabocs 1999. The eyes of the beholder: understanding the turn-taking system in quasi-synchronous computer-mediated communication. *Research on Language and Social Interaction*, 32 (4), 337–367. https://doi.org/10.1207/S15327973rls3204_2.
- Giles, D. 2016. Observing real-world groups in the virtual field: the analysis of online discussion. *British Journal of Social Psychology*, 55, 484–498. <https://doi.org/10.1111/bjso.12139>.
- Giles, D., W. Stommel, T. Paulus, J. Lester & D. Reed 2015. Microanalysis of online data: the methodological development of “digital CA”. *Discourse, Context & Media*, 7, 45–51. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2014.12.002>.
- Grieve, J., B. Douglas, B., E. Friginal & T. Nekrasova 2010. Variation among blogs: a multi-dimensional analysis. In A. Mehler, S. Sharoff & M. Santini (eds) *Genres on the web: computational models and empirical studies*. London: Springer, 303–322.
- Herring, S. C. & J. Androutsopoulos 2015. Computer-mediated discourse 2.0. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (eds) *Handbook of Discourse Analysis*. Chichester: John Wiley & Sons, 127–151.
- Herring, S., D. Stein & T. Virtanen 2013. Introduction to the pragmatics of computer-mediated communication. In S. Herring, D. Stein & T. Virtanen (eds) *Pragmatics of computer-mediated communication*. Berlin: De Gruyter Mouton, 3–32.
- Hine, C. 2015. *Ethnography for the Internet: embedded, embodied and everyday*. London: Bloomsbury.
- Hoey, M. 2001. *Textual interaction: an introduction to written discourse analysis*. London: Routledge.
- Hutchby, I. 2001. *Conversation and technology: from the telephone to the internet*. Cambridge: Polity Press.
- Hutchby, I. & V. Tanna 2008. Aspects of sequential organization in text message exchange. *Discourse & Communication*, 2 (2), 143–164. <https://doi.org/10.1177/1750481307088481>.
- Koivisto, A. 2012. Discourse patterns for turn-final conjunctions. *Journal of Pragmatics*, 44 (10), 1254–1272. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2012.05.006>.
- Kokko, M. 2013. Kahden kaunokirjallisuuden verkkolukupiirin keskustelujen sisällönanalyysi [Content analysis of conversations in two internet reading clubs]. MA thesis. Tampere: University of Tampere. URN:nbn:fi:uta-1-23658.
- Kääntä, L. 2016. *Hyviä pointteja. Vuorovaikutus vertaisten kesken institutionaalisessa verkkokeskustelussa* [Good points: peer interaction in institutional online discussions]. Vaasa: University of Vaasa. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-701-9>.
- Kääntä, L. & E. Lehtinen 2016. Patterns of experience talk and argumentation in digital peer learning discussions. *Language@Internet* 13. URN: nbn:de:0009-7-44078.
- Labov, W. 1972. *Language in the inner city: studies in the Black English vernacular*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Linell, P. 2009. *Rethinking language, mind, and world dialogically: interactional and contextual theories of human sense-making*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Makkonen-Craig, H. 2014. Aspects of dialogicity: exploring dynamic interrelations in written discourse. In A.-M. Karlsson & H. Makkonen-Craig (eds) *Analysing text AND talk. Att analysera texter OCH samtal*. FUMS Rapport 233. Uppsala: University of Uppsala, 99–120.

- Mann, W. & S. Thompson 1988. Rhetorical structure theory: toward a functional theory of text organization. *Text*, 8 (3), 243–281.
- Martin, J. & D. Rose 2008. *Genre relations: mapping culture*. London: Equinox.
- Martin, J. & P. White 2005. *The language of evaluation: appraisal in English*. London: Palgrave Macmillan.
- Meredith, J. & E. Stokoe 2014. Repair: comparing Facebook ‘chat’ with spoken interaction. *Discourse & Communication*, 8 (2), 181–207. <https://doi.org/10.1177/1750481313510815>.
- Schegloff, E. 2007. *Sequence organization in interaction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sherif, M. & C. Sherif 1969. *Social psychology*. New York, NY: Harper & Row.
- Stivers, T. 2013. Sequence organization. In J. Sidnell & T. Stivers (eds) *The handbook of Conversation Analysis*. London: Wiley, 191–209.
- Stivers, T. & J. Robinson 2006. A preference for progressivity in interaction. *Language in Society*, 35, 367–392. <https://doi.org/10.1017/S0047404506060179>.
- Virtanen, M. 2015. Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana [The academic book review genre as polyvocal interaction]. Helsinki: University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-1760-1>
- Visapää, L., J. Kalliokoski & H. Sorva (eds) 2014. *Contexts of subordination: cognitive, typological and discourse perspectives*. Amsterdam: John Benjamins.
- Zappavigna, M. & J. Martin 2017. #Communing affiliation: social tagging as a resource for aligning around values in social media. *Discourse, Context & Media*, 22, 4–12. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2017.08.001>.

Haapanen, L., L. Kääntä & L. Lehti (toim.) 2018. Diskurssintutkimuksen menetelmistä. On the methods in discourse studies. *AFinLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2018 / n:o 11*. 156–176.

Lotta Lehti^{1,2} & Maria Eronen-Valli³

¹Helsingin yliopisto, ²Turun yliopisto, ³Vaasan yliopisto

Diskurssintutkimuksen menetelmiä digitaalisen retoriikan tutkimuksessa

Digital rhetoric is an emerging field, not yet very known among researchers and students in Finland. The term 'digital rhetoric' refers both to the production of persuasive digital texts and to their analysis. In this paper, we concentrate on the latter, the analysis, and we especially focus on the methods used in studies pertaining to digital rhetoric. Furthermore, instead of reviewing the variety of methods used in digital rhetoric research, we concentrate on how discourse analytic methods can be used in digital rhetoric research. We illustrate some of these uses through examples of studies on two rhetorical concepts in digital communication, namely *ethos* and *argumentation*. Our review shows that discourse analytic methods offer useful tools for the study of digital rhetoric.

Keywords: digital rhetoric, discourse analysis, ethos, argumentation

Asiasanat: digitaalinen retoriikka, diskurssianalyysi, eetos, argumentaatio

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

1 Johdanto

Diskurssintutkimus tarjoaa hyödyllisiä menetelmiä retoriikan eli viestinnällä vaikuttamisen tutkimukseen. Retoriikan tutkimuksella on pitkät perinteet: antiikin Kreikasta lähtöisin oleva tieteenala on vuosisatojen kuluessa kehittynyt moniksi suuntauksiksi, joista yksi on digitaalinen retoriikka. Digitaalinen retoriikka terminä on suomenkielisessä tutkimusperinteessä kohtalaisen uusi. Se tarkoittaa sekä viestinnällistä vaikuttamista digitaalisissa ympäristöissä että tällaista vaikuttamista tutkivaa alaa (esim. Zappen 2005; Pfister 2014; Eyman 2015). Tässä artikkelissa keskitytään jälkimmäiseen eli tutkimukseen ja erityisesti sen metodeihin. Digitaaliselle retoriikalle on ominaista monitieteisyys: viestinnän vaikuttamisulottuvuuden kuvaamiseksi hyödynnetään retoriikan teorioiden lisäksi esimerkiksi kielentutkimusta, viestintätieteitä, kulttuurintutkimusta, sosiologiaa ja informaatioteknologiaa. Tässä artikkelissa kuvataan, miten diskurssianalyttisiä menetelmiä voidaan hyödyntää digitaalisen retoriikan tutkimuksessa. Artikkelissa pohditaan erityisesti sitä, mikä on *digitaalisuuden* rooli diskurssianalyttisesti orientoituneessa digitaalisen retoriikan tutkimuksessa.

Artikkeli jakautuu viiteen lukuun. Johdantoa seuraava luku (2) käsittelee retoriikan tutkimuksen ja diskurssianalyysin yhtymäkohtia ja eroja. Tämän jälkeen, luvussa kolme, pureudutaan digitaaliseen retoriikkaan tieteenalana ja kuvataan, miten viestinnän digitaalisuus muokkaa retoriikan tutkimusta. Neljännessä luvussa käsitellään digitaalisen retoriikan tutkimusmenetelmiä ja sen kahdessa alaluvussa valotetaan menetelmien käyttöä kahden retoriikan käsitteen osalta: eetoksen ja argumentaation. Artikkelin päättyy yhteenvetoon, jossa pohditaan uuden tutkimuskohteen ja perinteikkään tieteenalan suhdetta: digitaalisessa retoriikassa sekä sovelletaan aiemmin luotuja teorioita ja menetelmiä digitaaliseen aineistoon että luodaan uusia¹.

2 Retoriikka ja diskurssianalyysi

Osa tutkijoista näkee retoriikan tutkimuksella ja diskurssianalyysillä olevan yhtäläiset juuret (esim. Johnstone 2002: 232), kun taas toiset painottavat näiden alojen erilaisia kehityskulkuja (esim. Fahnestock 2011: 10). Yhtäläisyyksiä näiden kahden alan välillä on joka tapauksessa havaittavissa: sekä diskurssintutkimus että nykypäivän retoriikan tutkimus nojaavat sosiaaliseen konstruktivismiin teoreettis-metodologisena viitekehystenään (ks. esim. Pynnönen 2013; Virsu 2012: 30). Molemmat tutkimussuuntaukset korostavat kielenkäytön ja viestinnän roolia ihmisten havainnoiman to-

1 Kiitämme Milla Luodonpää-Mannia ja kahta nimetöntä arvioijaa tarkkanäköisistä ja rakentavista kommentteista.

dellisuuden rakentumisessa. Eräänlaisiksi diskurssianalyseiksi voidaankin laskea jo kreikkalaisten sofistien sekä Aristoteleen, Platonin ja heidän seuraajiensa kirjoitukset vaikuttavan puheen pitämisestä. Antiikin Kreikassa puhetaito määriteltiin taidoksi ”havaita kunkin asian yhteydessä vakuuttava” (Aristoteles, *Retoriikka*, 1355b), mikä toimii edelleen retoriikan perustana länsimaaisessa koulutuksessa. 1900-luvulla, toisen maailmansodan jälkeen, retoriikan painopiste siirtyi kuitenkin uuden retoriikan myötä puhetaidosta erilaisten vaikuttamaan pyrkivien tekstien kriittiseen tarkasteluun (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958; Toulmin 1958; Burke 1969). Lisäksi 1900-luvulla retoriikan sovellusala laajeni kaikkeen viestintään, myös sellaiseen, jossa vaikuttaminen ei ole tietoista yleisön suostuttelua (Johnstone 2002: 232–234).

Kun kielioppijärjestelmää korostavan strukturalismin rinnalle nousi funktionaalinen kielentutkimus 1900-luvun puolivälistä alkaen, monia kielentutkijoita ja retoriikan tutkijoita alkoi yhdistää tutkimuskohde eli todelliset kielenkäyttötilanteet ihmisten välisessä viestinnässä. Nimenomaan funktionaalinen kielikäsitelmä on mahdollistanut retoriikan tutkimuksen ja kielentutkimuksen lähentymisen. Funktionaalinen kielikäsitelmä tarkoittaa, että ”[v]aikka kieli järjestelmänä tietenkin säätelee sitä, mitä ylipäätään voidaan sanoa, on kielen käyttäjällä paljon mahdollisuuksia valita, miten hän järjestelmää käyttää eli miten hän missäkin tilanteessa käyttää kieltä” (Pietikäinen & Mäntynen 2009: 14). Sekä retoriikan tutkimuksessa että diskurssianalyysissä nähdään kielelliset merkitykset tilannesidonnaisina ja vuorovaikutuksessa syntyvinä. Kielentutkimuksessa yksi ensimmäisistä kielen tilanteista käyttöä korostavista teorioista oli J. L. Austinin (1955) puheaktiteoria, jossa lausumat nähdään kielellisinä tekoina, kuten pyyntöinä, väitteinä, käskyinä tai kutsuina. Lausuman jakaminen lokutiiviseen (propositionaalinen sisältö), illokutiiviseen (lausuman tarkoitus) ja perlokutiiviseen (lausuman aikaansaama reaktio) on hyödyllinen myös retoriikan tarkastelussa. Retoriikan tutkimuksessa keskitytään yleensä illokuutiioon eli lausumissa ja teksteissä havaittavien, yleensä varsin epäsuorien, vaikuttamiskeinojen analyysiin. Retoriikan perlokuutiota eli vaikuttamisen tulosta tarkastellaan vaikkapa markkinoinnin alalla brändikartoituksilla tai politiikassa vaalituloksilla.

Retoriikka määritellään nykyisin monella tavalla. Kapeimmillaan retoriikan määritelmä on arkisessa kielenkäytössä, jossa retoriikalla tarkoitetaan usein yleisön manipulointia ja kaunopuheisuutta (ks. esim. Virsu 2012: 32–33, Palonen & Summa 1996). Laajimmillaan retoriikka puolestaan mielletään ”jonkinlaiseksi inhimillistä kokemusta ja tietoa jäsentäväksi ja koko inhimillistä olemassaoloa ja kanssakäymistä tulkullistavaksi periaateiksi sekä erottamattomaksi osaksi kielen käyttöä ja kommunikaatiota” (Virsu 2012: 32, ks. myös Foss 1995: 3–4; Watson 1995; Carter & Jackson 2004; Shotter 1990; Kuyper & King 2009: 5–6). Oma näkemysemme retoriikasta asettuu kapean ja laajan näkemyksen välimaastoon – retoriikkaa on kaikessa viestinnässä, ja sen avulla jäsennetään tietoa ja kokemusta, mutta se ei hallitse inhimillistä olemassaoloa. Retoriikka on viestinnällä vaikuttamista, jossa kohtaavat *reettori* ja *yleisö*. Reettori-termillä tarkoitamme viestin lähettäjää eli henkilöä, joka tuottaa

sisältöjä, tai tahoja, joka muuten on vastuussa tuotetusta viestistä. Yleisö puolestaan viittaa viestin vastaanottajaan, joka voi olla sekä tarkoituksenmukainen kohderyhmä että viestin spontaani vastaanottaja. Niin reettori kuin yleisökin voi tarkoittaa yhtä tai useita ihmisiä tai organisaatioita. Erityisesti digitaalisissa viestintäympäristöissä korostuu se, että reettori ei ole ainoastaan ”puhujaa” tai ”kirjoittaja” vaan laajemmin sisältöjen tuottaja ja jakaja.

Bizzell ja Herzberg (2001: 15) rinnastavat retoriikan *merkitykseen*: merkitys ei ole sanoissa itsessään vaan se muodostuu käytössä ja kontekstissa. Kun sanoja käytetään, muodostuu merkityksiä, ja kun muodostuu merkityksiä, syntyy tietoa ja uskomuksia. Tiedon ja uskomusten muodostumisessa on kyse vaikuttamisesta, kun jotkin asiat ja näkökulmat esitetään oikeampina kuin toiset. Retoriikan tutkimuksen tehtävänä on tehdä nämä ideologiset valinnat näkyviksi (Bizzell & Herzberg 2001: 15). Amossyn (2008) tapaan erotamme viestinnän *vaikuttamispyrkimyksen* ja *vaikuttamisulottuvuuden*. Pyrkimyksellä Amossy (2008) tarkoittaa eriävien mielipiteiden vastakkainasettelua ja strategista pyrkimystä toisen ajattelun tai toiminnan muutokseen. Amossyn (mt.) mukaan kohtaamme kuitenkin jatkuvasti kielenkäyttötilanteita, joissa ei ole kyse vaikuttamispyrkimyksistä, mutta niissä on kuitenkin läsnä vaikuttamisulottuvuus. Esimerkiksi arkipäiväinen jutustelu ystävien kesken ei useinkaan sisällä strategista vaikuttamista, mutta sen vaikuttamisulottuvuus piilee keskustelijan tavassa luoda itsestään tietynlaista kuvaa muiden silmissä ja hakea itselleen hyväksyntää. Samoin vaikkapa informaatiopitoinen väitelause tieteellisessä artikkelissa ei tähtää yksinomaan tiedon jakamiseen, vaan sen on myös tarkoitus vaikuttaa lukijan ajatteluun, ymmärtämiseen ja asennoitumiseen. Digitaalisessa retoriikassa analyysi voi kohdistua niin vaikuttamispyrkimykseen kuin -ulottuvuuteenkin.

Amossy (2018: 3) rinnastaa kielenkäytön vaikuttamisulottuvuuden muihin kielenkäytön perusominaisuuksiin kuten subjektiivisuuteen tai dialogisuuteen. Kielenkäytön subjektiivisuudella Amossy (mt.) viittaa siinä näkyviin eksplisiittisiin tai implisiittisiin merkkeihin kielenkäyttäjän asenteista, tunteista tai uskomuksista (ks. Benveniste 1966). Dialogisuus puolestaan viittaa Bahtinin ja hänen kollegoidensa kirjoituksista nousevaan käsitykseen siitä, että kaikessa kielenkäytössä heijastuu ne ilmaisut ja tekstit, joita kielenkäyttäjä on aiemmin vastaanottanut ja tuottanut. Viestintä ei ole yksinäisiä ilmaisuja tyhjyydessä vaan pikemminkin (suullisten ja kirjallisten) tekstien viidakko, jossa eri tekstit ovat tiheästi yhteydessä toisiinsa (ks. esim. Bakhtin 1986). Retoriikan tutkimuksessa on kyse siitä, että kielenkäyttöä tarkastellaan vaikuttamisen näkökulmasta. Kielenkäytön muita perusominaisuuksia ei suinkaan kiistetä, mutta ne eivät ole tutkimuksen ensisijaisena kohteena.

Keskeisintä retoriikan tutkimuksessa on tarkastella reettorin tekemiä valintoja, sillä juuri niissä viestinnällä vaikuttaminen tapahtuu. Reettorin (suullisessa, kirjallisessa, digitaalisessa ja/tai multimodaalisessa) tekstissä tekemiä valintoja tulkitaan suhteessa niiden kantamiin sosiaalisesti jaettuihin merkityksiin. Tässäkin mielessä diskurssianalyysi ja retoriikan tutkimus ovat lähellä toisiaan: molemmat tarkastele-

vat kielenkäyttöä sosiaalisena toimintana ja jaettuina merkityksinä sekä yhdistävät mikrotason analyysiä makrotason tulkintoihin. Diskurssintutkimuksen piirissä menetelmien kirjo on laaja ja vaihtelee erityisesti sen suhteen, mikä painoarvo yhtäältä mikrotason piirteillä ja toisaalta makrotason kontekstuaalisilla tekijöillä on analyysissä (ks. johdantoartikkeli tässä teemanumerossa). Retoriikan tutkimuksessa hyödynnetään monesti diskurssianalyysin metodeja siten, että diskurssianalyysin tuloksia tarkastellaan ja tulkitaan nimenomaan vaikuttamisen näkökulmasta.

Retoriikan tutkimusta lähimpänä diskurssintutkimuksen kentässä nähdään usein olevan kriittinen diskurssianalyysi (*Critical Discourse Analysis, CDA*). Sayerin (2006) mukaan kriittiseen diskurssianalyysin *kriittisyys* tarkoittaa sitä, että se ei tyydy kuvaamaan tutkimuskohdetta, vaan ottaa kantaa kielenkäytön ja hyvinvoinnin (*well-being*) tai pahoinvoinnin (*ill-being*) suhteeseen, tarkemmin sanottuna vaikutussuhteeseen. Toisin sanoen se pyrkii tekemään näkyväksi ihmisten välisiä haitallisia valtasuhteita sikäli, kun ne heijastuvat kielenkäyttöön, ja sikäli, kun kielenkäyttö ylläpitää niitä. Samantapainen kantaaottavuus piilee myös retoriikan tutkimuksessa: siihenkään ei kuulu diskurssin suora moraalinen arvostelu, vaikka valtasuhteita paljastetaan. Esimerkiksi Black (1970: 109–110) peräänkuuluttaa, että tutkijoiden olisi tehtävä rohkeasti läpinäkyviksi niitä kielenkäytön keinoja, joilla muun muassa pyritään saavuttamaan valta-asema toisiin ihmisryhmiin nähden. Toisin sanoen tutkijan ei tule olla sokea sille moraaliselle ulottuvuudelle, joka retoriikkaan ja erityisesti sen oletettuihin tai todellisiin vaikutuksiin väistämättä kuuluu. Virsu (2012) näkee diskurssin retorisen analyysin työkaluna, erityisesti niin, että diskurssia tarkastellaan reettorin valitsemina ilmaisutapoina ja merkityksinä. Suhteen voi nähdä myös niin, että retoriikan tutkimus mielletään diskurssianalyysin osa-alueeksi (ks. myös Potter 1996; Virsu 2012: 45). Tässä artikkelissa retoriikan tutkimusta tarkastellaan diskurssianalyysin osa-alueena sikäli, että diskurssianalyysin kenttä tarjoaa metodeja viestinnällisen vaikuttamisen tutkimukseen.

3 Digitaalisuus ja retoriikka

Digitaalisen retoriikan juuret juontavat Pohjois-Amerikkaan, erityisesti Yhdysvaltoihin, jossa digitaalinen retoriikka alkoi 2000-luvun alussa vakiintua osaksi opetus-tarjontaa ja tiettyihin asiantuntijatehtäviin haettiin erikseen digitaalisen retoriikan tutkijoita (Losh 2009: 82). Sana *digitaalinen* viittaa digitaalisessa retoriikassa ennen kaikkea tutkimuskohteeseen, toisin kuin digitaalisissa ihmistieteissä (*digital humanities*). Jälkimmäisessä digitaalista on erityisesti tutkimusmenetelmä: esimerkiksi historian, arkeologian, kielitieteen tai taiteentutkimuksen kysymyksiä ratkotaan digitaalisen teknologian mahdollistamilla menetelmillä, kuten tekstinlouhinnalla, muilla koneoppimismenetelmillä tai kuvantamisella. Digitaalisen retoriikan tutki-

mus sen sijaan tarkastelee digitaalisia aineistoja itse menetelmien digitaalisuuden ollessa toissijaista.

Miten viestinnän digitaalisuus sitten muuttaa retoriikkaa ja miksi on perusteltua puhua tieteenalasta nimeltä digitaalinen retoriikka? Matikainen (2014) tarkastelee digitaalisuuden, käytännössä sosiaalisen median, mukanaan tuomia muutoksia erityisesti organisaatioiden julkisessa viestinnässä. Matikainen (2014) ei käytä termiä 'retoriikka', mutta kyse on pitkälti samojen ilmiöiden tarkastelusta kuin digitaalisessa retoriikassa. Matikaisen (mt.) mukaan digitaalisuus on muuttanut vaikuttamisen prosesseja huomattavasti. Suurin muutos koskee osallistujia: ruohonjuuritason mediakäyttäjät voivat viestiä suoraan organisaatioiden kanssa ja niiden ohi. Tästä joh-tuen vaikuttaminen on monisuuntaista, eikä viestin lähettäjistä tai vastaanottajasta ole aina selvyttä. Esimerkiksi markkinoinnin alalla tämä tarkoittaa sitä, että mainonta ei ole enää välttämättä mainostavan organisaation maksamaa mediajulkisuutta (vrt. Malmelin 2003: 20) vaan markkinointiin osallistuvat myös ruohonjuuritason mediakäyttäjät jakamalla mainosviestejä, tykkäämällä niistä tai kirjoittamalla tuotteista esimerkiksi blogikirjoituksia tai arvosteluja. Toisaalta myös organisaatioilla on käytössään uusia mainontakeinoja, kun mainosviestejä voidaan kohdentaa käyttäjil-le heidän digitaalisen jalanjälkensä perusteella.

Sosiaalisen median alustoilla keskustelua voivat käydä julkisesti lähes kaikki, eikä journalismi näin olleen enää toimi julkisuuden portinvartijana. Konfliktitilanteissa, kuten arabikevään kansannousuissa 2011 tai Ukrainan tapahtumissa 2014, sosiaalinen media toimii paitsi mielipiteiden julkituomisen väylänä myös tiedonvälittäjänä journalistisen median rinnalla. Vuonna 2017 alkanut seksuaalista häirintää vastustava ja näkyväksi tekevä #metoo-kampanja muuttaa yhteiskunnan rakenteita: se on vaikuttanut muun muassa poliittisiin nimityksiin ja lainsäädäntöön monissa maissa. Kaiken kaikkiaan digitaalista viestintää luonnehditaan usein verkostomaiseksi (esim. Castells 2000, Seppänen & Väliverronen 2013, Pfister 2014). Verkostomaisuuden sijaan jotkut tutkijat korostavat "kaikukoppia" tai "kuplia" (esim. Colleoni ym. 2014). Puhutaan myös "henkilökohtaisista yleisöistä" (Schmidt 2014), "henkilökohtaisesta joukkoviestinnästä" (Castells 2009), "kytköksisyyden kulttuurista" (van Dijck 2013) ja "konvergenssikulttuurista" (Jenkins 2006). Näiden käsitteiden avulla kuvataan, eri näkökulmia painottaen, digitaalisen murroksen mukanaan tuomia muutoksia julkisessa viestinnässä.

Viestinnän tason muutosten lisäksi myös retoriikan tutkijoiden pääasiallinen tutkimuskohde, teksti, saa uusia muotoja digitaalisessa ympäristössä. Perinteinen kirjallinen tai suullinen teksti ymmärretään yleensä merkityskokonaisuudeksi, joka on jollain tapaa koherentti (ks. esim. Halliday & Hasan 1976: 1–2). Teksti voidaan mieltää myös diskurssin ilmenemisen muotona tai, kuten Adam (1999: 39) suhteen ilmaisee, diskurssi on tekstin sijoittamista kontekstiinsa. Digitaalisessa viestintäympäristössä teksti voi olla moniaistillinen eli "multimodaalinen" eli siinä voi yhdistyä visuaalista, auditiivista ja tekstuaalista viestintää. Tekstin rajat voivat myös olla en-

tistä häilyvämpiä, teksti voi olla vuorovaikutuksessa jatkuvasti uudelleen muokkautuva ja lisäksi teksti voi olla kokonaan tai osin koneen tuottamaa. (Eyman 2015; ks. myös Johnson-Illola 2010). Myös hypertekstin piirteet eli linkit toisiin teksteihin asetavat uudenlaisia haasteita tekstien retoriselle analyysille. Viitattaessa digitaalisen viestinnän ilmenemismuotoihin puhutaankin usein tekstin sijaan performanssista. Digitaalisen retoriikan tutkimuksessa tarkoituksena on kuvata edellä määriteltyä muuttunutta viestintäympäristöä. Zappen (2005) jakaa digitaalisen retoriikan tutkimusalana neljään osa-alueeseen:

- retoristen strategioiden käyttö ja analysointi digitaalisissa teksteissä,
- uuden median ominaispiirteiden, käyttömahdollisuuksien ja rajoitusten havainnoiminen,
- digitaalisten identiteettien muodostuminen ja
- digitaalisten yhteisöjen rakentaminen.

Eyman (2015: luku II) yhtyy Zappenin näkemykseen, mutta lisää listaan neljä osa-aluetta:

- teknologian retoriikan tutkimus,
- ideologioiden ja kulttuuristen vaikutteiden retorinen tutkimus digitaalisessa ympäristössä,
- verkkojen retoristen vaikutusten tutkimus ja
- tekijyyden käsitteistäminen niin ohjelmistojen kuin ihmistenkin osalta.

Nämä kahdeksan osa-aluetta ovat pitkälti samoja, joihin diskurssianalyysin piirissä tehtävä digitaalisen viestinnän tutkimus kohdistuu. Diskurssianalyysin alalla on myös alettu puhua digitaalisen diskurssin analyysistä omana tieteenhaaranaan (Helasvuo ym. 2014). Gredel (2017: 105) toteaa, että digitaalisen diskurssin analyysin ydintä on digitaalisen viestintävälineen (laitteet ja ohjelmistot) huomioiminen. Esimerkiksi sosiaalisen median palvelut, kuten Facebook, Twitter tai blogialustat, tuovat diskurssin analyysiin uusia huomioitavia piirteitä perinteisten kontekstuaalisten seikkojen, kuten osallistujaroolien, instituutioiden vaikutuksen ja yhteiskunnallisen tilanteen lisäksi. Viestintävälineet ovat toki aiemminkin olleet osa diskurssia ja sen analyysiä, mutta digitaalisen murroksen myötä huomiota on kiinnitettävä yhä enemmän viestintävälineisiin. Digitaalisen diskurssin analyysi tuottaa tärkeää tietoa digitaalisen retoriikan tutkimukselle, ja ero näiden kahden nousevan tutkimusalan välillä on häilyvä. Erotuksena digitaalisen diskurssin tutkimukseen digitaalisen retoriikan tutkimuksissa on aina jollain tapaa läsnä retoriikan käsitteistö ja merkityksenannon vaikuttamisulottuvuus.

Edellä listattujen digitaalisen retoriikan osa-alueiden (Zappen 2005; Eyman 2015) tutkimuksen myötä on nimetty ainakin kaksi digitaaliselle retoriikalle ominais-

ta viestintätapaa: proseduraalinen retoriikka ja itseilmaisullinen retoriikka. Bogost (2007: 2–3) määrittelee proseduraalisen retoriikan käytännöksi, jossa ohjelmistojen toteuttamia prosesseja käytetään suostutteluun. Tällaiset prosessit ovat ohjelmaan koodattuja toimintoja, jotka avautuvat käyttäjälle vasta hänen omien valintojensa kautta. Proseduraalista retoriikkaa on kaikkialla, missä tietokoneohjelmat suosittelvat käyttäjille aiheita ja sisältöjä: digitaalisissa peleissä, hakukoneissa, sosiaalisen median uutissyötteissä ja käyttäjille kohdistetuissa verkon mainoksissa. Esimerkiksi peleissä proseduraalinen retoriikka toteutuu siinä, että vaikka käyttäjä ei ole täysin vapaa toimimaan itseohjautuvasti, hän pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan siihen, mitkä peliin etukäteen ohjelmoiduista vaihtoehdoista lopulta aktivoituvat. Käyttäjän toimintaa siis samalla rajoitetaan ja mahdollistetaan antamalla tälle vapaus valita tarjolla olevista vaihtoehdoista mieleisensä. Jokainen käyttäjän tekemä valinta vaikuttaa siihen, millainen näkymä tälle avautuu.

Toinen esimerkki proseduraalisesta retoriikasta on Googlen hakukone. Hakukoneen antamat tulokset tuntuvat niin luonnollisilta, ettei niiden taustalla olevia kaupallisia motiiveja useinkaan huomaa. Käyttäjä on vapaa tekemään omia valintoja avautuvan näkymän pohjalta mutta ei ole välttämättä täysin tietoinen siitä järjestyksestä, jonka mukaan valintavaihtoehdot avautuvat hänen digilaitteensa näytölle. Google nimittäin näyttää ensimmäisinä hakutuloksina tyypillisesti mainostajien maksettuja linkkejä, jotka ovat erehdyttävästi samannäköisiä kuin ei-kaupalliset sisällöt (Brock & Shepherd 2016: 22). Proseduraalisen retoriikan tutkimisessa aktivoituu moni yllä mainituista kahdeksasta digitaalisen retoriikan osa-alueesta. Erityisesti kyse on tekijyyden (ohjelmistot ja niiden suunnittelijat, sisällöntuottajat, viestivien organisaatioiden vastuuhenkilöt jne.), teknologian ja verkkojen retoriikan ja uuden median piirteiden tutkimuksesta.

Itseilmaisullinen retoriikka puolestaan tarkoittaa yksilön subjektiivista näkökulmaa edustavia, arvottavia mediasisältöjä eli kuvia, tekstejä ja videoita, joilla sekä ilmaistaan oma kanta että pyritään vaikuttamaan muiden mielipiteisiin (ks. Eronen 2015: 1–2, 10). Itseilmaisuus ei ole uusi ilmiö: ihmiset ovat aina ilmaisseet näkökantonsa toisilleen. Utta on, että ruohonjuuritason arkipäiväisistä mielipiteiden ilmaisusta on tullut digitaalisen viestintäteknologian myötä julkisia, ja ne voivat levitä nopeasti internetin media-alustoilla tuntemattomille yleisöille. Sisältöjen tuottaminen verkkosivuille ja näkyvyyden saaminen sitä kautta onnistuu ilman suuria taloudellisia uhrauksia tai organisaation suomaa statusta.

Vaikka itseilmaisut ovat mediakäyttäjän oman näkökulman esilletuontia, niiden kautta myös koetaan yhteenkuuluvuutta eli rakennetaan yhteisöä, koska ne perustuvat kulttuurisesti jaettuihin merkityksiin. Itseilmaisullinen retoriikka voi johtaa myös samanmielisyyden vaatimukseen digitaalisissa yhteisöissä, sillä useissa yhteisöissä tavoitellaan samoin ajattelevien hyväksyntää ja halutaan erottautua toisin ajattelevista. (ks. Eronen 2015: 1) Näin yhteisö vahvistuu ja mielipiteet kärjistyvät, mikä voi johtaa esimerkiksi vihapuheeseen. Lisäksi itseilmaisullista retoriikkaa

käytetään tehokkeinona organisaatioiden viestinnässä ja markkinoinnissa. Esimerkiksi henkilökohtaisella äänellä sosiaalisessa mediassa viestivät työntekijät toimivat työnantajansa lähettiläinä – tai organisaatio voi jopa palkata astroturffaajia eli hämäystarkoituksessa yksityishenkilöinä esiintyviä organisaation asian kannattajia (ks. Sihvonen & Lehti 2018). Itseilmaisullisen retoriikan tutkimuksessa aktivoituu yllä listatuista digitaalisen retoriikan osa-alueista erityisesti retoristen strategioiden ja uuden median piirteiden analyysi, digitaalisten identiteettien ja yhteisöjen tutkimus sekä ideologioiden ja kulttuuristen vaikutteiden tutkimus.

Keskustelu digitaalisen retoriikan sisällöstä ja sovellusalasta käy kiivaana, ja koko nimityskin voidaan kyseenalaistaa (ks. esim. Eyman 2016). Onko perusteltua nimetä uusi tieteenala, jos kyse on lähinnä uudesta tutkimuskohteesta? Eyman (2015: luku I) näkee digitaalisen retoriikan tutkimusalan nimeämisen tarpeellisenä kolmesta syystä: se mahdollistaa aiempaa monitieteisemmän retoriikan tutkimuksen, voimistaa retoriikan teorioiden ja metodien uudelleenarviointia sekä selventää digitaalisen retoriikan tutkijoiden paikkaa tiedeyhteisössä. Juuri näistä syistä myös tässä artikkelissa digitaalinen retoriikka tutkimusalan nimenä nähdään mielekkäänä valintana. Siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan digitaalisen retoriikan tutkimusmenetelmiä ja erityisesti diskurssianalyysin roolia niissä.

4 Diskurssianalyysi digitaalisen retoriikan tutkimusmenetelmien joukossa

Eyman (2015: luku III) luettelee digitaalisessa retoriikassa käytettäviä tutkimusmenetelmiä. Näihin kuuluu digitaaliseen teknologiaan nojaavia menetelmiä, joilla saadaan tietoa tekstiä ympäröivistä seikoista, kuten kytköksistä toisiin teksteihin ja tekstin leviämisestä, mutta jotka eivät ole peräisin retoriikan tutkimuksen piiristä, vaan niitä on alettu hyödyntää digitaalisen retoriikan tutkimuksessa vasta viime vuosina. Tällaisia ovat esimerkiksi datan visualisointi, määrällinen sisällönanalyysi ja hyper-tekstin verkostanalyysi (*Hypertext Network Analysis (HNA)*). Laadullisia ja retoriikan perinteistä kumpuavia menetelmiä luetellessaan Eyman (2015: luku III) mainitsee kattotermeinä lähi- ja etäluvun (*close and distant reading*), kirjoittamisen tutkimuksen menetelmät ja digitaalisen kirjoittamisen tutkimuksen. Lähiluku tarkoittaa teoriaan nojaavaa tarkkaa tekstin tarkastelua, jolla pyritään syvään merkityksen ymmärtämiseen (Eyman 2015: luku III; ks. myös Brummet 2010). Etäluku puolestaan mahdollistaa Eymanin (mt.) mukaan tekstiä pienempien (esim. teemat ja troopit) tai tekstiä suurempien (esim. genret ja systeemit) yksiköiden analyysin (ks. myös Moretti 2000) ja vaatii koneellisia analyysityökaluja. Diskurssianalyysi mainitaan ainoastaan sivuhuomautuksena digitaalisen kirjoittamisen tutkimuksen yhteydessä. Eyman mainitsee kuitenkin kirjoittamisen tutkimuksen yhteydessä erikseen tärkeänä me-

netelmänä genreanalyysin ja käsittelee genreä nimenomaan diskurssintutkimuksen sille antamassa merkityksessä (vrt. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2009: 80–87).

Jos diskurssianalyysin menetelmiä tarkastellaan suhteessa aineiston lähi- tai etälukuun, kyse voi olla molemmista. Lähiluvussa tarkasteltavia kielellisiä tai visuaalisia piirteitä ei ole ennalta tarkkaan määritelty, vaan tutkimus perustuu tekstin kokonaisvaltaiseen teoriaan pohjautuvaan analyysiin. Etäluvussa taas tekstiä ei tarkastella kokonaisuutena vaan siitä etsitään ennalta sovittuja piirteitä. Jälkimmäisesäkin lähestymistavassa metodi voi olla hermeneuttinen eli se tarkentuu aineiston analyysin edetessä. Näitä lähestymistapoja voi myös yhdistää. Diskurssianalyttisesti orientoituneessa digitaalisen retoriikan tutkimuksessa otetaan avuksi diskurssintutkimuksesta kumpuava käsite tai käsitteitä, joka/ jotka operationalisoidaan menetelmäksi kvalitatiiviseen ja/ tai kvantitatiiviseen tarkasteluun. Annamme seuraavassa esimerkkejä digitaalisen retoriikan tutkimusmenetelmistä kahden retoriikan käsitteen – eetoksen ja argumentaation – avulla. Painotamme erityisesti diskurssintutkimuksesta ammentavien menetelmien esittelyä, mutta kuvaamme lyhyesti myös muita menetelmiä, jotta diskurssianalyysin ominaispiirteet tulevat selkeämmin esiin.

4.1 Eetos

Eetos tarkoittaa reettorista yleisölle syntyvää vaikutelmaa, jonka reettori pyrkii säätlemään siten, että se suostuttelisi yleisön sitoutumaan viestissä tarjottuihin näkökulmiin tai ylipäätään luottamaan reettoriin. Yleiskielessä käytetään usein termejä *imago* ja *brändi*, jotka viittaavat pitkälti samaan asiaan kuin eetos. Toisaalta eetos-termiä käytetään nykyään myös muissa merkityksissä kuin tarkoitettaessa puhujasta muodostuvaa kuvaa. Esimerkiksi 'kotiäitieetos' vaikkapa miespuolisen poliitikon puheessa viittaa diskurssiin, joka heijastaa tiettyä perhepoliittista ideologiaa sen sijaan, että puhujasta muodostuisi kotiäitimäinen kuva. Tässä artikkelissa eetosta käsitellään kuitenkin reettorista syntyvän vaikutelmana.

Aristoteleen mukaan luotettavan puhujakuvan rakennusaineet ovat erityisesti kokemus ja pätevyys (*fronesis*), moraalinen hyveellisyys (*arete*) ja hyväntahtoisuus yleisöä kohtaan (*eunoia*) (*Retoriikka* 1378a). Digitaalisen retoriikan moninaisuudessa näiden rinnalle tulee uusia vaatimuksia. On helppo kuvitella tilanteita, joissa pätevän asiantuntijan sijaan ihailua ja luottamusta herättää uusi tulokas tai rivikansalainen – näin on monesti esimerkiksi yhteiskunnallisia asioita koskevissa verkkokeskusteluissa, joissa moni luottaa enemmän kansalaisen omaan kokemukseen perusteluna kuin asiantuntijan esittämään, tutkimukseen nojaavaan, perusteluun. Moraalisen hyveellisyyden edelle saattaa puolestaan mennä vaikkapa karismaattisuus tai hauskuus, kuten monissa YouTube-videoissa. Eetos, kuten kaikki retoriikka, on siis vahvasti kontekstisidonnaista.

Kun digitaalisen retoriikan tutkimuksissa käsitellään eetosta, menetelmänä on usein lähiluku. Esimerkiksi Lukowski ja Sparby (2017) analysoivat naisten eetosta tietolähteinä imetykseen liittyvillä Wikipedia-sivuilla ja blogikirjoituksissa. Tutkimuksen päätulos on, että naisen eetos, joka muodostuu omien imetyskokemusten kertomisen kautta, ei ole tervetullut Wikipediassa, kun taas äitiysblogeissa naisen eetosta arvostetaan. Metodina mainitaan ”retorinen analyysi” (Lukowski & Sparby 2017: 330) ja tätä toteutetaan eri käsitteiden (esim. episteemisyys ja kairos eli hetkelle otollinen viestintä) avulla, kuvaten miten nämä ilmenevät aineistossa. Luenta on feministinen ja aineiston analyysi sidotaan tiukasti yhteiskunnalliseen tilanteeseen. Analyysi kohdistuu ohjelmistojen (Wikipedia ja blogisivustot) toimintoihin, Wikipedia-määritelmien päivityshistoriaan ja itse teksteihin. Tekstien analyysi kohdistuu pikemminkin tekstin sisältöön kuin kielellisiin piirteisiin.

Eetosta voidaan kuitenkin tutkia myös diskurssianalyysin keinoin ja kiinnittäen enemmän huomiota kielellisiin valintoihin. Esimerkiksi Lehti (2013) on kuvannut eetos-tyylin syntyvän reetorin kielellisistä ja muista valinnoista, jotka tulevat merkityksellisiksi jonkin kategorian sisällä – toisin sanoen viestijän tyylistä (ks. Enkvist 1978 [1964]; Rabatel 2007). Jos esimerkiksi runoa verrataan käyttöohjeeseen, huomio kiinnittyy kahden kategorian, tässä tapauksessa kahden genren, eroihin. Jos sen sijaan verrataan kahta runoa keskenään, reetorin tyyli ja sen luoma eetos on helpompi havaita. Kielelliset ja muut valinnat viestinnässä on hyvin laaja tutkimuskohde, joten on joko analysoitava melko pientä aineistoa kokonaisvaltaisesti tai keskittyttävä joihinkin piirteisiin.

Eymanin (2015: luku III) mainitsema etäluku soveltuu myös eetos-tyylin analyysiin. Esimerkiksi poliitikkojen blogieetoksen kohdistuvassa analyysissään Lehti ja Laippala (2014) ovat valinneet tutkimuskohteeksi kielenkäytön virallisuuden asteen poliitikkojen blogeissa ja tutkivat tätä etäluvun avulla, joihinkin piirteisiin keskittyen. Tutkimuksessa laajaa ranskankielistä blogiaineistoa käsiteltiin koneellisin menetelmin, jotta siitä saatiin esiin ennalta määritettyjä piirteitä. Etäluvun avulla löytyneitä kiinnostavia tekstejä tai tekstinosia analysoitiin kuitenkin myös tarkemmassa lähiluvussa.

Kielen virallisuuden astetta indikoivien piirteiden käyttö vaikuttaa eetos-tyylin muodostumiseen, sillä kielen virallisuus voi kertoa esimerkiksi siitä, esiintyykö poliitikko nuorten edustajana tai etäisenä auktoriteettina. Perinteisen sosiolingvistiikan ja tietokonevälitteisen kielenkäytön tutkimusten perusteella luokittelukriteereiksi valittiin yhteensä kuusi kielellistä piirrettä: 1) *ne*-kieltosanan poisjätto, 2) kysymyslauseen muoto, 3) lyhenteet, 4) puhekieliset sanavalinnat, 5) hymiöt ja 6) toisteiset välimerkit. Aineiston analyysi osoittaa yhtäältä, että tutkitut poliitikot ja blogien kommentoijat kirjoittavat blogeissaan keskimäärin melko yleiskielisesti ja välttävät arkista ilmaisua sekä toisaalta, että yksittäisten poliitikkojen kohdalla arkinen eli ”puhetyylinen” ilmaisu voi toimia tärkeänä eetos-tyylin rakentajana. Esimerkiksi eräs poliitikoista näyttää pyrkivän esiintymään kotikaupunkinsa nuorison asioiden aja-

jana, mikä näkyi paitsi käsitellyissä teemoissa myös usein toistuvissa arkisen kielen piirteissä.

Samaan ranskankielisten poliitikkojen blogiaineistoon kohdistuvassa tutkimuksessa Lehti (2012) puolestaan yhdistää ennalta valittujen piirteiden analyysiä (etäluku) ja tekstin kokonaisvaltaista analyysiä (lähiluku). Hän analysoi subjektiivisuuden ilmauksia Kerbrat-Orecchionin (1997 [1980]) esittelemän tyypittelyn mukaisesti. Ilmauksia ei kuitenkaan analysoida koko aineistosta vaan muiden kriteerien perusteella valitusta suppeasta otannasta. Otannan tekstit analysoitiin kokonaisvaltaisesti kiinnittäen kuitenkin erityistä huomiota Kerbrat-Orecchionin (mt.) luokitteliin subjektiivisuuden ilmauksiin, kuten adjektiiveihin, persoonapronomineihin ja modaalisuuden merkkeihin tai näiden puuttumiseen. Näiden lisäksi huomioidaan muun muassa käsitellyt aiheet ja argumentointitavat. Analyysin tulokset piirtävät kuvan poliitikkojen jatkumosta, jonka toisessa päässä on sitoutuneen ja tunteikkaan aktivistin eetos ja toisessa puolestaan analyyttisen etäisen asiantuntijan eetos.

Edellä kuvatuissa poliitikkojen blogeihin kohdistuvissa eetoksen analyyseissä on kyse digitaaliseen aineistoon kohdistuvasta diskurssianalyysistä, jonka tuloksia tulkitaan retoriikan, tässä tapauksessa eetoksen, näkökulmasta. Digitaalisen genren, poliitikon blogin, piirteet otetaan huomioon, mutta käytetyt diskurssia käsittelevät menetelmät soveltuvat yhtä hyvin myös muiden kuin digitaalisten aineistojen tutkimukseen. Digitaalisen eetoksen kuvaamiseksi on kehitetty myös käsitteitä, jotka korostavat digitaalisen viestintävälineen piirteitä. Tilanteissa, joissa osallistujien henkilöys on piilossa, eetos perustuu täysin viestin varaan ja voidaan puhua ”statuksettomasta eetoksesta” (Warnick 2004). Näin on esimerkiksi monilla keskustelupalstoilla, joilla viestitään nimimerkillä. Verkkoviestinnän tutkijat ovat myös pohtineet ryhmädynamiikan merkitystä eetoksen muodostumisessa. Gurak (1999) käyttää nimitystä ’ryhmäeetos’ viitattaessaan ehdottomaan samanmielisyyteen perustuvaan verkkokäyttäjyymiseen, jossa luotettavuus perustuu ryhmän luomiin sääntöihin ja sanktioihin. Miller (2001) puolestaan tarkastelee eetosta tilanteissa, joissa ihmisen keskustelukumppanina digitaalisessa ympäristössä on viestejä tuottava kone mutta ihminen luulee olevansa vuorovaikutuksessa toisen ihmisen kanssa. Tällaiset tilanteet kertovat siitä, miten nopeasti ja alitajuisesti alamme muodostaa käsitystä vuorovaikutuskumppanimme persoonallisuudesta, vaikka emme näe häntä. Ihmisen ja koneen vuorovaikutuksessa tullaan useimmiten myös tilanteeseen, jossa koneen eetos eli luotettavuus murenee.

Paitsi koneen tuottamien viestien kohdalla, ylipäätään digitaalista eetosta tutkittaessa herää usein kysymys siitä, kuka on todellinen reettori. Vaikka reettori rakentaa kuvaa itsestään, hänen digitaalisessa viestinnässään voi olla mukana myös haamukirjoittajia eli henkilöitä, jotka kirjoittavat päivityksiä hänen puolestaan. Sosiologi Erving Goffmanin (1981) osallistujaroolien jaottelun mukaan viestin tuottaja voi olla esittäjä (*animator*), tekijä (*author*) tai toimeksiantaja (*principal*). Esittäjä on se, joka konkreettisesti tuottaa viestin. Tekijä on se, joka ilmaisee omin sanoin aja-

tuksiaan, vaikka ilmaisu voi tapahtua esittäjän välityksellä. Esittäjä voi olla sama kuin tekijä, mutta näin ei välttämättä ole. Tekijän ja tästä mahdollisesti erillisen esittäjän taustalla voi vielä lisäksi olla toimeksiantaja, jonka arvoja, ajatuksia ja asemaa tekijä tai esittäjä viestissä tukevat. Kun avustaja kirjoittaa vaikkapa poliitikon nimissä twiitin, blogikirjoituksen tai Facebook-päivityksen, hän yleensä on ”vain” esittäjä poliitikon itsensä toimiessa tekijänä. Toimeksiantaja tässä tapauksessa voi olla esimerkiksi poliitikon puolue. Digitaalisessa viestinnässä on yleistynyt myös osallistujarooli, jolle ei löydy vastinetta Goffmanin mallista: identiteettivaras. Erityisen tunnettujen henkilöiden kohdalla identiteettivarkaudet ovat yleisiä, ja yleisöltä vaaditaankin monipuolista medialukutaitoa identiteettivarkaan päivittämän tilin tai profiilin tunnistamiseksi.

4.2 Argumentaatio

Keskeinen osa retoriikkaa on mielipiteiden esittäminen ja perusteleminen. Mielipiteiden perusteleminen on vahvasti läsnä myös digitaalisessa retoriikassa esimerkiksi poliittisissa blogeissa, eri alojen asiantuntijoiden twiiteissä tai vaikkapa käyttäjien tuottamissa tuotearvosteluissa. Erityisesti verkkokeskusteluissa esiintyvä mielipiteiden esittäminen ja perusteleminen on herättänyt viime aikoina laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Esimerkiksi perustelujen laadusta ja kommenttien sävystä huolestuneet mediatilat ovat lisänneet kommenttiosioihinsa toiminnon, jonka avulla osallistujat arvioivat toistensa kommentteja. Verkossa esitetyt argumentit ovat yksi digitaalisen retoriikan tutkimuskohde. Esittelemme seuraavaksi argumenttien analyysitapoja, jotka edustavat Eymanin (2015: luku III) metodijaottelussa lähilukua. Käsittelemissämme tutkimuksissa argumentit on siis tunnistettu yksitellen ilman koneellisia työkaluja.

Loogisesti pitävän argumentoinnin tunnetuin muoto on *sylogismi* eli argumentti, jossa tehdään kiistämätön johtopäätös annetuista taustaoletuksista (esim. päätaustaoletus: Kaikki ihmiset ovat kuolevaisia, sivutaustaoletus: Sokrates on ihminen > johtopäätös: Siis Sokrates on kuolevainen). *Entymeemaksi* nimitetään päättelyketjua, joka muistuttaa syllogismia mutta jossa kaikkia vaiheita ei lausuta ääneen (esim. Sokrates on kuolevainen, koska hän on ihminen). Logiikassa ollaan kiinnostuneita päättelyketjun pitävyydestä, ei niinkään taustaoletusten laadusta, sillä taustaoletusten oletetaan olevan tosia. Syllogismit ovat kuitenkin harvinaisia tosielämässä tapahtuvassa viestinnässä. Dialektiikassa, ja sen perinnettä jatkavassa uudessa retoriikassa, huomio kiinnittyy tosielämässä tapahtuvaan argumentointiin. Tosielämän argumentit ovat usein kiistanalaisia, mikä tarkoittaa, että taustaoletuksina käytetään esimerkiksi mielipiteitä, arvoja ja kokemuksia. Argumenttien kiistanalaisuus pätee erityisesti verkkokeskusteluihin, joissa kommentointi on usein ”sekavaa” (*messy*), kuten Grabill ja Pigg (2012) toteavat.

Lehti ja Kallio (2017) tutkivat argumentointia sosiaalitoimea koskevan uutisen kommentoinnissa useiden suomalaisten sanomalehtien kommenttipalstoilla vuosien 2010 ja 2011 vaihteessa. Uutinen perustui julkaistuu tutkimukseen sosiaalityöntekijöiden mielipiteistä köyhyyden syistä neljässä eri maassa. Tutkimuksen tulokset olivat monisyiset, mutta uutismediat otsikoivat aiheen vahvasti yksinkertaistaen ja nimittivät suomalaisia sosiaalityöntekijöitä tylyiksi. Lehti ja Kallio (2017) yhdistävät tutkimuksessa retoriikan tutkimuksen diskurssintutkimukseen siten, että tutkimus kohdistuu erityisesti osallistumisen muotoihin, joita tutkitaan diskurssintutkimuksen teorioiden avulla. Lisäksi tutkimuksen tulokset suhteutetaan laajaan yhteiskunnalliseen kontekstiin sosiologisia tutkimuksia hyödyntäen. Varsinainen analyysi puolestaan kohdistuu osallistujien kommentteissaan käyttämiin perusteluihin. Tässä hyödynnetään Waltonin ym. (2008) argumenttiluokittelua, joka nojautuu ennen kaikkea Toulminin (1958) näkemyksiin argumentin rakenteen kuvauksesta mutta on samalla myös argumenttien laaja luokittelu Perelmanin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958) tapaan. Walton ym. (2008) esittelevät yhteensä 65 erilaista argumenttirakennetta. Lisäksi argumenttityyppien vakuuttavuuden arvioimiseksi esitetään kriittisiä kysymyksiä.

Lehti ja Kallio (2017) keskittyvät analyysissään kolmeen aineistossa toistuvan argumenttirakenteeseen, joissa perusteluna on oma tai läheisen kokemus, asiakkaiden vastuuttomuus ja kansalliset stereotyyppit. Näistä yleisin on oma tai läheisen kokemus. Tämä ei sinänsä ole yllättävää, sillä sosiaalista mediaa leimaavana tekijänä pidetään yleisesti omien kokemusten esiintuontia. Esimerkit 1 ja 2 sanomalehtien verkkosivustojen kommenttipalstoilta kuvaavat, miten omaa kokemusta käytetään perusteluna sosiaalivirkailijoiden tylyydelle:

- (1) Kerrankin hyvä tutkimustulos. Itse vahvistan, että asiassa on todellista pohjaa. On tullut muutaman kerran koettua, että sos.apu on kamalanpuoleista. Syyllistämistä asioilla, joille et voi mitään. Omassa tapauksessa tuli potkut työstä ja henkilökunta irtisanottiin.
- (2) Henkilökohtaisen yhden käyntikerran ja tuttujen puheiden perusteella tämä on kyllä aivan totta. Sosiaalivirkailija on ikään kuin inkvisiittori, joka sitten lopulta pitkän hampain joustaa hieman ja kirjoittaa pikkuraisen shekin asiakkaalle. Ainakin minulle silloin, kun siellä oli pakko käydä. Toivottavasti ei ikinä enään.

Esimerkkejä 1 ja 2 voidaan tarkastella argumenttirakenteina. Waltonin ym. (2008: 309) luokittelusta löytyy argumentteja vastaava rakenne: tietämiseen perustuva argumentti (*argument from position to know*). Tämän argumentin rakenne on seuraava:

Päätaustaoletus: Toimija T tuntee asemansa perusteella asioita aihepiiristä A, joka sisältää väitteen V.

Sivutaustaoletus: T väittää, että V on totta (tai valetta).

Johtopäätös: V on totta (valetta).

Rakenteen avulla voidaan kuvata esimerkkien 1 ja 2 argumentit siten, että toimija *T* on asiakas sosiaalitoimistossa, aihepiiri *A* on sosiaalityöntekijöiden asenteet ja väite *V* on se, että nämä asenteet ovat tylyjä. Näin ollen argumenttirakenne esimerkeissä 1 ja 2 on seuraava:

Päätaustaoletus: Asiakas tuntee asemansa perusteella sosiaalityöntekijöiden asenteet, joiden väitetään olevan tylyjä.

Sivutaustaoletus: Asiakas väittää sosiaalityöntekijöiden olevan tylyjä.

Johtopäätös: Sosiaalityöntekijät ovat tylyjä.

Argumenttirakennetta voidaan arvioida Waltonin ym. (2008: 309) tarjoamien kriittisten kysymysten avulla:

Onko *T* asemassa, jossa hän voi tietää onko *V* totta (tai valhetta)?

Onko *T* rehellinen (luotettava) toimija?

Väittikö *T*, että *V* on totta (tai valhetta)?

Ensimmäiseen kysymykseen vastaaminen vaatii omista kokemuksista kertovan kommentoijan aseman pohtimista. Onko asiakas sellaisessa asemassa, että hän voi tuntea sosiaalityöntekijöiden tylyjä asenteita? Tämä riippuu aihepiirin *A* luonteesta ja onkin aiheellista kysyä, mistä aihepiiristä tutkituissa kommenttiosioissa keskusteltiin. Walton ym. (2008: 88) erottavat asiantuntijatiedon ja kokemuksen perusteluna ja sosiaalityöntekijöiden tylyyttä käsittelevässä kommentoinnissa kyse näyttää olevan jälkimmäisestä, asiakkaiden kokemuksesta. Lehden ja Kallion (2017: 62) mukaan asiakkaiden kokemusta tylystä kohtelusta ei voida kiistää, joskin yleistäminen oman kokemuksen perusteella koko ammattiryhmään on kyseenalaista. Sen sijaan on keskeistä, että alkuperäinen uutinen, tutkimus sosiaalityöntekijöiden käsityksistä köyhyyden syistä, ei suinkaan käsitellyt tylyyden kokemuksia asiakaspalvelutilanteessa. Journalistien valinnat uutisten otsikoinnissa ja itse tekstissä ohjasivat siis sitä, millaiseksi verkkokeskustelu muodostui – kun otsikoissa ja teksteissä toistui sana *tyly*, keskustelijat kommentoivat juuri ”tylyyttä”.

Toinen argumenttirakenteen arvioimiseksi annettu kriittinen kysymys koskee toimijan *T* rehellisyyttä ja luotettavuutta. Lehti ja Kallio (2017: 61–62) toteavat, että tähän on vaikea vastata varmasti. On mahdotonta varmistua kommentoijan henkilöydestä ja siitä, toimiiko hän rehellisesti. Tutkitussa aineistossa suurin osa kommentoijista ei esiinny oikealla nimellä vaan nimimerkillä, eikä kirjoittajien kasvoja ole näkyvissä. Toimija *T* eli kommentin kirjoittaja voi olla vaikkapa provosoiva trolli tai hän voi liioitella tai valehdella. Kolmas kriittinen kysymys koskee lausuman olemassaoloa. Kysymys on ehkä oleellisempi suullisen argumentoinnin analysoinnissa. Tutkitussa aineistossa tästä ei ole epäselvyyttä: toimija on julkaissut kommenttinsa sanomalehden verkkosivulla, joten väitteen ilmaisemista ei tarvitse kyseenalaistaa.

Lehti ja Kallio (2017) tulkitsevat argumenttirakenteiden analyysin tuloksia yhteiskunnallisessa kontekstissa erityisesti pohtien keskustelun osallistujia. Tutkituilla palstoilla äänessä on huono-osaisin väestönosa: toimeentulotuen saajat. Toimeentulotukeen yleisesti liittyvä häpeän tunne ei anonyymissä digitaalisessa ympäristössä estä osallistumista julkiseen keskusteluun. Toisaalta keskusteluista näyttivät puuttuvan toimijat, jotka yleensä osallistuvat julkiseen keskusteluun sosiaaliturvasta. Esimerkiksi omaan ammatilliseen asiantuntemukseen vetoavat argumentit loisivat poissaolollaan, joten voidaan päätellä, että sosiaalityöntekijät, tutkijat ja muut sosiaalityön asiantuntijat eivät näyttäneet osallistuvan keskusteluun. Lisäksi analyysi osoittaa journalistisen median olevan tärkeä tiedonlähde ja näkökulmien asettaja myös verkkokeskusteluissa.

Lehden ja Kallion (2017) tutkimus on esimerkki siitä, miten retoriikan – tässä tapauksessa argumentoinnin – teorioita hyödynnetään tutkimuksen kohdistuessa digitaaliseen aineistoon ja pyritään selvittämään vaikuttamisen muotoja digitaalisessa viestintäympäristössä. Diskurssitutkimus on tutkimuksessa mukana osallistumisen muotojen tulkinnassa. Toisenlainen tapa pureutua retoriikan digitaalisuuteen on rakentaa uusi teoria digitaalisuuden ominaispiirteiden ympärille.

Erosen (2013) tutkimus mielipiteiden perustelemisesta verkon julkisjuorupalstoilla on esimerkki siitä, miten digitaalisen retoriikan ilmiöiden kuvaamiseksi nimetään uusi käsite. Eronen (mt.) nojaa perinteisiin argumentaatioteorioihin (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1958; Toulmin 1958) mutta nimeää aineistossaan esiintyvät argumenttirakenteet *digitaaliseksi entymeemaksi*. Digitaalinen entymeema on Erosen (2013: 57) mukaan argumentti, jossa on väite, mutta ei johtopäätöstä eikä perusteluja, koska reettori olettaa yleisön löytävän perustelut digitaalisesta kontekstista: linkeistä, teksteistä, kuvista ja videoista. Erosen (2013) tutkimuksen kohteena ovat verkkokeskustelut, joissa aiheena ovat uutiset julkisuuden henkilöiden (Rihanna ja Chris Brown; Matti Nykänen ja Mervi Tapola; Sharon Osbourne ja Megan Hauserman; Martina Aitolehti ja Anne-Mari Berg) harjoittamasta väkivallasta, joten moraalinen tuomitseminen on keskeistä kommentoijissa.

Tuomitsemisen analysoimiseksi tutkimuksessa hyödynnetään systeemifunktionaalista suhtautumisen (*appraisal*) teoriaa (Martin & White 2005), jota käytetään usein diskurssianalyttisissä tutkimuksissa. Suhtautumisen teorian ja erityisesti sen asennoitumis-osan (*attitude*) avulla saatiin selville, että kommentoijat paitsi arvioivat julkisuuden henkilöitä ihmisinä ja heidän moraaliaan uutisoitujen tekojen perusteella (moraalinen arviointi) myös suhtautuvat heihin kulttuurituotteina (amoraalinen arviointi). Ihmisten moraalinen arviointi tapahtuu erilaisin kielellisin keinoin kuin kulttuurituotteiden amoraalinen arviointi. Ihmisten moraalia arvioissaan kommentoijat ilmaisevat omia tunnetilojaan (esim. "We need to boycott that ***** of Chris Brown! How could he do that? He is a monster.. Poor Rihanna"). Tunnetilat kohdistuvat julkisuuden henkilöihin ja ne on laukaissut uutisoitu väkivaltaisen teko. Amoraalisessa kommentoinnissa puolestaan arvioidaan julkisuuden

henkilöitä objekteina (esim. ”Läski tummuu kun missit nyrkkeilee :)”) eikä niinkään ilmaista kommentoijan omaa tunnetilaa, joka kohdistuisi arvioinnin kohteena olevien henkilöiden tekoihin.

Tuomitsemisen ilmaukset toimivat argumentin osina verkkokeskustelussa. Argumentti, digitaalinen entymeema, muodostuu kontekstista löytyvistä vihjeistä. Tärkeitä osia ovat muut kommentit sekä linkitetyt tekstit, kuvat ja videot. Digitaalinen entymeema kuvastaa digitaalisen tekstin, tai performanssin, monimuotoisuutta verkkokeskusteluissa: merkityskokonaisuus syntyy palasista ja yhdistää kirjoitusta, kuvaa ja ääntä. Merkityskokonaisuutta työstää yhteisö, jonka jäseniä yhdistää luottamus ja tunneside, vaikka he viestivät nimimerkin takaa ja todellinen henkilöys on piilossa. Digitaalisen entymeeman ongelmana on, että yleisö voi todellisuudessa löytää kontekstista aivan erilaiset perustelut kuin mitä reettori on tarkoittanut, jolloin yhteisöllisyyden rakentuminen on hataralla pohjalla. Toisaalta joissakin tietyssä, hyvin tiiviissä verkkoyhteisöissä jo pienet diskursiiviset piirteet, kuten tietyt slangisanat, voivat olla yhteisöllisyyden osoittimia eikä perusteluja kommenteille edes etsitä. Näin on esimerkiksi julkisjuoruihin keskittyvällä ONTD (Oh No They Didn’t!) foorumilla (<https://ohnotheydidnt.livejournal.com/>), jota luonnehtii yleisesti osallistujien ironinen suhtautuminen julkisuuden henkilöihin. Foorumilla laaditaan esimerkiksi listoja ”suositummista” ja ”ihailuista” julkisuuden henkilöistä ironiseen sävyyn: todellisuudessa listat perustuvat ennemminkin julkisuuden henkilöiden näkemiseen turhana kertakäyttöviihteenä. Foorumilla korostuu erityisesti amoraalinen digitaalinen entymeema, siis pelkkää esteettistä makua esiintuova toteamus ilman minkäänlaisia perusteluja. Asiallisesti argumentoidut tai moraalinormeja vakavasti painottavat viestit olisivat foorumilla jopa luotaantyöntäviä. Digitaalisen retoriikan tutkimus vaatii tutkijaltaan näin ollen vahvaa viestintäkontekstin tuntemusta, sillä kielelliset vaikutuskeinot eivät toimi yhdellä sivustolla samoin kuin jollakin toisella.

5 Yhteenveto

Olemme kuvanneet tässä artikkelissa digitaalisen retoriikan ja diskurssianalyysin suhdetta ja sitä, miten diskurssianalyysin menetelmiä voidaan hyödyntää digitaalisen retoriikan tutkimuksessa. Katsauksemme nojaa Eymanin (2015) näkemykseen digitaalisen retoriikan metodeista, joita on laaja kirjo lähiluvusta koneellisiin menetelmiin. Olemme hyödyntäneet erityisesti Eymanin (mt.) jakoa lähi- ja etälukuun, mitä olemme soveltaneet diskurssianalyttisten menetelmien erittelyyn sen mukaan, perustuvatko ne tekstin kokonaisvaltaiseen tulkintaan vai ennalta määriteltyjen piirteiden analyysiin.

Kuvaamamme tutkimusmenetelmät osoittavat, että digitaalisuuden asema retoriikan tutkimuksessa vaihtelee. Joissakin tutkimuksissa digitaalisuus on osa kontekstia, ollen näin osa vaikuttavan kielenkäytön analyysiä. Toisissa tutkimuksis-

sa digitaalisuus on puolestaan sisäänrakennettu sovellettavaan teoriaan eli se on nostettu käsitteenmuodostuksen keskiöön. Lisäksi katsauksemme osoittaa, että digitaalisen retoriikan tutkimuksissa voidaan paitsi hyödyntää olemassa olevia analyysimenetelmiä ja käsitteitä, myös rakentaa uusia. Suhtautumisen teoria, subjektiivisuuden ilmausten luokittelu tai perinteikkäät argumenttiluokittelut ovat esimerkkejä jo olemassa olevien teorioiden hyödyntämisestä. Ryhmäeetos ja digitaalinen entymeema puolestaan edustavat digitaalisen retoriikan tutkimuksesta kumpuavaa uutta käsitteistöä. Niin perinteistä ammentavalla kuin uutta luovallakin metodiikalla on paikkansa digitaalisen retoriikan tutkimuksessa.

Sosiaalisen median ongelmista, kuten vihapuheen yleistymisestä, on viime aikoina keskusteltu paljon. Digitaalisen retoriikan tutkimus ja opetus voisivat lisätä ymmärrystä verkon vaikutuskeinoista ja auttaa ymmärtämään viestinnän monimuotoisuutta. Ei nimittäin ole olemassa yhtä yhtenäistä verkkokeskustelukulttuuria vaan verkossa pyritään vaikuttamaan monin eri tavoin ja monista syistä. Digitaalisen retoriikan tuntemus voi myös edistää vastuullisempaa viestintää sosiaalisessa mediassa. Kun mahdollisuus julkisesti vaikuttavaan viestintään on lähes jokaisella, vastuulliselta mediakäyttäjältä vaaditaan entistä monipuolisempia taitoja. Näihin sisältyy rektorin roolissa ymmärrys oman viestin mahdollisista vaikutuksista ja kyky eläytyä vastaanottajan asemaan. Yleisön roolissa jokaiselta puolestaan edellytetään kykyä tunnistaa muiden käyttämät vaikuttamiskeinot ja arvioida niitä kriittisesti omissa konteksteissaan.

Kirjallisuus

- Adam, J.-M. 1999. *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- Amossy, R. 2008. Argumentation et analyse du discours: perspective théoriques et découpages disciplinaires. *Argumentation et Analyse du Discours*, 1. <https://doi.org/10.4000/aad.200>.
- Amossy, R. 2018. Introduction: la dimension argumentative du discours – enjeux théoriques et pratiques. *Argumentation et Analyse du Discours*, 20. <https://doi.org/10.4000/aad.2560>.
- Aristoteles 2012 [1997]. *Retoriikka ja runousoppi*. Suomentanut P. Hohti & P. Myllykoski. Helsinki: Gaudeamus.
- Austin, J. L. 1955. *How to do things with words*. Oxford: Clarendon Press.
- Bakhtin, M. M. (1986). *Speech genres and other late essays*. C. Emerson & M. Holquist (toim.) Kääntänyt V. W. McGee. Austin, TX: University of Texas Press.
- Benveniste, É. 1966. *Problèmes de la linguistique générale, vol. 1*. Paris: Gallimard.
- Bizzell, P. & B. Herzberg 2001. *The rhetorical tradition: readings from classical times to the present*. Boston, MA: Bedford/St. Martin's.
- Black, E. 1970. The second persona. *Quarterly Journal of Speech*, 56 (2), 109–119. <https://doi.org/10.1080/00335637009382992>.
- Bogost, I. 2007. *Persuasive games. The expressive power of videogames*. Cambridge, MA: MIT Press.

- Brock, K. & D. Shepherd 2016. Understanding how algorithms work persuasively through the procedural enthymeme. *Computers and Composition*, 42, 17–27. <https://doi.org/10.1016/j.compcom.2016.08.007>.
- Brummett, B. 2010. *Techniques of close reading*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Burke, K. 1969. *A rhetoric of motives*. Los Angeles and London: University of California Press.
- Carter, P. & N. Jackson 2004. For the sake of argument: towards an understanding of rhetoric as process. *Journal of Management Studies*, 41, 469–491.
- Castells, M. 2000. *The rise of network society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 2009. *Communication power*. New York: Oxford University Press.
- Colleoni, E., A. Rozza & A. Arvidsson 2014. Echo chamber or public sphere? Predicting political orientation and measuring political homophily in Twitter using big data. *Journal of Communication*, 64 (2), 317–332. <https://doi.org/10.1111/jcom.12084>.
- Enkvist, N. E. 1978 [1964]. On defining style: an essay on applied linguistics. Teoksessa J. Spencer (toim.) *Linguistics and style*. Oxford: Oxford University Press, 1–56.
- Eronen, M. 2013. Digital enthymeme: morality, emotions, and materialism in new media participation. *Sociedad de la Información*, 44, 35–64.
- Eronen, M. 2015. *Rhetoric of self-expressions in online celebrity gossip*. Vaasa: Vaasan yliopisto. <https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/7274>.
- Eyman, D. 2015. *Digital rhetoric: theory, method, practice*. University of Michigan Press. <http://www.digitalculture.org/books/digital-rhetoric/>.
- Eyman, D. 2016. Looking back and looking forward. *Enculturation*, 23 (November 2016). <http://enculturation.net/looking-back-and-looking-forward>.
- Fahnestock, J. 2011. *Rhetorical style. The uses of language in persuasion*. Oxford: Oxford University Press.
- Foss, S. K. 1995. *Rhetorical criticism. Exploration and practice*. Long Grove, IL: Waveland Press.
- Goffman, E. 1981. *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- Grabill, J. T. & S. Pigg 2012. Messy rhetoric: identity performance as rhetorical agency in online public forums. *Rhetoric Society Quarterly*, 42 (2), 99–119. <https://doi.org/10.1080/002773945.2012.660369>.
- Gredel, E. 2017. Digital discourse analysis and Wikipedia: bridging the gap between Foucauldian discourse analysis and digital conversation analysis. *Journal of Pragmatics*, 115, 99–114. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2017.02.010>.
- Gurak, L. 1999. The promise and the peril of social action in cyberspace: ethos, delivery, and the protests over MarketPlace and the Clipper chip. Teoksessa M. A. Smith & P. Kollock (toim.) *Communities in Cyberspace*. London: Routledge, 243–263.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Helasvuo, M.-L., M. Johansson & S.-K. Tanskanen 2014. Johdatus digitaaliseen vuorovaikutukseen. Teoksessa M.-L. Helasvuo, M. Johansson & S.-K. Tanskanen (toim.) *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: SKS, 9–28.
- Jenkins, H. 2006. *Convergence culture. Where old and new media collide*. New York & London: New York University Press.
- Johnson-Eilola, J. 2010. Among texts. Teoksessa S. Selber (toim.) *Rhetorics and technologies: new directions in writing and communication*. Columbia, SC: University of South Carolina Press, 33–55.
- Johnstone, B. 2002. *Discourse analysis*. Oxford: Blackwell.
- Kerbrat-Orecchioni, C. 1997 [1980]. *L'énonciation: de la subjectivité dans le langage*. Paris: Armand Colin.
- Kuyper, J. A. & A. King 2009. What is rhetoric? Teoksessa J. A. Kuyper (toim.) *Rhetorical criticism: perspectives in action*. Plymouth: Lexington Books, 1–12.

- Lehti, L. 2012. Le blog de politicien: un espace de subjectivité affichée? *Argumentation et analyse du discours*, 9. <https://doi.org/10.4000/aad.1391>.
- Lehti, L. 2013. *Genre et ethos: des voies discursives de la construction d'une image de l'auteur dans les blogs des politiciens*. Turku: Turun yliopisto. <http://www.utupub.fi/handle/10024/93657>.
- Lehti, L. & J. Kallio 2017. Participation in an online social policy discussion: arguments in focus. *Discourse, Context & Media*, 19, 58–65. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2017.02.005>.
- Lehti, L. & V. Laippala. 2014. Style in French politicians' blogs: degree of formality. *Language@Internet*, 11 (1), article 1. URN: nbn:de:0009-7-37980.
- Losh, E. 2009. *Virtualpolitik. An electronic history of government media-making in a time of war, scandal, disaster, miscommunication, and mistakes*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Lukowski, A. A. & E. M. Sparby 2017. Breastfeeding, authority, and genre: women's ethos in wikipedia and blogs. Teoksessa M. Folk & S. Apostel (toim.) *Establishing and evaluating digital ethos and online credibility*. Hershey, PA: IGI Global. 329–347.
- Malmelin, N. 2003. *Mainonnan lukutaito. Mainonnan viestinnällistä luonnetta ymmärtämässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Martin, J. R. & P. R. White 2005. *The language of evaluation. Appraisal in English*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Matikainen, J. 2014. Haastettu vaikuttaminen. Teoksessa V. Luoma-Aho (toim.) *ProComma Academic: särkymätön viestintä*. Helsinki: ProCom – Viestinnän ammattilaiset ry. <http://viestijat.fi/haastettu-vaikuttaminen/>.
- Miller, C. R. 2001. Writing in a culture of simulation: ethos online. Teoksessa P. Coppock (toim.) *The semiotics of writing. Transdisciplinary perspectives on the technology of writing*. Turnhout, Belgium: Brepols, 253–279.
- Moretti, F. 2000. Conjectures on world literature. *New Left Review*, 1, 54–68. <https://newleftreview.org/II/1/franco-moretti-conjectures-on-world-literature>.
- Palonen, K. & H. Summa 1996. Johdanto: retorinen käänne? Teoksessa K. Palonen & H. Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino. 7–19.
- Perelman, C. & L. Olbrechts-Tyteca 1958. *Traité de l'argumentation: la nouvelle rhétorique*. Bruxelles: Editions de l'université de Bruxelles.
- Pfister, D. S. 2014. *Networked media, networked rhetorics. Attention and deliberation in the early blogosphere*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.
- Pietikäinen, S. & A. Mäntynen. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Potter, J. 1996. *Representing reality. Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Pynnönen, A. 2013. *Diskurssianalyysi: tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen*. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun Working Paper N:o 379. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/42412>.
- Rabatel, A. 2007. La dialectique du singulier et du social dans les processus de singularisation: style(s), idiolecte, ethos. *Pratiques*, 135/136, 15–34. <https://doi.org/10.3406/prati.2007.2153>.
- Sayer, A. 2006. Language and significance – or the importance of import: implications for critical discourse analysis. *Journal of Language and Politics*, 5 (3), 449–471. <https://doi.org/10.1075/jlp.5.3.10say>.
- Schmidt, J.-H. 2014. Twitter and the rise of personal publics. Teoksessa K. Weller, A. Bruns, J. Burgess, M. Mahrt & C. Puschmann (toim.) *Twitter and society*. New York, NY: Peter Lang, 3–14. <https://doi.org/10.3726/978-1-4539-1170-9>.
- Seppänen, J. & E. Väliaverron 2013. *Mediayhteiskunta*. Tampere: Vastapaino.

- Shotter, J. 1990. The social construction of remembering and forgetting. Teoksessa: D. Middleton & D. Edwards (toim.) *Collective remembering*. London: Sage, 120–138.
- Sihvonen, T. & L. Lehti 2018. Keinotekoiset kommentit? Astroturffaus digitaalisen vaikuttamisen välineenä. *Lähikuva*, 31 (2), 10–28. <https://doi.org/10.23994/lk.75046>.
- Toulmin, S. 1958. *The uses of argument*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Dijck, J. 2013. *The culture of connectivity: a critical history of social media*. Oxford: Oxford University Press.
- Virsu, V. 2012. *Sitouttamisretoriikka yritysviestinnässä*. Turku: Turun yliopisto. <http://www.utupub.fi/handle/10024/73970>.
- Walton, D., C. Reed & F. Macagno 2008. *Argumentation schemes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Warnick, B. 2004. Online ethos: source credibility in an “authorless” environment. *American Behavioral Scientist*, 48 (2), 256–265. <https://doi.org/10.1177/0002764204267273>.
- Watson, T. J. 1995. Rhetoric, discourse and argument in organizational sensemaking: a reflexive tale. *Organization Studies*, 16 (5), 805–821. <https://doi.org/10.1177/017084069501600503>.
- Zappen, J. P. 2005. Digital rhetoric: toward an integrated theory. *Technical Communication Quarterly*, 14 (3), 319–325. https://doi.org/10.1207/s15427625tcq1403_10.